

Lilly Heber

*Norsk realisme
i 1830 og 40'arene.*

OLAF NORLIS FORL.

The Library of

Crosby Hall

Presented by

Item 3260

839.8

HEB

KA 0401822 2

Norsk realisme
i 1830 og 40 aarene

Digitized by the Internet Archive
in 2025

Lilly Heber

*Norsk realisme
i 1830 og 40 aarene*

*Et bidrag til
Intelligenspartiets historie*

Olaf Norlis forlag :: Kristiania 1914

~~8398~~
3079

MIN BROR
DOKTOR A. E. HEBER
IN MEMORIAM

INDHOLD:

	Side.
Indledning	XV—XXIII
A. Bokens tilblivelse og plan.	
B. Romantik—realisme.	
I. Norsk realisme 1832—34	1 - 47
A. Schweigaards filosofiske og literære standpunkt	1
1. 1832: Vidar: <i>Om Nødvendigheden af at indskrænke Sprogstudiets Omfang.</i> Jordbunden som intelligenspartiets idéer vokste frem av. Menzel. Burke.	2
2. 1833. <i>Schweigaards foredrag i Studenterforbundet.</i>	7
3. 1834. <i>De la Philosophie Allemande.</i>	10
B. Schweigaard og Welhaven. Welhavens literære standpunkt i 1832	11
1. Schweigaard-Welhaven.	11
2. Welhavens kritiske indlæg i Vidar.	13
3. Welhaven: <i>Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik.</i>	14
C. Partimotsætning	16
1. Nic. Wergeland: <i>Retfærdig Bedømmelse af Henr. Wergeland (Sinclars Død) (1833).</i>	16
2. Henr. Wergeland: <i>Rhapsodie af et paatænkt Svar.</i>	17
3. Avsluttende bemærkninger.	18
D. Vidar. Vidars oversatte artikler	19
1. Vidars program.	19
2. Skjult polemik mot <i>Henr. Wergeland.</i>	20

	Side.
E. Vidars originale avhandlinger	25
1. Intelligenspartiets æstetiske standpunkt. Op- position mot dogmer og systemer. Respekt for empiriens grundsætninger.	25
2. <i>Sproglig indsats. Norrøn literatur. Folkepoesi.</i> <i>P. A. Munch: Norsk Sprogreformation (1832).</i> <i>Oversættelse fra sagaene (1832–34). Anmel-</i> <i>delse av Fayes sagnsamling (1833).</i>	28
3. Polemik. <i>Nationalitetsproblemet.</i> <i>Henr. Wergeland mot Vidar (1832–33).</i> <i>Om Poesi. Schweigaard: Om den literaire</i> <i>Antidanskhet (1833). Henr. Wergeland: Om den</i> <i>unge svenske Skjald Ridderstad (1834).</i>	30
4. <i>Skolevæsen. Religion.</i> <i>A. N. H. Stenersens artikler i Vidar.</i>	39
5. <i>Politik:</i> <i>C. Fougstad: Det norske Storting i 1833.</i>	41
6. <i>Sociale problemer:</i> <i>Welhaven: Norske Musæer (1833), Christianias</i> <i>Vinter- og Sommer-Dvale (1834).</i>	43
7. <i>Vidars indsats.</i>	46
 II. Norsk realisme 1834–39	 48—102
A. Realismens teori. Schweigaard. Wel- haven	 49
1. Schweigaards artikler i <i>Den Constitutionelle</i> (1836). <i>Schweigaards retsfilosofiske standpunkt.</i> <i>Fortsat polemik mot de døde sprog.</i>	49
2. <i>Welhaven: Skitser fra Frankrig (1836).</i>	53
B. Dæmringsfeiden. A. N. H. Stenersen .	57
1. <i>Indlæg i Dæmringsfeiden.</i>	57
2. <i>A. N. H. Stenersen: Motiveret Protest imod</i> <i>Skriftet Forsvar for det norske Folk (1836).</i>	59
C. P. J. Colletts indsats. (Den Constitu- tionelle)	 64
1. <i>Literær opposition. Æstetik. Henr. Wergeland</i> <i>og Campbellerne (1838).</i>	64
2. <i>National indsats. Om vor nyere Novelle-</i> <i>literatur (1839).</i>	72

	Side.
D. Skiftende stemninger. Diskussion av tidens spørmaal	75
1. Negativitet. Pessimisme.	75
2. Nationalitetsproblemet.	81
Schweigaard. <i>Welhaven</i> (<i>Norges Dæmring</i> , 1834).	
3. <i>Welhaven: Om norske Presseanliggender</i> (1838).	85
E. Resumé	93
Schweigaard: <i>Bidrag til vor Oppositions Historie og Charakteristik</i> (1843).	

III. Intelligenspartiets forhold til tysk aandsliv 103—159

A. Romantiken	104
1. <i>Welhaven: Skizzer</i> (1832). <i>Indbydelse til literaturhistoriske forelæsninger</i> (1837).	104
2. Schweigaard, Stenersen, Collett.	109
B. Menzel. Heine	111
1. <i>Menzel: Reise nach Österreich im Sommer 1831</i> , bruddstykker oversat i <i>Vidar</i> .	111
2. Schweigaard om samtidens Tyskland.	114
3. <i>Heine. Buch der Lieder</i> .	116
C. Det unge Tyskland	121
1. Direkte berøring mellem intelligenspartiet og <i>Det unge Tyskland</i> . Schweigaard—Laube. <i>Camilla Wergeland—Mundt</i> . Stenersen— <i>Wienbarg</i> .	121
2. Intelligenspartiet konstaterer selv sine egne idéers sammenhæng med det unge Tysklands. Schweigaard: <i>Bidrag til vor Oppositions Historie og Charakteristik</i>	126
3. <i>Det unge Tyskland</i> .	129
D. Paralleller mellem intelligenspartiets og Det unge Tysklands kampe i 1830- og 40-aarene	131
1. <i>Gjæring. Opposition. Realisme</i> . [<i>Wienbarg—Henr. Wergeland</i>].	131

	Side.
2. Opgjør med romantiken.	136
3. Forherligelse av Goethe. Kritik av Schiller. Wienbarg—Welhaven.	139
4. Opposition mot den tyske filosofi, mot det herskende klassiske dannelsesideal. Wienbarg—Schweigaard.	142
5. Hævdelse av sociale og nationale værdier. Kosmo- politiske tendenser. Folkelig kunst. Aktualitet. Retning paa det praktiske liv.	145
6. Æstetiske teorier. »Natur, Charakter, Individualität«. Kamp mot eposet. Hævdelse av prosa, novelle og roman.	148
7. Krævende epoke. Livskunst. Empiri. Hævdelse av menneske- aandens organiske vekst.	154

IV. Utslag av intelligenspartiets real- istiske teorier i norsk kultur 160—2

Literatur:

A. Indledning	160
1. Krav om national virkelighetsskildring. H. Ø. Blom. Jørgen Moe. Rolf Olsen.	160
2. Norske Noveller. Colletts kritik. Storm Wang. Theodor Reginald.	164
B. P. J. Colletts indsats	169
1. Billeder fra Christiania. (D. Const. 1839). Kritik fra Henr. Wergeland og J. Moe.	169
2. Prosaskildringer. (Hjemmet og Vandringen. 1847, Ydale, 1851, En Nytaarsbog, 1854).	176
C. Welhavens lyrik	178
1. Naturskildring.	180
2. Sagn og folkeliv. Jørgen Moes program fra 1840.	185
3. Menneskeskildring og psykologi. Forarbeider til Amtmandens Døtre. Psykologiske studier. Welhavens livssyn.	192

D. Welhavens prosaskildringer	214
1. <i>Skitser fra Frankrig</i> (1836).	214
2. <i>Billeder fra Bergenskysten</i> (1842).	214
3. <i>Vasdrag og Skovmarker</i> (1848).*)	215
4. <i>En Sjæl i Vildmarken</i> (1856).	219

Videnskap:

E. Welhaven som literaturhistoriker	220
1. <i>Petter Dass</i> (1854).	225
2. <i>Om Ludvig Holberg</i> (1854).	225
3. <i>Ewald og de norske Digtere</i> (1863).	224
4. <i>Adam Oehlenschläger</i> (1850).	232
Welhaven og skandinavismen.	
5. Welhavens æstetiske standpunkt i senere aar.	233
6. Welhavens filosofiske standpunkt.	236

F. P. A. Munchs indsats	238
1. Resumé: P. A. Munchs realistiske teorier.	238
Vidar. Dæmringsfeiden. Indlæg for Welhaven fra 1839.	
2. Utslag av P. A. Munchs realisme	240
Sprogkampen.	
Norrøn litteratur.	
Folkeminneforskning.	
Det norske Folks Historie.	
Nationalitetsproblemet.	
Kamp for norsk nationalitet, norsk nationalaand.	

G. Nationalromantiken	244
1. <i>Den gjængse opfatning av nationalromantiken.</i>	244
Hartvig Lassen.	
2. <i>Nationalromantikens frembrudd.</i>	248
P. A. Munchs kritik av Faye. Jørgen Moes realistiske program.	
3. <i>Nationalromantikens videre utvikling:</i>	252
Asbjørnsen, P. J. Collett og Camilla Collett.	
4. <i>Oversigt og tilknytning til 1850-aarene. (Bjørn=</i>	256
<i>stjerne Bjørnson).</i>	

*) offentliggjort 1850.

Praktisk liv:

H. A. M. Schweigaards indsats	262
1. Resumé: Ungdomsindsats paa <i>aandslivets</i> om- raade: Skolevæsen, literatur, filosofi, nationalis- tetsproblemet, journalistik.	262
2. <i>Praktisk indsats i senere aar:</i>	263
Handel.	
Skibsfart.	
Kommunikationer.	
Kirkespørsmaal.	
Politik.	
Universitetsvirksomhet.	

V. Overblik	266—284
A. Resumé av de foregaaende kapitler	266
B. Intelligenspartiets realistiske indsats	278
 Rettelser	 285
Navneregister	286

FORORD

Inden jeg slutter denne avhandling, maa jeg faa uttale min bedste tak til lærere ved Kristiania universitet og til venner for interesse og værdifuld støtte under mine studier.

En varm tak maa jeg ogsaa faa bringe universitetet og Styret for professor Frederik Petersens fond for hjælp til utarbeidelsen av denne avhandling.

Endelig en særskilt tak til Det Deichmanske bibliotek for velvillig utlaan i stor utstrækning av literatur fra 1830- og 40-aarene.

Bestum, november 1914.

Lilly Heber.

INDLEDNING

Denne bok er vokset frem av en plan om at klarlægge tilblivelsen av Norges første psykologiske roman, Amtmandens Døtre.

Amtmandens Døtre, som blev offentliggjort i 1854—55, raget i aarrækker ensom op i norsk literatur som et forbud om den moderne virkelighetsskildring som skulde komme, og som først *kunde* komme, da Bjørnson og Ibsen gjennom sine historiske dramaer hadde gjennomlevet sit folks utviklingshistorie i sterk forkortning og tilegnet sig de blivende værdier av fortidens arv.

Det fremstillet sig derfor som et fængslende problem hvordan det hadde været mulig at norsk aandsliv allerede i 1850-årene hadde kunnet frembringe et fuldmodent realistisk kunstverk av høi rang og betydning.

Paa grundlag av hvilke ydre og indre forutsætninger var det skapt?

Det blev efterhvert klart for mig at røttene til denne roman gik tilbake til 1830-årene, til Camilla Colletts første ungdom, da hendes livs- og kunstopfatning fik sit blivende præg, her maatte forutsætningene søkes. De indre forutsætninger var klare nok, de bundet i Camilla Colletts hjerteliv, i forholdet til Welhaven og Collett, men de ydre?

Et verk av disse dimensioner skapes ikke uten i — bevisst eller ubevisst — levende sammenhæng med tidens store kulturstrømninger, og de maatte søkes, disse strømninger, i det miljø

hvor Camilla Collett kjendte sig hjemme med alle sine hjerterøtter, i Welhavens og Colletts kreds. Av hvilken art var disse aandstrømninger?

Dette problem kunde ikke løses uten en grundig undersøkelse av intelligenspartiet, dets idéliv og dets kampe i 1830-arene. Jo mer jeg fordypet mig i dette emne, desto fler uoverensstemmelser blev der mellem mine arbeidsresultater og mange gamle, tilvante forestillinger om intelligenspartiet.

Det var heller ikke saa underlig.

Mens Henrik Wergeland og wergelandspartiets indsats har været belyst i verk efter verk fra Hartvig Lassens dage og indtil nu *), da man arbeider med ham som kanskje aldrig før, har det været stille om intelligenspartiet. Det har faat sin indirekte belysning som Wergelands motstandere, det har faat sin traditionelle medfart og blit paahængt skiltene med de halvt utviskede indskrifter »danomaner«, »æstetikere«, »reaktionære«, »romantikere«, »troppister«.

Bare nogen faa verker har skutt bresche i denne mur av fordomme, og av dem maa nævnes Ebbe Hertzbergs dyptgaaende analyse av Schweigaard og hans indsats (1883) og Arne Løchens verk om Welhaven, som har ryddet grunden for alle senere tiders Welhaven-forskning og for undersøkelsen av intelligenspartiets kulturmiljø i 1830-arene.

Men endda hadde ingen prøvet at gi en *samlet* skildring av intelligenspartiet og dets idéliv, av dette idélivs vekst fra de første spirer indtil de synlige, haandgriperlige resultater.

De undersøkelser jeg hadde været nødt til at foreta, gav rikelig materiale til en slik fremstilling, og vor første norske psykologiske romans tilblivelse kunde vanskelig klarlægges, før denne grundvold var lagt, altsaa maatte opgaven for det første indskrænkes til en skildring av intelligenspartiets viktigste indsats gjennom 1830- og 40-arene.

Denne opgave var i sig selv saa mangesidig og forutsatte

*) Av Lassen, Jæger, Skavlan, Sars, Troye, Koht o. a.

haandteringen av et saa rikt forgrenet materiale*), at jeg fra første stund blev nødt til at begrænse fremstillingen til bare at omfatte hovedlinjene for i det hele at faa pointert mine resultater nogenlunde skarpt og koncist.

Disse undersøkelser dreier sig derfor væsentlig om *lederne* i det norske intelligensparti, Schweigaard, Welhaven, P. A. Munch, deres realistiske teorier og deres hele realistiske livsindsats, som jeg prøver at belyse i store hovedtræk.

Andre fremtrædende personligheter inden intelligenspartiet, hvor interessante de end kunde være — advokat Dunker, f. eks. — kunde ikke bli gjort til gjenstand for undersøkelser i nærværende avhandling.

Jeg hadde begyndt disse studier med et literaturhistorisk utgangspunkt (Amtmandens Døtre), og det blev den *literaturhistoriske* side av intelligenspartiets realistiske indsats som jeg fremfor alt prøvet at faa utredet, og som danner hovedindholdet av denne bok.

Men ogsaa denne opgave har jeg maattet begrænse, om jeg skulde faa hovedlinjene tilstrækkelig klart frem.

Jeg har bare tat med dem av intelligenspartiets medlemmer, hvis literaturhistoriske indsats var av grundlæggende betydning, foruten Schweigaard, Welhaven og P. A. Munch, P. J. Collett**) og A. N. H. Stenersen, og endelig Asbjørnsen og Moe,

*) Saaledes har jeg maattet berøre — men ogsaa bare berøre — en række problemer vedrørende politiske og sociale spørsmål og problemer av sproglig, historisk og filosofisk art, som alle karakteriserte 1830-aarenes aandsbrytninger og hvor realistiske idéer gav sig utslag. Her er vid mark for specialundersøkelser av fagmænd.

**) P. J. Collett og hans literaturhistoriske indsats er ikke paa langt nær blit tilstrækkelig belyst i nærværende arbeide. Den offentliggjørelse av hans brever og efterlatte papirer som allerede Camilla Collett planla, vil, om den nogengang kan finde sted, gi et overordentlig rikt og betydningsfuldt stof for studiet av 1830-aarenes norske realisme. I det hele vilde de efterlatte collettske papirer, om hvis tilværelse ekspeditionschef A. Collett velvillig har git uttømmende besked, være av stor betydning for forstaaelsen av moderne menneskeskildrings frembrudd i Norge.

som begge indledet et intimt og betydningsfuldt samarbeide med intelligenspartiets mænd. —

Da jeg havde faat avsluttet fremstillingen av intelligenspartiets vigtigste idéer i deres historiske udvikling og i deres rivninger med samtiden (kap. I og II), gjaldt det at faa bestemt disse idéers sammenhæng med tidens store kulturstrømninger.

Her har man som oftest gjort sig færdig med det ene ord: Danmark.

Men hermed er problemet ikke uttømt.

Sammenhængen gaar videre, den naar ut til de store europæiske kulturlande. For at faa begrænset mine undersøkelser til et rimelig omfang, har jeg i denne avhandling oversprunget intelligenspartiets forhold til *nordisk* aandsliv, som man allerede har omtrent paa det rene i hovedtrækkene, og samlet mig om at faa utredet intelligenspartiets forhold til samtidig tysk aandsliv — det er jo som regel over Tyskland at de europæiske kulturstrømninger hyppigst og lettest naar frem til Norge.

Men navne som Menzel og Heine dækket ikke paa langt nær de tendenser inden intelligenspartiet som jeg hadde prøvet at klarlægge i denne avhandlings kap. I og II.

Et eneste tysk citat, benyttet av Welhavens ven og kampfælle A. N. H. Stenersen under Dæmringsfeiden, gav en vpperlig ledetraad for videre undersøkelser, et citat fra *Det unge Tysklands* teoretiker Ludolf Wienbarg, og dette citat indeholdt i virkeligheten essensen av intelligenspartiets indsats i 1830-aarene: »Greift in die Zeit, greift in euren eignen Busen! Vor allem aber, greift nicht eher zur Feder, werdet nicht Schöpfer, Gestalter, bis Ihr selber gestaltet!«

Slik kom hovedindholdet av kap. III til at forme sig som en gjennomgaaelse av de av *Det unge Tysklands* idéer som dannet en tydelig paralel til intelligenspartiets realistiske indsats under 1830-aarene, klarlagt i de to foregaende kapitler. Jeg betænkte mig ikke paa at gi en detaljert fremstilling av disse forhold — emnet er jo av stor interesse og er hittil ikke behandlet i norsk litteraturhistorie.

Tilslut maa det i denne forbindelse betones at der endda

sikkert kan gjøres interessante fund i retning av paralleller mellom dansk og norsk aandsliv i 1830- og 40-årene. Saaledes har f. eks. Poul Møllers hyperrealistiske smaadigte utvilsomt hatt betydning for Colletts og Welhavens produktion.

En nærmere undersøkelse av 1830- og 40-årenes strømninger i dansk og svensk aandsliv, sammenlignet med de strømninger som er resumert i nærværende avhandling, vil kanskje gi det uventede resultat, at Norge i dette tidsrum saa langt fra at være efternøleren i nordisk aandsliv til syvende og sist vil vise sig mest maalbevisst at ha repræsentert tidens store kulturstrømninger — ialfald hvad deres teoretiske utforming angaar.

Det viser sig at 1830- og 40-årenes Norge hadde lagt et solid teoretisk fundament for de senere aartiers rike literaturblomstring og praktisk hadde forberedt den ved en række interessante literære forarbeider (se kap. IV). I en senere bok vil jeg prøve nærmere at faa belyst de ovenfor berørte forhold.

Det stod da igjen (i kap. IV) at faa skildret de realistiske idéers *resultater* i norsk kulturliv.

Det er klart at et skarpt skille mellom kap. I – II og kap. IV vanskelig lot sig trække.

Hvor slutter de realistiske idéers vekst og utvikling, og hvor begynnder deres resultater?

De realistiske idéer og teorier utfoldet sig kraftigst i intelligenspartiets kritiske og polemiske arbeider -- deres resultater viser sig klarest i intelligenspartiets skjønliterære og videnskabelige produktion, i dets innsats i tidens praktiske problemer. Slik faldt det naturligst at trække grænselinjen.

Mit utgangspunkt og viktigste formaal hadde været et literaturhistorisk (tilblivelsen av moderne norsk menneskeskildring).

Kap. IV samler sig derfor væsentlig om at faa belyst Welhavens digtning som præludiet til norsk virkelighetskildring, som direkte forarbeider til norsk novelle og roman — Camilla Collett, f. eks., tok menneskegrupper og situationsbilleder like ut av Welhavens digtning og plantet dem om i romanens rummeligere livsforhold, hvor de fik utfolde sig frit

og plastisk, fik vokse videre end de hadde kunnet i Welhavens diktning, bundet som de var som i et relief av den lyriske ramme.

Heller ikke har jeg betænkt mig paa at gaa i detalj og gi mig ro under paavisningen av disse forhold. Emnet er jo av den største betydning for forstaaelsen av norsk menneskeskildrings frembrudd.

Men kap. IV maatte ogsaa gaa i detalj paa andre omraader av Welhavens livsindsats. Welhavens literaturhistoriske avhandlinger viste sig at være en saa konsekvent utforming av hans ungdoms realistiske program og et saa karakteristisk utslag av den norske nations selvutfoldelse, i slegt med den som gav sig utslag i P. A. Munchs livsindsats at de krævet en samlet gjennomgaaelse.

Saaledes er Welhaven blit centralskikkelsen i denne avhandling.

Der var imidlertid ogsaa andre problemer at løse end det at klargjøre de realistiske idéers plads, først og fremst i Welhavens, dernæst ogsaa i P. A. Munchs og Schweigaards livsverk.

1840-aarene bragte som bekjendt gjennombruddet av en ny kraftig bevægelse, den saakaldte nationalromantik, i væsentlig grad baaret frem til seier av intelligenspartiets mænd.

Hvordan rimer dette sammen med realismen i 1830-aarene? Er der forbindelseslinjer her?

Det er disse forbindelseslinjer jeg har forsøkt at trække: nationalromantiken — slik som den formet sig hos os — var paa det inderligste begrundet i realismens frembrudd i 1830-aarene, ja den indgik som led i intelligenspartiets realistiske program.

Disse og tidligere resultater i denne avhandling staar i saa sterk strid med gamle tilvante forestillinger om intelligenspartiet og nationalromantiken, at jeg fandt det mest hensigtssvarende at lægge selve bevismaterialet frem i størst mulig fylde og alsidig belysning, og det kunde bare ske gjennom citater og atter citater.

Om denne omfattende dokumentation undertiden skulde falde noget i det tunge, maa det tjene til undskyldning, at dette

citatstof er hentet fra vor allerinteressanteste kulturperiode, fra de aar da det moderne Norge blev grundlagt, at det dreier sig om idéstrømninger som hittil er blit utilstrækkelig belyst i sin fulde sammenhæng, at dette citatstof tilslut samler sig i en fast formet utviklingslinje med utgangspunkt i nogen faa generelle realistiske idéer og med endepunkt i moderne virkelighetsskil- drings frembrudd i norsk aandsliv.

I denne avhandling, hvor det først og fremst gjaldt til- strækkelig klart at faa belyst intelligenspartiets idéindsats, har jeg fundet det overflødig at gi nogen sammenhengende fremstilling av partiets kampe med Henrik Wergeland. Disse stridigheter er ofte nok behandlet av tidligere forfattere; jeg har bare berørt dem, forsaavidt som de gir karakteristiske uttryk for realismens idéer, slik intelligenspartiet satte dem ind.

Disse kampe fremgik heller ikke, mener jeg, av et i sin dypeste grund *principielt* motsætningsforhold mellem Wergelands og Welhavens partier. Begge var grepet av en i væsentlig grad realistisk farvet tidsstrømning, men ut fra motsatte utgangs- punkter, som vi senere skal se.

Gjæringen i 1830-aarenes Norge var saa gjennomgripende og voldsom, og de nye forskjelligartede tendenser i tiden maatte hver for sig føre en saa forbitret kamp for sin eksistens, at deres forkjæmpere blev fanatikere, ute av stand til at fornemme sammenhengslinjene i tidens kampe og bøie sig ind under dem. Det er et overordentlig karakteristisk træk i 1830-aarenes fysiog- nomi, at Wergeland og Welhaven hver for sig mente at ha for- pagtet den nye tid og dømt motstanderen som efterligger og »romantiker« — det var mot romantiken og dens utslag de begge i virkeligheten førte sine kampe, tiltrods for at de var nødt til at bruke den som utgangspunkt og bare delvis magtet at arbeide sig ut av den og faa skapt fuldgyldig form for tidens nye livs- indhold.

Romantik—realisme.

Den »romantik« og »realisme« som den følgende avhand- ling vil beskjæftige sig med, er begge historisk givne og sterkt

tidsbundne bevægelser og repræsenterer ikke paa nogen maate absolute begreper, det maa til slutning fastslaaes.

Især er »romantiken« et tøjelig ord. Populært forstaar man ved »romantiken« den literaturhistoriske bevægelse som begyndte i Tyskland omkring aar 1800 og strakte sig helt ind i 1830-aarene, og som selvsagt var under forvandlingens lov i al denne tid. Ja, man kan si at romantiken i dens frembrudd og romantiken i dens utartning er to vidt forskjellige begreper (sml. *Ricarda Huch: Blütezeit der Romantik og Ausbreitung und Verfall der Romantik*).

Romantiken i dens frembrudd var en bevægelse som avgav ikke faa paralleller til den senere realisme i 1830-aarene — ogsaa den var vendt mot virkelighet og natur. I det følgende vil vi flere ganger staa overfor det faktum at 1830-aarenes realisme, som trodde sig saa ny og epokegjørende, i virkeligheten gang paa gang bygget paa fortidens arv, paa romantiken, slik den formet sig dengang den var ung og livskraftig.

Romantiken i dens forfald derimot, den døende romantik, repræsenterte en retning, som tilslut i *litteraturen* utartet til det rene fantasteri, som efter først at ha vakt en mægtig national renaissance tilslut stod uten sammenhæng med tidens *nationale* liv og bestræbelser, og som til svvende og sidst blev et bytte for tidens *politiske* reaktion og villig gik dens erender.

Mot disse misforhold reiste der sig omkring 1830 mot-bevægelser, som vældet frem fra folkenes dypeste instinkter, politiske, nationale og literære strømninger, som hver især og hver paa sin vis grep tilbake til tidligere tiders arv og begyndte at vokse videre ut fra den, men som allikevel allesammen stod under den gryende realismes tegn, de betydde alle en nærmere tilknytning til det virkelige liv, dets krav og dets behov.

Den »realisme« som fra 1830-aarene av begyndte at avløse den døende »romantik«, repræsenterer derfor en mangeartet og vidt forgrenet bevægelse. Først og fremst ytret den sig som en energisk protest mot fortiden. Men — og dette er paa det nøieste begrundet i selve realismens begrep — samtidig som den realistiske bevægelse tillike gav sig uttryk i en begeistret forkyn-

XXIII

delse av den nye tids idealer og krav, prøvet en hel gruppe av dens forkjæmpere av al magt tankemæssig at gjennomarbeide disse idealer og krav og faa git dem en omhyggelig *teoretisk begrundelse*.

1830-aarenes politiske, nationale og literære programmer faar sit indhold og sin farve fra tidens dypeste instinkter, mens paa den anden side tidens realistiske instinkter klares og utdypes gjennom tidens uavladelige teoretiske utforming av realisms indhold — disse to bevægelser utfyllder hinanden og griper ind i hinanden.

Det er især den ene side av 1830-aarenes realistiske bevægelse, den intellektuelt betonedde, hvis utslag i norsk aandsliv jeg vil prøve at faa belyst i den følgende avhandling, den der væsentlig blev baaret frem av det parti som karakteristisk nok fik navn av — intelligenspartiet.

I.

Norsk realisme 1832—34.

Det er av betydning fremforalt at klarlægge den unge Anton Martin Schweigaards filosofiske og literære standpunkt, om man vil forstaa arten og indholdet av de idéer intelligenspartiet satte ind under 1830-aarenes aandsbrytninger herhjemme.

Mens Henrik Wergeland saagodtsom alene repræsenterte det opvæld av tanker og stemninger som karakteriserer væsentlige sider av vor nationale reisning i 30-aarene, er det kjendt nok hvordan hans digtning og offentlige virksomhet ikke bare utfordret Welhavens kritik, men skapte en hel skare motstandere blandt landets intelligenteste og bedst utrustede ungdom.

Blandt dem indtar Schweigaard — og ikke Welhaven — i virkeligheten den ledende stilling, selv om striden blev ført væsentlig paa det literære omraade og Welhaven derfor blev den nominelle fører. Det er gjennom Schweigaard intelligenspartiet indtar den bredeste frontstilling i tidens kampe, det blir Schweigaards omfattende, solid underbyggede verdensanskuelse som til syvende og sidst danner komplementærfarven til Henrik Wergelands filosofiske grundsyn.

Schweigaards førerstilling var uomtvistet blandt hans samtlige.

»Welhaven, der var saa glimrende i sin Optræden og

tillige saa energisk, boiede sig dog stedse for Schweigaard,« fortæller en av kameratene fra den tid.¹⁾)

Schweigaards overlegent utrustede personlighet, hans læsning, som var saa uhyre omfattende at den vel til og med overgik »den flittige« P. A. Munchs, og desuten netop i disse aar bevæget sig paa aktuellere, mere almeninteressante omraader, hans raske og glimrende karriere, alt gjorde ham til den selvskrevne leder for sit parti i de allerførste grundleggende aar.

Schweigaards filosofiske og literære standpunkt.

Da *Vidar*, det nystiftede Studenterforbunds organ, skal sendes ut (august 1832), er det Schweigaard som først maa i ilden med et indlæg i tidens kulturkamp.

Denne hans første artikel, som følger like efter Welhavens pompose indledningsdigt, bærer titelen *Om Nødvendigheden af at indskrænke Sprogstudiets Omfang i den lærde Underviisning* og er et betydningsfuldt arbeide.

Det gir i forkortet form de idéer Schweigaard la til grund for sit banebrytende livsarbeide.

Undervisningen, sier han, sigter, slik den er anlagt hos os og i de fleste andre stater, paa at utdanne videnskapsdyrkere, den gir ingen hel og avsluttende almindannelse. Foruten den rene praktiske nytte man har av sprogundervisningen, tjener den ogsaa »til Skjærpelsesmiddel for Aandskræfterne« — det er sandt. Men dette retfærdiggjør paa ingen maate det omfang som sprogundervisningen for tiden har paa vore skoler.

Tvertom — »Forstanden . . har . . ligesaamegen Øvelse ved at følge en systematisk gjennomført Lære om den mecha-

¹⁾ L. M. B. Aubert: A. M. Schweigaard, Kra. 1883 s. 188, sml. Sst., s. LIX: »Der lyttedes dog mest til Schweigaards Ord, og han betragtedes som Overdommer ikke alene i alvorligere Sager, men ved den æstetiske Kritik. Selv Welhaven boiede sig for ham.«

niske Ligevægt under alle dens forskjellige Former, som ved at anvende grammatiske Regler.«

»Sproget er kun Begrebets Tegn«, men — »det er Viden- skaben selv vi ville, ikke dens Tegn«. »Der ligger . . en ikke ringe Grad af Eensidighed til Grund for den Synsmaade, at Aanden kan udvikles til en klar og omfattende Bevidsthed ved den blotte Iagttagelse af sin egen Virksomhed uden Hensyn til den Virkelighed, som den skal gennemtrænge.« Den blotte grammatiske analyse blir »tom og betydningsløs, naar Erkjendelsen ikke befrugtes ved en rig og levende Op- fattelse af det reelle Stof.«

Det er ikke bare den menneskelige bevissthet og dens organer som bør undersøkes, det gjælder i likesaa høi grad at faa tak paa den objektive virkelighet utenfor bevisstheten, eller som Schweigaard uttrykker det: »Den fuldstændige Dannelse fordrer Orienterthed saavel i sig selv som i de ydre Omgivelser, saavel i hvad der er, som i hvad der har været, saavel *Bevidsthed* som *Viden*; ved at tilbagetrænge den ene Side af Heelheden bliver Udviklingen staaende ved en Ufuldstændighed og Halvhed, der ofte er fordærligere end den ubearbejdede Umiddelbarhed selv. Et svagt Syn misleder mindre, end et Glas, der er falskt slebet.«¹⁾

Schweigaard har med denne bestemte fremhæven av den reelle virkelighet utenfor den menneskelige bevissthet angit hovedlinjene i sin egen filosofiske opfatning. Han er realist og empiriker, og gjennom hele sin omfattende virksomhet hævder han realistens og empirikerens standpunkt uavkortet i smaat og stort som vi senere skal se.

I en avsluttende artikel i næste nr. av Vidar drar Schweigaard med vægtige grunde til felts mot »den næsten gud- dommelige Hyldest« man hittil har skjænket den klassiske literatur; han hævder at hver enkelt literaturperiode maa vurderes ut fra sine særegne forutsætninger; man kan umulig i længden tillægge den ene epokes literatur nogen avgjørende

¹⁾ Vidar nr. 1, s. 2, ff.

forrang frem for alle øvrige — de er alle led i en skridtvis utvikling av menneskeaanden.

Samtidig peker han paa den vældige kundskapsmasse som i vore dage byr sig frem paa naturvidenskapens, religionens, kunstens, den historiske forsknings og politikens omraade, og konkluderer med den sats at tiden nu er inde til at gi slip paa de lærde sprog som *undervisningsgjenstande* i skolene.

Til støtte for denne paastand slutter Schweigaard sin artikel med Wolfgang Menzels »betydningsfulde Ord«:

»Darin aber kommen alle gebildeten Nationen der neuern Zeit überein, dasz die Naturwissenschaft die Grundlage aller Cultur ist, und es ist ein unermeszlicher Fortschritt des menschlichen Geschlechts, dasz es von der schwindelnden Höhe des Geistes immer mehr zu Natur zurückkehrt. Der alte Aberglaube ward gebändigt durch die genaue Kenntniz der Naturkräfte; die Roheit und Armuth des geselligen Lebens ward in Schönheit, Fülle und friedlichen Genusz verwandelt durch die Anwendung jener Kenntnisse; die Poesie ist an der Hand der Natur aus ihrem gelehrten Verirrungen zurück gekehrt, und selbst die Philosophie hat durch die Naturwissenschaft ihre Reinigung und Verjüngung erlebt. Alle groszen Entdeckungen der neuern Zeit knüpfen sich an grosze Entdeckungen in der Natur, und *alle wahrhaft humane Bildung und aller physische und geistige Wohlstand des jüngsten Geschlechtes ist darin begründet.*«¹⁾

Det har været nødvendig at stanse saavidt længe ved Schweigaards første avhandling, ikke bare fordi den gir hans eget filosofiske standpunkt in nuce, men ogsaa fordi den gir uttryk for væsentlige tendenser som arbeidet sig frem inden intelligenspartiet, og som man kan finde igjen som ledende grundtanker i Vidars spalter og i en mer spesialisert, men ogsaa rikere begrundet form i Welhaven-partiets senere literære produktion.

¹⁾ Sst., s. 9, ff. Uthævet av Schweigaard.

Av repræsentative utenlandske artikler i Vidar, som ved siden av Menzels citat kan gi et begrep om den jordbund intelligenspartiets ideer netop i disse første grundlæggende aar vokste op av, skal foreløbig nævnes en eneste: Vidar indeholder 17. juli 1833 en meget interessant artikel, *Kunsttheori* (hentet fra det tyske *Kunstblatt*) som gjengir et brev fra den berømte engelske statsmand Edmund Burke, skrevet i 1783.

Det er sandsynlig at denne 50-aar gamle avhandling har hat et erend at gaa i vor hjemlige literære strid, at den har været et foreløbig svar paa Nic. Wergelands *Retfærdig Bedømmelse af Henrik Wergelands Poesie og Karakter*, som var utkommet i februar 1833.

Burke hævder gang paa gang *studium, erfaring* som basis for kunsten.

»Erfaring er det eneste Middel til at erhverve Begreber af hvilkensomhelst Art, og et bestandigt Studium af den samme Klasse Gjenstande den eneste Maade hvorpaa man kan gjengive dem med Troskab . . . Ikke ved at kopiere de antike Statuer, ikke ved at løsslippe Phantasien i saakaldte poetiske Compositioner blive Kunstnerne istand til at frembringe Verker af virkelig Fortjeneste, men ved anspændt og omhyggelig Forskning i Naturen . . . Dette er ligesaavel Poesiens som Maleriets og Skulpturens sande Princip.«

Derfor maa der protesteres mot »vore unge Kunstneres . . . umodne Higen efter at udmærke sig ved Compositioner, førend de endnu ere fortrolige med Betingelserne for dissers Elementer.« Burke henviser til flere av oldtidens store kunstnere, som samlet sig om én opgave for hele livet. For at gjøre sig dygtig til denne »eneste Composition« . . . »offrede de den største Deel af deres Tid til Studium af Naturen . . .«

I næste nr. av Vidar hævder Burke energisk sansen for nuancer. »Det er ikke nok (for en billedhugger) at kjende den dyriske Maskines væsentligste Dele i deres forskjellige Forbindelser; — vi maae ogsaa kunne skjønne de fine, ofte fast umærkelige, Forandringer de undergaae ved mangfoldige

Sindsstemninger, Sorg, Dødsangst, Raserie. Uden dette kunne vi vel frembringe noksaa glimrende Compositioner og yndige Figurer,« men vi vil aldrig skape det *fuldendte*.

Edmund Burke drar saa til felts mot »Forvexlingen af Gjenstandens Storhed med Behandlingens, og den Indbildning, at Lærredets Omfang eller Marmorets Vægt kan bidrage til at give et Malerie eller en Billedstøtte Høihed,« — et strids-spørsmaal, som ogsaa hadde været fremme i Welhavens og Nic. Wergelands polemik.

»Fremstillingen af gigantiske Skikkelser har ved sig selv intet Ophøiet hverken i Digtning eller Malerie, hvor Alt kommer an paa Udtrykket . . . En Gal kan beskrive en Jette skridende fra London til York . . . men der hører en Genius til at tegne en fuldendt Charakter med alle en stor og høit flyvende Mands Fortrin og Overdrivelser, Dyder og Svagheder, saaledes at vi vixelviis beundre Helten og skjenke Mennesket vor Medlidenhed . . . Med stor Misfornøielse har jeg i de sidste Aar bemærket at denne Smag for det falske Høie har faaet fast Fod i England,« fortsætter Burke. Man beundrer et utskreket verk, ikke av saklige grunde, men »fordi Beundringen er en Modesag«.

Men — »Homer viser at det virkelig Høie stedse er det Simple og stedse det Naturlige og mere bestaar i Behandlingen end i Gjenstanden, og at det noget nær er at finde af en god Digter eller Maler i alle Naturens Dele.¹⁾«)

I Burke's avhandling, som den dag idag eier friskhet og aktualitet, saa overlegent dygtig er emnet behandlet, fandt intelligenspartiet en uventet forsterkning i kampen med Henrik Wergeland, og det paa væsentlige punkter.

Schweigaard saa sine reale tendenser styrket i Burke's krav: utforsk naturen, byg paa erfaringen, Welhaven følte sig møtt og forstaat i sin trang til at fordype sig i fænomenene, til at gi sig ro til langsom, refleksionsbetonet frembringelse, i Burke's krav paa en *nuansert*, virkelighetsfyldt kunst, i hans

¹⁾ Vidar 1833, nr. 50 og 51, s. 190—91 og 197—98.

hævdn av det formelles betydning, av selve »Udtrykket« og »Behandlingen« fandt Welhaven fuld bekræftelse paa sit eget æstetiske grundsyn.

Burke's avhandling i Vidar viser at røttene til intelligenspartiets æstetik er videre forgrenet og gaar dypere end til danske æstetiske dogmer, — de har fæste i engelsk jordbund ogsaa. —

Knap et aars tid efter at Schweigaard i korte træk hadde utviklet sit filosofiske standpunkt i sin første artikel (Vidar 1832), gjør han det gjældende paa det æstetiske område.

Han holder et literært foredrag i Studenterforbundet, som netop ut paa vaaren 1833 begyndte at faa mere fart over sine møter. Bare den form Schweigaard gav sit emne, er betegnende. Han taler om *»falske Idealer, Systemtvang og Goethes Kunstbestræbelse som begge modsat«*.

Det har sikkert været en av forbundets »store« aftener. Paa katetret i forbundets »fornemme og kostbare« lokale stod Anton Martin Schweigaard, ung og evnerik. Han var netop i disse aar midt i sin vældigste intellektuelle ekspansion — det var ikke smaating han hadde at gi.

Og tilhørerne, som ved en leilighet som denne talte spidsene inden intelligenspartiet i sin midte, de sat spændt. Blandt dem var sikkert i første række Schweigaards nærmeste vennekreds, Welhaven, P. A. Munch og Christian Langberg, senere professor i fysik. Juristene Motzfeldt, Stang og Dunker hadde rimeligvis ogsaa møtt op for at høre paa sin kollega Schweigaard. Tilstede var vel ogsaa den snart tyveaarige P. J. Collett, den unge Andreas Munch og Welhavens ven og senere kampfælle, den filosofisk anlagte Andreas Nicolai Hesselberg Stenersen.

Muligens var ogsaa Jørgen Moe i forbundet den kveld, lokket av det aktuelle emne. Jørgen Moe var ellers en av de meget faa av Welhavens tilhængere som holdt fast ved det gamle studentsamfund. Peter Christen Asbjørnsen

var der ikke ved denne leilighet. Han blev student først samme høst. —

Og hvad fik man saa høre?

Intet mindre end nye, revolutionære tanker i pakt med aandstrømninger, som netop dengang arbeidet sig frem ute i Europa.

Et uttømmende referat av Schweigaards foredrag findes desværre ikke, men i forbundets haandskrevne blad for 1. mai 1833 staar en længere artikel, som imøtegaar Schweigaards uttalelser i flere punkter. Imøtegaelsen selv har ikke stor interesse, den dreier sig om spørmaal av mindre bærevide, men artiklen lar os allikevel skimte i store træk hvad Schweigaard har sagt og ment, at han har holdt frem tidens krav om at vende tilbake til virkelighet og natur ogsaa paa digtningens felt.

»Med Føie anførte han,« skriver indsenderen, »at Goethe er den som i den nyere Tid først vovede at bryde de Lænker, som gjennem et saa langt Tidsrum havde hæmmet den poetiske Udvikling og Opnaaelsen af Poesiens egentlige Maal, ved at *forlade de gamle staaende Mønsterbilleder*¹⁾, og de efter visse Regler tilskaarne og i samme Former støbte Idealer, for i det virkelige Livs friske og indholdsrige Sandhed at hente Stoffet til sine poetiske Præstationer, og ved at lade disse gjennomtrænges af denne tro Opfatning af Menneskelivet og dets Forholde give dem en større Realitet, eller en med det virkelige Liv mere overensstemmende Sandhed.«

Saa helt er Schweigaard tat av de nye tanker som fylder ham, at han stiller sin gamle yndlingsdiger Schiller frem til kritisk granskning og finder brist paa brist i hans menneskeskildring.

Schweigaard har hævdet, at Schillers »for vidt drevne Vedhængen ved de staaende Typer, hvorefter Dramaet og de øvrige Digtningers Helte pleiede at formes, undertiden gjør ham til Slave af disse vedtagne forældede Former.« Han har

¹⁾ Likesom det følgende uthævet her, naar intet andet angis.

uttalt at »de Schillerske Dramaer ikke bære Præg af den friske og klare Opfatning og Fremstilling af Menneskelivet i dets Virkelighed, som spores i Goethes dramatiske Arbeider, at de mangle den tro og levende Overensstemmelse med det virkelige Liv . . . Enkelte af Schillers Helte staae saa lavt, at de blive Uhyrer, eller saa høit, at de blive Halvguder.«

For rigtig at understreke hvad han mente, gav Schweigaard et eksempel »— om jeg ikke tager feil af Kleist . . hvor . . Helten eller Hovedpersonen i en Tragedie udbryder i Taarer ved at forkyndes sin Dødsdom. Dette bliver roest som en dristig Streg af vedkommende Forfatter.« For, mente Schweigaard, »det er . . ikke . . nogen Skam at være *meneskelig svag*, aldenstund det ikke er nogen Skam at være *Menneske*.«*)

Med dette realistiske moment, som stod i slik skarp motsætning til tragediens gamle vedtagne helteattituder, vakte Schweigaard opposition og vilde gjøre det. Han har hævdet sit standpunkt konsekvent og uten skaansel brutt med alt som ikke holdt maal.

Det maa ha gaat en strøm av fortøttet energi gjennom dette foredrag, som virket med hele det levende ords magt og glød. Schweigaard var ung dengang, og her rørte han ved fundamentene for sin nylig erobrede verdensopfatning: en virkelighetssans, som ingen hensyn kjendte.

Denne hans aands bestemte retning aapnet for ham i hans ungdom, som det syntes, ubegrensede verdener — virkeligheten laa den gang paa mange maater som et uopdaget land — og den præget hele hans manddoms gjerning.

Det kan der neppe være tvil om: Schweigaards foredrag i Studenterforbundet vaaraftenen 1833 slog ned i sindene og satte dype spor.

Tilhørerne mottok og bearbeidet de givne impulser hver paa sin maate, de literært interesserte gav dem, da tiden kom,

*) Uthævet av indsenderen. Det drama Schweigaard sigtet til, var Kleists *Der Prinz von Homburg*.

hver sin individuelle form, men der gaar gennem intelligenspartiets literære produktion i de følgende aar et fælles grunddrag, som viser at forfatternes livs- og kunstopfatning er rundet af den samme rot og bunder i et bestemt formulert program.

Dette program udviklet Schweigaard videre vel et aars tid efter i sin berømte avhandling *De la Philosophie Allemande* skrevet paa Heines opfordring høsten 1834 og offentliggjort i *La France Littéraire* kort efter. Schweigaard gir i dette arbejde en fremstilling av den tyske filosofi, paaviser den fremskridende udvikling av tankebygninger, opsøker og blotter energisk hvert svakt punkt i systemene, i deres forudsætninger og konsekvenser.

Avhandlingen, som gnistrer av vid og gang paa gang tilspidser sig i skarpe, epigrammatiske pointer, er et eneste indlæg for empirisk videnskabelig metode og munder ut i den sats at det ikke gaar an at ville *skape* sandheten — som de tyske filosofer prøver paa at gjøre —, man maa *lære den at kjende*:

»Hvad forfærdeligt skulde der vel være i at tilstaa *at et grundigt Kjendskab til den menneskeskelige Natur, Menneskehedens Historie* og endog til den tyske Filosofis Historie *stemmer overens om at bevise, at al Erkjendelse er underkastet Betingelser*, og at til syvende og sidst den eneste Grundvold for Sikkerheden af en objectiv Viden er det mest omfattende Resultat af den mest omfattende Induktion; at Naturen er konstant; at under samme Betingelser, paa den samme Grad af objectiv Udvikling, frembringes den samme Virkning, viser sig det samme Fænomen; at saaledes Naturen er fornuftig, *at man maa granske den for at faa vide, hvad den siger*; at vi kun formaa at beherske den ved at lyde den?«

Schweigaard avviser Hegels lære som et »Koteri-System« og opstiller som ideal en »stor og stærk Videnskab, som vil gjøre sig gjældende ved hvad den lærer, som vil forene Aanderne, ikke splitte dem.«

Mens Schweigaard har beholdt sin gamle kjærlighet til

Goethe («Goethe fremforalt har virket udenfor sit Lands Grændser»), konstaterer han med tilfredshet at den tyske filosofi staar isolert likeoverfor utlandet, »naar man dog undtager de skandinaviske Lande«.

Md. de Staëls forsøk paa at vække franskmændenes interesse for den tyske filosofi, som selv »om den ikke førte til Sandheden gjennom en klar og for hvert Skridt forsigtig Methode, til Gjengjæld gav Aanden en Løftning af Poesie«, tilbakeviser Schweigaard med disse merkelige linjer, som har betydelig interesse for denne fremstilling:

»Men i den poetiske Begeistring, som ikke ytrer sig ved at skabe individuelle Skikkelser — den eneste Form, hvori Poesien kan leve — er der kun ét Skridt fra det Sublime til det Trivielle, fra den brændende Begeistring til den pompøse Snakkesalighed . . .«¹⁾

Der ligger et stænk av aktualitet i disse ord, man mindes den hjemlige literaturstrid og anklagene mot Henrik Wergeland.

Og i Schweigaards sterke betoning av at kunstens maal det er at skape »individuelle Skikkelser«, ligger der et literært program, som paa det inderligste forbandt ham med Welhaven og hele hans stræben.

Schweigaard og Welhaven. Welhavens literære standpunkt i 1832.

Forholdet mellem Schweigaard og Welhaven har været diskutert.

Man har bestemt det derhen, at det har artet sig mer som et samarbeide end som en paavirkning fra den ene til den anden, og dette gjælder en fremtrædende side i deres literære program, hvad der nedenfor skal bli utredet.

Men paa den anden side maa det hævdes som sikkert,

¹⁾ A. M. Schweigaard, Ungdomsarbeider, utgit ved proff. Jæger og Stang, Kra. 1904, s. 239, ff.

at Schweigaard baade ved sit foredrag som ved sin kritik av den tyske filosofi øvet bestemmende indflydelse paa Welhavens idékreds og tilførte ham og hans literære forbundsfæller nyt, friskt blod, nye impulser.

Der spores en tydelig utvikling fra Welhavens i flere retninger doktrinære og begrænsede vurdering av Henrik Wergeland i 1832 og frem til intelligenspartiets kritiske indlæg i Dæmringsstriden og videre ut gjennom 1830-aarene, en utvikling som i flere punkter kan føres tilbake til Schweigaards hele tankeretning og virksomhet.

Det var forbeholdt Schweigaard at trække hovedlinjene for den frembrytende realistiske kunstopfatning, han stillet den med logisk konsekvens ind i rammen av en hel sammenhengende verdensanskuelse, mens Welhaven gik i detaljen og med fin artistisk sans og psykologisk evne førte den nye retning ut i livet, baade gjennom sin kritiske virksomhet og i sin digtning.

Schweigaard hadde utsynet, overblikket, han bestemte kursen uten at la sig forvirre av tidens vekslende vinde, og holdt retningen klar av mangt et skjær, hvor den ellers under vore trange forhold vilde gaat tilgrunde.

Welhaven gav bevægelsen fylde og form, og hvor selvstændig han i virkeligheten gjorde sin indsats, fremgaar derav at vi alt i 1832 — før Schweigaards foredrag i Studenterforbundet, før hans avhandling om den tyske filosofi var fremkommet — i Welhavens produktion finder enkelte av de elementer som særlig karakteriserer den nye literære retning: paa den ene side opposition mot autoriteter og systemer og en hævden av kritikken som aandsmagt, og paa den anden side — som et mer positivt program — kravet til større psykologisk innsigt hos digterne, skjærpede fordringer til levende og individuell karakteristik, til et gjennomført og historisk korrekt miljø.

Ved siden av Welhavens bok om Henrik Wergeland er der særlig et par arbeider som kaster lys over hans æstetiske

standpunkt i 1832, og det er hans indlæg i striden om S. O. Wolff, som Welhaven hadde kritisert i *Vidar*.*)

Denne kritik »er . . . bleven en Reveille, der har drevet Fordomme og Eensidighed ud af deres Smuthuller,«¹⁾ skriver han selv, og i sterk følelse av sin gode ret optræder han udfordrende: » . . . Videnskabelighedens og den ægte Humanitets evige Opgave og Betingelsen for dens Fremskriden er at protestere mod Autoriteter.«²⁾

»Verden veed meget vel, at det er Kritiken, der fra Tid til Tid har udrevet den af Seighed og Stillestaaen, og den seer for Øieblikket i det friske kritiske Liv Reaktionens Skranke, og Betyggelsen for sin Fremskriden,« heter det et andet sted. Derfor skulde ogsaa forbundets tidsskrift *Vidar* »bøde paa Savnet af national Kritik«. Paa den anden side maa ikke »Pyramiden . . . sættes . . . paa Spidsen og . . . Kritiken . . . gjøres til Literaturens Basis«.

Nei hvad det gjælder herhjemme er at skaffe betingelser for fri, skapende produktion, uten føleri, bygget paa en personlig tilegnelse og gjennomlevelse av emnet.

Welhaven stiller sig derfor oppositionelt til »den Ingemannske Sentimentalitet . . . som . . . i et vist Tidspunkt . . . frembragte en Skare Efterlignere.«³⁾ Slik andenhaands kunst dur ikke, digtningen maa staa i det inderligste forhold til virkeligheten.

Men skal den det, maa digterne eie en realistisk sans, som kræver at naa ind til »das Ding an sich« og reproducere den i dens »Reenhet«.

Welhaven har flere ganger git klare og skjønnne uttrykk for den dype, ideale virkelighetstrang i sin sjæl.

*) *Vidar*, nr. 19, s. 149. 2) *Sst.*, nr. 16, s. 128. 3) *Sst.*, nr. 19 s. 150—52.

*) I Welhavens allerførste *polemiske* indlæg har jeg overalt fulgt originalutgaven. I sine samlede skrifter har Welhaven nemlig flere ganger utelatt en del meget karakteristiske indlæg, som her citeres. Men istedetfor at henvise til vanskelig tilgjengelige originalutgaver har jeg overalt hvor der er tale om Welhavens senere produktion, gjengitt citatet fra hans samlede skrifter.

»Den sande Begeistring . . . er en kjærlighedsfuld Hensynken i det Stof, der beskæftiger Tanken, hvorved Personligheden hengives og opoffrer sig i sin Gjenstand, for med ublandet Reenhed at gjengive den i dens fulde Væsen,« uttaler Welhaven i sit verk Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik (1832).¹⁾

Fem aar senere, i 1837, vender han tilbage til den samme tanke:» Man veed, hvad det ofte koster det tænkende og redelige Sind at komme til en klar og gjennemgribende Erkjendelse. Sjælens hele Kraft har koncentreret sig om eet Punkt; Sandhedens Billede har udviklet sig deraf og er nu bleven Gjenstand for en kjærlighedsfuld og ufravendt Skuen. Hvad vi saaledes vinde, danner vor inderste Helligdom.«²⁾

Høsten 1832 skriver Welhaven, dennegang om den kristiske virksomhet: »Den humane Dom ytrer sig i en reen Opfatning og Fremstilling af Gjenstandene, der fjærne alle tilfældige og uvedkommende Hensyn.«³⁾

Den analytiske tendens, som helt igjennem karakteriserer intelligenspartiets virksomhet, gir Welhaven et energisk uttryk alt i 1832, naar han lar motparten høre at hos den »er Øiet for sløvt til at opfatte og Haanden for plump til at anatomere det Særegne, Væsentlige ved Gjenstanden . . .«⁴⁾

Ellers gaar der gjennom Welhavens stridsskrift av 1832 mot Henrik Wergeland et stadig vaakent krav til en fuldstændig individuel utformning av de forskjellige skikkelser i et digterverk og til en konsekvent gjennomført karaktertegning.

»Den sande, geniale Kunstner . . . skjuler sin Plan i Charakterernes Indre . . . deres . . . Handler . . . udgaae som naturlige Følger af en bestemt udviklet Individualitet.«⁵⁾

Karakteristisk er et formelig slagord i avhandlingen:

¹⁾ S. 74. Sml. Vidar nr. 26, s. 201: »man har opfattet Poesiens Væsen i dets Reenhed.« ²⁾ Den Constitutionelle, 1837, nr. 64. ³⁾ Vidar, nr. 16, s. 127. ⁴⁾ Sst., nr. 19, s. 149. ⁵⁾ Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik ved Aktstykker oplyste af J. Welhaven, s. 12.

»Kunsten vil Beskuelse, . . den fordrer at Ideen . . harmonisk bearbejdet i alle Retninger . . antager . . et bestemt, karakteristisk Ydre.«

»Dramaets Væsen fordrer Charakteristik.«

»Da . . Henrik Wergeland . . mangler alt Øie for det Charakteristiske og oftest ikke engang har Bekjendtskab til de Personer, han . . har med at gjøre, søger han kun at faae dem indkastede under en Rubrik, hvis Skjelnemærke allerede er fixeret, eller paahængt nogle Kardinalsnyder, og dette kalder han at tegne efter Naturen!«

»Overalt savner man derfor ethvert Spor af Charakteristik og følgerigtig Handling.«¹⁾

Mot Henrik Wergelands anakronismer og frie fantasier fra oldtiden stiller Welhaven kravet paa historisk sandhet og kolorit: »Hr. W—s Fremstilling af det aandelige og verdslige Despoties gjensidige Forhold i hine Tider er da ingenlunde historisk grundet, ligesom de Farver, hvormed han udmaler Præstekastens Færd, langt fra at være kostumrigtige, meget mere ere hentede fra et sildigere Phænomen . .«

Henrik Wergeland frakjendes ogsaa evnen til psykologisk at bedømme historiens skiftende faser:

»Hr. W. har ingenlunde formaaet at opfatte den Epoches Individualitet, han vilde skildre.«²⁾

»Tidsaanden« blev snart et staaende slagord i Welhavens leir, som var levende optat af hvad der krævedes »i vore Dage« i modsætning til hvad man tok tiltakke med tidligere.

». . Man fordrer i vore Dage af en gigantisk Sjæl som Beethovens, i det Øieblik, den, som her, ret skal udtale sin hele Fryd og Smerte, ganske andre Blik i Kunstens hemme-

¹⁾ Sst., s. 75, 68, 71, 8. Sml. P. A. Munch om Fayes sagnsamling i Vidar 1833, nr. 58, s. 44: For at løse en opgave som denne »udkræves der en vis poetisk Opfatning, *et vist eget Blik paa det mest Charakteristiske* og en Dygtighed til at udhæve dette uden dog at synde mod Sanddrugheden . .« ²⁾ Sst., s. 55, 31.

lighedsfulde Dyb, end saadanne fortærskede Reflexioner som følgende . . .,« skriver Welhaven i 1832 i en av sine literære anmeldelser.¹⁾

Partimotsætning.

Man kan efter hvad der i det foregaaende er fremstillet tænke sig hvilket choc Welhaven og hans meningsfæller fik ved læsningen av enkelte afsnit i Nicolai Wergelands *Retfærdig Bedømmelse af Henrik Wergelands Poesie og Karakter* (1833).

Provst Wergeland viste her at han tiltrods for en mangengang fremragende forstaaelse og dygtighet paa væsentlige punkter manglet dette »Blik i Kunstens hemmelighedsfulde Dyb«, og at han undertiden kunde henfalde til temmelig »fortærskede Reflexioner«. Øiensynlig med utgangspunkt i Welhavens ord: » . . vi finde . . overalt Hr. W. bag de bizarre Masker,«²⁾ udtaler provsten bl. a. følgende i sit forsvar for sørgespillet *Sinclars Død*:

»Der er ligesaa megen Characteristik i dette Stykke, som der almindeligviis pleier være i Værker af dette Slags. Personernes forskjellige Sind og Tænkemaade er tilstrækkelig markeret, for at bemærkes . . . Iøvrigt vil man neppe hos nogen, end ikke hos de meest udmærkede, Roman- eller Skuespilforfattere finde fuldkommen Individualitet hos Charactererne i deres Værker.

Man gjenkjender stedse Schiller, Shakespeare, Walter Scott i det hele Personale. Uagtet de iøinefaldende Forskjelligheder ved de Personer, de opstille paa Scenen, er det dog ligesom om de selv (Forfatterne) tale gennem dem alle. Der gaaer en Grundtone gennem Alles Yttringer, som er Forfatteren eiendommelig. Det torde ikke være saa urigtigt at sige: den ene Person taler og handler ligesom Stykkets Forfatter taler og handler, naar han er i ondt Lune, den anden,

¹⁾ Vidar, nr. 11, s. 82. ²⁾ Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik —, S. 69.

som naar han er munter, en tredie som naar han frygter, en fjerde som naar han haaber, en femte saaledes som Forfatteren, naar han var ond, grusom, misundelig o. s. v., eller naar han var i den Alder, i den Stand, og havde havt den Opdragelse o. s. v., vilde i Følge sin Aandsbeskaffenhed tale og handle, *saa at Charactererne i et Digt blive ligesom Digterens forskjellige Sindsstemninger personificerede*. Endnu har Ingen skrevet saa objectivt, at man kunde skjelne en ganske selvstændig Individualitet hos de af ham tegnede Characterer; men ligesom Børnene almindeligviis alle have noget af Faderen, saa have Personerne i et Skuespil eller en Roman alle noget af Forfatteren, som dannede dem, og ere i saa Henseende ligesom Sødskende, enhver med sit Træk af Faderen . . . Men man glemme da heller ikke, at det ikke om nogen dramatisk Character lader sig sige, at han taler, som han efter sin Stand i det virkelige Liv vilde tale.«¹⁾

Trods enkelte berettigede ting iblandt røber allikevel dette indlæg en mangel paa psykologiske nerver, paa realistisk sans, som maatte forekomme Welhavenpartiet rent avlægs, og som alt i begyndelsen av 1830-aarene stiller Nicolai Wergelands æstetik og Henrik Wergelands digtning i den skarpeste modsætning til de tendenser som arbeidet sig frem inden intelligenspartiet.

Mulig kan det være at særlig Henrik Wergeland ikke var saa blottet for menneskeskildrende evne som man har villet ha det til — det er ialfald sikkert, hans og farens *teorier*, som gik ut paa at det omtrentlige var godt nok, skulde ikke hjælpe ham langt paa vei mot noget psykologisk gjenembrudd.

Nicolai Wergeland blotter i disse linjer baade sig og sønnen, det lar sig ikke negte.*)

¹⁾ S. 81, 86. *) At Nicolai Wergelands ord virkelig gir uttryk ogsaa for Henrik Wergelands æstetiske opfatning paa dette punkt, fremgaar av den meget karakteristiske og interessante *Rhapsodie af et paatænkt Svar til Welhaven fra H. Wergeland*, som findes i studenteramfundets haandskrevne blad for 2. febr. 1833. Prof. Løchen henviser til denne

Her staar vi ved begrænsningen i deres begavelse og i hele deres aandelige horisont, en begrænsning som for intelligenspartiet var saa fremspringende og alt andet overskyggende, at det ikke øinet den indsats som gennem Wergelandsættens virke netop dengang blev gjort i norsk aandsliv.

Wergelandslegten, og da fremforalt Henrik Wergeland, var i virkeligheten, som prof. J. E. Sars uttrykker det, med i tidens »aandige avantgarde«, den levde trods al fantasiens billedpragt i idéenes og begrepenes sfære, den krævede og opnaadde gang paa gang mægtige teleskopiske syner av en verdenssammenhæng som henrykket den — mens Welhaven og hans parti vendte blikket mot den nærmeste virkelighet, mot detaljen, de brukte mikroskopet og blev talsmænd for en ikke mindre moderne aandsbevægelse, en realistisk-analytisk, hvis nærmeste formaal og resultat var gjennombruddet av moderne psykologisk menneskeskildring.

Saa bredt var vingefanget i 1830-aarenes aandsliv her hjemme.

Og i en slik ilmarsj rykket disse to hinanden supplerende aandsretninger frem til erobring av norsk jordbund, at de til en begyndelse syntes at maatte utelukke hverandre — der fandtes likesom ikke plads til dem begge paa en gang.

Men saa ironisk tilspidser sig stundom historiens pointer, at aandsbevægelser forbinder sig med historiske og nationale fænomener i den jordbund hvor de slaar ned og frembyr — ialfald foreløbig — et til uigjenkjendelighet fordreiet resultat.

Slik gik det til at Wergelandslegten's universelle idéer kastet den ind i nationale tiltak, som mangel gang forekom

artikel i sin bok om Welhaven (s. 145) og citerer enkelte bruddstykker av den.

Henrik Wergeland skriver bl. a.: »Det er visselig saa, at ingen i det daglige Liv taler i Jamber og Trochæer, men da et Dramas Personer dog intet andet ere end Digterens Ideer og Selvskabninger i en Tankeverden, saa har man en gang vant sig til at høre dem skandere og bruge Skabernes Sprog.«

samtiden at være av en temmelig begrænset og overordentlig haandfast art, mens intelligenspartiets realistiske instinkter drev det til for en tid at fordype sig i, som det syntes, rent artistiske opgaver og grublerier.

Her spiller forresten saa overordentlig mange og komplizierte faktorer ind, at det vilde føre forvidt at søke at utrede dem alle i denne forbundelse.

Men historiens dom er blit en anden end den som formet sig i samtidens bevissthet.

»Tiden, denne store Kommentator, har . . ikke alene forsonende anerkjendt begge Retningers Ligeberettigelse, men den er næsten naaet til en Ombytning af Rollerne, saaledes at den mer og mer i Wergeland anerkjender Universaldigteren, Kosmopoliten, og i Welhaven den mere specifik nationale Digter,« skriver Camilla Collett i 1879,¹⁾ og eftertiden synes at ville gi hende ret.

Kanske vil den bare i endda høiere grad end hittil er skedd forstaa og vurdere det store løft som ogsaa Welhaven og hans meningsfæller tok, dengang det mest gjaldt herhjemme. Det vil kanske vise sig at der fra norsk aandsliv idag gaar flere og dypere røtter tilbage til intelligenspartiet i 1830-aarene end man hittil har set og medgit.

Vidar. Vidars oversatte artikler.

Da *Studenterforbundet* var stiftet i juni 1832 efter en alvorlig konflikt i studenteramfundet mellem Wergelands og Welhavens tilhængere, gik det straks ivei med at utgi eget tidsskrift, *Vidar*, som utkom første gang 5. august s. a.

»Medlemmerne af Studenterforbundet, hvis Formaal for en væsentlig Deel er literairt . .« — (i bevisst motsætning til studenteramfundet, hvor politikens bølger gik høit i 1830-aarene) — »ønske . . gjennom et offentlig Blad . . at lægge

¹⁾ Amtmandens Døtre, III utg., s. 76, ff.

denne Stræben for Dagen,« heter det i subskriptionsindbydelsen.¹⁾

Vidars indhold skulde være mangesidig, det skulde anmelde saavel hjemlige som utenlandske literære nyheter, det vilde bringe originale og oversatte avhandlinger over forskjellige emner, »ligesom nu og da Udsigt over og Bedømmelse af vigtige politiske Begivenheder vil af udenlandske Blade blive optaget.«

»Man vil derhos stedse bestræbe sig for at give Bladets Indhold saa megen Anvendelighed paa fædrelandske Forholde, Anliggender og Interesser som muligt, og forsaavidt denne Tendents nødvendigen fører til Berørelse med Folkemeningen, vil man stræbe at opfatte denne med den Alsidighed, den Frihed for particulaire Synsmaader, den Upartiskhed og Fordomsfrihed i Kritik, der kan fordres i en efter videnskabelig Methode indrettet Undersøgelse.«*)

Slik lød programmet.

Det blev ogsaa fulgt med ærlig vilje saavidt det lot sig gjøre, men det merkedes snart at tidsskriftet stod i kampstilling, og fienden som skimtes bak nærsagt hvert blad, var Henrik Wergeland. Alt i andet nummer av Vidar findes en

1) Morgenbladet, 1832, nr. 230.

*) Vidars redaktion bestod av fem medlemmer: A. Schweigaard, J. Welhaven, P. A. Munch, F. Stang og C. W. Hjelm. Senere traadte Stang, Hjelm og Schweigaard ut, mens U. A. Motzfeldt, C. Fougstad og A. N. H. Stenersen tok deres plads. Welhaven og P. A. Munch blev staaende som redaktører saalænge tidsskriftet utkom.

De oversatte artikler Vidar byr paa, er for det meste reisebeskrivelser, historiske, populær-filosofiske og naturvidenskabelige avhandlinger; men fremfor alt søker tidsskriftet at orientere sine læsere i verdenslitteraturen, det gir en række utsyn over forskjellige landes aandsliv, over polsk, fransk, portugisisk og kinesisk litteratur, over ny-græsk folkepoesi og italiensk komedie, over franske og engelske presseforhold. Av enkelt-forfattere citerer og behandler det først og fremst Goethe, Menzel og Börne, av engelske digtere Walter Scott og Byron, av franske Chateaubriand, Victor Hugo, Lamartine o. a., av nordiske Bellman og Baggesen, likesom ogsaa *Gjengangerbreve* blev citert. Vidar gir i de to aar det utkom (1832–34) hyp-

artikel, *Talenternes Aristokrati* og *Geniets Despotisme*, som indeholder ting med tydelig adresse til Wergeland.

Welhaven paatar sig (i sept. 1832) at belyse *St. Simonis= mens Lære* og *Ritus* paa grundlag av flere tyske kilder, øiensynlig fordi Henrik Wergeland »synes at sætte Priis« paa den. (Se Schweigaards anmeldelse av *Almindelig norsk Maa= nedsskrift*, 16de Hefte, Vidar, nr. 10).

Tredje nummer av Vidar bringer et uddrag av den engelske forfatter Godwins Essay, *Om Popularitet hos de Gamle og Nyere*, som indeholder følgende aktuelle kraftsætser: »Populariteten . . bær Dødens Spire i sig selv. Fordomme og Lidenskaber ere dens afskyelige, svage og vaklende Basis . . . Hvem var det der fremskyndede Athens og Spartas Fald? De Mænd der i Alt talte Folket efter Munden, smigrede alle dets Tilbøieligheder . . .«^{**})

Fra *Gazette médicale de Paris* henter Vidars redaktion en avhandling om *Indflydelsen af det Phantastiske i Literaturen paa Sundheden*, som den maa ha følt som en kraftig undsætning i kampen mot den wergelandske poesi. Først defineres begrepet »phantastisk« med henblik paa »nogle af

pige referater og anmeldelser av samtidig tysk litteratur, derav en hel del bøger som var offentliggjort *efter* 1830.

For hver artikel Vidar henter fra engelske tidsskrifter, bringer den omtrent to franske og fire tyske.

Ludolf Wienbargs senere organ *Literarische und kritische Blätter der Börsen=Halle* og *Revue encyclopédique* er de mest benyttede henholdsvis av tyske og franske kilder. De faa engelske artikler falder paa spredte tidsskrifter. Det svenske *Heimdall* oversættes et par ganger. Danske tidsskrifter er ikke citert. De utenlandske forfattere Vidar oversætter, behandler ikke altid emner fra sit eget land. Saaledes gir tyske tidsskrifter et par ganger interessante ting fra engelsk aandsliv.

^{**}) Sml. denne aforisme av Goethe: »Intet er modbydeligere end Majoriteten, thi den bestaaer af enkelte kraftige Anførere, af Skalker, der akkomodere sig, af Svage, der assimilere sig, og af Massen, der driver efter, uden i fjærneste Maade at vide hvad den vil.« (Vidar nr. 20, s. 160).

Henr. Wergeland tar ogsaa hansken op, se Mrgbl. 1833, nr. 32.

de skarpeste Eiendommeligheder ved den nuværende Literatur og Kunst«.

Det betegner da:

»1) afgjort Foragt for al Passelighed, Orden og Regelmæssighed i et Værks Anlæg;

2) systematisk Efterligning af det Hæslige og Græsselige i Udførelsen;

3) Tilbøielighed til det . . Uklare, Uformelige i Tanker og Følelser;

4) en forsætlig Fordreining af Sproget . . tvungne Ordføininger . . . «

Den moderne dramatiske literatur gir »græsselige Fremstillinger af alt det Modbydelige og Skrækkelige, den fysiske og moralske Verden frembyder. Denne Smagens Forvildelse er en virkelig moralsk Epidemie . . . en Forstyrrelse i Nervesystemet.« (Welhaven fandt ogsaa Wergelands sjæleliv sykt, sml. Welh.'s digt: Til Henrik Wergeland! Mrgbl. 1830, nr. 227, tillæg, og Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik ved Aktstykker oplyst af J. Welhaven, Kr.a 1832, s. 3).

Den franske avhandling paataler ogsaa de unge skribenters »Begeistring for Barbariet«.

»Nogle, sande Daarekistelemmen, paatvinge sig endog i Sprog, Sæder og Dragt en afgjort Raahed . . . De bære den dybeste Foragt for al nyere Civilisation og gode Sæder. I Skildringen af det menneskelige Hjerter skjotte de ikke om andet end de heftigste, mest forstyrrende og sønderrivende Lidenskaber . . . « Disse forfattere »vilde forfalde til Melancholie og Hypochondrie, hvis de ikke afhjalp deres mørke Poesies Indflydelse ved Champagner. Det er virkeligen værd at lægge Mærke til, at disse . . Fortvivlelsens Apostle tilbringe deres Tid saa behageligt, som muligt.«¹⁾

Som man ser indeholder denne avhandling — som i hovedsagen gaar løs paa romantikens utseielser i samtidens Frankrike, og ogsaa bringer et heftig angreb paa Victor Hugos

¹⁾ Vidar nr. 41, s. 115, ff.

ungdomsdigtning — nok av aktuelle ting, ogsaa for norske læsere, som netop dengang var optat av kampen om Henrik Wergelands værd som digter og som menneske efter Welhavens og Nic. Wergelands indlæg (1832—33).

Det er heller ikke vanskelig at gjette sig til adressen i følgende linjer om Bellman: »Bellmann var vanskelig at blive kjendt med, et usvigeligt Mærke paa, at han ingen Svirebroder var.«

Naar Vidars redaktion tar Bellman op til ny vurdering her hjemme for at vise »hvad der er væsentligt hos ham«, da sker det først og fremst for at forhindre at Henrik Wergeland skal kunne ta ham til indtægt for sin kunstteori.

Bellmans digte er ikke rene improvisationer, de er, den største del av dem, »reent opfattede ved et skarpt Øies ufordunklede Anskuelse og hastigen modnede ved en fordomsfri Aands Reflexion over de originale Ytringsmomenter, hvorunder et kraftigt . . poetisk Folkeliv fremtræder . . .«

Intelligenspartiets realistiske sympatier gir sig flere karakteristiske utslag i denne avhandling, som ifølge redaktionens oplysning er utarbeidet efter artikler i det svenske tidsskrift *Phosphoros* (for 1812)¹⁾ og *Stockholms Dagligt Allehanda* for 1832²⁾ — efter al sandsynlighed av Welhaven.

Det fremhæves at Bellman netop tar *alle* sider av livet med, — ogsaa de lavere — »for derved at tilveiebringe et fuldkomment naturtro Billede af Gjenstanden«. Det samme gjør malere som Teniers, Hogarth, Callot, Hjalmar Mørner, som ogsaa gir skildringer fra det »laveste Folkeliv«. »Lige som Bellmann grebe ogsaa de Gjenstandene som de forefandt dem, skildrede dem med træffende Sandhed, overladende Tilskuerne efter frit Valg . . enten at suge Gift eller Honning deraf.«

»Den, som troer at Bellmann er grov, har ei forstaaet en Linie af ham.« Bellmans billeder er »et overgivent, fordringsfrit Gemyts luftige Skabninger . . hvoraf slet Intet Andet

¹⁾ S 49—69. ²⁾ Nr. 215.

fæster sig i Sjælen, end det Latterlige, som vi ved nærmere Betragtning stedse ville finde at være et væsentligt Element af den Gjenstands Individualitet, der fuldstændigen skal skildres. Det er derfor uretfærdigt . . at dadle Skalden, der giver os et i de mindste Enkeltheder speiltro Billede af de rige Naturscener, han med . . ægte Humor parodierer.«

I tilknytning til disse refleksioner gir forfatteren følgende citat, som danner en interessant parallel til Edmund Burkes krav (Vidar nr. 50—51) om en fuldkommen individualisering av menneskeskikkelsene like ind til de mest realistiske, lavkomiske træk:*) »Wie hoch und fest und schön musz der Dichter stehen um sein Ideal durch den rechten Bund mit Affengestalt und Papagaiensprache auszudrücken und gleich der groszen Natur, den Typus des göttlichen Ebenbildes durch das Thierreich der Thoren fortzuführen.« (Jean Paul: Vorschule der Aesthetik, 1ste Abtheilung¹⁾). —

I det hele gir Vidars oversatte literære artikler glimt paa glimt av de idéer Burke utvikler saa veltalende i sin »Kunsttheori«, og som Schweigaard hadde knæsat fra sin allerførste optræden. I en artikel om Walter Scott¹⁾ heter det om hans kvindeskikkelser at de paa ingen maate er »Idealiser af Skjønhed eller Dyd, men Virkelighedens Skabninger, af Kjød og Blod . . Intet der (i W. Scotts naturskildringer) er overfladisk, intet Idealt. Alt er dybt følt og hentet lige ud af Livet.«**)

1) S. 241. 2) Vidar, nr. 15, s. 118—19.

*) Vidars redaktion har ogsaa offentliggjort disse to artikler samtidig. Avhandlingen om Bellman staar i Vidar nr. 51.

**) I en langt senere, oversat artikel om Goethe (Vidar, nr. 82, 85) *beskriver* han den virkelighetstroskap som altid taler ut av hans digtning: han er »overalt kun Naturens Referent«. Imidlertid er det ikke vanskelig at se hvad der har interessert intelligenspartiet i denne artikel (foruten emnets aktualitet; Goethe var jo nylig død og blev ivrig diskutert netop den gang). Det var de tildels meget fængslende psykologiske overveielser den indeholdt.

Vidars originale avhandlinger.

Ellers er det naturligvis i de helt originale avhandlinger at man kommer til at staa ansigt til ansigt med intelligenspartiets idéer og tendenser, slik de grodde frem netop den gang.

En grundtanke lar sig forfølge gjennom Vidars spalter, det er en fuldt bevisst opposition mot at ophøie dogmer og systemer som gjældende for alle tider, fordi det levende liv aldrig lar sig fange og spærre inde i en formel.

Schweigaard skriver alt i sin første artikel: »... Det er just en Epoches Væsen, at dens virksomme Moment, naar det har udvirket, maa afløses af et andet Princip, der neutraliserer den Eensidighed, som Bibeholdelsen af eet, uforandret System, under Forholdenes Omvexling, har til Følge.«¹⁾

»Det er ikke,« uttaler han senere, »de bedste og originaleste Tanker, der fremkomme i Skrift. Den, der bærer et System i sig, føler mindst Drift til at fremstille det, fordi det kun er et ægte System, medens det lever hos dets Besidder, og dør, naar det skal lægges i Dogmernes Baand.«²⁾

»Vor Tid,« skriver Welhaven, »... bryder Staven over allehaande fingerede Systemer for med al Kraft at vende sig mod Virkeligheden.«³⁾

Ja, til og med paa det religiøse omraade hævdes disse nye tanker: Hvad er vel begrepet »... Kirke andet end ... en Skranke med Kraften i sig til at nedbryde sig selv og udfolde stedse nye og fuldkomnere af sig?« spør A. N. H. Stenersen i sin interessante anmeldelse av Sylvester Sivertsons bok om Haugianismen.⁴⁾

Det faste punkt i tilværelsen i hvert givet øieblik, det er *erfaringen*, — det blev ikke Schweigaard træt av at gjenta.

Derfor fremholder han i sin første avhandling i Vidar, (*Om Nødvendigheden af at indskrænke Sprogstudiets Omfang*

1) Vidar., nr. 1, s.11. 2) D. Const., 1836, nr. 19. 3) Vidar, nr. 63, s. 87. 4) Sst., nr. 85, s. 50.

i den lærde Underviisning), at naturvidenskapene, som bygger paa eksperimentelle forsøk, mer og mer bør avløse de klassiske sprog i skolen. Schweigaards artikel blev begyndelsen til en langvarig strid, men hans synspunkter har som bekjendt vundet en avgjort seier.

Det synes som om netop denne ubetingede respekt for empiriens grundsætninger skapte intelligenspartiets æstetiske standpunkt med logisk nødvendighet:*)

Erfaringen viser, at der i enhver literatur indtraf det »Tidspunkt . . da Poesien ikke længer var Frugt af umiddelbar Begeistring, men af Studium,« skriver P. A. Munch i sin avhandling *Om den gamle norske Digtekunsts Karakter og Metrik*.¹⁾ Det er da klart at det paa dette trin ikke saameget kommer an paa hvilken gjenstand man vælger at gjengi som paa gjengivelsen selv — det er metoden som viser mesteren, ikke valget av emne.

Welhaven sier dette i likefremme ord: »Naar der . . tales om en Digers Originalitet, da vender man sig ikke til Stoffet, men til Behandlingen, thi denne skal være Billedet af hans Genius, hans Værk og hans Eiendom.«²⁾

Derfor bestaar ifølge Welhaven »de lyriske Digtes egentlige Værd« deri at de »indeholde et reent, speiltro Billede af en tiltrækkende Sindsstemning.«³⁾

Men for at opnaa dette »speiltro Billede« kræves den »sande poetiske og udtømmende Opfatning af og det fortro-

¹⁾ Vidar, nr. 11, s. 86. ²⁾ Sst., nr. 19, s. 151. ³⁾ Sst., nr. 16, s. 203.

*) Det lar sig umulig tænke, som det har været paastaat, at Welhaven og hans meningsfæller blindt hen skulde kunne anta den betydelig ældre danske kritiker J. L. Heibergs æstetiske doktriner, begrundet i Hegelske dogmer (som intelligenspartiet med Schweigaard i spidsen tok avstand fra) og underbygget med tankerækker, som delvis tilhørte en svunden tid.

Intelligenspartiet var altfor levende optat av en *personlig*, intim tilegnelse av *samtidens* gjærende tanker, som i organisk vekst og utvikling bygget sig op i dets bevissthet, til at det kunde gaa ind i et færdig system, allerminst et som var saa utmeislet som J. L. Heibergs.

lige Bekjendtskab med den besjungne Gjenstand, hvoraf den ene kan fremgaa i sit Væsen, og med fuld Beskuelighed.«

Det er derfor som konklusion paa en i sin kjerne realistisk gjennomarbeidet kunstopfatning, at Welhaven hævder »Poesien . . som en selvstændig skøn Kunst, der i sine forskjellige Yttringer og Forgreninger kun har Betydning og virker som saadan ved en høi Klarhed og Fuldendthed . . .«¹⁾ —

Det er meget interessant at iagtta hvordan denne oplagrede realistiske sans hos intelligenspartiet straks skaffer sig praktisk anvendelse, ikke bare i en ny revolutionær literaturkritik, men ogsaa paa et andet vigtig punkt i vor nationale udvikling, i gjengivelsen av vore hjemlige sagn og eventyr.

Det er netop »Behandlingens« betydning paa dette omraade P. A. Munch understreker, naar han i sin kritik av Fayers sagnsamling uttaler: ». . Det fortjenstfulde i Granskningen oversees let under en mangelfuld Fremstilling, og det saamegetmere ved et saadant Verk, hvor *Foredraget er af væsentlig Betydning.*«²⁾

Det er saa langt fra et romantisk sværmeri, men for en stor del netop de kraftige realistiske drag i vor nationale literatur som drog intelligenspartiet mot den norrøne digtning og folkepoesien. Fra dette synspunkt er det Welhaven fremhæver »den herlige Sagakreds . . hvori Urfædrenes Sæder og Egenheder ere fremstillede med en Sandhed og Nøiagtighed, der giver de stumme Mindesmærker Røst . . .«³⁾

Hvor dypt Welhaven i virkeligheten var grepet av vor gamle storhetstid, fremgaar av hans sammenligning mellem sydens og nordens oldtidsskatte i hans artikkelrække *Norske Musæer*, hvor det bl. a. heter: »Nordboens Hjem var . . for barskt og fattigt, og han selv formeget Kæmpe til at hans Udødelighed skulde kunne udgaae fra noget Andet end hans Heltesind og hans Kraft, derfor er hans Gravmæle, den raae Bautasteen, ligesom sammenvoxet med den storartede Natur der billedlig fremstiller hans Liv og hans Charakter . . .

1) Vidar, nr. 26, s. 201—2. 2) Sst., nr. 58, s. 48. 3) Sst., nr. 63, s. 88.

Dette samlede Billede bringer os . . stolte Erindringer og en mægtig Følelse af Ærefrygt . . .«¹⁾

Man kan høre det paa selve klangfarven i Welhavens ord, at han likesom sine øvrige samtidige, Henrik Wergeland ikke undtat, stod i et temmelig fjernt forhold til norron digtning og kultur, naar det kom til stykket, — simpelthen fordi den endda var saa litet kjendt og tilegnet.

Paa dette punkt er P. A. Munch den store realist.

Med et haandfast grep samlet han tidens svævende nationale tendenser og underbygget dem med sin viden og med sin forsknings resultater. »P. A. Munchs navn møder os for hvert skridt vi gjør for at orientere os i norsk aandsliv lige fra tredive-aarene til seksti-aarene. Han er det midtpunkt, hvorfra alle tidens nationale bestræbelser udgaar eller ialfald paavirkes,« skriver prof. Moltke Moe i Nordmænd i d. 19de aarhundrede.²⁾

Først og fremst drar P. A. Munch til felts mot den kritikløse og ukyndige fornorskning av sproget, som sprogreformatorne drev paa med i 1830-aarene, idet de »aaenbar fornægter Sprogdannelsens historiske og naturlige Grund.«³⁾ At vort skriftsprog er dansk, lar sig ikke negte. Men det lar sig aldrig gjøre »voldsomt at forandre Sproget«. Idet P. A. Munch hævder at utviklingen maa bygges paa langsom, organisk vekst*), peker han paa den faktiske fordel vor fattige literatur den gang hadde av det nære slektskap med den danske.

Samtidig kaster han ut i store træk planen om en national sproglig fornyelse: ». . Vore Sprogreformatorer . . kunne . . fornuftigere og mere konsekvent anvende deres Liebhaberi til at bringe en af vore reneste Almuedialekter i en ordentlig Form sammenholdt med vort Oldsprog, istedet»

¹⁾ Vidar, nr. 65, s. 87. ²⁾ Det nationale gjennombrud og dets mænd, s. 215. ³⁾ Vidar, nr. 2: Norsk Sprogreformation, s. 13.

*) »Det er de heterogene og vilkaarlige Sammenblandinger«, de norske sprogreformatorer vil indføre, som vækker »vor høieste Afsmag« skriver P. A. Munch bl. a.

for som nu skjændigen at forhuttle og sammenjaske vore Dialekter i vild Uorden. Man vilde da, ved en kritisk Sondring og Sammenligning, og ved at etablere en konstant Orthographie, kunne opstille et for hele Norge fælles Tale-sprog, blot med enkelte Afgivelser i Udtalen hos de forskjellige Egne. Havde man nu først faaet dette bragt i ordentligt System, kunde man skrive deri . . . og hvo der havde Lyst dertil, kunde bruge det som bestandigt Skrift-sprog . . . Man kunde paraphrasere vore Oldforfattere i hiint Sprog, eller rettere, det behøvedes ikke, da man, vant til hiint, strax vilde forstaa Oldsproget, naar dettes Orthographie blot var ubetydelig forandret.«¹⁾

I en note tilføier han: »Man kunde f. Ex. udgive en kort Kongesaga, som Fagurskinna, eller og et Udtog af Heimskringla og Fagurskinna, med gothiske Bogstaver, og med al den Modification i Orthographien, som de i Norge skrevne oldnorske Bøger selv antyde. . . Det er sandsynligt, at et saadant Skrift vilde af Almuesmanden forstaaes og ivrigen søges.« Selv gik Munch straks til handling.

»Var først Kjerlighed og Fortrolighed med vore Forn-lævninger udbredt i Landet, vilde snart en renere Stræben efter Selvstændighed i Literaturen følge,« hadde han hævdet.*)

Næste nummer av Vidar bringer »Prøver af en Oversættelse af Heimskringla«. Disse oversættelser holdt han trofast paa med saalænge Vidar utkom, og de er utført med

¹⁾ Vidar, nr. 2, s. 14—15.

*) At disse P. A. Munchs sagabruddstykker tillike fremkom som en slags protest mot Jac. Aalls sagaoversættelser, maa ansees som utvil somt. Den unge P. A. Munch med sin lærdom og med sine moderne videnskabelige utgangspunkter fandt mangt og meget at utsætte paa Jac. Aalls arbeider. Saa sent som i et brev til George Stephens av 14. febr. 1849 taler han om Jac. Aalls »fejlfulde og ukritiske danske Oversættelse« (Maal og Minne, 1912, s. 153). En nøiere sammenligning mellem Jac. Aalls og P. A. Munchs sagaoversættelser vil kanske gi interessante resultater til belysning av norsk sprog-utvikling.

en saa fin sans for norsk fynd og norsk sprog-tone, at det er et spørsmål om ikke disse Munchs sagabruddstykker har været med om at skape Asbjørnsens og Moes epokegjørende stilistiske gjenembrudd i behandlingen av vore sagn og eventyr. I en av sine fortaler peker J. Moe likefrem paa sammenhængen mellem norsk sagastil og norsk eventyrstil.¹⁾

Ogsaa rent teoretisk forbereder P. A. Munch Asbjørnsen og Moes indsats i vor nationale utvikling. Han kritiserer A. Fayes sagnsamling temmelig skarpt i Vidar (1833, nr. 58), og den 23-aarige videnskapsmands kritik vakte opsig og virket som en ubehagelig overraskelse paa sogneprest Faye. Men P. A. Munch hadde ret i alle hovedpunkter, hævder prof. Moltke Moe, i hans anmeldelse skimtes for første gang i Norden »kravet om folkets egen fortællemaade«.

Ogsaa her brøt realistiske synsmaater seierrikt igjennem. —

Henrik Wergeland savnet personlige forutsætninger til at vurdere det kritiske nyrydningsarbeide og de synsmaater intelligenspartiet forsøkte at sette ind netop den gang. Baade Henrik Wergeland, som korresponderte med Faye om hans sagn, og Faye selv manglet »sans for deres eiendommelighed . . og . . ore for deres tone«, skriver prof. Moltke Moe i sin tidligere citerte avhandling²⁾, og dette henger paa det nøieste sammen med arten av Henrik Wergelands begavelse og hele hans livsopfatning som vi senere skal se.

Vidar og hvad det kjæmpet for, vilde været ham et usmakelig fænomen, selv om ikke tidsskriftet hadde git ham personlig saa sterk en motbør som det gjorde helt fra første stund.

Alt d. 22. sept. 1832 angriper han Vidar i Morgenbladet³⁾: »Denne Vidar er dødelig og skrøbelig, og smaalige Liden-skaber gjøre hans Tunge zittrende. Hans Forstand er forvirret, saa han ikke kan udtrykke de simpleste Ting naturligen og tydeligen . . . Hans Øre for Versemaal har lukt sig

¹⁾ Saml. skr. II, s. 79. ²⁾ S. 194. ³⁾ Nr. 266.

eller er tilgroet, saa han jammerligen forhutler de gamle Qvæder, han især har Lyst til at fortælle,« lægger han ironisk til om Munchs oversættelser av oldnorske kvad. »Bonden skal jo arbeide; og de Vers han faaer i den belovede eller forkyndte munchske Snorro skulle tage Sveden af ham.«

Under den polemik med Vidars redaktion som fulgte, tar Wergeland fat paa »den Kritik, som dicteres af den blinde Lidenskabelighed, der udelukker alt sundt Omdømme . . . den Kritik, der blot seer Feilene.«

I Vidars spalter . . »staaer den . . ham for Øie i al sin Vederstyggelighed«.

Især gaar det ut over »den bestaltede Poet imellem dem, Han,

— der bader

i Sved sin Sang, i Gift sin Skjemt.«¹⁾

Under kampen med Vidars redaktører faar Wergeland undsætning i en artikel, som gir et karakteristisk uttryk for de følelser som vakt hos norskheitsforkjæmperne ved P. A. Munchs saklige oplysningsarbeide — det følte til en begyndelse som en total underkjendelse av deres kamp for at hævde Norges nationale selvstændighet.

»Vidar«Redacteurerne . . gjøre Nar af disse Bestræbelser. I deres første Bladnummer vise de sig strax itrukne den røde Liberie 3: paa dansk Side i Positur mod deres Fædrenelands Sprog og Literatur, for at udbrede de Meninger, at vi Norske intet Sprog have, men benytte det danske og gjøre vel i at beholde samme; og at vi saagodtsom ingen Literatur have, men gjøre vel i at holde os til og tilegne os den danske. De ynde saaledes Norges Afhængighed, anbefale denne Tilstand, vil forevige den — og stræbe imod vor literære Emancipation.«²⁾

Efter en uhyrlig skildring av Welhavenpartiets kryperi likeoverfor Danmark og de danske digtere slaar indsenderen fast, at »Vidarredacteurerne . . ingen Fordring . . gjøre paa

1) Mrgbl. nr. 296 og 326. 2) Mrgbl. 1832, nr. 347.

Patriotisme . . . Desto stærkere pretentere de Navn af liberale Cosmopoliter.«

Henrik Wergeland gjenoptar sine angrep i 1833 med en »Fortsat Mønstring af Vidarraserne«. »Bladbestyrets Aands- gaver saavel som den Fasthed hvormed det forfølger sit Meed . . . har givet Tidenden sit afgjorte Præg; dette letter Opsynet dermed, medens det, at Ufrisindet især snoer sig under Over- sættelser, hvis Anskuelser og Ansvar Redactionen naturlig- viis deler, kun kan skjærpe Opmærksomheden . . .«¹⁾

Det er af interesse at lægge merke til at baade Werge- land og Welhaven tyr til *England* efter vaaben, naar det gjælder at forsvare sine æstetiske teorier: »At Vidar lærer os, at »Poesiens Egentlige er den ædle Simpelhed«, det lader sig nu vel — omendskjønt der fremsat som almindeligt Cri- terium — kun bekræfte om enkelte, og det efter gamle og nye Ordensregistre, underordnede Arter af Poesie; og idet- mindste veed Edinb. Review at give ganske andre Definitioner deraf.«²⁾

Først i 1839 blir den artikel trykt som Henr. Wergeland her sigter til. Rimeligvis har Campbellerstriden og Colletts knusende kritik av Wergelands produktion gjort sit til at den blev fremlagt for norske læsere.

I *Intelligentsblad for Kunst, Literatur, Musik og Moder* (nr. 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12) findes en artikelserie med titelen *Om Poesie*. Henr. Wergeland ledsager den med følgende an- merkning (Int.blad, nr. 12):

»Denne Afhandling som findes i Edinburg Review April 1825, giver, som den opmærksomme Læser vil have fundet, en ganske anden og fornuftigere Anskuelse af Poesiens Natur, end den, man oftere har seet gjort gjældende hos os, især i Bladet *Den Constitutionelle*. Der paastaaes nemlig, at Be- geistringen er Studium og Kunstprodukt; men man finder denne kuriøse Paastand desværre ikke underlagt andet Beviis, end egen Poesie.

Henr. W.—«

¹⁾ Sst. 1833, nr. 32. ²⁾ Sst., nr. 35.

Avhandlingen er et karakteristisk indlæg fra Wergelands side i 1830-aarenes idékampe, den belyser skarpt modsætningen mellem intelligenspartiets æstetiske opfatning og Henr. og Nic. Wergelands synsmaater.

Intelligenspartiet har følt sig meget bestyrket i sin opfatning av at Henr. Wergelands kunst repræsenterede forældede tanker og systemer, ved at læse linjer som disse:

»Prosa . . er Forstandens Meddelelsesmiddel og beskjæftiger sig desaarsags med . . Tingenes nøgne Virkelighed . . . Poesie . . er væsentlig indviklet . . . Poesiens . . Ord ligne Aanden i et Orakel, som er Gjenstand for en prosaisk Udtydning . . . Imaginationen (der hævdes som poesiens livsprincip) . . overdriver Alting, som er kommen inden dens Kreds, undertiden i Frembringelsen af Character, . . og undertiden i Taleformer og Udtryk . . .«¹⁾ »Den befolker Elementerne med fantastiske Gestalter og opfylder Jorden med et Heltesind, en Forstand og en Skjønhed, som ikke tilhører den.«²⁾

Welhaven, som saalænge han levde, kjæmpet for en strengt homogen, helt igjennem beaandet poetisk fremstilling, maa ha følt sig i høi grad tilbagestøtt av denne passus: »Saaledes er i Poesien ikke Alt i »dorisk Stil« eller af Poesierang, men det er imænget og fæstnet med en passende Tilfæls af andre Materialier. Det er ved disse Midler at Poesien vinder sin Popularitet.«³⁾

Og Welhaven maa ha følt det som om hele systemet karikerte sig selv og gav beviset for sin egen uholdbarhet i disse linjer: ». . Heller ikke kan Lears herlige Pathos ved Enden af den rørende Scene hvor Vanviddet forlader ham formedelst Cordelias Kjærlighed . . kaldes egentlig poetisk, om endskjønt det rører os mere end den høieste Poesie. Den er simpel og uden Indbildningskraftens Anvendelse, alene pathetisk som Lears stilling da udfordrede det . . . Det maa bemærkes, Poesie . . behandler det Store, det Skrækkelige,

1) Nr. 5, s. 3—4. 2) Nr. 6, s. 4. 3) Nr. 11, s. 3.

Skjønne, men sjelden eller aldrig Middelting. *Dens Princip er Ophøielse, ikke Forringelse.* Det er vel saa, at i Tragedien og Fortællingen gives stundom Characterer og Billeder af den laveste Slags Adgang; men alene for Modsætningens Skyld og for at »hvæsse Moralen«¹⁾

Men det at diskutere æstetiske doktriner var Wergeland imot efter hele hans aandretning. Det var langt vitalere interesser som drev ham til at angribe Vidars redaktører. Det er de *politisk* reaktionære tendenser som han trodde at spore i Vidars spalter, som satte ham i harnisk.

Det er sikkert oprigtig ment naar Wergeland slutter sine angrep med følgende hjertesuk: »Nok er det — var Vidar, for Akademikernes og Akademiets Æres Skyld, blot liberal, skulde Urigtigheder, usle Vers, ja Uretfærdigheder i kritiske Gjenstande gaae upaatalte hen af

Ve.«²⁾

Av artikelen *Om den litteraire Antidanskhed*³⁾ fremgaar det at Schweigaard fuldkommen klart har opfattet den politiske understrøm i Wergelands opposition mot intelligenspartiet. Men han tar avstand fra Wergelands standpunkt som skjævt og ensidig. Det vidner om forvirring i begrepene at si: vor statsforfatning er bedre end den danske, derfor, væk med dansk literatur.

I den aandelige verden er forbudssystemet endda unaturligere og skadeligere end i den materielle. »Videnskab og Kunst . . udgjør . . dog efter deres Væsen kun . . een Stat.«

Wergelands angst for at dansk paavirkning skal undergrave vor aandelige selvstændighet beror paa en undervurdering av nationalitetens væsen og art.

»Det ægte, sande og ved ingen Tilfældighed forkrænkelige Nationale er det, der viser sig som det Specifike og Eiendommelige, efter at have gjennomtrængt og assimileret sig med den almindelige Culturs Stof,« fortsætter Schweigaard. En slik proces lutrer og styrker tvertom den nationale egen-

1) Nr. 12, s. 2. 2) Mrgbl. 1833, nr. 35. 3) Vidar, nr. 15.

art, »den bidrager til at fremstille den i sin Reenhed ved at frigjøre den for dens uægte Tilsætninger.«

Ogsaa paa dette omraade gjælder det at ha realiteter for øie og ikke la sig hilde av trange fordomme. »Lessing befeidede og fordrev fra sit Fædreneland den franske Kunstsmag og Kunstanskuelse, ikke fordi den var fransk, men fordi den var usand og unaturlig . . .« »Hvo ønsker ikke at eie en ægte national Literatur fremkaldt i vor Midte; hvo erkjender ikke, at Nationen først da kommer til en fast aandelig Bestaaen, naar den kan beskue sig i sin egen Virksomheds Produkt?«

Men skal dette ske, maa man fremforalt betragte litteraturens »nærværende Tilstand som den virkelige er og nødvendig maa være«.*)

Man kan ikke »ved at overklippe alle aandelige Berøringspunkter med Danmark igjen . . . vende tilbage til den Nationaleiendommelighed, hvis Udvikling under den langvarige politiske Forbindelse lededes i forskjellige Retninger . . . Hvorledes kan man uden at fornægte al Historie overspringe en Række af flere Aarhundreders Udvikling? . . . Hvad der tilhører os som eget, og hvad vi under en mange-

*) Welhaven gaar nærmere ind paa dette punkt i en av sine kritiker i Vidar. Ogsaa han ser realistisk og psykologisk paa forholdene: Man maa huske, at »saavel i den physiske som aandelige Verden gives . . . der . . . en Epoche for Bearbejdelsen af det frugtgivende Stof, der forudgaar den egentlige Produktion, et Tidspunkt, hvori Norge med sin unge Livsrørelse netop befinder sig.«

Og Welhaven lægger til disse karakteristiske linjer, som skarpt belyser hans egen stilling i 1830-aarene: ». . . Det er dernæst kun et vist Overmaal af Velvære, der kan lede Kræfterne ud af Nødværgets Kamp til en fri og selvstændig Virksomhed.« (Sml. ogsaa disse linjer fra Kr.a. Vinter- og Sommerdvale: »Hvad der isandhed skal vække til Liv, maa først selv leve i fuld Kraft og ei være sysselsat med sin egen Tilbliven.« Vidar, nr. 91, s. 102). Allikevel har vi efter vor politiske gjenfødelse »ei . . . savnet Værker, der let og naturligen ere oprundne af Nationens Marv, og paa samme Maade vil Produktionen stige alt som Landet føler sin voxende Kraft.« (Vidar, nr. 11, s. 81).

sidig Vexelvirkning have antaget, lader sig . . umulig . . adskille . . fordi begge staae i en organisk og uadskillelig Forbindelse med hinanden. Naar Stoffet eengang er assimileret, lader det sig ikke længer udskille.«

Ogsaa for Schweigaard stod det som flere av Henr. Wergelands idéer var besynderlig forældede og manglet kjending med tanker som netop dengang arbeidet sig frem i tiden.

Men selv hvor Schweigaard tar Wergeland altfor høitidelig og skolemesteragtig, og hvor hans kritik lider av aabenbar begrænsning, kaster den altid interessante streiflys over de momenter Schweigaard og intelligenspartiet med ham ventet og søkte i samtidens literære frembringelser: ». . Derimod kræve vi, at de udhævede Træk skulle være *betegnende*, *piquante* og *individuelle* . .,« skriver han om *Quarantaine-tanker* av Siful Sifadda.¹⁾

Kort efter imøtegaar Wergeland *Om den literaire Antidanskhed*.²⁾ Forfatteren »skaber sig en Gjenstand for sin Ivren, der intet Tilvær har uden i hans egen eensidige Indbildning,« sier han, pudsig nok med nøiagtig den samme taktik som intelligenspartiet — og kanskje med nogen større grund — brukte likeoverfor hans egne beskyldninger for »Danomanie«.

Henr. Wergelands berømte artikkel *Om den unge svenske skald Ridderstad*³⁾ indeholder desuten mer end én skjult replik til Schweigaards avhandling om Antidanskheden. Wergeland forsøker her at gi en *saklig* begrundelse av sin uvilje mot den danske literatur — det er dens »Gehalt« han angriper: »Den danske Skjønliteratur synes fra Øhlenschläger . . alene at have *Underholdning* til Meed. Den er en Sofa-literatur . . . Moro er dog ingen Poesies ensidige Hensigt*)

¹⁾ Vidar, nr. 10, s. 74. ²⁾ Mrgbl. 1833, nr. 32. ³⁾ Sst. 1834, nr. 7 og 8.

*) I en av sine kritiker i Vidar har Welhaven uttalt meninger, beslegtede med Henr. Wergelands paa dette ene punkt. Ogsaa han for-dømmer underholdningsliteratur ut fra rent idealistiske grundsætning-

og har aldrig været den virkeliges alt længe før Horaz fremsatte dens »at gavne« som dens første.«

Likeoverfor Schweigaards sats, at »den politiske Forfatning, hvorunder et Individ tilbringer sit Liv, blot er een og ofte den mindst vigtige af de uendelig mange ydre Omstændigheder, der have Indflydelse paa dets almindelige Virksomhed,«¹⁾ stiller Wergeland sin overbevisning om, at »Frihed er Menneskeudviklingens, Lyksaliggjørelsens vældigste Drivkraft,«²⁾ og det er ingen tvil om at Henr. Wergeland her først og fremst tænker paa den politiske frihet.

Faa maaneder efter, i juni 1834, tangerer Welhaven denne diskussion og gir sit selvstændige bidrag i en interessant tankerække, som det nok er værd at forfølge i dens hovedpunkter, da den rører ved centrale spørgsmaal i 1830-aarenes idékampe. Kunsten er ikke nogen luksus, hævder Welhaven, men til direkte nytte paa grund av dens »Evne til at udbrede og befæste en social Tendents i Samfundet«.

»Men her ville uidentvilt mange indvende, at denne heldbringende Retning, neppe i en fri Stat behøver . . . Understøttelse. Skulde ikke de ægte statsborgerlige Interesser, Frihedens Tjeneste være tilstrækkelige til at forene Individerne i eet Legeme og i een levende Villie? Man glemmer her, at den sande Frihed selv ei er Aarsag, men Resultat, at endog den liberaleste Statsform kun forudsætter den Aand hvoraf den skal belives, og uden hvilken den er et Intet.«

ger: Vi maa ikke klage over vor mangel paa »Morskabslæsning« . . . »Samlinger af denne Art høre egentlig hjemme i Luxurierende Literaturer, og fordi de baade efter deres Fremstaaen og Tendents ere sande Handels- og Modeartikler, forudsætte de mere en literair Fabrikdrift, end nogen anden aandelig Virksomhed . . . En begyndende Literatur vil kun vinde lidet i Gehalt og Fremgang ved at anvende sin Arbeidskraft paa denne Vare, og Anmelderen kan hverken finde det mærkeligt eller videre ubehageligt, at Morskabslæsning næsten udelukkende hidføres fra Udlandet.« (Vidar, nr. 11, s. 81—82).

1) Vidar, nr. 15, s. 114. 2) Mrgbl. 1834, nr. 7.

Særlig i vor tid behøves der en høj grad av aandsutvikling hos det enkelte individ til at det skal tænke og føle virkelig socialt. »Men Kunsten er et af de kraftigste Midler til denne Aandsudvikling.«¹⁾

For Welhaven var kunsten aarsak og friheten resultat — for Wergeland var det omvendt. Slik stod meningene mot hinanden.

Det var ikke bare dagens aktuelle problemer man kjæmpet om, det var diametralt motsatte livssyn og principer som her tørnet sammen i en voldsom kamp. —

Vidar gav energisk uttryk for intelligenspartiets tendenser saalænge det kom ut.

Schweigaard hadde hævdet naturvidenskapens betydning for det moderne aandsliv — Vidar bringer en hel række artikler av populært, naturvidenskabelig indhold, geologiske, zoologiske, fysiske og psykologiske avhandlinger, dels av mer filosofisk art, men — og det er et betydningsfuldt tidens tegn — for en stor del artikler med beskrivelse av eksperimentelle forsøk.

Ogsaa en hel række økonomiske og juridiske spørsmaal blev behandlet i Vidar av yngre, fremragende videnskapsmænd.

Men hvor godt end Vidar søkte at følge med, er der ikke tvil om at tidsskriftet efterhvert tapte i interesse og aktualitet, især efter Schweigaards reise til utlandet høsten 1833.

Utfaldene mot Henr. Wergeland blir mattere og mattere. Avhandlingene blir længere og av mer begrænset betydning og interesse, der utspinder sig endeløs polemik mellem anmeldere og forfattere, — et karakteristisk træk i tidens literære fysiognomi — og allikevel kan man i alt dette uensartede stof forfølge intelligenspartiets særinteresser som den røde, ledende traad like til tidsskriftet efter enkelte avbrytelser sluttet at utkomme 3. sept. 1834.

¹⁾ Kristiania Vinter- og Sommerdvale, Vidar, nr. 91, s. 103, f.

Naar Vidars teologiske medarbeider faar lov til at boltre sig som han gjør med vidløftige utredninger av mysticismen, med anmeldelse av Sylvester Sivertsons bok om Haugianismen, i langvarig feide med K. O. Knutsen om »Almueskolevæsenet« i Norge, er grunden den at han overalt bruker intelligenspartiets metode og hævder dets synspunkter.

Likesom Schweigaard ser A. N. H. Stenersen først og fremst psykologisk paa fænomenene — ogsaa han ser mysticismen som »Scholastikens« *nødvendige motsætning*. Stenersen hævder, at den religiøse forkyndelse maa tilpasses efter *virkelighetens* forhold og krav, efter menighetenes eget tarv, om den ikke skal bli gold og uten sammenheng med det levende liv. Fra dette synspunkt kaster han et satirisk streiflys over den rationalistiske geistlighet av den ældre generation, som »levede mere i Kant end i Kristus, virkede mere i Menneskets end i Guds Kraft«, og hvis egoisme var saaret av de magre resultater, naar det gjaldt at utrydde »Overtroe og Fordomme« og utbrede dens ensidige anskuelser, som lukket ute »Livets dybere Rørelser.«¹⁾*

Ganske paafaldende i denne avhandling er den stadige tilbakevenden til kravet om »at *begripe sig selv*«, »*bringes til Bevidsthed* om sit Maal«, »forklare Tidsalderen«, »forklare

1) Vidar, nr. 90, s. 92.

*) Det er et eiendommelig og interessant fænomen at intellingspartiet med sin maalbevisste realisme og sin skarpe, granskende kritik drives til at forsvare »Livets dybere Rørelser«, det mysteriøse element i kristendommen, imot rationalistene Nic. og Henr. Wergeland — en paafaldende ombytning av de roller som ellers syntes tildelt Wergelands og Welhavens partier i 1830-aarenes brytninger. (Sml. Schweigaards polemik mot Henr. Wergelands revolutionære forstandskristendom, Vidar, nr. 10, s. 74).

Som vi senere skal se, representerer Henr. Wergeland og hans parti væsentlig det instinktive moment i tidens nationale selvutfoldelse, mens intellingspartiet av al magt prøvde at gjennomtrænge de dunkle, opvældende instinkter med klar bevissthet og refleksion.

Dette eksempel blandt mange viser hvor forsiktig man maa være med at presse de store ledende hovedregler til at gjælde alle detaljer

Menneskelivet i dets Idee«, — uttryk som forutsætter en psykologisk betonet proces, som paa det inderligste hænger sammen med den frembrytende realisme inden intelligenspartiet.

Langt mindre heldig slipper Stenersen fra sin befatning med det norske folkeskolevæsen paa den tid. Rigtignok slaar han fast at lærernes uddannelse ikke er i overensstemmelse med »den fremadskridende Tids Tarv« og polemiserer mot Nicolai Wergelands altfor smaa fordringer i »Fjorten Paragrapher Kirke og Underviisnings-Væsenet vedkommende«.¹⁾ Men han stiller sig i det hele meget uforstaaende og avvisende til K. O. Knutsens demokratiske oplysningsarbeide*) og til hans kamp for at bedre folkeskolelærernes kaar. Stenersen er for fuldt alvor ræd for at de skulde forvænnnes og bli misfornøiede med »Bondens Kaar«.

»Saalænge . . Skoleholderne . . staae omtrent paa det samme Uddannelses-Trin som de bedre Huusmænd, af hvis Klasse de almindeligviis tages, saalænge deres Arbeide ikke er stort mindre mekanisk end slet og ret Haandarbeide, troer jeg de ogsaa maa være fuldkommen tilfredse med at nyde liige Kaar.« Men, lægger han til, »faae vi derimod engang Skolelærere, der ere deres Kald voxne, da kunne de aldrig lønnes for vel.«²⁾ —

— livet er for mangfoldig til at det lar sig indordne under rette linjer, der er selvsagt tusen krydsende overganger mellem intelligenspartiets og Wergelandspartiets indsats.

I virkeligheten førte intelligenspartiets realisme det meget snart ind paa en række psykologiske overveielser og studier, og ad denne vei naadde det frem til en dypere indsigt i religionens indhold og væsen.

¹⁾ Særtryk av Statsborgerens hefte III, Kr.a 1852. ²⁾ Vidar, nr. 84, s. 41, f.

^{*)} I sin kritik faar Stenersen forresten anledning til at gi en kompliment — til Henr. Wergeland: »Hr. Knutzen vilde have udrettet langt mere, om han havde indrettet sit Skrift omtrent efter den Plan som er lagt for cand. Wergelands Hefteskrift for Almuen.« (Vidar, nr. 70, s. 139).

Et karakteristisk indlæg i dagens strid fra intelligenspartiets side er Carl Fougstads avhandling *Det norske Storthing i 1833*, skrevet i anledning av »bondestortinget« av 1833.

Ogsaa Fougstad ser psykologisk paa forholdene. Ogsaa han er paa det rene med at bøndenes fremrykning til magten er en »nødvendig og naturlig Følge af Samfundsforholdenes Udvikling under en frie Statsforfatning«.¹) Bondemagten i tinget »er ikke paa sit Culminationspunkt«, hvad mange trøster sig med. »Tvertimod, den er netop vaagnet . . med en forbausende Kraft, som bebuder dens Tiltagen.«²)

Og slik som forholdene er, var det ikke andet at vente. »Landalmuens unaturlige Umyndighetstilstand med Hensyn til dens nærmeste Interesser« maatte bringe bønder paa tinget.

Men naar Fougstad stiller kravet om kommunalt selvstyre paa sit program, da sker det med den hemmelige bakteanke at bøndenes kræfter for en stor del skal bindes av de kommunale saker, saa at de igjen i stor utstrækning vil overlate embedsmændene at repræsentere paa stortinget. Bøndene er nemlig i altfor høi grad »deciderede Opponenten«.

»Frihedsvennen« — den vel oplyste — maa forstaa »at Indskrænkning i Kongemagten og Udvidelse af Nationalrepræsentationens Rettigheder kan i lige Grad være skadelig for Frihedens og Landets Lykke.«³) I disse linjer har vistnok forfatteren git sit politiske grundsyn.

Ellers er han jurist til fingerspidsene og justemilieu-politiker av reneste vand, som tar med den ene haand hvad den gir med den anden. Men han er altfor psykologisk klartseende til ikke at skjønne hvor utviklingen bærer hen, han er altfor realistisk interessert til ikke at ta alle foreliggende momenter op til granskning, ogsaa dem som gaar mot hans egne private sympatier.

Hvad han vil, er fremforalt at gaa objektivt tilverks, det er virkeligheten selv han vil gjennomtrænge. Men fordi denne

¹) Vidar, nr. 74, s. 171. ²) Sst., nr. 77, s. 197. ³) Sst., nr. 76, s. 187.

virkelighet gang paa gang gaar stik imot hans egne og hans partis instinkter, er hans avhandling blit saa karakteristisk, en legemliggjørelse av kræfter som stod uforsonlig mot hinanden gjennem 1830-aarene.

Forfatteren indser at »selv i Fredens Skjød og uden nogensomhelst Indvirkning udenfra bærer en Repræsentation, der hovedsageligen konstitueres af Embedsmænd, Spiren til sin Fordærvelse i sig . . . I Landalmuens Kjærlighed til Statsforfatningen og i dens Erkjendelse af Frihedens Velsignelser finde vi derimod det bedste og efter Landets Beskaffenhed det eneste Forsvar.«¹⁾ Men han finder det paa den anden side nødvendig at advare mot »den store Fare for vor Constitution, at en overdreven Bondemagt kunde kaste de øvrige Classer i Reaktionens og de fremmede Magters Arme.«

Man maa for en del tilskrive Fougstads realistiske sans æren, naar han for at forebygge denne overhængende fare foruten formandskapslov ogsaa opfører paa sit program festlig holdelsen av 17. mai med den motivering: »Naar *den største Deel* af Nationen har Uret, da har den Ret.«

Derimot er det i fuld sammenhæng med intelligenspartiets bedste nationale traditioner, naar Fougstad oppstiller ogsaa denne post paa programmet: Embedsstanden maa bli *national*, sammensmelte med de øvrige stænder. Væk med rang og ordener!²⁾ —

Fougstads avhandling har stillet os likeoverfor et moment i partikampene i 1830-aarene, som maa betragtes litt nøiere.

Det lar sig ikke negte at intelligenspartiet var efterliggere i det demokratiske og politiske fremskridtsarbeide. Men det gjælder her paa det politiske omraade hvad professor Løchen har antydnet paa det literære, at likeoverfor den vaarflom som med wergelandspartiets idéer vældet indover landet og truet med at forrykke alle faste punkter, samler Vidarredaktørene

1) Vidar, nr. 77, s. 194. 2) Sst., s. 197, ff.

»sin tanke om alt hvad der kan dæmme ind og sætte faste grænser«. ¹⁾)

Den politiske reaktion hos intelligenspartiet maa netop sees som motkræfter som de rivende tidsstrømninger skapte, — intelligenspartiet blev derfor paa flere maater drevet *videre* end det egentlig selv vilde, videre, end dets egne, iboende tendenser tilsa!

Sammenhængen er vel egentlig den at wergelandspartiet blev ledet fortrinsvis av *instinkter*, sterke, oprindelige, sunde — det var en kritisk tid for landet.

Welhavenpartiet gaar langsomt, stundom motstræbende, den vei efter med sin *intelligens* som wergelandspartiet har tilbakelagt med sin intuition, sin følelse. Intelligenspartiet *gransker*, reflekterer, ser detaljene til begge sider, smelter ved en langsom tilegnelse det stof Wergelandpartiet fylder tiden med. Ogsaa denne proces var nødvendig, den utdypet og beriket vort aandsliv, bygget faste støtter under det. Men fordi — ialfald til en begyndelse — intelligenspartiet ikke hadde omfattet tidens gjærende demokratiske idéer med sit hjerte og sin fantasi, derfor blev dets opfatning mangengang trangbrystet og begrænset.

Men at motsætningene mellem partienes politiske og nationale standpunkt ikke var principiell naar det kom til stykket, det viser det faktum at da 1840-aarene satte ind og avklarningsprocessen begyndte, da man netop hadde bruk for intelligenspartiets arbeidsmetode, for dets krav til virkelighets-troskap, dets sans for detaljen, da blev det Schweigaard, P. A. Munch og Welhaven som tok ledelsen i folkets politiske, nationale og literære utvikling. —

Var Vidars behandling av den politiske situation i 1833 av delvis problematisk værd, maa det paa den anden side ikke glemmes at tidsskriftet bragte et betydningsfuldt indlæg i dagens sociale strid.

Hvad Welhaven hadde hævdet i sin artikelrække *Norske*

¹⁾ Løchen: Welhaven, s. 130.

*Musæer*¹⁾ (hvor han bl. a. tar tilorde for et »National-Institut for Kunsten«, henlagt til Kristiania), det hævder han paanyt i *Kristiania Vinter* og *Sommerdvale*: Et litet fattig folk i et vidstrakt land maa samle kræftene om store *socialle fællesformaal*, ikke splitte dem i provinsielle eller personlige særinteresser.

Welhaven hadde i 1830-aarene en levende følelse av at det kunde gjælde vor nationale eksistens, om det ikke lykkes os at faa skapt de grundlæggende sociale organer som kjendetegner en selvstændig kulturstat, og han kjæmpet for sin sak utrættelig, ofte under uhørt forkjætring av de motiver og planer som ledet ham.

Naar Welhaven saa energisk har bekjæmpet dilettantismen i 1830-aarenes Norge, er det ikke mindst paa grund av dens »antisociale Tendents«. Kunsten derimot er »et af de kraftigste Midler til at opnaa den Aandsudvikling« som betinger sunde og virksomme sociale instinkter. (Sml. d. foreg. s. 38).

»Den forjager Raaheden, der er Frihedens værste Fiende, den bringer enhver ædel Spire i Sjælen til Blomstring, og den gaar endnu videre: ved sin rene Menneskelighed forsoner den de stridende Partier og Lidenskaber . . . den holder Smagens og Besindighedens Hævd over Folkets Helligdomme . . . Kort, den forener overalt, og kan efter sit Væsen ikke andet end forene. Derfor er dens Savn uidentvivl føleligst, ligesom det er meest ydmygende, i en fri Stat.« Derfor er kunsten os en »Nødvendighed som et Opdragelsesinstitut og som en Støtte for vore høieste Interesser.«²⁾

Netop fordi Welhaven lægger vekt paa kunsten som en folkeopdragende magt, ser han det som sin første opgave at være med om at skape betingelsene for en levedygtig, national kunst. Det sker ikke ved at indbilde os at vi alt har den, det sker først og fremst ved at se forholdene som de virkelig er og maa være. Men sandheten er den »at Kunsten

¹⁾ Vidar, nr. 60, f. f. ²⁾ Sst., nr. 91, s. 104.

heroppe endnu har saa lidet at byde os«. Vi befinder os i en overgangstid, dilettantismens troskyldige tider er forbi, det gjælder at skaffe sig en maalestok for hvad virkelig kunst er og hvad den kan utrette.

»Det er ofte bleven udviklet hvilken Indflydelse et vel organiseret Theater udøver paa Almeenhedens Dannelse og paa Udviklingen af dens sociale Charakter . . . Theatret kan blive et af de kraftigste Midler, hvorved Folket lærer at fatte sig selv i sine forskjellige Tendentser, og saaledes er det et virksomt Foreningspunkt for ellers adskilte Individer og Interesser. Christianias Theater kan ikke engang frembringe en Skygge af denne Virkning.« Ogsaa her befinder vi os i et »Interregnum mellem den forhen enehærskende Dilettantisme og en fremtidig Kunstperiode«, ikke mindst fordi landet endda »mangler en eiendommelig dramatisk Literatur«.^{*)}

Men det nytter ikke at forsøke at stampe frem av jorden hvad vi endda ikke har. Det er tvilsomt om »der gives noget andet Middel end den frivillige og *selvvirksomme Fremspiren*«. ¹⁾

Hvad der smerter Welhaven dypest under forhold som disse, er »den iøinefaldende Mangel paa Samliv, social Samnyden«. ²⁾

Han prøver saa godt han kan at finde midler til at hjælpe paa dette savn. Den taktik Welhaven havde brukt i *Norske Musæer*, da han appellerte til hele landet, den bruker han nu likeoverfor hovedstadens indbyggere: Split

1) Vidar, nr. 91, s. 103. 2) Sst., s. 102, uthævet av Welhaven.

*) Welhaven har et aapent øie for at det hindret og sinket utviklingen, at Kristiania teater forløbig maatte være en *dansk* talescene: »Det er vel utvivlsomt, at man har havt fuld Beføielse til for det første at give Slip paa den Idee at besætte Theatret med norske Subjekter, men et dansk Personale vil dog aldrig kunne optage i sig og gengive den nationale Esprit, som vi maa ønske udtalt fra en norsk Scene.« Welhaven slutter sine betragtninger med følgende sats: »Det er da vist, at vort nærværende Theatervæsen ei kan virke op-livende paa vor sociale Lamhed.«

ikke kræftene »til kummerlige private Anlæg, som dog ei kunne give nogen sand Tilfredsstillelse«, men foren dem!

»Bidrag til at skaffe Hovedstaden — hvad den skammeligen mangler, — ordentlige Anlæg for offentlig Sommerforlystelse . . . Hvo der har havt det oplivende og prægtige Syn af en talrig, livsglad Folkevrimmel, der i frie, karakteristiske Grupper bevæger eller leirer sig under dunkle Alleer eller smukke Trægrupper, har et stadigt Savn i Kristianias traurige Sommertid . . . Det heder, at den finere Verden maatte finde sig generet ved at besøge almindelige Samlingspladse. Men denne Frygt er blot en spidsborgerlig Peenhed . . . Det er utvivlsomt at de lavere Klassers Forlystelser lidt efter lidt maatte forædles, hvis de hyppigere foregik under det finere Publikums Øine og ligesom under dets Ledelse . . . Og det finere Publikum vilde derved vinde Nydelser af en ganske anden ægte Natur end disse halvdøde Glæder, som en unaturlig, ængstende selskabelig Tvang formaar at give.«¹⁾

Vidar berørte i de korte to aar det utkom en række spørsmål av vital interesse for norsk kulturutvikling.

Gjennem det europæiske rundsyn det gav, men fremforalt gjennem dets hævden av naturvidenskabens betydning for moderne aandsliv, bragte Vidar sine læsere i kjending med tidens ledende tanker.

Vidar begyndte — trods alle feilgrep — en moderne, saklig begrundet kritik her i landet; det gjorde tidens nationale stræben til gjenstand for indtrængende analyse og var med om at trække grundlinjene for vor literære og nationale utvikling, slik den kom til at forme sig for resten av aarhundredet.

Det grundkrav, som hele tiden energisk uttalte sig og som samlet tidsskriftets artikler ind under en fælles hovedidé, var det realistiske: kjend virkeligheten, forsk, analysér!

¹⁾ Vidar, nr. 94, s. 127, f.

Welhaven hadde alt i et av de tidligere nummer ram-
mende antydnet tidsskriftets tendens, da han formet »Disticher«
som disse:

*»See den svævende Ørn har Blikket fæstet mod Jorden
Hist fra det solklare Blaae rammer den sikkert sit Maal. —
Mangler dig Forskerens Blik, hvad nytter den evige Flyven
Rørt af en haandfuld Vind stiger det meedløse Fnug.«¹⁾*

og:

*»Vil du hæve Satiren til Rang over Plumphedens Landser,
Brug den med varsom Haand, sikker og kold som Lanzet.«²⁾*

¹⁾ Vidar, nr. 6, s. 48. ²⁾ Sst., nr. 5, s. 40.

II.

Norsk realisme 1834—39.

Vel to maaneder efter at sidste nummer av Vidar var utkommet, blev *Norges Dæmring* offentliggjort (14. nov. 1834).

Detaljene i Norges Dæmring frembyr mindre av betydning for denne fremstilling, men selve det aktuelle emne, en kritisk gennemgaaelse av samtidens fænomener, peger like hen paa det av Schweigaard og Welhaven aapnede realismens felttog paa norsk grund.*)

Før vi imidlertid gaar over til en avsluttende historisk oversigt over intelligenspartiets vigtigste polemisk-realistiske indsats i 1830-aarene, skal vi se litt paa realismens *teori*, slik den blev videre utformet i dette tidsrum, av Schweigaard og Welhaven.

*) Welhaven har selv set Dæmringen som et utslag av det nye program.

Publikum har reagert mot dette verk, skriver han, kanske netop fordi forfatteren i dette tilfælde »tager sit Stof lige ud af sine Læseres Kreds og derved drager dem ligesom ind i selve Behandlingen«. Og allikevel ligger i grunden »den hele Virkning i en strængere Opfatning og en skarpere Betegning«. (D. Const., 1838, nr. 102).

Og i begyndelsen av 1835 hilser P. A. Munch forfatteren av Dæmringen med dette karakteristiske motto, hentet fra Goethes mindetale over Wieland: »Er beginnt einen Kampf gegen die *gemeine Wirklichkeit*. Er lehnt sich auf gegen alles was wir unter dem Wort Philisterey zu begreifen gewohnt sind . . . (Morgenbladet 1835, nr. 77, tillæg).

Realismens teori. Schweigaard. Welhaven.

Da *Den Constitutionelle*, intelligenspartiets nye organ, begyndte at utkomme fra nytaar 1836, henimot halvandet aars tid efterat Vidar var gaat ind, finder vi Schweigaard som en av redaktørene (1836—40).

I en række velformede, koncise smaa føljetoner behandler han literære og kulturelle spørgsmaal med overlegen indsigt og viden. Han begynder med en anmeldelse av William Sverdrups logik. Her tar Schweigaard op idéene fra sin første artikel i Vidar og fra avhandlingen om den tyske filosofi og utfører dem videre. Som Ebbe Hertzberg tidligere har paavist, hævder Schweigaard i denne artikelrække i D. Const. bestemt empiriens grundsætninger naar han fremholder »at man ligesaalidt i Videnskabens Dannelse som i at udvide og berigtige sin Indsigt ialmindelighed har anden Anvisning end den, at iagttage, undersøge og gjøre sig fortrolig med den Gjenstand, hvorm der er Spørgsmaal.« ¹⁾

»Det er overhovedet kun ved Udvikling af en Mangfoldighed i Indhold at nogen Doctrin kan fremkomme,« mener Schweigaard. Og han fortsætter med disse karakteristiske linjer: »Hvad der ikke nærmer sig en Individualisering og fremtræder som Fremstilling af noget Eiendommeligt, bliver tomt og intetsigende.« ²⁾

Schweigaard lægger sterk vekt paa det rent individuelle moment i enhver overbevisning. Hans raad er, sier han, »at Enhver helst øser af den første Kilde (ens »egen Hjerne — og ikke av »Journaler«); thi Gud har ikke skabt noget Individuum saa fattigt, at det ikke paa sig selv skulde kunne opleve Noget, der fortjener at komme for Lyset.« ³⁾

Naar Schweigaard stiller sig mer og mer avvisende likeoverfor de tyske »transcendente filosofer, der paa engang paastod at være uafhængige af virkeligheden og at ville be-

1) D. Const. 1836, nr. 17. Sml. Ebbe Hertzberg: Prof. Schweigaard, Kr.a 1883, s. 21 f. 2) Sst. nr. 18. 3) Sst. nr. 19.

herske denne«, da sker det ikke fordi han — som man har paastaat — forkaster al filosofi overhodet, fremholder Ebbe Hertzberg, men fordi han havde »arbeidet sig op til en ganske anden betragtning af filosofiens opgave og hjælpe-midler end den dengang hos os gjængse, og denne hans betragtningsmaade var vel at mærke i sine hovedtræk just den, som den moderne tid fra alle sider mer og mer slutter sig om, den analytisk—dekriptive.«¹⁾

Videre paaviser Hertzberg Schweigaards avgjort selvstændige holdning likeoverfor de stridende retninger inden retsfilosofien. »Schweigaard . . fremhæver paa det eftertrykkeligste al rets og alle retsinstitutioners trang til stadig forbedring eller, som han med et drastisk udtryk kalder det, den til enhver tid gjældende rets »nødretlige karakter.« Derfor sætter han ubetinget hensynet til sagens egen iboende natur over hensynet til det nedarvede og traditionelle Ligesom Thibaut forstaar han ved sagens natur . . . det som uvilkaarlig udspringer af det daglige livs krav,« pointerer Hertzberg.²⁾

Det er virkeligheten selv det i hvert enkelt tilfælde gjælder at faa tak paa. Derfor maa man skjelne noie mellem tidsbundet form og realitet: »Hver Nation og hver Tidsalder har sine Begreber, som den kalder absolute og uforanderlige. . . Men fra Videnskabens Standpunkt, hvor der spørges om *Begrundelse* og Paavisning af Fundamentets Gyldighed, maa man ikke lade det Provisoriske og i den historiske Udvikling epokevis Fremspirende og Hendoende blive staaende som det Almengyldige og Uforanderlige . . . Virkeligheden er ikke et Kar, som man kan gribe i dets Hanker for med een Fangst at bemægtige sig dens flydende Indhold; den er en rindende Strøm, som vi maa følge; thi for os standser den ikke.«³⁾

Klarere kan ingen realist og empiriker hævde sit standpunkt.

¹⁾ S. 22—23. ²⁾ S. 25. ³⁾ D. Const. nr. 17, citert av Hertzberg; citatet gjengis her sterkt forkortet.

I en række foljetoner i Den Constitutionelle tar Schweigaard op det gamle stridsspørsmaal om den lærde undervisning i skolene. *)

I nr. 26 anmelder Schweigaard lektor F. L. Vibes tale *Om den ufortjente Ringeagt, der hos os vises det classiske Underviisningssystem*. Det gir et godt indblik i den forvirring i begrepene som 1830-aarenes voldsomme gjæring avsatte i gemyttene, naar lektor Vibe »seer Grundene til disse Discipliners aftagende Anseelse hos os i en uædel Bestræbelser for i det almindelige Omdømme at nedværdige Embedsmændene, vinde Folkegunst, og skaffe sig Adgang til offentlige Embeder uden at opfylde de foreskrevne Betingelser.« Men » . . . hvo troer, at Embedsmændenes Anseelse er afhængig af Latin og Græsk?« spør Schweigaard.

Ligesom i sin retsfilosofiske betragtning gaar Schweigaard ogsaa her djervt løs paa sakens kjerne.

Schweigaard ser realismens kamp paa undervisningsvæsenets omraade begrundet i faktisk eksisterende forhold, i selve den norske nations livsvilkaar. End ikke Henrik Wergeland med alt sit hjertelag og sit resolute grep paa tingen hævet sig til et slikt storsyn over landet, magtet at kaste ut et slikt samlet kjæmpeprogram, som det endda vil ta uoverskuelig tid at faa virkeliggjort i hele dets utstrækning. Schweigaard mener at der i den voksende uvilje mot

*) D. Const. 1836, nr. 26, 50 og 302. I den sidste artikel, en anmeldelse av rektor F. M. Bugges skrift *Blik i vor Tid med særdeles Hensyn til vort lærde Skolevæsen*, gir Schweigaard følgende resumé som kaster et interessant streifyls over tidens aandsbrytninger: »Forfatteren siger, at Realismen har gennemtrængt Folkets Masse, at den realistiske Tendents her er almindelig, at Lærerens Bestræbelser ofte tilintetgjøres af den realistiske Gift, som udenfor Skolen bringes det unge Gemyt og besmitter det med allehaande moralske og intellektuelle Uhumskheder, at den skjæve Almeenaand fremtræder farligst som en alt høiere og ædlere qvælende Realismus.« En »Realist« er, ifølge rektor Bugge, den som »vanærer det Uendelige i sit Væsen, ved at underordne det under og betragte det som Middel for det Endelige, og om han skulde være consequent, og ikke

de klassiske sprog herhjemme, »ligger en Bebreidelse, som i sin dybeste Grund er sand. Folket vil undervises og oplyses; det hører saa ofte, at det er uvidende, og kun af dets Smigrere, at det er oplyst og indsigtstuldt; det vil rykkes lidt ud af sit hverdagslige Livs snevre Kreds, skue udover den trange Dal, der bliver dets Livs Vugge og Grav, ledes bort fra de kummerfulde Anstrængelser, der opsluge dets Tilværelse, og, hvorpaa det især kommer an, *det vil i Indsigten have en Vaabenbroder i dets Kamp mot Naturens Forstyrrelse og Modstand*. Det sørgelige ligger især deri, at den tause Klage ikke rammer enkelte Personer, men det hele System. Gjøres et Capitel af en undergangen Culturs Historie til Grundlag for den Opdragelse, der skulde være den høieste, og den Dannelse, der skulde være den almindeligste, hvad kan den da have at byde Folket, der kunde finde Gjenklang i Hjerterne, *fordi det var en Fortsættelse og Berigtigelse af dets egne Iagttagelser og Livsanskuelser?*

Skal Culturen blive Folkets Eiendom, skal vor Viden være en Magt, saa maa Humnistiken sættes paa sin rette Plads og blive hvad den efter Naturen er, Bearbejdelsen af et af Specialhistoriens vigtigste Fragmenter . . . Den OrdskjærlighedsLære (Philologie) som . . . Philologerne . . . prædike, indbefatter ikke alle Tungemaal i Almindelighed. De Sprog, hvori levende Mennesker tolke deres Længsler og Haab, deres Fryd og deres Smerte, som ethvert Folk arver af sine Forfædre for at efterlade det til Efterkommerne

en bedre Stemme undertiden rokkede hans Theori, omsider maatte henfalde til en dyrisk Egoisme, en Følge af, at han havde betragtet sin Naturs dyriske Typus som dens egentlige Væsen,« (se Blik i vor Tid —, s. 8).

Schweigaard ser historisk og psykologisk paa saken. Han hævder at de klager rektor Bugge fremfører, har gjentat sig og vil gjenta sig, hvergang det praktiske livs krav gjør sig gjældende like overfor gamle, overlevede former. Schweigaards anmeldelse blev begyndelsen til en vidløftig polemik med lektor Vibe om de lærde sprog uten at der fremkom nogen væsentlig nye momenter under denne meningsveksel. Se Morgbl. 1836, nr. 354, og 1837, nr. 39, 42 og D. Const. 1837, nr. 16, 53, 54.

beriget og foroget, finde intet Lye under denne Kjærligheds Kaabe: den er trang og tjener til Paradedragt for de Døde, ikke til Prydelse for de Levende.«

Schweigaard vender sig med hele sin indignation væk fra disse gamle stivnede former, fra dette »System, hvori Opgivelse af Eiendommelighed og Orginalitet er Lov, hvori man kun kan *efterligne*, men ikke *skabe*.« Schweigaard rammer det centrale i sin egen stræben, naar han videre hævder, at hvad det gjælder, det er at forvandle »Videnskabens og Virkelighedens Forbindelse, der hidtil har været et blot tolereret Concubinat til et lovtigt Ægteskab.«

Schweigaard ser den sak han kjæmper for, i vid sammenhæng med tidsstrømninger som alt har avsat spor i kunstens verden: »Malerne have opgivet deres *beau Idéal*,*) ophørt at være Akademikere og gaae ud af Musæerne for at samle Studier af den oprindelige Kilde. Kunsten har vundet derved, og Videnskaben vilde ogsaa befinde sig vel ved at følge dens Exempel.«

I et av brevene til Welhaven, datert Berlin 5. dec. 1833, gir Schweigaard energisk uttryk for den reaktion mot antiken som i disse aar gjorde sig gjældende hos ham: »Det kongelige Kunstmusæum staar hver Dag aabent. Antiksamlingen er mere extensiv end intensiv merkværdig. Hos mig opstaar ofte ved Betragtningen en lignende Følelse, som naar jeg hører de saakaldte gamle classiske Skribenters Forgudelse. Maadeligheden er hos de fleste iøinefaldende, og jeg er vis paa, at i den hele Antiksamling ikke findes et eneste saa fuldendt Værk som de bedste der gaar ud af Billedhuggerakademiet.»¹⁾ —

I 1836, netop i det samme aar som Schweigaard skrev disse artikler, offentliggjør Welhaven, ogsaa i Den Constitutionelle, sine *Skitser fra Frankrig*, som paa en interessant maate utfylder og fuldender Schweigaards realistiske program paa det æstetiske omraade.

¹⁾ Aubert, Schweigaard, s. 121.

²⁾ Enkeltordene er uthævet av Schweigaard selv.

Disse skisser indtar en særstilling i Welhavens prosa- artikler fra 1830-aarene — de er fyldt af det levende liv, som pludselig og blændende slaar ut i hastige, fortættede billeder. Og de viser den ubrutte linje som gaar fra Welhavens realistiske idéer af 1832, frem til digtsamlingen i 1838 og endda videre.

Welhaven udtaler her bl. a.: »Den nyere franske Litteratur har i sine mangeartede Skildringer af Menneskelivet et Præg af en hidtil uopnaaet *Friskhed* og *Sandhed*. Ingensteds finder man *Erferingen* og *de levende Etuder* saaledes hævede over den usikre aprioriske Construction . . . *De offentlige Samlingssteder, Torvet og Gaden ere Sjælemalernes Akademier.* . . .«

» . . . Denne skaanselløse Blottelse af det Skrækkeligste denne omhyggelige, naturoe Udmalen af Tilstande, der ofte bringer Sympathien til at stivne i Forfærdelse, virker med fordoblet Kraft, *fordi den fæster sig ved Forholde, hvormed enhver Beskuer er fortrolig.*

Ludvig den Attende ytrede engang om Chateaubriands René, at den havde Lighed med Werther, og da man spurgte ham, om der vel kunde drages nogen Parallel mellem disse to Digtninger, svarede han: »Ja uden Tvivl, og jeg giver Werther, paa Grund af dens Simpelhed og Naturlighed, Fortrinet. *Han er stillet under ganske almindelige Forholde, hvilket er et vigtigt Punkt.* Disse hverdagslige Detailler gjøre Werthers heftige Lidenskab saa meget mere tiltrækkende; derimod føler man liden eller ingen Deltagelse for René, der er en fuldkommen Romanfigur.« Denne Ytring, der er mærkelig hos en Fyrste, som havde sin Opdragelse fra den ældre, dogmatiserende Skole, blev for et Snos Aar siden betragtet som en Smagløshed. *Men i dette Tidsrum har man gjort uendelig meget for at udbrede den Opdragelse, at Poesiens Verden dog i Grunden er den samme, som man ellers efter Omstændighederne pleier kalde: Denne prosaiske Verden; og herom tvivler ingen Pariser i vore Dage.* . . .«

»En Balzacs sælsomme Figurer og bizarre Skildringer, gjenfinde vi her i den lyslevende Virkelighed.«¹⁾

Welhaven er med overalt hvor det nye liv gror og spirer, han tar øieblikkelig parti for det franske psykologiske drama mot den klassiske skole: »Naar man forlader disse ideale Malerier af de menneskelige Tilstande, og trættes ved det sententieuse Sprog og de heroiske Attituder, der befordre Theatrets moralske Illusioner, og naar man i Stedet herfor sætter en skarpere Betegning af det *virkelig Existerende og Gjældende* i Motiver og Handlinger, naar man mere søger Billedernes Udvikling af de *bestaaende*, særegne Forholde, end af almindelige psykologiske Beregninger, da befinder man sig strax i en Sphære, hvor Sandserne erklære sig hjemme, og fordre deres fulde Ret . . . De nyere franske Dramer ere bevægelige Tableaux, og Publikum fordrer her hverken store Dyder og Laster eller fint udspundne Intriguer; men det fordrer Lidenskaber og *sande Lokalfarver*.«

Men Welhaven vil at »Lidenskaberne« skal ytre sig netop saa realistisk, netop saa »fint nuanceret« som de forekommer i det virkelige liv: »Jeg saa Beauvalet som *Angelo*, Tyran af Padua, og jeg vil aldrig kunne glemme dette prægnante spil, der med *individuel Sandhed* viste Tyrannen i hans Huusdragt, saaledes som Charakteren af en *indre Nødvendighed* maa ytre sig, uden at *potentseres eller udmales* og sættes i Stil med Hensyn til denne Forsamling af Kunst-Amateurer, der sidde for at iagttage den. Men en Berliner sagde mig, at han var indigneret over dette Spil, hvori han ikke fandt Spor af tragisk Methode og plastisk Fremstilling.«

Den franske kunst har virket som en aabenbaring paa Welhaven. Han suger indtryk fra alle kanter, ikke bare fra literatur og skuespilkunst og fra et farverikt folkeliv, men ogsaa fra musik og malerkunst dernede i Paris.

Og indtrykkene lever i ham og blir til næring for hans realistiske livsopfatning: »Naar man nu betragter en *Vernets*,

¹⁾ D. Const. 1836, nr. 194: Literatur. La Morgue.

en *Steubens*, en *Decaïsnés* historiske Malerier, da seer man let, at de skarpt adskille sig fra den ældre Skole, at de i Grunden ere Genrebilleder, der søge deres største Fortjeneste i at være grebne ud af Livet, idet de overalt sætte det Characteristiske ved Tiden og Situationen som Fremstillingens høieste Opgave.«¹⁾

Aubers musik er ogsaa »Genrebilleder, grebne ud af det friske bevægede og legende Liv. Dertor sidde nu Alle her i Chaumièren og lütte med opklarede Ansigter. Enhver af dem har hundrede Gange hørt disse Melodier; men det er deres rette Kraft, at de stedse vende unge og sunde tilbage. Auber er en Genius af samme Slags som Béranger og Paul de Kock, og som Malerne Destouches og Vernet; de *fatte Harmonien i Døgnets Færdsel, de afspeile Nuet*, inden det stormer forbi, *de lære Samtiden at begribe sig selv og sine Tendentser*. Om Auber gjælder allerede dette Udsagn: *toto cantabitur orbe*, og en Sanger kan neppe ønske sig nogen skjønnere Triumf.«²⁾

Det har været et stort øieblik for Welhaven, da han blev vidne til denne vekselvirkning mellem kunsten og livet. Mon det ikke denne sommeraften har dæmret for ham at ogsaa han vilde skape verker med dyp og tonende gjenklang i det levende liv, saa »den skjønnne Triumf« blev hans: *toto cantabitur orbe*. Han anet vel ikke dengang, ung, som han endda var, at en hel række av de indtryk han denne sommer tørstig drak ind, de skulde bli liggende golde og ubrukte, fordi en karrig skjæbne lammet hans kræfter, saa han ikke kunde bruke dem fuldt ut. Men han forstod det, da han skrev digte som *Æbletræet* og *Det tornede Træ*.*)

Allikevel eiet Welhaven særlige betingelser for forskænde at trænge ind i menneskelivets dybder.

1) Sst. nr. 531. 2) Sst. nr. 174.

*) Sml. Welhavens brev til Ingemann (med digtsamlingen fra 1858) hvor han sier at hans digte »indeholde Spirer til større Productioner, som under denne ublide Himmel maaske aldrig komme til Modenhed.« (Løchen: Welhaven, s. 236.)

Han hadde en fin og vår sans hvor det gjaldt at spore op lidelsen, og han hadde den dype medfølelse som anende lot ham se og forstaa hvad der for grovere organiserte gesmytter var en lukket verden.

Synet av en ung pike i La Morgue sætter hans sind i smertelige svingninger. Han kan ikke glemme en atten-aars soldat, som midt i vrimmelen med ansigtet trykket haardt mot gitteret stirrer paa dette sidste lik og glemmer alt omkring sig: »Statsmaskinen er sindrig construeret — den gaaer og gaaer, og dens Virkninger stemme mere og mere med Beregningen; men hvormangen fiin Nerve i det menneskelige Gemyt skal den først lamme eller overskjære, inden den bliver en ganske sikker og paalidelig Maskine! Døden er en Mysterie, et Liig er helligt. Man maa vogte sig for at krænke den Pudor, der hviler over et afsjælet Legeme . . . — Det varme Hjerte, der maatte forbløde sig, og ikke vilde Andet end Hvile, skal anatomeres af kolde Hænder. Disse hemmelige Kvaler, der bragte dets Fibrer til at bæve, skulle maaskee bredt udmales, for at tjene en badinerende Hob til Adspredelse og Pirremiddel! — Her i det franske Liighuus, har jeg maattet tænke paa vort nordiske Sagn om den saarede Fugl (der dødelig trufæfen, dukker tilbunds og bider sig fast i Tangen).«¹⁾

Og Welhaven hadde med alt sit syn for detaljen sterke krav til en helstøpt, plastisk fremstilling: »Vi ville ikke have Detailler, uden forsaavidt de ere betingede af og indsmeltede i en hel Støbning.«²⁾ —

Dæmringsfeiden. A. N. H. Stenersen.

Efter denne fremstilling av realismens teori slik den blev videre udformet av Schweigaard og Welhaven i sidste halv-

¹⁾ D. Const., 1836, nr. 194. I D. Const. følger her umiddelbart efter digtet *Søfuglen*, senere optat i digtsamlingen av 1838. De indklammede ord har Welh. tilføiet i sine saml. skr. hvor digtet er utelatt.

²⁾ Sst. nr. 331.

del av 1830-aarene, tar vi traaden op fra s. 45 og gaar nærmere ind paa striden om Norges Dæmring.

Gjennemgaar man indlæggene i Dæmringsteiden, er det meget sjelden at man træffer paa et virkelig saglig moment som belyser stridens kerne. Partilidenskapen fører ordet, begge parter sigter høit over maalet. Selv P. A. Munch lar sig henrive til skildringer og kommentarer som har litet med virkeligheten at bestille, som vi senere skal se.

Men ett stod klart for intelligenspartiet, at Welhavens polemiske digt var en bedrift av rang. Der var fler end Welhaven som hadde følt skjævhetene i tiden, skriver en indsender i Morgenbladet¹⁾ kort efter at Norges Dæmring var kommet ut, men Welhaven er »den Eneste der har voyet at kaste Handsken, den Eneste, der har voyet med Kraft og Djærvhed og uden formildende Talemaader at nævne al vor Elendighed ved sit rette Navn og udæske den til Kamp.«

Kort efter offentliggjør A. N. H. Stenersen sit indlæg *Til de norske Klopfægtere i Skumringen*²⁾ som svar paa et digt *Fragment af Norges Skumring*³⁾ av J. J. Broch.

Stenersens indlæg er av betydelig interesse, fordi han her søker at trække hovedlinjene for hvad striden egentlig gjælder: »Dæmringens Aand er unorsk . . .«, skriger man, »men hvori bestaaer denne Unorskhet?«

Og Stenersen peker paa en av de dyptliggende aarsaker til hele kampen, naar han fremhæver det *instinktartede* i motpartiets meninger og idéer: »Norskhedens . . . Forkyndere . . . har det paa den blotte, umiddelbare *Følelse*, hvad der er Norsk og hvad Unorsk.« Men saalænge de utgir sig for »Norskhedens Repræsentanter«, skylder de at forklare hvad norskhet *er*. Skal en nordmand finde sig i det mangelfulde i sit land? »Var det ikke en Pligt at . . . vække den norske Aand . . . ?« —

Vel et aars tid efter, i mars 1836, imøtegaar Stenersen

1) 1834, nr. 342. 2) Mrgbl. 1834, nr. 361. 3) Sst., nr. 343.

Nicolai Wergelands voldsomme angreb paa Dæmringen med sin bok *Motiveret Protest imod Skriftet »Forsvar for det norske Folk* . . ., et meget betydningsfuldt indlæg fra intelligenspartiet i 1830-aarene.

Stenersen havde i Vidar hævdet realistiske synspunkter paa teologiens felt. Nu gjør han dem gjældende med stor dygtighed ogsaa paa litteraturens omraade. Man merker straks sammenhængen med Schweigaards og Welhavens idéer, naar Stenersen av et moderne æstetisk arbeide kræver »en sand og træffende Opfattelse af Sujettet, en levende og betegnende Skildring deraf . . . en sikker Fastholden af det Charakteristiske, hvilket er ligesaa nødvendig for al sand Satire, som for alle andre saavel prosaiske som poetiske Aandsværker. . . .«¹⁾

Stenersen stiller et fuldt bevisst krav paa en virkelighetsfyldt, plastisk digtning, bygget paa et solid grundlag av arbeide og studium. »Digternes gyldne Tid er . . . forbi; de kunne ikke længer blot tale som af en umiddelbar Inspiration . . . deres Udsagn nyde ikke meer et helligt Fyndsprogs Autoritet, og man frygter ikke for at prøve Sandheden deraf ved en Jevnførelse, enten med Livet som det er eller med dets Idee. Vor Tid er Begrebets, Klarhedens: man lader sig ikke længer tilfredsstille ved noksaa ideefulde Phantasier . . . det er Phantasiernes Anskueliggjøren og Begrænsning, vi søge hos Digteren.«²⁾

I Stenersens bok spores ogsaa paavirkning fra Burke's avhandling i Vidar: »Digterne maae i vor Tid ikke mindre end andre Mennesker æde sit Brød i sit Ansigts Sved. Jo sandere Digter han er, desto større Fordringer vil han ogsaa gjøre til sig selv, og medens Fuskere i kort Tid bringer for Lyset hele Masser af Arbeider, vil han maaskee »i hele Aar« arbeide paa et eneste »lille Værk« uden endda maaskee at kunne nyde halvt saa megen Tilfredshed derved, som hine ved deres Døgn-Arbeider. . . . Hvad der er et Product af et

¹⁾ S. 24. ²⁾ Anm. IV, s. 103.

Øiebliks Indskydelse, tilfredsstiller ham ikke, det er endnu ikke hans Eiendom, før han har veiet det paa Kritikens Guldvægt. »Es rastet nimmer der Fleisz, es wechseln Entwurf und Ausführung. Es bessert immer allmählig die Uebung unermüdet, das reifere Urtheil zügelt und bändigt die Phantasie: so geht des Künstlers bildende Natur entgegen dem Ziele der Vollkommenheit.« (Schleiermachers Monologen).«¹⁾

Naar Welhavenpartiet derfor taler om »begeistring« mener det ikke øieblikkets digterinspiration (som Wergeland), men det forbinder med dette begrep en proces, en *utvikling* (sml. sonnet 22 i Norges Dæmring).

Begeistringen maa, sier Stenersen, »som enhver anden naturlig Kraft . . . kjæmpe for sin Udvikling«, og han hævder at »Ingen der har noget noiere Bekjendtskab til Kulturens, og især Religionens Historie, vil kunne nægte . . . Welhavens Beskrivelse . . . af den sande Begeistring, Grundighed og Sandhed.«²⁾ Sml. Schweigaards ord til Welhaven: »Al Frembringelse er forbunden med Kamp og Selvovervindelse.«³⁾

I det følgende diskuteres mulighetene for en realistisk literatur, mens de welhavenske krav paa et gjennomført korrekt miljø gjør sig gjældende med stor styrke:

»Jo mere . . . Sujettet er grebet ud af det virkelige Liv, desto mere prosaisk er det i sig selv, med desto større Møie og Anstrengelse maa Digteren fremdrage det Poetiske derved, maa selv egentligen skabe det, allerhelst hvor der er Tale om en Tid, der har saa lidet Poetisk ved sig, som vor.

Derfor ere ogsaa de af den nærværende Tid fremkaldte Poeter mere grebne af en fortvivlet Modsigelse, sonsersplittede i deres Opfattelse af Tidens Strid, . . . end Forsoningens troende Præster. En pantheistisk Resignation snarere end religiøs Begeistring gaaer igjennem deres Arbeider. Saare indbydende er derfor Betragtningen af Middelalderens Ridderaand og sterke Troe for en poetisk Bevidsthed. Vinder

¹⁾ Anm. IV, s. 105. ²⁾ S. 67 og 89. ³⁾ Aubert, Schweigaard, s. 140.

end vor Tid ved disse Digteres, f. Ex. W. Scotts, Arbeider et slags poetisk Liv, saa er dette dog et fremmedt Liv, og *den bringes derved ikke egentlig til at forstaae sig selv og hvad den bærer i sit eget Skjød*. Det er i Virkeligheden dog kun et Beviis for det Mangelfulde og Kraftløse i Samtidens Stræben, der maa først vinde productiv Kraft, forinden den kan forherlige sig i eiendommelige Værker. Vor Tid er endnu ikke bragt til den Grad af Selvbevidsthed, at den kan gjøre dette og deri forevige sig. *Klart er det imidlertid, at hine i deres Tid levende Digttere virke langt umiddelbarere og mere indgribende paa Tidsudviklingen*; de maae vel underkaste sig saameget større Anstrængelse og Arbeide, men have derfor ogsaa en saa meget varigere og sandere Fortjeneste. Umuligt vilde det imidlertid være for en saadan Digter, der virkelig lever i sin Tid, at besmykke sine Skildringer med Farver, der ere en fremmed Tids Glands, han maa og kan ikke ville andet end beskrive sin Tid med de Træk og Farver, som han ved at gennemleve den i sin egen Person har abstraheret fra den nærværende Virkelighed. »Greift in die Zeit, greift in euren Busen! Vor allem aber, greift nicht eher zur Feder, werdet nicht früher Schöpfer, Gestalter, als bis ihr selber gestaltet.« (Wienbargs Wanderungen)«¹⁾

I sin bedømmelse av Norges Dæmring gaar Stenersen frem efter en fuldstændig moderne psykologisk metode. Han er forsaavidt forut for sin tid. Er »Aanden i vort Fødeland . . af den Beskaffenhed, at den i et vel organiseret og ædelt poetisk Gemyt kunde fremkalde en Sindsstemning, som den, der med saa megen Energie udtaler sig i Dæmringen,« spør han.²⁾

Svaret er bekræftende. Welhaven staar i et »inderligt Forhold til Tidsaanden.« I Dæmringen er »Tidsaanden . .

¹⁾ Anm. IV, s. 105, f. Dette citat fra *Ludolf Wienbargs Wanderungen durch den Thierkreis*, Hamburg 1835, findes paa s. 255. Stenersen har gjengit det med et par ubetydelige ændringer, har uteglemt »eignen« efter »euren« og indsat et »als.« ²⁾ S. 25.

selv i sin Heelhed . . Gjenstand for Digterens Betragtning . . det Hele paa eengang er tilstede for et Blik, der er staa-
digen fæstet paa dets Grundmangel . . .«¹⁾

Paa den anden side maa det ikke glemmes at det rent konkrete i Welhavens skildringer er git med »bestemt Hensyn til bestemte Gjenstande« nemlig »blot den »Philisterkaste,« hvis hoverende Stoien og nationale Brammen upaa-
tvivlelig nærmest har fremkaldt hiin Sindsstemning hos Welhaven . . .« Derfor kan disse skildringer paa ingen maate betragtes »som ubetingede Udsagn, der i deres hele Udstrækning indeholde absolut Sandhed endogsaa udenfor denne Modsætning i Digterens Bevidsthed.«²⁾

»Dæmringen er, som enhver Satire, local . . Udviklingen i Udlandet maatte træde tilbage som noget Fremmedt, . . Forfatteren . . uvedkommende.« Allikevel staar »Aanden og Tilstanden hos os . . i den nøieste Forbindelse med det europæiske Folkeliv.«

»Ogsaa i Udlandet have de patriotiske Vindmagere med deres grove nationale Brammen og latterlige Chimærer ægget satiriske Gemytter til alvorlig Modstand . . sat en Borne, en Heyne o. fl. i en afgjort Opposition mod Afguderne i deres Fædrenehjem; men neppe nogetsteds ere Angrebene gjorte med saameget Alvor, ordnede med en til Gjenstandens Storhed saa passende Værdighed . . som i Norges Dæmring af Welhaven.«³⁾

Man ser det, Welhavenpartiet var fyldt av en stolt bevissthet om, at den kamp de aapnet herhjemme, den frem-
sprang med nødvendighet av »Tidsaanden«, og den foregik overalt i Europa, hvad Stenersen søker at vise for Tysklands, Frankrikes og Englands vedkommende. Norge stod altsaa paa ingen maate tilbake!

Den herskende retning i Tyskland karakteriserer Stenersen som »skolastisk—spiritualistisk«; i Frankrike er den »realistisk—materialistisk«, men, hævder Stenersen, »den sande Frihed er lige fjærn fra begge disse Retninger, lige uopnaae-

1) S. 19—20. 2) S. 18 og 64. 3) S. 58—60.

lig for dem begge.« I England derimot har man »just paa Grund af Nationens Forstandighed alene udviklet en reen Skepticisme, og aldrig . . . bleven standset enten ved idealistisk eller materialistisk Dogmatisme.«

I motsætning til Schweigaard synes Stenersen at helde til den tyske aandretning med dens »stærkere Opfordring til dybere Forsken, ved den mere aandelige, oploftende Tendents, der ligger i . . . Tydskernes Princip.«

Og der ligger vistnok en direkte opposition mot Schweigaards avhandling om den tyske filosofi i disse linjer: »Let, saare let er det vistnok at benægte denne Tydskernes Stræben, let er det at indsee, hvorledes en realistisk Grundbe-
tragtning endog med et Slags Grundighed, ja Sandhed vil kunne fatte og gjennemføre den Paastand, at hiin er grundløs, betydningsløs og tom, men ligesaavist er det, at den sunde Menneskeforstand . . . aldrig vil troe det . . . at den Nation der igjennem Reformationen frigjorde Christendomens Aand . . . skulde i sin Grundstræben være hensigtsløs og uden Indflydelse paa Livsudviklingen i det Hele.¹⁾*)

Det var netop hvad man kunde vente av et saa utpræget individualistisk parti som intelligenspartiet, at tidsstrømningene som satte ind fra Europa, maatte brytes og avbøies noget forskjellig hos dets forskjellige medlemmer efter deres særegne forutsætninger. —

Tidens »Hovedmangel . . . har neppe staaet klart for Welhavens Blik«, da han skrev Dæmringen, mener Stenersen, »Mangelen nemlig paa sand Religjøsitet. . . «

¹⁾ S. 41 — 45.

*) Samtidig som han opponerer mot Schweigaards bedømmelse av tysk filosofi, forsøker Stenersen i sit skrift at levere et — forresten meget svakt begrundet — indlæg til bedste for »det klassiske Oldstudium« i skolene. Welhaven derimot synes at slutte sig uforbeholdent til Schweigaard i hans kamp paa dette omraade, sml. hans artikel *Latinsk Disputats*, hvor han slaar fast: »man seer at Latinitetens Epoche her er udløben.« (D. Const. 1841, nr. 22.)

Stenersen fortsætter: »Formedelst denne Uklarhed . . i Welhavens . . Bevidsthed . . tillægger han upaatvivlelig ofte Døgnets vindige Phænomener og latterlige Chimærer en større Betydning, end de have, og lider selv formeget ved »Fortabelsen i Nuet« til at hans Skildringer derat altid kunne have den tilstrækkelige Moderation og roelige Holdning.«

Stenersen resumerer tilslut situationen herhjemme paa følgende maate: »Skjøndt Norge endnu ikke har opfattet sin Stræben og sit Maal med klar Bevidsthed, skjøndt her er Strid imellem de gamle og nye Elementer, skjøndt her er Tusmørke, forvirrende Tusmørke, hvori mange vildledende Lygtemænd vanke omkring, — saa er der dog *Dæmring* deri, det gennemtrænges dog meer og meer af Lyset, og giver grundet Haab om, at den klare Dag engang herligt vil oprinde.«²⁾

P. J. Colletts indsats.

Peter Jonas Collett, som netop i disse aar debuterer i *Den Constitutionelle*, hævder de nye idéer med planmæssig konsekvens overalt hvor han kan faa kilet dem ind. I kunst, teater og literaturkritiker, i epigrammer og digte, i stemninger og reisebeskrivelser, — overalt klinger gravklokkene over en svunden tid og fanfarene som varsler den nye, længselstuldt ventede epoke i europæisk og dermed ogsaa i norsk aandsliv.

Collett førte kampen paa en række omraader og paa en bred basis. Mens iethvertfald Welhaven bar rudimentære spor av en foregaaende tidsalders tænkning og kunstform — han vaagnet jo til aandelig bevissthet i 1820-aarenes miljø — er de nye gjærende idéer gaat Collett i blodet og blit ett med hans væsen.

Ikke saa at forstaa at ikke ogsaa Collett hadde enkelte merker av sit partis begrænsning, — men det spores allike-

¹⁾ S. 66 og 102.

vel overalt at han hørte til en noget yngre generation av intelligenspartiets mænd. Saa rivende fort gik udviklingen for sig i de dagene at nogen faa aar gjorde sig merkbart gjældende. Studerer man derfor litt nøiere Welhavens kampfæller, vil man snart komme paa det rene med at Collett hører til paa ytterste venstre fløi.

»Det er virkelig paa Tiden, at et friere og ægttere Liv begynder at gjøre sig gjældende i vort litteraire Væsen«, skriver Collett i *Den Constitutionelle*¹⁾. »Nordmændene have alt længe været Radikaler i politisk Henseende, men derimod ligesom de Danske gode Doctrinære i Litteraturen. I Ly heraf har det Middelmaadige og Slette saa godt kunnet holde sig. Det er imidlertid klart, at den politiske og litteraire Udvikling ikke kunne være adskilte, men at den enes Stigen og Synken frembringer en lignende Virkning i den anden.«¹⁾

Vort literære liv burde altsaa være radikalt som det politiske: »Troen paa litteraire Autoriteter er netop for døvelig for det aandelige Liv. . . Aandens Stræben maa være fri som det frie Rum.«²⁾

»Og hvem bryder sig vel nu mer om pedantiske Kunstregler og Inddelinger af Digtarter,« skriver Collett nogen maaneder senere, i mai 1838. »Man kræver blot Sandhed i Opfatningen og Ægthed i Fremstillingen, men dette kræver man ogsaa med Nødvendighed.«³⁾

Aaret efter fører Collett denne tanke videre i sin avhandling *Om vor nyere Novellelitteratur*. Han skriver: » . . Al Poesi, enten den simpelthen fortæller Historie, eller den beskriver Følelsernes Udbrud, har vundet overordentlig i Mangfoldighed, Sandhed og Friskhed derved, at de Grændser, der tilforn have adskilt dens Enemærker fra den øvrige Litteratur saavelsof Poesiens forskjellige Arter indbyrdes, efterhaanden ere tilintetgjorte; den udgjør nu een eneste

¹⁾ 1837, nr. 334. ²⁾ Sst. 1838, nr. 2. Sml. Schweigaards ord til Welhaven: »Vi . . er et Folk med liden Selvtillid og megen Respekt for Autoriteter.« (Aubert: Schweigaard, s. 160.) ³⁾ Sst. nr. 125.

bølgende Mark fuld af Farve og Blomsterduft: over de nedfaldne Gjærder har Krat og Buske fra de længe adskilte Agre udfoldet sine Blomster og skudt sine Grene i hinanden. Ingen spørger nu om hvilke Substantser et Digterværk bør indeholde, eller om det er Ballader, Heroider, Heltedigte, Hyrdedigte eller andre Digte, eller maaske Sammenblandinger af alle disse Arter, han læser.«¹⁾

Mens Collett i sin poetiske anarkisme vistnok gik videre end Welhaven, optar og fortsætter han allikevel i flere retninger Welhavens kritiske virksomhet fra Vidar.

Welhaven hadde kritisert *S. O. Wolff*. Nu kom Collett og tok en anden repræsentant for den gamle digterskole, *C. N. Schwach*, under behandling i Den Constitutionelle, og det er de samme grundtoner som klinger igjennem hos dem begge.

Collett var bare endda djervere. Alder, autoritet betydde ingenting for ham, naar den stillet sig iveien for det nye som arbeidet sig frem i tiden.

I et forsvar for Den Constitutionelle skriver Collett bl. a.: »Det var netop en liberalere og klarere Politik, og en redeligere, ædlere og i mange Henseender djærvere Polemik, vi tiltrængte; thi vi levede i en Terrorismens Tid, hvori dog Dumheder med graae Haar paa Hovederne og adlede Vildfarelser trivedes meget godt.«²⁾

Og i en polemik med Mauritz Hansen i anledning av anmeldelsen av Schwachs digte uttaler Collett bl. a.: »Det var venteligt, at der ved en Leilighed som denne, hvor det Unge kom i Collision med det Forældede, maatte komme nogle gamle, ærværdige Meninger for Dagen, som i hele deres stive imponerende Costume vilde prøve paa at holde det unge, paatrængende Liv i Tømme.«³⁾

Men det unge liv lar sig ikke stanse. Det er den ideale magt i samfundet, en »overmodig al Verden trodsende, foragtede Magt«, som Stenersen uttrykker det i den tidligere citerte avhandling.⁴⁾

1) D. Const. 1839, nr. 40. 2) Sst. 1838, nr. 163. 3) Sst. nr. 2. 4) Motiv-
eret Protest imod Skriftet Forsvar for det norske Folk, s. 30.

Collett stiller sig efter hele sin aandsretning i opposition til romantiken, først og fremst den danske: »Den ingemannske uklare Længsel, den sygelige Sværmen for Uskyldsenle og Kjerter og de menneskelige Ideer som Brødre, Lænker, Dyd . . . udgaaer alene af en mindre dyb og klar Opfatning af Livet . . . og optages derfor saa let af En hver, der ikke vil dukke ned i sin egen Sjæl, eller som ikke finder noget dernede. . . . Men Jorden har nu ophørt at være en Jammerdal, og Ingemann er bleven gammel. . . . Et kjøligere og friskere Lufttræk gaar over Verden. . . . Nu græder man ikke længere over Livet, men kjæmper med det og søger at drage Himmelen ned paa Jorden, istedetfor at man før flygtede til Himmelen fra Jorden.«¹⁾

Det er den samme dype kjærlighet til livet og virkeligheten som fik Collett til ti aar senere at skrive disse mandige ord om et av A. Munchs digte: »Ligesaa lidt behager mig Digtet *Resignation*, hvis Hovedtanke, at Poesien ikke længer kan finde nogen Plads paa Livets Scene for de knirkende Maskiner, hverken er sand eller skikket til at bæres med *Resignation*.«²⁾

Nei, det er i livet selv, i nuet, poesien maa søkes, ikke i middelalderen, heller ikke i oldtiden.

Collet fortæller, at Roms ruiner i længden blev ham hjertelig kjedsommelige: »Hvad ville I her, I Daarer! Oldtiden er for længe siden forbi og dens Levninger os (Firben) tilfaldne; drager heller hjem og arbejder for eders egen Historie,«³⁾ heter det i en av Colletts reisebeskrivelser.

Hvor interessant Collett end fandt Italien og dets mindesmerker — han har git mangt et aandfuldt utsyn over Roms historie og romerfolkets psykologi¹⁾ i sine reisebrever

¹⁾ D. Const. 1837, nr. 333. ²⁾ Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, II, 1848, s. 412. ³⁾ Hjemmet og Vandringen 1847, s. 215. Colletts indtryk av Italien skriver sig fra hans utenlandsreise 1839—40.

⁴⁾ Se Ydale, 1851, s. 340, 342, ff. Om Italiens natur: Hjemmet og Vandringen, s. 217, f.

— saa elsket han nutiden over alt. Indtrykkene av London med dets myldrende liv blev ham »en Daab.«¹⁾

Collett slutter sig derfor til Welhaven og Schweigaard i deres krav paa at en moderne digter maa »leve i Tiden«, og blir aldrig træt av at gjenta det: »Digteren faaer lige-
saavel som Eenhver Anden, der vil være med, mærke paa Tiden,« heter det i en av hans anmeldelser, og han kan aldrig tilgi digterne efter 1814 at de her har svigtet sin opgave.

Netop paa dette punkt gjør Collett en betydningsfuld selvstændig indsats.

Welhaven hadde brukt nye realistiske synspunkter i sin æstetiske detaljkritik og paa den maate begyndt at rydde grunden for moderne virkelighetsskildring. Stenersen hadde diskutert betingelsene for en nutidsdigtning i sin almindelighet. Collett samler sin kraft om at hævde de rent *nationale* opgaver. Han stiller kravet om at samtidens norske digtere skal behandle samtidens norske forhold og konflikter, han diskuterer indgaaende mulighetene for en national virkelighetsdigtning.

Det er betegnende for tidsforholdene paa den ene side og for Colletts medfødte realistiske instinkter paa den anden side, at paa samme tid som Collett med sin nøkterne virkelighetssans fandt vanskelighetene for moderne novellistisk produktion her hjemme for svære ved slutningen av 1830-aarene, saa hævdet han uavkortet sine krav allikevel og grep paa denne maate samlende og bestemmende ind i vor literære utvikling:

»Man skulde troet, at de Digtere, der fremstode i den første Periode efter Norges Gjenfødelse, vare fremtraadte i en ganske original Retning og havde vist sig som fuldstændige Sønner af den bevægede Tid hvori de levede. Dette

¹⁾ D. Const., 1840, nr. 61. Sml. disse ord i et brev fra Schweigaard fra 1834: »Det er heller ikke mod Syden, men mod Vesten, vi i vore Dage maa drage hen for at finde noget saa godt eller bedre end det, man selv har.« (Aubert, Schweigaard, s. 153).

vilde unægtelig været høist gavnligt, og maaskee i mange Henseender givet det offentlige Liv en Retning, som det nu senere har ondt ved at tilegne sig.«¹⁾

Men — »Ingen af dem har tilfulde forstaaet den dybe Stemme i Tiden. Ingen har derfor kunnet fortolke den og forberede Efterslægten til at modtage dens Forjættelser . . . Hvor findes der mindre Anelse om Tidens Betydning end hos Schwach ? . . Schwachs Digterværker have derfor ikke den Interesse at de afspeile den Tidsalder, hvorunder de bleve til.«²⁾

Men staar digterne i rapport med tiden, da blir til gengæld literaturen det »Livsens Væld« som Collett etsteds skriver om, som ingen kan gaa forbi, og »hvoraf Kunstneren kan øse saa godt som Philosophen.«³⁾ Da blir digtningen en livsens magt som griper ind i tilværelsen og hjælper menneskene under livskampen.

Collett føler smertelig mangelen paa en slik literatur herhjemme: »Digteren løser os ingen Tvivl og formilder ingen Bitterhed i vore Sjæle. Det Hele mangler i høieste Grad Liv; thi der er Intet som vækker nogen Røst inden i os, og Intet som aander paa de halvtændte Gnister, hvorover Hverdagslivet spreder sin Aske.«⁴⁾

Og han roper fuld av foragt til en slik magtesløs poet:

*»Du Stakkel forstaaer jo ikke at see;
Fra Ondt kan du Godt ei skille;
Du aner ikke vort Hjertes Vee
Og ikke vor Daarskabs Kilde.«⁵⁾*

Men skal digterne opnaa en slik magt over sindene, maa der stilles strenge krav til dem. Fremfor alt maa de evne at »opfatte Livet i al dets Sandhed«⁶⁾ og gjengi hvad de har set i en klar, plastisk form.

Collett har med sin medfødte realistiske sans en lidensskap for »Sandheden«. Han taler med henrykkelse om ma-

1) D. Const. 1837, nr. 332. 2) Sst. 1838, nr. 2. 3) Ydale, 1851, s. 319.

4) D. Const. 1837, nr. 332. 5) Sst. nr. 277. 6) Sst. 1838, nr. 124.

leren Dahl som »paa Grund af sin Styrke i at gribe . . Naturens sande Charakter og dens dybeste Stemning, med en *dristig Sanddruhed* vover at gjengive den i al dens Nøgenhed.«¹⁾

Og Collett stiller store krav til liv og anskuelighed. Derfor nyder han skuespiller Phister en aften han er havnet i 2den logerad sammen med »en ung Person med stort stridt Haar og en temmelig luslidt Kjole«. Denne unge person nyder ogsaa Phister og fryder og morer sig »med Munden fuld af Latter,« hvad der høilig øker Colletts glæde.

Midt i denne skisse, hvor Colletts elskværdige, smittende lune, som stundom minder om Dickens, gang paa gang glimter frem, findes følgende linjer: »Disse Charakterer forstaaer Phister at gribe i al deres Sandhed og med deres eiendommelige Mærker; han veed med hvilken Røst saadanne Menneſker maa tale, hvorledes deres Hatte maa sidde, hvilke Bevægelser der ere dem egne, hvorvidt Rygføret i deres Veste bør være sort eller bruunt, og om de bør holde det venstre Øie en Smule lukket eller ikke naar de tale. Alt er Charakter, overalt forstaaer han at trænge en Individualitet ind i Rollen.«²⁾ *)

I sin kritik af *Campbellerne* vaaren 1838 sammentatter Collett paa en meget karakteristisk maate sit syn paa digtningen og dens opgaver: »Det er en uhyre Vildfarelse, hvor-

¹⁾ Sst. nr. 122. ²⁾ Sst. 1839, nr. 182.

*) Aaret før havde Collett git en interessant parallel til disse linjer: Skal digteren »kunne gjengive Virkeligheden . . maa han først paa det Fuldstændigste have gennemskuet den; og dernæst selv have den fuldkomneste Besindighed og Klarhed for stadigen under Fremstillingen at kunne criticere og prøve sit Værk. Han maa altsaa ikke selv skjælte under sin Lidenskab medens han beskriver denne Lidenskab; skal hans Helte ret kunne rase og skjænde og elske med Sandhed, maa han selv sidde kold og rolig over sine Skabninger; thi hvorledes skulde han ellers have Besindighed til at skildre, hvorledes de staae paa deres Fødder, hvilke Udtryk de bruge, og hvilket Træk der spiller dem om Munden, kort, alle disse Smaating, hvori enhver Lidenskab ytrer sig.« (Den Const. 1838, nr. 124).

til Wergeland har været hengiven, at man kun behøvede Digteranlæg for tillige at være Digter, og at man da strax kunde begynde at improvisere uden at have hørt og seet og tænkt Noget, kort uden Studium. Man venter ikke af Nogen at han . . . a priori skal vide, hvorledes man gjør Uhre eller forstaae Fransk; men alligevel vil man at Digteren skal fødes med Kundskab til det Uudgrandskeligste af Alt, til Menneskehjertet og Naturen.

Man troer at Digterevnen selv er Begeistring, og drømmer om en lykkelig Tilstand, hvori Poeten efter et Slags Dictat fra Himmelen halv ubevidst skal nedskrive Ting, hvorom han selv ingen Anelse har, og *hvori han røber Erfaringer som han ikke har gjort*. . . Det er ikke saa let at være Digter. Den dybere Evne til at modtage poetiske Indtryk, til at gjøre disse Erfaringer, til at erhverve denne Indsigt i Hjerterne, maa vistnok være ham givet, ligesom Taleorganet den, der vil lære at tale Sprog, og Hænderne den, der vil lægge sig efter Haandværk, og denne Evne er det, som bevirker, at han *kan* blive Digter; men som en blot Evne er den jo endnu blot tom . . . Han maa altsaa bære sig ad, som man bærer sig ad i alle andre Ting, *han maa grandske, erfare og beskue*, og først naar han ret har fordybet sig i sin Gjenstand og omfatter den med Kjærlighed, kan man tale om Begeistring.

Begeistringen er altsaa en Frugt af Digteraandens Erkjendelse og Indsigt, men ikke omvendt.

Et frugtbart Studium maa saaledes være Grundlaget for enhver Digtets Udvikling; det er dette som skaffer ham sin Kundskab til Livet og sin Begeistring.«¹⁾

¹⁾ D. Const. 1838, nr. 124. Uthævelsene av de tre enkeltord er gjort av Collett. De to tidligere Vidarredaktører Fredrik Stang og Claus Winter Hjelms kommer ogsaa med indlæg i Campbellstriden i Den Constitutionelle, hvor de holder frem intelligenspartiets krav om »Individualitet«, »Charakterens . . . Sandhed« (Stang, nr. 42), til »dyberegaaende, sammenhængende Opfatning« av fænomenene. (Winter Hjelms anmeldelse av I. C. Lous's skrift *Om Dagens indre Strid*, D. Const. 1838, nr. 342).

Slik som Collett oppfattet kunstens væsen og formaal, maatte novellen og romanen for ham komme til at spille en stor rolle i livs- og kulturkampen.

Collett har ogsaa levert en interessant utredning av dette emne i *Den Constitutionelle: Om vor nyere Novellelitteratur*.

Ikke nogetsteds har intelligenspartiets revolutionære realistiske tendenser faat et fyldigere, mere samlet, mere fuldendt formelt uttryk end i denne Colletts artikel (som gjengis her sterkt forkortet):

»Man tillægger i den senere Tid Novellerne en langt større Betydning i de forskjellige Litteraturer, end man tilforn har gjort. Og dette kommer igjen deraf, at Livet, hvortra de hente sine Billeder, har vundet i Betydning. Det er en af den nyere Culturs store Fortjenester, at den har forkyndt, at Jorden er vort Hjem, saalænge vi bebo den; fra alle Sider er derfor Nutiden trængt ind i Livet, har gjennomstreift de halv ubekjendte Egne og opdaget hele Lande deri. Man har siden den Tid begyndt at skjænke det større Opmærksomhed og at betragte det som Udgangspunctet for al vor Idræt og som Kilden til al Lykke og alle Lidelser . . .

Derved at Livet saaledes er vendt tilbage i sig selv, har det vundet i Fylde og Betydning, det poetiske Stof er blevet meget rigere, og Poesien kan nu med Sandhed siges at omfatte Alt, hvilket man før ikke kunde sige . . . Nu . . . seer man, at der ofte kan ligge mere virkelig poetisk Stof i en Vandring op og ned ad Gaden eller i de stille Scener inden en Borgers fire Vægge, hvor man sidder med 2 Lys paa Bordet, og hvor Alt dreier sig, ikke om Liv og Død, ikke engang om Datterens Forlovelse, men om en liden huuslig Tvist, — end i de ældre Romaners pragtfulde Larm, hvor det gaar til med vaiende Fjærbuske, Vovestykker og tabte Sløifer og tabte Slag, som ovenikjøbet aldrig have været

Winter Hjelm gjentar ogsaa den welhavenske sats at »den sande Genialitet ikke bliver svævende over Materien, men gjennomtrænger den og optager den i sig i den inderligste Forening . . .«

holdte. Livet er vistnok ikke fornoieligere nu end før; thi de samme Øren, der ere blevne skarpe nok til at høre Livets dulgte Latter, maa og kunne høre dets hemmelige Graad; men netop ved denne dybere Opfatning er det blevet mere interessant i alle Kroge, og derfor er det nu mere skikket for Noveller end før . . .

Det lader endog som om vor Tidsalder ikke egentlig sætter stor Priis paa Vers, uidentvivl fordi den er kommen efter den Kunst at skrive Prosa, og fordi den poetiske Form generer dens rastløse, sønderslidte Tankeflugt. Vist er det, at den Poesi, der nu skal tilfredsstille os, maa være ganske anderledes end den, man var meget fornøiet med for 50 Aar siden.

Alle disse Omstændigheder bevirke, at Novellerne og Romanerne, hvis frie Form netop i vor gjærende Tid gjør dem skikkede til foreløbige Oplagssteder for alle Slags Anskuelser og alle Slags Stoffer, — have begyndt at blomstre mere end før. Og efter som Udviklingens Strøm er skredet fremad eller til Siden eller hvor den forøvrigt er skredet hen, have Novellerne stadigen fulgt med, og vise os nu Billedet af de Flodleier, den har forladt. *Derfor ere de vigtige Actstykker for Culturhistorien.*«

Efter et utsyn over europæisk romanliteratur vender Collett sig mot vore norske novelleforfattere: »Det har ofte undret mig, at vor Tid, som dog ogsaa er Mauritz Hansens Tid, ikke har øvet nogen Indflydelse paa ham og berørt ham med sine Rivninger og sin Smerte; til Vederlag vilde den maaskee lært ham nogle dybere Toner. Af den Livlighed og Modtagelighed for alle Indtryk, hvoraf hans tidligste Arbejder bærer Spor, skulde man troet det. Men Hansens Udvikling standsede tidlig . . .¹⁾

En Deel af Hansens Fortællinger bærer Navnet af nationale Skizzer. Alle hans Noveller ere i en vis Forstand norske; thi de passere alle i Norge; men rigtig nationale ere

¹⁾ D. Const. 1839, nr. 40.

dog kun faa af dem. Med Undtagelse af Sagaerne have vi næsten intet i vor Literatur, som fortjener dette Navn. Og det er ingen let Sag at skrive noget, der er ægte norsk . . .»

I et anfald af pessimisme over de hittil saa utilfredsstillende frugter af norsk novelleliteratur utbryter Collett: »Det kan vel i det Hele være tvivlsomt, hvorvidt gode nationale Noveller nu for Tiden lade sig tænke hos os. Stetens har sagt, at han ikke kan tænke sig noget kjedsommeliggere end en norsk Roman, og han har tildeels i Gjerningen selv beviist sin Paastand. Det er ogsaa sandt nok, at vore Sørenskrivere og Fogder og Kirkesangere i Almindelighed ikke kunne være meget interessante Figurer i en Bog, og med Elskerne er man næsten endnu værre faren. Lieutenanterne have altfor lange Udsigter, og de der alt have jubileret ere for gamle; de unge Kjøbmænd have ikke Tid, og Studenterne bruge endnu for meget Skraatobak. Den store Masse er hos os saa lidet cultiveret, at Skildringen let maa blive spidsborgerlig, desuden er det en slem Omstændighed, at Folk her kjende hverandre over det hele vide Land; Forfatterne risquere derfor hvert Øieblik, at Læserne enten med Bestemthed kunne see, at det Hele er digtet, eller og at de underlægge det virkelige Personer og Tildragelser, og begge Dele fordærve Illusionen. Dette gjør det vistnok indlysende, at nogen heel Literatur af dette Slags ikke er at vente hos os.«

Men — lægger han til, igrunden ganske utilfreds over denne konklusion — »det er da ogsaa klart nok, at Livet maatte være endnu meget fattigere end vort er, for at det ikke skulde kunne afgive frugtbart Stof for dem der rigtig forstaaer at søge det. Hansens Exempel er jo ogsaa Beviist nok — Stof har aldrig manglet ham, fordi han har havt Talent nok til at finde det. Og Hjerterne eie dog Lidenskaber her saavel som i Tydskland og Danmark, og maaskee vel saa dybe, og derfor have de ogsaa sine Romaner her saavel som paa hine Steder. Desuden har Norge en prægtig, yderst brugbar Natur, der idelig understøtter Phantasien. Enkelte Partier af dets Fortid ere ogsaa poetiske, men for at benytte

disse, kræves rigtignok en historisk Kundskab til Tiden og dens Vilkaar og Tænkemaade, og en Evne til at opfatte det Nationale, som vist ikke saa let findes forenede. Og uden dette vilde det Hele blive værdløst. Fjeldfolkenes Liv benyttes idelig til de kjedsommeligste Fortællinger, men ublandt det vil dette Liv selv under en talentfuld Behandling blive trættende; at Alf Fossum ikke vil give sin Datter Margit til en Huusmandssøn¹⁾, er i Grunden ikke interessant, især naar man skal læse det i tyve forskellige Beretninger. Bondernes Kjærlighedshistorier ere overhovedet neppe den interessanteste Side ved deres Liv, ligesaa lidt som den var det ved vore Forfædres. Saameget synes i det Hele vist, at der hos os forholdsviis kræves større Dygtighed hos de Forfattere, der ville skrive nationale Fortællinger, end i andre Lande.«²⁾)

Iøindefaldende i denne artikel er dens blanding af haab og tvil, af tro og mistrøstighed. Der staar en vaarlig em af gjæring og uro ut fra disse blade. Det grodde og knoppet sig rundt omkring, det holdt paa at lage sig til noget — men til hvad? Hvor langt strakte vore kræfter sig, — hvad turde vi haabe og hvad maatte vi resignere i?

Snart syntes landet rydt og graat med fattig, mager jord, snart faldt der lysning over det, og det gik som det gaar med et vaarlandskap i sol: Alt det spirende unge liv tok farver og glans, og daaret og lokket i anelsesfulde, dæmrende perspektiver.

Collett gennemlevet disse skiftende stemninger og led som saa mangt et andet længselsfuldt sind under vaarbruddets endeløse venten.

Skiftende stemninger. Diskussion av tidens spørsmål.

Hvor voldsom gjæringen har været i 1830-aarene, at grunden mangengang har bølget under foten, det har Wel-

¹⁾ Navnene er hentet fra H. A. Bjerregaards lille fortælling *Mari-stien*, trykt i *Hermoder* 1822, nr. 20—21. ²⁾ D. Const. 1839, nr. 42.

haven git uttryk for i disse levende linjer: »Vor Tidsalder danner en Overgangsperiode . . . Den er en gyngende Havplante paa hvilken Trækfuglen et Øieblik hviler, medens Stormen er over og under og trindt omkring den . . . Det hele Medium, hvori man rører sig, er i en zittrende, irriterende Bevægelse. Aandedrættet koster Kamp. Man er greben og gennemrystet af det Nærværende, medens man ustandset drives fremad.«¹⁾

Det samlede indtryk av tiden er derfor ogsaa at den har været »svanger med Gjæringer og har født Forandringer,« som Collett uttrykker det.²⁾

Haabet gjennom striden og forvirringen, »Fødselsveernes« er dette: »es ist ein Geist des Guten in dem Uebel, zög' ihn der Mensch nur achtsam da heraus.« Men — lægger Stenersen til, som dette citat er hentet fra — »jeg føler ogsaa, at et stort Savn gaaer som en Fortvivlelse gjennom denne Stræben.«³⁾

Dette »store Savn« føles av enkelte av intelligenspartiets mænd saa sterkt, saa smertelig og er blit git saa energiske uttryk, at det i samtidens og eftertidens øine har bidrat til at gi partiet et overveiende negativt præg — med stor urette. Allikevel er der mange og sterke grunde som forklarer en slik misopfatning. For det maa man si: de allerførste og foreløbig kraftigste utslag av intelligenspartiets aandsetning var negative.

Welhavenpartiets reaktion mot tidens skrytende norskhetismænd gir sig ikke bare energiske, men stundom likefrem burleske utslag som i disse linjer av selveste P. A. Munch — han skriver som om selve Ragnarok var brutt løs: »Da hævede Welhaven sin Stemme . . . De rædde Vildmænd spilede Øinene op . . . de lurvede Uhyrer . . . reiste sig . . . og udspyede deres Edder og Gift; de følte deres Bygning rystet i dens inderste Grundpiller, og stormede fnysende løs paa den djærve Modstander . . .«⁴⁾

¹⁾ D. Const. 1838, nr. 102. ²⁾ Sst. nr. 2. ³⁾ Motiveret Protest, s. 39.
⁴⁾ Mrgbl. 1835, nr. 77, Tillæg.

P. A. Munchs hidsige indlæg i Dæmringsfeiden byr paa overraskende ting og viser klart partilidenskapens magt, hvor vidt den drev intelligenspartiet utover dets virkelige, naturgivne standpunkt.

Den tone de unge intelligensriddere bruker, er i det hele mer end utfordrende: »For de forhærdede Hjerter og forstokkede Hjerner gives intet Lægemiddel,« skriver en indsender til Morgenbladet under Dæmringsfeiden. Der maa overbevises om, »at hvad vi have kun er Tant og Pral.« Men — »det er ikke Meningen, at Skrigerne skulle høste Frugt af vore Anstrængelser.«¹⁾

Welhaven selv gik i almindelighet ikke saa vidt som sine tilhængere, men ogsaa han kaster ufrivillig drastiske blink over sin egen naivitet, naar han i artikkelrækken *Om norske Presseanliggender* uttaler sin forvissning om at hans »Synsmaade selv i en meget nær Fremtid vil falde sammen med den almindelige Dom,« og naar han høitidelig forkynder at »Modstanderne heelt igjennem have Uret.«²⁾

Et i høi grad ensidig partistandpunkt gav advokat Petersen uttryk for i sin forsvarstale for statsminister Løvenskiold, »Norges Dæmring i Prosa« som den er blit kaldt, referert i Den Constitutionelle 1836, nr. 214, ff.

Her gir han en fremstilling av tilstanden i 1830-aarenes Norge, som paa mange punkter skyter langt over maalet, og som blev energisk imøtegaat av aktor i rigsretssaken, advokat Sørenssen.

»Med Rette spørger man, hvad disse saakaldte Frihedsmænd ville, hvad Hensigten vel er med deres evindelige, hæse Ravneskrig?« heter det hos advokat Petersen. »Denne rastløse Stræben efter at rive ned og bygge op igjen vidner om, at man vel er i stand til at opdage det Onde, derimod ikke dettes egentlige Aarsag. Sandelig, der hører heller ikke meget til for at erkjende at en Feber er tilstede, da dennes Symptomer ligger klart for det materielle Øie, medens der

1) Sst. 1834, nr. 342. 2) D. Const. 1838, nr. 144 og 150.

skal et klarere Blik og et dybere Studium til at udfinde saavel hvad der har fremkaldt den som hvorledes den bør uddyddes, naar den skal hæves . . . Man søger fremdeles udelukkende sin Frelse i de døde Former. Livsprincipet, det Eneste, der skulde opvarme denne kolde Steenmasse og give Colossen Sjæl, mangler ganske . . .«¹⁾

Her er mer end en ensidig, advokatorisk farvet argumentation — ogsaa her gjør et uklart, ubegrænset »Savn« sig gjældende.

Collett tar saken noget mere praktisk. Hos ham dæmmer det ialfald en idé om hvordan og av hvem dette savn delvis skulde avhjælpes: »Ingen (av vore digtere) har anet vort Norges Nød, og Ingen har prøvet at lindre den. Landets Hjerter var endnu koldt og dødt og bankede ikke; det var netop den klare Bevidsthed og den indre Varme, som mangledes; dette skulde Digterne skabt, deres Begeistring skulde været det rullende Blod, der bragte Styrke til Musklerne. Man veed hvad en begeistret national Digter kan virke paa en Nation. Men hvor findes vel dette Liv og denne Bevidsthed?»²⁾

Denne pessimisme midt i 1830-aaarenes nationale gennembrudd virket paa samtiden som en skjærende mislyd, og det manglet ikke paa forargede utbrudd. Det var ikke mindst de literære kritiker som saa følelig rammet enkeltmand, som satte ondt blod. Man var ikke stort vant til kritik i datidens idylliske literære forhold.

»Om jeg kommer til at doe Bagtale for denne min Fortale og Oversættelse med Bemærkninger, maa staae derhen,»³⁾ skriver den bekjendte sogneprest N. Hertzberg fra Ullensvang, Welhavens motstander, med et temmelig forslitt

¹⁾ D. Const. 1836, nr. 214. ²⁾ Sst. 1838, nr. 2. ³⁾ Oversættelse med Anmærkninger af det Interessanteste af *Excursions in New South Wales, western Australia and Van Diemens Land during the years 1830, 31, 32, 33. By Lieut. Breton, R. N.* Med Fortegnelse over hvad Oversætteren har ladet trykke og hans Selvbiographie. (Bergen 1835).

ordspil, som allikevel gav uttrykk for opfatningen hos hans ældre samtidige. Kritik var en slags »Bagtale«.

Da kommer den unge Welhaven og tar S. O. Wolffs digte under behandling*), og litt senere den endda yngre Collett og kritiserer Schwach og Mauritz Hansen uten blusel og uten nogensomhelst respekt for de graa haar.

»Der staar i disse Dage en endnu ikke sluttet Recension over Schwachs Digte, som er den Tone værdig, som disse Folk have indført i Kritikens Rige,« skriver lektor Vibe til rektor Bugge i 1857.¹⁾ »Den røber i visse Henseender en dygtig Pen, . . . men den er saa uforskammet og saa eensidig, at man kan see, det er en Mand, som har foresat sig at vise sin Dygtighed i paa den moderne Maner at skamhutte og tilintetgjøre enhver Forfatter af den gamle Skole, som ikke hører til de Udvalgte af den nye Stok.

Med Stumpf und Stiel maa det gamle Ukrud paa Parnasset udryddes, forat de unge Palmer og Laurbær kunne vokse des frodigere. Det er uforsvarlig at behandle en Mand saaledes . . . «^{**)}

Og da Collett hadde skrevet den netop omtalte avhandling *Om vor nyere Novellelitteratur*, da rykker en sint indsender i marken: »Som Collett røgte sit Recensent-Kald,

¹⁾ Historiske Samlinger II, s. 189, citert av Francis Bull: C. N. Schwach, s. 84—85.

*) I et tilsvaer karakteriserer S. O. Wolff Welhavens »Angreb« som »inhumant«. (Vidar, nr. 19).

**) Ganske samme tone hadde A. Faye brukt likeoverfor P. A. Munch i Vidar (1833 nr. 68): Forfatteren »forekommer mig at ligne en ret ivrig Gartnerdreng, der, maaskee af puur Iver for at holde Haven reen, med en skarp Kniv hugger ned for Fode enhver Plante, der ei har just det Udseende og de Egenskaber, som han i egen Indbildning har tænkt sig, at den bør have . . .

Higen efter at sige noget ret Piqvant, at være en liden Wolfgang Menzel har gjort ham reent ør i Hovedet. Han erindre sig den indbildske Phaetons Skjæbne!!

A. Faye.«

forekommer vort lille Parnas os som et tomt Huus, hvor Alt er feiet ud, fordi det ikke faldt i en kræsen Friskfyrs Smag, og hvor næsten det eneste Inventarium nu er Feiekosten og Gulyskrubben, og det Værste er, at Vinduerne ere ituslagne, thi man vil jo have et »friskt Lufttræk« — og at en *skjærende, kold Vind* piber igjennem Hullerne. . . Hvad har den uskaansomme, *inhumane* Kritik skaffet os istedetfor Bjerregaards, Schwachs, Wergelands og Munchs talentfulde Begyndelse til en selvstændig Litteratur? . . . Vi vare komne længere, om hine Talenter havde nydt *Opmuntning* ved en *grundig* og *human* Kritik som dem, man læser fra andre Lande.

C. har noget af Wolfgang Menzels Vid og bidende Satire, men hverken hans Ærlighed eller Grundighed.«¹⁾

Aaret efter kom Hans Ørn Blom med et heftig utfald mot Colletts »aldeles lapsede Angreb paa Enhver, der er fremtraadt. Han har spillet en bidsk Porthunds Rolle i Litteraturen, ved at gjøe og bide ad Enhver, som ikke har det cosmopolitiske Adgangstegn.«²⁾

Collett lot med en koldblodig, tirrende ro sit vid spille over slike ulykkelige motstandere, som altid trak det korteste straa i feidene med ham. Saaledes ligger han i en svær polemik i 1838 i anledning av sin kritik av Wergeland. Her skriver Collett med ungdommelig ironi, at forfatteren har »en underlig Tilboielighed til at synge Seierssange under sine Nederlag . . . Han har bebreidet mig og Andre, at vi kun rive ned og ødelægge og jage det Levende bort fra Litteraturens Enemærker; men havde han gjort en rigtig Iagttagelse, vilde han bemærket, at netop ved at rense dem for alle Steendysser og Tidsler og Snylteplanter og ved at holde alle Skadedyr ude, bliver det muligt, at Noget kan spire frem og at et levende, naturligt Gjærde kan voxe op for selv

¹⁾ Mrgbl. 1839, nr. 63. Uthævelsene er gjort av forfatteren selv.

²⁾ Upartisk Betragtning af vor Litteratur, 1840, s. 61, f.

at frede om de viede Marker. Saalænge maa det skee ved Larmen og Skræmsel.«¹⁾)

Welhaven bruker omtrent samtidig et lignende billede om samme sak: »Det Spirende skal fredes, og dets Vext iagttages og ledes; man skal sette Tjørne-Kviste om den unge Stamme, naar det ei kan være anderledes, men man skal nære dens Rod. Man skal pleie det Vaarlige . . . Thi Ungdommen er det Bedste. Det er den skjønneste og kraftigste Frugt, hvori Blomstens Sjæl endnu lever og dufter.«²⁾) —

Welhavens tidligere feider med Nicolai Wergeland og hvad der kom frem under dem av betydning i denne forbindelse, er saa ofte behandlet at nogen detaljert gjennomgaaelse er overflødig her.

»Mig er ligesom en isnende Sno kommet imøde fra Norges Dæmring . . .«³⁾) skriver Nikolai Wergeland, og dermed har han i store træk angitt samtidens opfatning av intelligenspartiets allerførste bedrifter herhjemme.

Det maatte være fædrelandsforrædere som mente og handlet slik! Nogen følelse for Norge og dets herlighet hadde de ialfald ikke, saa trodde man.

Allikevel fandtes der hos enkelte medlemmer av intelligenspartiet en dypere, mer psykologisk begrundet opfatning av det specifik nationale end hos selv den argeste norskhetsmand — nationalfølelsen var hos dem bare mer resignert, de prøvet ikke at stampe frem av jorden det man ikke hadde endda.

De bøiet sig for vekstens og utviklingens lov, og i vente-tiden brukte de flittig og ubønhørlig lukegaffelen, mens de nationale urter grodde. Det var deres maate at vise sit fædrelandssind paa, og gang paa gang hævder Welhavens tilhænger, at det jo netop var dem som vernet det nationale liv i landet.

Slik stod meningene mot hinanden. Derfor er det ogsaa

¹⁾ D. Const. 1838, nr. 150. ²⁾ Sst. nr. 102. ³⁾ Forsvar for det norske Folk, s. 91.

Stenersen hævder at »Dæmringens Anskuelse . . . vidne om levende og inderlig Agtelse for vor nationale Charakter.« Men sandheten er den at »vi . . . neppe . . . eje nogen modern norsk Kraft endnu.«¹⁾

»Man har ikke vidst tilstrækkeligt at vurdere de ungdommelige Tendentser i vort nye Folkeliv,« skriver Welhaven i 1838. »Thi man er kommet dem imøde med Forestillinger, der ere overførte fra et svundet Old, da Stats-Livet og Aands-Livet havde andre Kilder og andre Baner. Men hvad venter man i det Hele paa, naar man vedbliver at sætte Ringeagt mod den unge, gjærende Aands første Livsytringer; hvorfor vil man, at Spirerne til Folkets Udvikling og Fremskriden skulle aabenbare sig?«²⁾

Sammenhængen er den, mener Welhaven at »hos os har Tidens Strid og Tidens Mening ei fundet nogen almindelig, klar Opfatning . . .« Derfor — »det er klart, at vor Stræben og Virksomhed hovedsageligen maa være rettet paa Folkevillien,« det er ogsaa Stenersen paa det rene med.³⁾

Det norske folk er endda ikke vaagnet til national selvbevissthet. »Med Undtagelse af Sagaerne have vi næsten Intet i vor Literatur, som fortjener dette Navn (national). Og det er ingen let Sag at skrive Noget, der er ægte norsk,« mener Collett i 1839.⁴⁾

Og Stenersen hævder: »Den eneste virkelig norske Digter, vi have foruden Welhaven, er upaatvivlelig Henrik Wergeland . . . han er greben af den norske Aand, . . . den begeistrer hans Sange . . . Men hans Begeistring har endnu ikke kjæmpet sig frem til den fornødne Klarhed . . . Hos Dæmringens Digter derimod har Begeistringen tilkjæmpet sig en ganske anden Grad af Klarhed; med en kraftfuld norsk Begeistring strides der i hans Digt for den norske Aand.« Her er i virkeligheden »ganske andre Ting at tænke paa, end Spøg og Moro.«⁵⁾ —

¹⁾ Motiveret Protest, Anm. I, s. 72, f. s. 62. ²⁾ D. Const. 1838, nr. 102.

³⁾ Motiveret Protest, s. 61. ⁴⁾ D. Const. 1839, nr. 42. ⁵⁾ Motiveret Protest s. 62, f.

Intelligenspartiet har flere ganger og paa forskjellige maater git sit bidrag til løsningen av problemet om nationalitetens væsen og art — et yderst aktuelt spørsmål for tænkende hoder midt under 30-aarenes nationale rus.

Alt i 1832 bestemte Schweigaard nationaliteten som produktet av en organisk vekst og utvikling, som vi har set i det foregaaende (s. 35). Schweigaards opfatning er av en saa fundamental betydning for forstaaelsen av intelligenspartiets virkelige nationale indsats, at de vigtigste punkter av hans artikel i Vidar her resumeres paany.

Schweigaard hadde fremholdt at »det ægte, sande og ved ingen Tilfældighed forkrænkelige Nationale er det, der viser sig som det Specifike og Eiendommelige, efter at have gennemtrængt og assimileret sig med den almindelige Culturs Stof.«

Likeoverfor norskhetsmændenes krav paa at nationen maatte vende tilbake og ta utviklingen op der hvor den slap ved indgaaelsen av foreningen med Danmark, hævdede Schweigaard: »Hvorledes kan man uden at fornægte al Historie overspringe en Række af flere Aarhundreders Udvikling? . . . Hvad der tilhører os som eget og hvad vi under en mangesidig Vexelvirkning have antaget, lader sig . . . umulig . . . adskille . . . fordi begge staae i en organisk og uadskillelig Forbindelse med hinanden. Naar Stoffet eengang er assimileret, lader det sig ikke længer udskille.«¹⁾

I *Norges Dæmring* vender Welhaven gang paa gang tilbake til det samme problem og belyser det fra forskjellige kanter: Det nytter ikke, hævder han, at stænge sig ute fra samkvem med nationene.

*Man frygter, at de udenlandske Aander
Skal merke os med udenlandske Stempler
Og slette ud vor norske Charakter.²⁾*

Men livslovene kan man ikke stænge ute, enten man vil eller ikke, staar man i kontakt med verdensbevægelserne.

1) Vidar, nr. 15, s. 115. f. 2) Norges Dæmring, Chra. 1834, s. 52.

*Selv Du, der præker Qvarantainens Lære,
Siig, er da Du en norsk Original,
Hvor Du er ivrig, patriotisk bister?*

*Du giærer med, mens Verden er i Gjære;
Du er blot mere hoven og fatal:
En norsk Kopi af fremmede Kopister.*

En ung, evnerik nation maa hige ut over sine egne skranker og længe efter at ta del i verdensbevægelserne, først derigjennem vækkes nationens eiendommelige livskræfter til fuld energi:

*Men er der Livskraft i vort Norges Bringe,
Og uden det er Resten Narrerier,
Da maa hans Tanker flyve ud som Bier,
Da kan ei Fjeldets Jettemur ham tvinge;*

*Men hvad han søger med den lette Vinge,
Er Verdenslivets friske Melodier,
Der bringer Hjertets gamle Phantasier
Og glemte Strenges atter til at klinge.*

*Og efter Farten til de fjerne Lande,
Hvor nye Syner ham imøde tindre,
Er Hjemmets Billeder ham mere klare —*

*Lad Tonerne og Farverne sig blande,
Den friske Livskraft maa sig dog bevare,
Og norske Verker gaar fra Norges Indre.*

Welhaven ser tilslut nationaliteten under billedet av et mægtig træ i vekst:

*Dets Rod i Moderjorden fast sig stiller,
Der henter det sit Præg blandt Individier;
Men Altets Lysstrøm over Kronen glider,
Og Kronens Løv i Lysreflexer spiller.¹⁾*

Først naar nationen er naadd saa langt i sin udvikling, at den frit tør blande blod med fremmede kulturer og nære sin vekst fra verdenslivets kilder, først da vil den magte at

¹⁾ Sst., s. 58, s. 54, s. 57.

skape de helt nationale former for sin specielle kultur. Men skal man naa dit engang, da maa man ha mod til at se virkeligheden i øinene:

*Bort da med denne jammerlige List,
At dække, under pralende Bravader
I tomme Skrifter eller tomme Gader,
Den norske Lunkenhed og Statens Brist!*

*Og fremforalt maa man sit Standpunkt vide,
Og skue kjækt dets Farer og dets Mangler
Og dernæst kvæge sig ved Haabets Trøst.¹⁾*

I sin artikelrække *Om norske Presseanliggender* (1838) fører Welhaven disse tanker videre. Her skriver han disse merkelige linjer som i et glimt belyser intelligenspartiets stræben i dens inderste grund: »Nationalfølelsen« betragtes »som noget Ubetinget« av vore »Radikale« herhjemme. »Man fører den ikke ud over den dunkle Pietet til Selvbevidsthedens frie Virksomhed . . .«

Her er rollene ombyttet, her er det Welhaven som breider norskhetismændene en uklar, romantisk opfatning av nationaliteten, mens den gjængse literaturhistoriske tradition som bekjendt gaar ut paa at det var intelligenspartiet som var romantikere og efterliggere i sit syn paa nationaleienedommelighetene og de krav de stillet.*)

¹⁾ Sst., s. 75.

*) Se f. eks. J. E. Sars, *Om Henrik Wergelands historiske Syn og Forfatterskab*, Henr. Wergelands *Skrifter i Udvalg*, III, s. 17: Welhaven saa i Bonden den rigtig national-norske Mand, men dette nationale var for ham noget væsentlig givet og uforanderlig, — »en Skat fra bedre Tider«, en »Rust« der i bedste fald »holder sig med Tiderne, en Samling af Kuriositeter, brugbare Stoffer for kunstnerisk Behandling. Fra dette Synspunkt maatte Bonden helst vedbli at være hvad han var; la han af sig Kvitkuften og med den gammel Overtro, blev han oplyst, politisk, interesseret ophørte han at være interessant.«

Spørsmålet vil bli tat op paany i en senere forbindelse (se nedenfor s. 245, ff). Foreløbig faar citatene tale for sig selv: Den »udviklede, selvbevidste Nationalfølelse« derimot, skriver Welhaven, »hader intet mer end Illusioner, og af denne Grund kan den let komme til at træde i Kamp med Synsmaader, der udgaae fra en uklar Tilstand, hvoraf den selv har fremarbeidet sig . . . Vore Liberale ville neppe indrømme mig, at det netop er en overvættes Tyndhed og Usikkerhed i deres nationale Bevidsthed, der bringer dem til idelig at gjøre den gjældende . . . De . . . ville . . . stedse . . . have Nationaliteten i dens Forherligelse, og ikke i dens Sandhed. Derfor skyde de enhver nøiere Prøvelse af dens Elementer og Virkekreds.«¹⁾

Overalt i denne avhandling, stiller derfor Welhaven kravet paa »det rige Studium«, «frugtbar Overveielse«, «fornuftig Drøttelse«, paa »en offentlig Ytringsmaade . . . renere og fuldstændigere og finere i sine Undersøgelser« end den hittil gjængse.

Faa aar senere, i 1842, gir Welhaven en interessant skildring av havstrilen, som han var kjendt og fortrolig med fra barndommen av. Havstrilens største eiendommeligheter vil snart utviskes som følge av den stigende oplysning, mener Welhaven. Og han lægger til disse meget bemerkelsesverdige linjer: »Og dette maa man glædes ved, om ogsaa alle maleriske Strøg og Halvskygger derved for det Første skulde gaa i Løbet . . . Naar han først er kommet rigtig ind i den almindelige Bevægelse, bliver han maaske mindre interessant og mere bøielig. Men han vil alligevel have vundet ved Byttet« (Billeder fra Bergenskysten)²⁾.

I fuldkommen sammenhæng med dette syn er det Welhaven skriver i *Fornyelsens Haab*:

*Den Folkets Aand, der skal gienopstaa
vil selv sine Klæder skjære
og vier Svøbet, hvori den laa
alene til Mindets Ære.³⁾*

¹⁾ D. Const. 1838, nr. 101. ²⁾ Saml. skr. VII, s. 79. ³⁾ Sst. V, s. 290.

Slik ser Welhavens »romantisk-æstetiske konservatisme« ut i virkeligheten.

Naar Welhaven i Norske Presseanliggender ogsaa tar oppositionens *politiske* indsats op til gransking og kritik, da sker det av de samme grunde som drev ham til at revidere dens nationale standpunkt. »Man vil blot, at visse Retninger, der allerede er i fuld Gang og yttre en bestemt Indflydelse paa det Heles Vilkaar, skulle klares og forædles indenfor deres naturlige Begrændsninger.«

»Man maa dog erindre, at her stedse kun er Talen om Oppositionens Art og Methode, men aldrig derom at en Opposition her har dannet sig« — dette hævder Welhaven flere ganger. »Maaden, hvorpaa man i Norge vilde nationalisere og anvende en europæisk Frihedsbevægelse, var Gjensanden for min Betragtning og min Dadel.«¹⁾*)

Der er en lovbundet vekselvirkning mellem folkebevisstheden og det politiske liv: »Den umodne Opposition drager stedse ny Næring af og finder Støtte i den umodne Folkebevidsthed, og saaledes vil det blive ved, indtil den bedre Erkjendelse, der altid har færre Organer, gjennom dem har vundet almindelig Tiltroe. Det er fremforalt her, hvor Pressen skal korrigere Pressen.«

Derfor saa Welhaven det som en opgave han ikke

1) D. Const. 1838 nr. 179 og 145.

*) Sml. ogsaa disse linjer: »Det er ikke Oppositionens Materie . . . men kun dens Formalisme, dens Methode, der er en Abnormitet i vore Forholde, og et Laanegods, hvormed den selv ei kan komme tilrette.« (D. Const. 1843, nr. 138.) Dette citat er hentet fra en artikkelrække Welhaven skrev for Den Constitutionelles redaktion i 1843 under en strid med Morgenbladet om »den saakaldte Oppositions Stilling hertilands.«

I sine samlede skrifter stiller Welhaven disse artikler sammen med sine tidligere Om norske Presseanliggender av 1838, da de hører nøie sammen med dem efter sit indhold. Enkelte karakteristiske citater av artikkelrækken av 1843 vil ogsaa bli benyttet i den følgende fremstillin .

kunde komme udenom, sammen med hele sit parti at arbejde for at klare begrepen: »I denne Overgangstid er det Nationens Opgave at bringe Sæderne, Synsmaaderne, den hele Folkebevidsthed til Harmoni med Institutionerne.«¹⁾ Det nytter ikke at gi sig over og klage over »Ondernes og Hindringernes Overmagt og Uforanderlighed. Det er at gaae ud fra en *vis inertia* i Folkelivet, der dog er den bedrøveligste af alle Forfatninger . . . Man vil vente; man siger: »det giver sig nok.« Men det giver sig aldrig, naar Alle og Enhver gjøre sig tilgode i dette Vente=Embede.«²⁾

»Det blev mig en Livs=Opgave, der opfyldte al min Tragten, idetmindste at arbejde paa Forberedelserne til en bedre Almeenaands Dannelse. For mig havde den strenge Tjeneste under Statens Formalisme en ringe Værdi, naar den ei fandtes ledsaget af en *omhyggelig Vaagen over Gangen i Folkets indre Udvikling mod en kraftfuld Nationalbevidsthed* og mod den sande Levendegjørelse af Stats=Forfatningens Idee. Saaledes som jeg opfattede de Tilstande, der især maatte vække min Opmærksomhed, kunde jeg blot optræde med Benægtelser, og denne Betragtning var mig intet mindre end behagelig.«

Allikevel har man opfattet hans kamp som udslaget af »en ondartet Tilboielighed.« »Men den der naaer ud i den almindelige Bevægelse med alle sine Hjerte=Fibrer og Nerver, føler og veed, at hans Fred udgaaer af Strid. En tænkende Iagttager seer, at der er Smerte i hans Dadel, og en dybere Kjerlighed i hans Savn.«³⁾

Welhaven protesterer flere gange energisk mot den paa=stand at de mænd som ikke kunde dele oppositionens politiske synsmaater, skulde være mindre fædrelandssindede end de saakaldt liberale: »Det er en Kjendsgjerning, at den Deel af vor Journalistik, der især er under de Liberales For=følgelse, — der stedse fremstilles som et Onde, som til Statens Held skal være sin Ende nær, — dog ved alle Leilig=

¹⁾ Sst. 1843, nr. 138. ²⁾ Sst. 1838, nr. 179. ³⁾ Sst. nr. 102.

heder har stillet sig i Skranken, aaben og energisk hvor Nationens Interesser har fordret det.«¹⁾

Og var den norske opposition bygget paa fuldt ut saglige principer, da maatte den, mener Welhaven, likesom »Independenterne« i England »snart . . komme til at dele Regjeringens Synsmaader og understøtte dem, snart til at afvige fra dem og bekjæmpe dem. I denne Forstand føle alle gode Borgere sig forpligtede til en betimelig Opposition, fordi denne har det almindelige Øiemed at vaage over Landets rette Tarv og Velfærd. Men man har ikke faaet Lov til at være saadanne Independenter, og det uagtet de faste Opponenters selv, efter Sagens Natur, ei have formaaet i Gjerningen og i Gavnet at drive det videre. Man maa atter og atter pege paa, hvad der ofte nok er blevet viist, at Stemmerne i det Regjerings-Parti, som vor Opposition til sin Selvopholdelse har skabt, have naar det virkelig gjaldt, været vel saa kraftige Folkevidner som de fagmæssige Opponenters.«^{2)*)}

Welhavens politiske interesser og deres betydning har i det hele været undervurdert.

Enkelte literaturhistoriske forfattere har hævdet at Welhaven bare var æstetiker og ikke eiet sans for de politiske og materielle opgaver i samtiden.

¹⁾ Sst. 1838, nr. 101. ²⁾ Sst. 1843, nr. 104.

*) Welhaven havde tidligere protestert mot en »Anonym« (J. C. Lous i Mrgbl. 1838, nr. 110), som hævder at »Bondestanden efter Valg-Systemet . . er indrømmet en betydeligere politisk Vægt end den fortjener«: »Det er en forsprængt og ganske fortvivlet Paastand, at der ikke lader sig gjøre Noget til Bondestandens Forædling, saa længe det nærværende Valgsystem bestaar. Dette Valgsystem kan ikke undergaae nogen væsentlig Forandring til Befordringen af det Øiemed hvortil Anonymen sigter uden at vor hele Forfatnings indre Princip derved antastes.« Desuten — man opnaar ingenting bare ved negative midler, »den blotte Indskrænkning . . indeholder . . ikke . . den ringeste Spire for . . Bønderne . . til at opfatte den Indflydelse, man lader dem beholde, med større Indsigt og Klogskab.« (D. Const., 1838, nr. 179).

Welhaven har selv tat energisk til orde mot en slik opfatning: »Jeg har, trods nogen Realist eller Brugs-Eier, forkyndt de materielle Gjærningers Vigtighed for den unge Stat, men kun mindet om, at der udfordres en almindelig aandelig Vækkelse, ogsaa for at udvikle disse Ting, og for at indsee deres Forbindelse og deres sande Benyttelse og Værdi. Jeg har netop betegnet det som et af vort Lands Onder, at man, under en piinlig og forceret Vaagen over det blotte Schematiske ved Forfatningen, var altfor tilbøielig til at oversee den høiere Huusholdnings skabende og ordnende Bedrift.«¹⁾

Det gjælder at rede alle disse ting klart ut. For »Sagen er, at man dog nu i alle Maader er tvungen til at vise sig som en heel, selvstændig Nation, med Bevidsthed af alle de Krav, som denne Stilling og Tidens Udvikling medfører.«²⁾

Det er i kraft av denne overbevisning Welhaven gjør sin indsats i vort offentlige liv.

Et andet sted karakteriserer han den opgave som forelaa i disse ord: ». . . Hovedbestræbelsen har været at vække Kræfterne, at bygge Landet paa den nye Grundvold.«³⁾ —

At Welhaven selv — slik som hans temperament og anlæg laa til — kjendte det som hans evner blev lammet i veksten under 1830-aarenes kampliv, det er en ganske anden side av saken. Tragedien bestod jo netop deri at gjæringen var uundgaaelig, vi maatte gjennom den. Welhaven var den sidste som vilde undervurdere betydningen av kampen.

»Vi have først en Krisis at gjennomgaae, blot for med nogen Bevidsthed at kunne være med i den almindelige Gjæring.«⁴⁾

»Man maa ikke troe, at et Sind, der skal optage Livsbillederne i sig og gjengive dem fuldstændige, rene og klare, kan flytte sig ud af sine Omgivelser og virke frit, medens den samme Evne, hvoraf den rolige Frembringelse skulde

¹⁾ Sst. 1838, nr. 143. ²⁾ Sst. nr. 179. ³⁾ Sst. 1843, nr. 104. ⁴⁾ Sst. 1838, nr. 102.

udgaae, ægges og udfordres til en Kamp paa Liv og Død for alt det, hvormed den skal kunne røre sig og trives. . . Og hvorfra skal den Givende under Arbeidet tage den rette besjælende Glæde, — thi denne udgaaer af Bevidstheden om at staa i et sympathetisk Forhold til dem, paa hvilke der skal virkes, — hvorfra skal han hente den nødvendige Til-
lid til de Modtagendes Sands og Opfatning, naar disse ikke en-
gang vise, at de erkjende Betydningen af, at hans Virken er
fredet og betrygget?¹⁾

Et andet sted skriver han: »Tiden griber med sine Tusinder af rastløse Arme ind i den Enkeltes Virksomhed og fordrer hvad der er færdigt og vil ikke vente, og fører det ud i den store Bevægelse og Strid. Man skal ikke bryde Staven over disse smaa Resultater, over disse hurtig forbi-
farende Tanke-Fugle; det kan ikke godt være anderledes, — og man kan føle hvilket blodfuldt, higende Hjerte der dog banker i mange af dem.«²⁾

Welhaven er av samtiden blit dømt snart som ensidig pessimist, snart som fantastisk sangviniker — alt i sin imøte-
gaaelse av Norges Dæmring gir Nikolai Wergeland uttryk for dette dobbeltsyn paa Welhavens personlighet.

»Jeg har for mig et Morgenblad fra Februar 1836«, skriver Welhaven, »hvori det heder om nogle af de allerbil-
ligste Besværinger over Pressen: »Klager af det Slags, som vor Forf. har fremsat, hører man i ethvert Land. Men om Klagerne ere billige, eller om de ikke snarere maa tilskrives sangviniske Drømmerier end en rolig, klar Anskuelse af For-
holdene, er en anden Sag.«

»O de sangviniske Drømmerier!« utbryter Welhaven. »Trællen *Karker* drømte, at han hørte en Røst, der sagde: »Nu ere alle Sunde lukkede,« — og *Karker* var en phlegmatisk Natur. Det er en Illusion ved mange norske Situationer mod det frie Hav, at Sundene ere lukkede. Man skal blot søge de friske Strømme, der lede ud fra de trange Kyster,

1) Sst. 1838, nr. 101. 2) Sst. nr. 102.

— og man vil i Virkeligheden overalt finde dem. Alle Seilere og alle Fugle vide det. Man behøver ikke meget varmt og rødt Blod i sine Hjertekilder, for at gjælde som en norsk Sangvinikus, — og naar man ikke tænker Graat i Graat, da har man overspendte sværmeriske Drømme. Men det er just den *indolente Opfatning af Virkeligheden*, der omsider gjør den hele Tilværelse til en Drøm, hvori selv Livets simplere Frugter blive skyggeartede og unydtet.¹⁾

Denne anelsesfulde, optimistisk farvede stemning møter vi ogsaa i Welhavens æstetiske refleksioner fra denne tid. Den som med vaaken sans lever i nutiden, vil føle alle de muligheter den poetiske virksomhet byr kunstneren, vil forstaa, at »Sprogmiddelet i vore Dage er i høi Grad poetisk bearbejdet, at det i Charakter og Holdning, i Vendinger og Betegninger har optaget den poetiske Tæknings egen Fjederkraft og Smidighed . . . Der er nu et intimt Aandsforvandskab mellem Sprogets og Digterens Genius.«²⁾

»I vor Tid finder den higende Aand alle sine Stoffer bløde som Voks. Naturen og Historien og Menneskehjertet ere heel bestrengede. En Aftenvind, et minderigt Navn, et Suk, slaar Accorden ufeilbar an for det lyttende Ingenium.« Naar stoffet er saa bøielig og helt besjælet, maa der protesteres mot det kaotiske og instinktartede i samtidens kunst — det betegner et tilbakelagt stadium.

»Det er i Civilisationens Navn, man maa protestere mod denne Fordring, at den voxne, myndige Menneskeslægt, der har lært at opfange selv sine dybeste Følelser i Tænkningens og Erkjendelsens Speil, endnu skal hvile ved og beundre en dunkel, krampagtig Begeistrings taagede Orakler.«

At det er Henrik Wergeland og kampen med ham Welhaven sigter til i disse linjer, bekræfter han til al overflod senere ut i artikelen, hvor han sammenligner Wergelands digterpersonlighed med hans »tydske Aandsbroder, baron

¹⁾ D. Const. 1838, nr. 179. ²⁾ Likesom de flg. citater hentet fra D. Const. 1838, nr. 144.

Sonnenberg, en sublim Poet, der forlængst har udspilt og er død og glemt. I Slutningen af forrige Aarhundrede talte Tydskerne paa eengang om hans overordentlige Genialitet og om hans slette og absurde Poesie. Han lod sig tænde af Klopstock, han snappede efter Skyer og Gjengangere, og vidste ingensteds at hjælpe sig, han skrev Oder og Messader, og styrtede sammen af Livslede i sin bedste Alder.«

Her stikker begrænsningen i Welhavens vurdering av Henrik Wergeland grelt frem. Kolossen stod ham for nær. Han savnet overblikket og forsaa sig paa detaljene.

Men i samme artikel tar Welhaven op til ny behandling problemet om hvad som betinger en fri digterisk virksomhet. Her gir Welhaven ting av grundlæggende betydning, her finder vi slutstenen paa intelligenspartiets æstetiske tankebygning fra 1830-aarene.

Welhaven hævder at det ikke gaar an at se paa digter-aanden som noget engang for alle givet, »som en blot metafysisk Gehalt,«^{*)} man maa se den som en kraft i utvikling og vekst, eller som Welhaven uttrykker det i tidens filosofiske sprog, man maa »betragte den i dens Stræben mod sin Aabenbarelse«.

»Digteraanden . . maa arbeide helt organisk, tilegne sig Alt, hvad der giver den Substants, og afsondre Resten. Saaledes vokser den, og saaledes vedligeholder den sit Liv.«

Resumé.

Her, i denne avsluttende historiske oversigt over intelligenspartiets realistiske idéer i deres fremvekst og i deres brytninger med samtiden, skal tilsidst nævnes et merkelig aktstykke, hvor en norsk forfatter allerede i 1843 konstaterer 30-aarenes realistiske strømninger og i et stort overblik resumerer realismens seirrike felttog paa aandslivets forskjellige

^{*)} I sine samlede skrifter har Welh. rettet dette uttryk til »et blot metafysisk Væsen« (II s. 229).

omraader. Det er artikelrækken *Bidrag til vor Oppositions Historie og Charakteristik*. (Den Constitutionelle 1843.)*)

Disse artikler, fem i tallet, er et skarpt partiindlæg og bærer tydelig præg av det, men de trænger tillike saa enerøst gisk ind i sit emne og er skrevet med saa vidt omsyn og ut fra saa stor læsning, at de neppe kan være levert av andre end selve A. M. Schweigaard.

I sin historiske oversigt, hvor forfatteren begynder med at fastslaa, at »vor nyeste Statsforfatning . . med eet . . ryk kede . . os ind i den store politisk=soziale Gjæring, som gjenemrystede hele Europa, og som havde sit Udspring fra den franske Revolution,« stanser han op ved den sterke nationale stemning som blev vakt under befrielseskrigen i Tyskland, og som han hævder har git støtet til norskheitsbevægelsen herhjemme — den var efter hans mening avgjort romantisk færet og paa ingen maate grodd av hjemlig grund.**)

*) Foranledningen til at disse artikler blev skrevet, var en strid med Morgenbladet i 1843. Welhaven oplyser følgende i Saml. Skr. II, s. 268:

»Da en af den Tids høirøstede »Oppositionsmænd« havde af Kongen faaet et Reise=Stipendium, blev Morgenbladets Beretning herom gjengiven i »Den Constitutionelle« med en Bemærkning om at den »kunde give Stof til mangehaande Betragtninger over den saakaldte Oppositions Stilling hertillands.« Morgenbladet opfordrede da til nærmere Forklaring . . .«

Den Constitutionelles redaktion har saa formaadd to av intelligenspartiets førere at rykke i marken.

Schweigaard — om det da er ham, og andre kan der neppe bli tale om — skulde gi grundlaget for kampen, den *historiske* utredning av »vor Oppositions Kilder og Fremgang,« Welhaven skulde levere indlæggene i dagens aktuelle strid.

Welhavens hvasse polemiske indlæg [D. Const. 1843, nr. 99, 104, 115, 138, ikke opført i Halvorsens forfatterleksikon], som en stund gik jevnside med Schweigaards [D. Const. 1843, nr. 111, 122, 125, 128, 134] kan da heller ikke maale sig med disse grundige avhandlinger.

**) Det viser sig gjennemgaaende at intelligenspartiet i høi grad undervurderte de nationale forudsætninger for 1814 og for den sterke politiske gjæring fra 1830=arene av.

Dens »egentlige Reform Ideer og det hele Nationalitets-Apparat vare Reminiscentser af den tydske Frihedskrig . . . af det engelske Parlamentarliv . . lærte man . . at tale om »Opposition« og »Radikalisme«. Nu naadde julirevolutionens gjæring frem til Norge, men ogsaa denne gang blev den europæiske strømning »hos os taget som et overført Stof paa anden Haand, og skjønt den i vore simple Tilstande har gjort Kvalm nok, blev den dog altid i sit Væsen her tynd og overfladisk.«

Forfatteren paaviser saa nøiere hvor uklart nationalitetsbegrepet stod for norskhetsmændene, som opfattet det »paa

Det kunde næsten synes som om der laa en bevisst tendens til at forringe hele vor nationale bevægelse i Dæmringens ord om at »Friheds Demant blev saa godt som funden,« og i disse linjer, som indledet nærværende artikelrække av 1843: »Norge havde med Eet, uden Møie og aldeles uforberedt, erhvervet en Statsforfatning, der ellers kun gjennem voldsom Kamp bliver Nationerne til Deel.«

Men skal disse og lignende udtalelser bedømmes helt retfærdig, maa de sees som udsagn av den tidligere berørte voldsomt opdrevene partimotsætning i 1830-aarene.

At Welhaven senere skifter syn, fremgaar av hans *Kantate ved Universitetets Halvhundedaarsfest* (S. Skr. V s. 260), hvor det heter om den nye dag som steg for folket med 1814:

*Hellig er du at erindre
Dag som kroned Slægters Haab,
længe drømt i Folkets Indre,
hilset av dets Jubelraab!*

Ellers skiftet hans opfatning efter stemningen. Welhaven hadde øieblikke da han saa pessimistisk paa hele den europæiske frihedsbevægelse, og mente at den var altfor bundet av doktriner og teorier og ikke rundet av virkelighetens egen grund, derom vidner digtet 1848 (S. Skr. V, s. 216).

Som Ibsen hævder Welhaven *personlighetens* frigjørelse som det første og det sidste, uten den har al politisk frihet litet at si:

*Kun Sandheds-Kraften i en Samfunds=Aand
blandt gud-opfyldte, frie Individier,
kan løse Verden af de gamle Baand
og lede Slægten frem mod lyse Tider.*

(S. Skr. V, s. 77).

den naiveste Maade af Verden« og grep til »den strengeste Aandsquarantaine« for at redde den norske nationalitet lige overfor den danske literaturs indflydelse — som man ser et resumé av Schweigaards tidligere artikel i Vidar *Om den litteraire Antidanskhed*.

Julirevolutionens politiske gjæring ledet imidlertid overalt i Europa til gjæring paa alle livsomraader, tvil og skepsis blev tidsalderens særkjende, »Autoriteternes Vælde« ophørte.¹⁾ Denne i sin dypeste grund realistisk-radikale bevægelse naadde ogsaa hit op til Norge, men den stod paa ingen maate i nogen naturnødvendig organisk forbindelse med de raadende politiske strømninger heroppe — »man kan aldeles ikke sige, at den med nogen bydende Nødvendighed, eller uden ydre Paavirkning maatte udvikle sig af vor Statsforfatning. Den egte Radikalisme er Conflikternes Foster; kun gennem idelig Kamp og Strid om de høieste aandelige Interesser have dens Elementer efterhaanden afsat sig; *den bestaar kun i og ved den fuldkomne Selvbevidsthed; den fordrer kun Sandhed og er aldeles inkompatibel med enhver Hylding af Autoriteter, enhver Gyldighedskjenden af noget Uprøvet*. Men vor Statsforfatning — her tales vel at mærke ikke om dens Indhold, men om dens Oprindelse, — er just og maatte være et Værk af Autoriteter og Acquiescens.«

Det blev i andre kredse end de i øieblikket ledende politiske, at denne Europas mægtige radikalisme slog rot, fandt ly og vekstbetingelser herhjemme.

Norskhetsbevægelsens fortid og traditioner kunde ikke betinge nogen alliance med den nye radikale realisme.

Eidsvoldsmændene havde været henvist til at bygge paa autoriteter. »Hiin Tid var i det Hele taget Enthusiasmens Tid . . . For dette naiv-affecterede Sværmeri maatte Autoriteternes Magt være en Helligdom; det trængte ei alene til Autoriteter, men endog til hvad Tydskerne kalder »Popanzer«. Disse Popanzer, de være nu Ting eller Mennesker, omgjær-

¹⁾ D. Const. 1843, nr. 111.

dedes med uantastelig Hellighed . . . Under denne Stemnings Indflydelse begyndte Nationen sin fornyede Livsvirksomhed . . . Nu skulde den orientere sig i sin nye Statsforfatning og gjøre den anvendelig paa alle speciellere Forholde.«

Men man tok opgaven let.

»Regjeringens og Folkets Hovedcharacter var spidsborgerlig. Sympathierne og Antipathierne gjaldt kun Detaillerne, de mere specielle Interesser, ud over hvilke Blikket ei kunde naae til de almindelige, de egentlige politiske Livsspørgsmaal.«¹⁾

Det var egentlig klassekamp man drev, ja forholdene var saa smaa, at personlig animositet kunde bli bestemmende for ens politiske overbevisning.

I omtalen av bondestortingene i 1833 og 36 falder forfatterens opfatning nær op til C. A. Fougstads, slik han gav den uttryk i de bekjendte avhandlinger i Vidar (se ovenfor s. 41 f.) Han begrunder bøndernes fremtrængen i stortinget væsentlig i økonomiske interesser, det var sparetanken det gjaldt at hævde.

»Det laae i Sagens Natur,« heter det videre, »at hiin reflekterende Skepsis, hiin radikalreformatoriske Tendents i Førstningen meest maatte holde sig til det literære og sociale Element . . .« I det politiske liv, »hvor jo for det Første Alt var paa det Rene,« var der foreløbig ikke plads for vis deregaaende reformer. Desuten — »den Viis, hvorpaa politiske Materier discuteredes, maatte . . . snarere . . . give Afsmag paa at befatte sig dermed, forinden en anstændigere, værdigere og mere *gjennemgribende Drøftelsesmaade* just gjennom Luttrelsen af de sociale og litterære Forholde var bleven bevirket.

Det vil ikke kunne misforstaaes, naar vi herefter kalde de stive Norskhedsprædikanter med et af deres Yndlingsnavne, Patrioter. Disse Folk følede snart, hvor foruroligende for deres hele Væsens Tilværelse de nyere Ideer vare . . . , *En saadan Trængen ind i Tingenes egentlige Kjærne, en klar*

¹⁾ nr. 122.

og alle Skrobeligheder sig bevidst Oversigt over Forholdene var ikke Patrioternes Sag; dem gjaldt det at dække alt til med Kjærligheds Kaabe . . .«

Men motpartiet blev forfulgt, man forkjættret dets sky for »Grovslogenhed og Raahed«. Hertil kom »de Mistænketes Utilbøielighed til at være med i den umodne nationale Exaltation, i den opskruede og selvgode Glæde over Constitutionen, hvori dog ingen ægte Næring for det constitutionelle Liv var at finde. Det var i sin Orden at den nye Herlighed maatte have sin Festtid for Lovsange og gjensidige Lykønskninger . . .«

Men den trak for længe ut.

Ogsaa digtningen led under disse forhold. »Vore Poeter fra den Tid vare i det hele langt fra at have truffet nogen national Tone, deres Lyrik var tvertimod Reminiscent af danske Mønsterstykker og for største Delen en Gjenklang af Ingemanns sentimentale Poesi.« Mot »dette overspændte og dog i grunden stagnerede Væsen« maatte der protesteres.

»Patrioternes . . . store Mænd skjønnede, at der hos Reformmændene ikke var at gøre Regning paa noget Autoritetshensyn. Disse blev saaledes fra de fleste Kanter lagte for Had.« Regjeringen holdt sig tilbage fra »al nærmere Berørelse med de sociale og literære Forholde . . . men ved Universitetet, hvor den classiske Philologie i hiin Tid endnu regjerede, undlod denne ikke at begegne Reflexions-Tendenserne med en vis fornem Tilbageholdenhed, og saaledes paa en vis Maade at holde dem i Skak« (sml. ovenfor s. 51, f., hvor der er git en fremstilling af Schweigaards kamp mot »den classiske Philologie« ved Universitetet).

Efterat forholdet mellem studentsamfundet og studentforbundet var omtalt, nævnes tidsskriftet *Vidar*, som »uagtet sin fredelige Tendents, uagtet det virkelig afhjalp et Savn i vor Literatur, dog strax blev mødt af Flerheden med den største Uvillie — neppe af anden Grund end fordi det udgik fra Forbundet og — hvad der vel var Hovedsagen — fra unge Mennesker der havde vovet at være selvstændige.«

Men først Norges Dæmring »bragte en ogsaa i det Ydre udpræget tydelig Adskillelse tilveie mellem de gjærende Masser. Her blev »de reformatoriske Ideer for første Gang hos os aldeles uden Omsvøb fremsatte.« Forfatteren slutter denne artikel¹⁾ med at nævne den nye fraktion som nu dukket op, de »saakaldte Moderate, Juste-milieu-Folk, »Vermittler der Extreme«, som nødig vilde ha uro, og som egentlig hadde fælles sak med »Storpatrioterne« i deres sky for en mer indtrængende kritik av dagens forhold og problemer, for — som det heter i det følgende avsnit »en klar Sondring af Conflicternes egentlige Grundbestanddele . . var . . saavel over disse Blades (Morgenbladet, Statsborgeren) Evne, som stridende mod deres Interesse.«

Men saa fremstod et blad [*Den Constitutionelle*], »hvorved nu Oppositionens hele Bedrift blev underkastet en strengere Control. Dette var nærværende Blad, hvori den reformatoriske Tendents fik et udviklet og varigt Organ for sin Virksomhed, denne Retning der under sine foregaaende isolerede Yttringer kunde oversees eller bortsnakkes, blev ved den Constitutionelle en Kjendsgjerning i vort offentlige Liv. Naar man i den seneste Tid har seet en af dette Blads første Redakteurer paa en større Bane betegnet som en radikal Reformer,*²⁾ da har man heri den første slaaende Indrømmelse af Alvorligheden i denne Tendents, der mere og mere vil komme til at udvise sin Betydning og sin Beføielse.«

Storpatriotenes beskyldninger om at Den Constitutionelle skulde være mindre fædrelandssindet end de øvrige norske blade, tilintetgjøres av det faktum at denne avis »ved enhver Leilighed, hvor det kom an paa at skride ind med Alvor . . forfegtede . . vore nationale og constitutionelle Interesser med en Kraft og Bestemthed, der var af langt anden Vegt end Morgenbladets og Statsborgerens spredte Fegtning, man vil erindre at den navnlig i Feiden med de svenske Blade besørgede Hovedforsvaret, da Morgenbladet

¹⁾ nr. 125.

²⁾ uten tvil Schweigaard selv.

ved idelig at compromittere sig gjorde mere Skade end Gavn« (sml. ovenfor s. 88).

Artikelen munder ut i et varmt indlæg for grev Wedel, hvis »hele politiske Udvikling og Anskuelser vare saa fuldkommen britiske, at sand Folkefrihed maatte være hans politiske Troesbekjendelses Hovedelement, som det er det i den britiske Statsforfatning, der har gjort sit Folk til det frieste, stolteste og mægtigste paa Jorden. Nu saae man endelig Bevægelses-Principet udgaaende fra Regjeringen selv . . . De conservative Ideer der hos os betegnede noget ganske andet Fond af Crashed og Forældethed, end i flere af Europas absolutistiske Lande, bleve for en Tidlang banlyste.«¹⁾

I en sidste artikel²⁾ resumeres stillingen herhjemme. Situationen er klarlagt. En oversigt over forholdene udenlands havde vist at den nye retning vort aandsliv havde tat, stod i inderlig sammenhæng med en mægtig europæisk bevægelse som før eller senere maatte naa vort land og omskape forholdene ogsaa der.

Nu er det liv og virkelighed det gjælder, ikke autoriteter og systemer.

»Reflexion« og »Skepsis« kom i forgrunden, det gjaldt at trænge ind i »Tingenes egentlige Kjærne«. Alt maatte tilegnes selvstændig og paa første haand, ellers blev der ingen organisk vekst og følgerigtig udvikling i vore nationale forhold, hverken i politik eller litteratur.

Da disse drivende kræfter i 1830-aarenes norske aands-historie først var redet klart ut, fremstillet hele den paafølgende voldsomme gjæring i alle dens detaljer sig som en nødvendig konsekvens av de foreliggende forhold.

Ut fra dette grundsyn falder det heller ikke vanskelig for forfatteren i den avsluttende artikel at trække hovedlinjene for fremtidens udvikling: ». . Det . . er . . dog, naar man betragter Sagens Gang i det store, Reform og Bevæ-

¹⁾ nr. 128. ²⁾ nr. 134.

gelses-*)Principet, som mere og mere vinder Terrain og gjør sig gjældende, medens Stagnationsvæsenet mere og mere kommer henimod Enden med sine Resourcer.

Hovedretningen, den reformatoriske Tendents, er given og sikret; den gaaer sin Gang og er den store, rolige Strøm, medens hine Smaaintriguer (personlig forfølgelse av den enkelte, osv.) kun er at sammenligne med Evjen ved Bredderne.« Forfatteren noterer »at »Bevægelses-Principet . . hos os . . har . . et Overmaal af intellectuelle Kræfter paa sin Side.«

Hvad oppositionen angaar, saa lider den av en »indre Skade og dræbende Kræft; den er *hildet og fastrammet i sine Consequentser.***) Den befinder sig i den sørgelige Nødvendighed offentligen at maatte understøtte Principer, hvilke den engang har proklameret og vedkjendt sig, fordi de, efter de engang opstillede Regler, hørte til Liberalismens og Radikalismens Artsmærker, men ingenlunde *fordi de have udviklet sig af dens egen Erkjendelse og Væsen.*«

Fordi den har forsømt den realistiske planmæssige gjenomarbeidelse av sit eget standpunkt, er den kommet i den ubehagelige stilling enten at maatte støtte »Reformmændene« eller motsi sig selv.

Forfatteren slutter sin artikkelrække med at dømme oppositionen fra livet, den »vil om føie Tid have lidet at betyde og falde sammen i sig selv.« —

Dette dokument er et interessant og karakteristisk indlæg fra intelligenspartiets side, det klargjør paa engang baade dets styrke og dets svakhet. Det belyser dets evne til at opspore sine egne realistiske teorier i deres tilblivelse og vekst og forfølge dem i deres sammenhæng med samtidige europæiske bevægelser, mens det derimot paa den anden side er et utvetydig vidnesbyrd om, at disse forkjæmpere for analysen og den klare tanke manglet sansen og respekten for

*) Sml. uttrykket *Bewegungs-Männer* hos det samtidige Unge Tyskland

**) Uthævet av forf.

de instinktartede momenter i et folks utviklingsgang. Derav deres intellektuelle overmod, deres totale undervurdering av motstanderne.

Disse forhold henger forøvrig paa det nøieste sammen med den eiendommelige, skarpt begrænsede opgave som var tildelt intelligenspartiet under 30- og 40-aarenes brytninger i norsk aandsliv, og vil bli tat op til nærmere belysning og i større sammenhæng i den oversigt som vil danne avslutningen av denne avhandling.

III.

Intelligenspartiets forhold til tysk aandsliv.

Det er et problem som ikke lar sig tilbakevise, men som maa tas op i hele sin utstrækning, og det er intelligenspartiets forhold til romantiken og de europæiske bevægelser som avløste den.

De foregaaende kapitler har git et billede av det norske intelligensparti som ikke stemmer med den gjængse opfatning, at dette parti stod under romantikens tegn uten kjending med de nyere og friskere strømninger ute i Europa.*)

Vi skal nu nærmere undersøke hvorvidt denne mening lar sig opretholde. Det ligger i forholdenes medfør at undersøkelsene her maa dreie sig om intelligenspartiets forhold til Tyskland. Schweigaard hadde som ingen anden nordmand kritisert samtidens Tyskland, men han var fuldt paa det rene med det nordiske aandslivs naturnødvendige sammenhæng med det tyske, — det er sikkert ogsaa en av hovedgrundene til at han saa energisk bekjemper utvekstene der.

Forfatteren av den før citerte artikelrække av 1843, som altsaa neppe kan være nogen anden end Schweigaard selv, peker likefrem paa denne sammenhæng; efterat han har fastslaaet en ny »Radikalismes« gjennombrudd ute i Europa, fremfor alt da i Tyskland, uttaler han:

*) Se fremforalt Skavlans bok om Wergeland, kap. VIII.

»At denne Radikalisme ogsaa omsider vandt Indgang hos os, laae forsaaavidt i Sagens Natur, som vi allerede gjen- nem et Par Generationer vare vante til at modtage vore Dannelseselementer gjennem den store europæiske Hovedstrøm, som vi kunne kalde den tyske eller germaniske, i Modsætning til den gammelfranske, der i sin Tid var den ene gjældende og i vort Naboland, Sverige, først nu i disse Dage for Alvor begynder at fortrænges af hiin, der ogsaa i enhver Henseende stemmer mest overens med Nordboernes hele Charakter og Aandsretning.«¹⁾)

Romantiken.

Det første som maa gjøres, er at undersøke hvordan intelligenspartiets ledere personlig stillet sig til romantikens fænomener i samtiden.

Vi begynder med Welhaven.

Alt i 1832 berører Welhaven sit forhold til romantiken i en interessant tankerække som vil bli nærmere gennem- gaat i en senere forbindelse. Efterat han har karakterisert middelalderens typiske aandsliv, slutter han sin artikel med disse ord:

»Denne hele Retning kunde imidlertid . . ikke andet end udarte, den havde engang løsnet sig fra Jorden. Tilbage- vendelsen til Naturens Liv var den en Hemmelighed, og den maatte omsider savne et Hvilepunkt; en sygelig Sentimen- talitet, og en udsvævende, vilkaarlig eller mystisk Symbolik indtog dens Plads. Alt som Bekjendtskabet med Grækernes Kunstværker udbredte sig, uden at endnu den kritiske Sands havde gjengivet dem deres fulde Betydning, grebes disse nye Symboler med Begjærlighed af den udartede Poesie; man saae Christne og hedenske Myther sammenblandes i vild Forvirring; af Romantikens visnede Blomsterflor slyngedes uformelige Arabesker, der befolkedes af Vanskabninger.«²⁾)

¹⁾ D. Const. 1843, nr. 122. ²⁾ Vidar 1832, nr. 4, s. 32.

Fem aar efter, i 1837, tar Welhaven problemet om roman-
tikens værd og betydning op til ny granskning, og det paa
bred basis, i sin indbydelse til »en Cyklus Forelæsninger
over vort Sprogs skønne Literaturs Historie.«¹⁾)

Welhaven har her kjæmpet sig frem til et sammen-
hængende helhetssyn paa aandslivet og dets vilkaar, et syn
som staar i den inderligste forbindelse med de tendenser
som arbeidet sig frem inden intelligenspartiet, og som mundet
ut i en hævde af livsprocessen som kontinuerlig udvikling,
som organisk vækst.*)

Welhaven skriver: »I en Folkeslægts Liv danner Lite-
raturen Blomstringen. Det Aandelige i Stammen slaaer ud
og afbilder sig deri, og ligesom man i Planteverdenen tager
Kjendemerker af Blomstens Dele, saaledes indeholder Lite-
raturen i dens vekslede Epocher de sikreste Betegninger for
den indre Generator i Nationens Udvikling. Men der er
Folkealdere, hvori det aandelige Liv ligesom glemmer sig,
gjærer eller hviler; hvor Stammen kun afgiver faa og ufuld-
komne Antydninger af en eiendommelig Blomstring, medens
den er omranket af Snylteplanter, der give den et skuffende
Flor. Naar dens Liv atter rører sig frit og fremtrængende,
hænge hine fremmede Væxter som visne Guirlander, og da
viser det sig klarere, at de ikke vare udsprungne af Stammens
egne Safter.

I det første Decennium af dette Aarhundrede dannede

¹⁾ Den Constitutionelle, 1837, nr. 98.

*) I en selvbiografi fra senere aar har Welhaven paany understreket
det udviklingshistoriske syn som bar forelæsningene av 37. Han
skriver: »Jeg søgte her at give en Fremstilling af vort Sprogs og
dets skønne Literaturs Skjæbne og Udvikling ligefra Sagaoldet til den
nyere Tid. Det var fornemmelig min Hensigt at fremhæve det
historiske Standpunkt, hvorfra denne Side af vor Nationalitet maa
betragtes til Advarsel mod den daarlige Anstrængelse at ville hen-
sætte den som en rodløs Vaseplante, der nu med Eet skulde næres
med forcerede vandige Paagyndninger.« (Halvorsens Forf.leks., bd.
VI s. 337).

der sig et kraftigt Vendepunkt i vort Sprogs skjønnede Litteratur, og man begyndte at blive sig bevidst, at mange af de Blomstersmykker, man nylig havde baaret, allerede hørte til en indtørret Flora.

Det var den romantiske Skoles Protest, der ogsaa naaede os, og gjorde sig gjældende i en fri, eiendommelig Produktion. Denne Protest var en Reformation for alle Tider. Ogsaa her gjaldt det at løsrive sig fra Rom. Man havde i Aarhundreder spottet med Vatikanets Hellighed, medens man endnu saae et ærefrygtbydende Symbol i Kapitoliets Digterkroninger. Den trøstesløse Lære om de klassiske Mønstres Uopnaaelighed kunde vanskelig rokkes, saalænge man ikke kjendte noget bedre Maal, end det at kopiere dem. Det var en rodløs Stræben, der stod begrændset og afsluttet midt i det fremskridende, aldrig hvilende Liv. Der maatte findes et nyt Udgangspunkt, hvorfra man havde et aabent Perspektiv i det Uendelige. Man gik tilbage til den foragtede, ulærde Folkepoesi, og herfra udfolde sig de hjemlige Farver og Toner, der fornye sig med Slægterne.«

Welhaven fortsætter med disse merkelige linjer, som i sterk forkortning gir romantikens omforming til realisme:

»Naar vi nu erkjende, at vi ikke kunne udtale noget Andet klarere og bedre, end det, vi selv have oplevet og vundet, da er dette den sidste Frugt af Romantikernes Protest.«

Med »vi selv« tænker Welhaven utvilsomt paa engang paa den norske nation i sin helhet og paa de enkelte forfattere i sin samtid.

Her staar vi ved opkommet til en række av de sammensatte fænomener, 1830's og 40'aarenes aandsliv frembyr:

Nationen maa ta sig selv i besiddelse, lære sig selv at kjende, sin historie, sin skat av traditioner, sit eget aandsliv gjennem tidene, og det enkelte individ maa forlate de gamle systemer og formler, tænke selv, bygge paa sin allerpersonligste erfaring, kort, hvad det gjælder at opnaa, er en per-

sonlig, fri tilegnelse av ens egen sjæls og ens eget lands fænomener i fortid og nutid.*)

Der er altsaa en intim underjordisk forbindelse mellem den saakaldte »nationalromantik« og den vaagnende realisme, og det er ingen tilfældighed at begge disse tilsyneladende stridende bevægelser herhjemme opstaar inden et og samme parti i 1830-aarene og faar en række vidt forskjellige, men i sin art fuldgyldige uttryk i 1840-aarene, da tendensene hadde differentiert sig og arbejdsdelingen var indtraadt.

I det følgende fremhæver Welhaven at det er vort aandslivs organiske sammenhæng og udvikling i de store hovedlinjer han vil efterforske under sine forelæsninger:

»Det er en underholdende Betragtning i at overskue vort Sprogs skønne Literaturs Historie fra dette nylig naaede Standpunkt. Det falder nu lettere at behandle den under en pragmatisk Opfatning, der uden Tvivl er mere lønnende end den blotte kritiske Undersøgelse af Verker som for en stor Deel have ophørt at udøve nogen umiddelbar Indflydelse paa Folkets Udvikling. De Frembringelser, der gennem Slægterne have efterladt kjendelige og varige Spor, og saaledes i Sandhed ere blevene Nationens Eiendom, finde vi ofte henstillede i Skyggen af fremtvungne Pragtskrifter, der i deres Old udhævedes som vort Sprogs bedste Skatte, men som efter særdeles korte Tidsrum indsvandt i Folkets Erindring

*) Se nedenfor s. 218, 250, 255, 276. Welhavens syn er her spundet av mangslungne traader, og en av disse traadene gaar tilbage til *Schleiermachers Monologer*, hvis første ord kaster skarpt lys over den ene side av Welhavens dobbeltkrav, det han stillet til sin samtids digtere: »Ingen fortroligere Gave kan Mennesket tilbyde Mennesket, end det, som han i sit Sinds Inderste har talt med sig selv.« (Se Løchen, Welhaven, s. 510). At Welhaven med sin fordring tillike vendte sig til hele folket, det belyser han paa en interessant maate mange aar senere i sin mindetale over Adam Oehlenschläger, hvor han hævder at romantikens nye liv hos de nordiske folk tilslut tok form i en »Digten og Tragten, der søger Selvstændighed gennem SelvErkjendelse« (VI, s. 230).

lige til det blotte Navn, der endnu gennem Traditionen ved-
ligeholder en afbleget Glands.

Vi have i en mærkelig Grad været skatskyldige til vore
sydlige Naboer. Hvad der i Tyskland allerede var Kopi,
gjaldt her som Forbillede, og man fik etslags originale Pro-
dukter, der blot vare Efterligninger paa anden og tredje
Haand.«

Welhaven betoner tilslut det nationale formaal han har
sat sig med sine undersøkelser: »De ægte nationale Ele-
menter fremtræde stundom med en gribende Virkning under
denne Selvforglemmelse; men siden Sagatiden forekomme
de ingensteds ganske rene og selvraadige førend i vor Tids-
alder. Der ligger en gavnlig Mindelse i at opsøge dem og
betragte deres Kamp med de døde Doktriners adlede Afkom.

Den norske Andeel i denne Bevægelse har været over-
ordentlig i Forhold til Landets Stilling. Det er nu Tid at
prøve den og at fornø i Fædrelandet de Mænds Erindring,
der indskrev en Historie af aandelig Bedrift i vor Stats tomme
Aarbøger.«

Det er skade at disse forelæsninger av Welhaven ikke
er bevaret i den første friske, oprindelige form. *)

*) De literaturhistoriske avhandlinger Welhaven begyndte offentlig-
gjørelsen av i 1849, er uten tvil vokset frem av forelæsningsrækken
av 1837. Først gennem Welhavens trykte literaturhistoriske av-
handlinger, fra den indsats de i virkeligheten gjorde i vort nationale
liv, kan vi slutte os til virkningen og betydningen av hans aller
første felttog til bedste for den norske andel i fællesliteraturen.
Den karakteristisk P. A. Munch gav av Welhavens forelæsninger
kort efter at de var holdt, kaster lys over disse forhold. Under
striden om Welhavens lektorat i filosofi skriver han i Mrgbl. 1859,
nr. 345 (artikelen er ikke notert i forf.leks.): »Welhaven leverede
en pragmatisk Fremstilling af den fædrelandske poetiske Literaturs
Historie fra de ældste Tider indtil Oehlenschläger; han skildrer i Kort-
hed de enkelte Digteres Liv, deres poetiske Udvikling og Virksom-
hed; han gav et Totaloverblik over deres og Tidsalderens hele
Charakter.«

Her har Munch resumert indholdet i Welhavens senere literatur-
historiske avhandlinger. Welhaven har aldeles ikke »pløiet med

De har uten tvil været med paa at forberede og fremme det nationale gjennebrudd ved begyndelsen av 1840-aarene. Det grundsyn de var baaret av, var nyt herhjemme og i høj grad frugtbart for den videnskabelige granskning, og det nationale formaal Welhaven stiller sig med fuld og klar bevissthet, det har virket eggende og ansporende paa tidens ungdom.

Saa fast og klart som denne Welhavens indbydelse til forelæsninger er formet, tegner den sig monumentalt i vort aandslivs historie. Den er det plastiske uttryk for hvad intelligenspartiet har villet og naadd under 1830-aarenes brytninger, den gir paa engang de epokegjørende idéer det satte ind, og det nationale maal partiet sigtet mot. Og den staar som et dokument fra et betydningsfuldt øieblik, da nationens aandsliv svinget fra romantik mot realisme. —

Ogsaa hos de andre medlemmer av intelligenspartiet spores en lignende reaktion mot den døende romantiks tænomener som hos Welhaven selv.

»Der er vist ingen, som i sit Hjerte er al Romantik, Mystik, Kunstsværmeri mere imod end Tieck,« skriver Schweigaard til Welhaven 13 juni 1834. »Jeg har aldrig hørt en Mand, der saa ganske har talt den ligefremme Forstandigheds Sprog og forfægtet dens Sag som Tieck. Han sagde blandt andet: »Jeg fortjente Civilfortjenestens Orden, fordi jeg tre Gange har gjennemlæst Messiaden; thi jeg tror neppe der var en eneste paa Klopstocks Tider og endnu mindre nu, der har holdt ud at læse den en Gang helt ud« . . . Han er en fuldkommen Modsætning til Steffens, der endnu saa gjerne sværmer om i hin gamle Taagebegeist-

Molbechs Kalve«, som motstanderne sier, hævder P. A. Munch, han kom med en helt personlig og selvstændig indsats.

Welhavens trykte avhandlinger bekræfter fuldkommen Munchs ord. Det var saa langt fra at Welhaven sognet til danske literaturhistorikere og deres syn paa den norske indsats i fællesliteraturen, at han tvertom bekjæmpet det med sine skarpeste vaaben (se nedenfor s. 221, ff).

ring og beklager, at de skjonne Dage er forbi, da den fandt Gjenklang.«¹⁾ *)

Ogsaa Stenersen stiller sig polemisk like overfor romantikens fænomener: »Orientalernes phantasierige Flugt er fremmed og uforstaaelig for Europæerne, og Middelalderens anelsesfulde Begeistring hører ikke vor Tid til, vi kunne blot nyde og beundre den som noget forlængst oplevet.«

Stenersen kan, sier han, nok forstaa de poetiske gemytter, som midt i en sønderreven tid som vor kan føle sig hendrat til middelalderens »Ridderaand og sterke Troe«, men disse digtere utløser ikke tidens trang, de hjælper den ikke til »at forstaae sig selv og hvad den bærer i sit eget Skjød«. Og han hævder at de digtere som tar op sin egen tids fænomener i sin digtning, »virke langt umiddelbarere og mere indgribende paa Tidsudviklingen«.

Stenersen slutter med de manende ord fra Ludolf Wienbargs *Wanderingen durch den Thierkreis*: »Greift in die Zeit, greift in euren eigenen Busen!«²⁾ (Se ovenfor s. 61.)

Ogsaa P. J. Collett, intelligenspartiets radikaleste hode og djerveste pen, stillet sig som vi har set helt igjennem oppositionelt til romantiken.

Han hævdet utrættelig kravet om at digterne maatte leve sit folks liv og prøve at løse dets konflikter — dermed

¹⁾ L. M. B. Aubert: *Schweigaard*, s. 136. ²⁾ A. N. H. Stenersen, *Motiveret Protest* s. 103, 106.

*) *Schweigaard* stiller sig i det hele temmelig kritisk til romantikens koryfæer. Han skriver til Welhaven: »Hos Steffens har jeg naturligvis først og fremst aflagt Besøg. At dog store eller rettere sagt mærkværdige Personer taber saa meget ved personligt Bekjendskab! Dog hos mig har Steffens egentlig intet tabt; thi jeg har forhen ikke havt andre Tanker om ham end for Øieblikket. Naar De tænker Dem Oehlenschlägers Hang til at docere, hans visse Besked om alt, hans barnlige Selbstgefälligkeit, men ogsaa hans Humanitet og Velvilje, saa har De et omtrenteligt Billede af Steffens.« (*Aubert, Schweigaard*, s. 120).

var de nationale særopgaver paa det stærkeste betonet i realistisk retning (se ovenfor s. 68, f.).

Menzel. Heine.

Intelligenspartiet stod altsaa polemisk likeoverfor den døende romantik. Hvordan er dets holdning likeoverfor senere retninger inden tysk aandsliv?

Vi er saa heldige at ha en slags parallel til Welhavens indbydelse til forelæsninger, som for Tysklands vedkommende antyder en av overgangene fra romantik til realisme, og som ogsaa skriver sig fra 1830-aarene. Det er et bruddstykke av Wolfgang Menzels *Reise nach Österreich im Sommer 1831*.¹⁾

Det er offentliggjort i intelligenspartiets organ Vidar og viser at tidsskriftet fulgte skarpt med hvor det gjaldt at finde utenlandske autoriteter som kunde støtte partiets teorier. Omtrent enhver av de oversatte artikler i Vidar hadde sit bestemte erend i norsk aandsliv.

I det avsnit hvor Menzel taler om universitetet i München, findes nogen karakteristiske linjer, som viser at den realistisk-analytiske retning, den omvurdering av værdiene som intelligenspartiet gjorde sig til talsmand for herhjemme, den hadde sine paralleller med samtidige europæiske aandsbevægelser.

Menzels ord gjengis her i Vidars oversættelse: »Naturphilosophien har et høit og blivende Værd, forsaavidt den er Naturerfaringens Construction og Architektonik: forsaavidt den opsporer og fremstiller Sammenhængen og Lovmæssigheden i hele Omfanget af Naturphænomener og paa-viser Love, der ligge i Phænomenerne selv og derfor ere uomstødelige. Naturphilosophien . . traadte . . den indholds-

¹⁾ Stuttgart und Tübingen 1832.

løse Aandsphilosophie imøde, der abstraherede fra al Erfaring, og endnu kun bevægede sig i hule Begreber. Den har ført den grandस्कende Aand tilbage til Naturbetragtningen». ¹⁾)

Disse ord, som saa bestemt hævdet empiriens grundsætninger, maatte være som talt ut av Schweigaards hjerte.

De oversatte bruddstykker av Menzels bok, offentliggjort i Vidar, eier flere avsnit av interesse for denne fremstilling. Den berører en række sporsmaal som bevæget den tyske samtid, og som direkte eller indirekte fik betydning ogsaa for norsk aandsliv.

I avsnittet *Nov=antik kunst* ²⁾) retter Menzel et heftig angrep paa den »moderne alle Smages Smag,« sammenblandingen av antike og moderne stilarter til en »Ragout«.

Naturen har utpræget alt i kraftig eiendommelighet i den aandelige som i den materielle verden, og dette burde tidens tænkere og kunstnere respektere. Det er tingenes *egenart* som gir dem værd og interesse. Sammenblandingen av alle tiders smag og manerer eller den blotte og bare efterligning av dem er forkastelig og vil lede til at man i fremtiden vil uthæve enhver eiendommelighet i et desto renere præg!

I denne Menzels artikel i Vidar finder vi tydelige paralleller til intelligenspartiets æstetiske synspunkter, til dets hævdelser av tingens væsen og karakteristiske eiendommelighet, til Welhavens paatale av at »christne og hedenske Myther sammenblandes i vild Forvirring,« til hans protest mot den døende romantiks »uformelige Arabesker«.

Ogsaa Menzel antyder kravet om at samtidens kunst skal staa i direkte forhold til samtidens liv: »Kunsten . . hænger . . altid sammen med den Tid hvori den øves og hvorpaa den skal virke.« Derfor bør den ikke »afsondre sig fra det Nærværende.« Men, »vi have ingen skjøn Virkelighed;

¹⁾ Vidar nr. 72, s. 158, Menzel, s. 47—49. ²⁾ Sst. nr. 72, s. 155, ff. Menzel, s. 27 ff.

vort Liv, vore Sæder ere prosaiske, vor Dragt smagløs.« Men nu er jo sammenhængen den at »altid var blot et skjønt Liv den skjønnne Kunsts Moder . . Vi maae sandsynligviis altsaa bie, indtil vort Folkeliv tager et mere æsthetisk Sving, førend der kan blive Tale om en en ny Blomstertid for de bildende Kunster.«

Menzel staar her i fuld overensstemmelse med intelligenspartiet, og da fremfor alt med Welhaven, som jo arbeidet utrættelig for at forberede en bedre tids komme, og som hadde sat sig som sit maal at gjøre kunsten til en magt av social rang og betydning.

Og Menzel stod paa den tid i intim forbindelse med ungtske bestræbelser og forhaabninger, han stod endda i den tyske ungdoms øine som en av førerne, som en myndig repræsentant for frisind og fædrelandskjærlighet, i fuld forstaaelse med Børne og Heine, som beskytter av Carl Gutzkow, som holdt paa at utvikle sig til at bli en av førerne for det unge Tyskland.¹⁾

Ogsaa herhjemme hadde Menzel en fremskutt plads som en av de centrale skikkelser i samtidig tysk aandsliv. Det staaende samtaleemne i Welhavens nærmeste vennekreds i disse aarene var »Schiller, Goethe og Menzel.«²⁾ Man studerte hans *Literaturblatt* og brukte hans autoritet i dagens kampe. Som et talende eksempel paa dette kan henvises til det citat fra Menzel, som Schweigaard brukte som slutningseffekt i sin første artikkel i Vidar, og som formet sig som et eneste begeistret indlæg for naturvidenskapenes plads i den moderne kultur. (se ovenfor s. 4). —

Paa den anden side fandtes der elementer i Menzels livs- og kunstopfatning som var ganske uforenlige med de idealer som lyste for slekten av 1830, den yngste slekt, som fik sin daab i februarrevolutionen.*)

¹⁾ Sml. Brandes: Det unge Tyskland, s. 326. ²⁾ Aubert: Schweigaard, s. LX.

*) Et bruddstykke av Menzels *Reise nach Österreich*, som, karakteristisk nok, blev optat — ikke i Vidar, men i *Morgenbladet*, gjengir

At ogsaa Schweigaard folte oppositionstrang likeoverfor Menzel, at han sammen med Laube i mai 1854 diskuterte »visse Skyggesider« hos ham, fremgaar av et av brevene til Welhaven.¹⁾

Det er i det hele en lykke at disse Schweigaards brever fra utenlandsreisen er bevaret. Med al deres friskhet og umiddelbarhet — som dokumentene fra Vidars spalter aldrig kan hamle op med — danner de et av hovedgrundlagene, hvor det gjælder at bestemme intelligenspartiets forhold til samtidige tyske fænomener.

Det hadde selvsagt sin store betydning at dette forhold ikke bare blev et rent teoretisk, men at intelligenspartiet gjennem sin ypperste fører Schweigaard fik en række førstehaandsindtryk av det som netop dengang bevæget tiden. Schweigaards studieplan under reisen var særdeles omfattende. I en av sine indberetninger til kirkedepartementet pointerer han at et av formaalene med hans reise i Tyskland var »at blive bekendt med den tyske Literatur i Almindelighed i dens nyere og nyeste Skikkelse.«²⁾

hans indtryk fra Wien. Menzel fremhæver her med tilfredshet Wienerens »Epicuräismus ohne Leidenschaft« som et uttryk for østerrikerens livsklokskap og sunde likevegt (s. 129).

En slik holdning vilde være umulig inden Det unge Tysklands kreds. For disse unge revolutionære var livet en hellig ting.

Den romantiske ironi likeoverfor tilværelsen var dem en vederstyggelighet. Netop fordi deres hensigter var rene, gik de saa uforfærdet løs paa de herskende vedtægter, hvad der inden kort tid drev Menzel til at angripe dem for — immoralitet.

Efter bruddet høsten 1855, da Menzel optraadte som angiver likeoverfor den nye literære retning, ser vi at paa samme tid som Det unge Tyskland tar energisk avstand fra de sider hos Menzel som tilhørte forældede eller fra dem avvigende retninger, saa bygger de paa en hel række punkter videre paa de livsdygtige tanker hos ham, netop dem som er fremhævet i det foregaaende, og som altsaa ogsaa har interessert det norske intelligensparti, siden de har fundet plads i Vidars spalter.

¹⁾ Aubert: Schweigaard, s. 134. ²⁾ Sst. s. 143.

De brever Schweigaard sendte hjem, var da ogsaa i hoi grad instruktive, især brevene til Welhaven.

Schweigaard lar en række av samtidens store mænd passere revu med en eller anden rammende karakteristik av det indtryk de gjorde paa ham personlig, han gir Welhaven vink om bøker han bør studere, han sammenfatter sit syn paa forhold og institutioner i de lande han reiser gjennom i en livfuld, pointert form.

Sit første indtryk av Berlin skildrer Schweigaard slik: »Hvilken Masse af stort og gediegent, men hvilket endnu større Chaos af Trug und Schein. Jeg har allerede seet meget, hørt meget, men lidet med Beundring, meget med Lige-gyldighed, og maaske mest med Indignation.«¹⁾

I et senere brev til Welhaven heter det: »Naar man tilbunds har overbevist sig om, hvor mange nye Teorier der bliver støbte, hvor meget genialt og überschwenglich Nonsense der fra Katetret bliver præket, hvor megen charlatanisk Bombast der bliver deklameret for at lokke Tilhørere og der ved Penge til sig, saa kan det nok ikke synes af Veien, at en overordnet Autoritet ser dem noget paa Fingrene. Saa er dog tildels Indretningen i andre Lande, hvor man aldrig har seet saa mange sublime Trivialiteter og ufordøielige Krudteter fremvoxe som i den Del af Tyskland, der evig og altid kalder sig den mest dannede og literære.«²⁾

Det er noget paafaldende i denne Schweigaards opposition mot tysk aandsliv og de næsten voldsomme uttryk han gir den. Schweigaards personlighet var jo saa vel avbalansert og harmonisk utviklet i alle retninger, hans strenge retfærdighetssans drev ham til at se tingen fra alle sider, saa hans dom, naar den faldt, kunde bli den bedst mulig begrundede; derfor ser vi ham optræde helt igjennem sindig og moderat i den hjemlige polemik mot Henrik Wergeland, selv hvor det dreiet sig om viktige, principielle spørsmål, som han satte hele sin overbevisning ind paa.

1) Sst. s. 119. 2) Sst. s. 137.

Forklaringen er vel den at det var i Tyskland den tilspidset sig skarpeſt, motsætningen mellem døende romantik og vaagnende realisme, at det var her oppositionens bølge reiste sin høieste kam.

Schweigaard, hvis nære tilknytning til realismen var git paa forhaand og i like grad begrundet ved medfødte anlæg og indgaaende studier, kom til Tyskland midt under krisen, og han reagerede voldsomt under den. Fremfor alt føler han sig draget mot Heine: »Naar jeg tænker mig Heines sidste Skrift om den tyske Digterkunst, saa kan jeg fuldkommen sætte mig ind i hans Tankegang og er saa forvisset om, at han har skrevet ud af sit Hjertes inderste Overbevisning, at jeg høiligen respekterer hans moralske Charakter, og var Heine her, skulde jeg blive hans Bekjendt og Ven, hvad det saa skulde koste,« skriver han til Welhaven.¹⁾

Faa maaneder efter træffer han Heine i Paris. Møtet med ham blev en oplevelse for Schweigaard. De synes at ha staat i fuld samklang i sin opfatning av tidens problemer, ja Heine inspirerer Schweigaard til en av hans ungdoms største bedrifter, den djerpe protest mot tidens herskende filosofi, avhandlingen *De la Philosophie Allemande*, offentliggjort i La France littéraire januar 35 (sml. ovenfor. s. 10 f.). —

Før vi gaar videre og prøver at utrede Schweigaards forhold til de helt ungtske bestræbelser i samtiden, skal vi stanse et øieblik og undersøke Heines betydning for intelligenspartiet.

Camilla Collett gir i et av sine skrifter et levende litet interiør fra Heinebeundringens dage:

»Heines *Buch der Lieder*! Hvor jublete ikke vor Ungdom ham imøde i *Buch der Lieder*! Det var netop i hine uforglemmelige Gjæringens Aar, vor nyvakte Poesis rigeste Udspringstid, der endog rev vore unge Skjønheder med sig ind i Aandshvirvelen, og hvorfra enkelte vegtige Mandsnavne endnu kan klinge ud af Dagens travle Forretningslarm, en

¹⁾ Sst. s. 120—21.

Tid rig paa Geni og Skjønhed som ingen anden før og efter dem! Da var disse Mænd alle unge og forelskede, og de kunde knapt føre en Samtale tilende uden et Citat af Heines *Buch der Lieder*, og de unge Damer tilstod rødmende, at de allerede kjendte disse henrivende, bedaarende Strofer. Var ikke Nedskriverinden heraf selv en af de mest henrevne, mest bedaarede?«¹⁾

Heine staar som en av tidens store overgangsskikkelser midt imellem romantik og realisme²⁾), og fordi *Buch der Lieder* omspænder et saavidt langt tidsrum av hans liv, tegner den i store konturer Heines vekst mot større virkelighets= troskap og konkretere livsindhold.

Derfor gav *Buch der Lieder* ikke bare en hel række æstetiske indtryk og stemningsbilleder av en hittil ukjendt pragt og intensitet, den blev fremfor alt et virksomt gjærings= stof i samtidens literære utvikling.

Man skimter en gryende realisme i Heines ungdoms= krav om at de romantiske billeder skal ha plastiske omrids.« Og alt de første avsnit av *Buch der Lieder* viser en plastisk fantasi av første rang. Selv i digte hvor stemningsindholdet væsentlig maa karakteriseres som romantisk, glimter der frem træk paa træk av en næsten paatrængende realisme, av en »omhyggelig Virkelighedstroskap i Gjengivelsen af Lokalteter og Forhold.«

Litt efter litt vokser der frem i Heines sind en bevisst »Uvilje mod romantiserende Besmykkelse . . en . . uvilkaarlig Drift hen imod den skjærende Livssandhed.«²⁾

Og et hovedtræk gaar gjennom hele digtsamlingen, dette at den i sin dypeste grund hviler paa personlige oplevelser, et helt personlig farvet stemningsliv. Derfor finder

1) Fra de Stummes Leir, 1893, s. 243, f. 2) Brandes, D. u. Tyskland, s. 211, 203, 191.

²⁾ Sml. disse ord av en av Det unge Tysklands førere, Ludolf Wienbarg: »Heine steht zu alten und neuen Richtungen der Literatur in wunderlich durchkreuzten Verhältnissen« (Literarische und krisische Blätter der Börsen=Halle 1835, nr. 999).

man midt indimellem stilisert og fantastisk Ivrik smaa situationsbilleder av slaaende realisme. De maa ha gjort et dypt indtryk paa intelligenspartiet, vi ser at baade Welhaven og Collett efterligner dem.

Det er ogsaa denne rent subjektive holdning likeoverfor stoffet, som inspirerer Heine til hans eiendommelige naturbesjæling.

Med Welhaven var det likesaa.¹⁾

Men hvad som fremfor alt gav Heine den store magt over sindene, det var hans »overdaadige Instrumentation«, hans evne til at gi prægnante uttryk for moderne sjæleliv, for sammensatte følelser, vage, flygtende nuancer. Paa dette omraade naadde ogsaa Welhaven mesterskap.

Nævnes maa ogsaa Heines evne til at opnaa en mægtig symbolsk virkning ved ganske enkle midler. Welhaven fulgte efter og skrev en række digte, præget av en eiendommelig, dypt personlig symbolik.

Naar Georg Brandes fremhæver hos Heine »det i tysk Poesi nye Element af det krigersk Udfordrende og i Nærkamp Stridende . . hans direkte Forhold til Samtidens Politik«, hans forkjærlighet for »den store politiske Satire«²⁾, har han berørt en ny paralel mellem Heine og det norske intelligensparti, som jo først og fremst karakteriseres ved en i norsk aandsliv hittil uhørt aggressiv kritik av dagens fænomener, ogsaa de politiske, om end de særlig nationale og historiske forhold i Norge gav intelligenspartiets opposition en noget anden farve end Heines.

Men ikke bare Heines emnevalg og idékreds har hat betydning for intelligenspartiet herhjemme. Ogsaa den rent tekniske opbygning av tankeindholdet i hans digtning har hat noget at lære Welhaven og hans kamerater. Her fandt de den skridtvisе, genetiske utvikling som de stillet som et uavviselig krav og stræbte mot i al sin produktion.

¹⁾ Se Løchen, Welhaven, s. 425 ff. ²⁾ Brandes, D. u. Tyskland; s. 157, 241.

Det er klart at studiet av Heine mægtig har virket til at indstille intelligenspartiet paa opposition mot Henr. Wergeland og hans kunst. I Heines raffinerede enkelhet fandt de den polære motsætning til Wergelands opdyngning av billeder. I Heines virtuoskunst, i hans koldblodige beregning av effekten, fandt de motstykket til Wergelands dithyrabiske fantasier. I Heines haandfaste, jordvendte individualisme fandt de en støtte i sin opposition mot Wergelands æteriske, selvutslettende digterflugt mot stjernene.

Heines betydning for intelligenspartiet har været overordentlig. Ret som det er klinger en tone av Heine i 1830- og 40-aarenes produktion, snart sterkere, snart svakere. Snart er det bare et enkelt ord, snart en hel situation fra Heines Buch der Lieder som gaar igjen, oftest i Welhavens, Colletts eller Camilla Wergelands brever eller digte — fremfor alt da de mer erotisk farvede — og som lar overtoner klinge med, som en forutsætningsløs nutidslæser ikke har anelse om. Det vilde føre forvidt i denne forbindelse at paavise dette forhold i enkeltheter. Ofte er essensen fra Buch der Lieder saa svak og flygtig at den fordufter under hændene paa én. Men den er der.

Og netop det faktum at den saa let forflygtiges, men føles næsten overalt, viser hvor gjennomtrængende indflydelsen fra Heine har været, hvor inderlig 30-aarenes ungdom har sammensmeltet den med sit intimeste stemningsliv. —

Og allikevel viser det sig ved nærmere granskning at Heines omfattende indflydelse for største delen præger overflaten av intelligenspartiets aandsliv, den æstetiske form, døgnets stemningsliv. Til de dypeste dybder, dit hvor idéene formes og viljelivet faar sin bestemte retning, naar han ikke ned.

Vi finder, at intelligenspartiet under 30-aarenes rivende utvikling mer og mer gjør sig færdig med de døende retninger i tysk aandsliv.

Romantikens »visnede Blomsterflor« hadde ikke mer at by disse unge nordmænd, Menzel divergerte mer og mer

fra de utviklingslinjer de naturnødvendig, slik deres anlegg engang laa til, maatte gjennomløpe.

Börne med sin gammeldagse æstetiske idealisme, med sin foragt for psykologiske distinktioner ¹⁾ hadde altid staat dem fjernere.

Selv hos Heine som de beundret, og som de paa mange maater stod i nært forhold til, fandtes elementer som de sundeste og virksomste av 30-aarenes unge nordmænd ikke kunde tilegne sig, men mer og mer maatte ta avstand fra: hans romantiske ironi, hans gamin-tvetydigheter, hans manglende evne til at gi sig helt til en person eller sak. Selv Heine blev dem noget av en fortidsfigur, et av vrakene fra romantikens skibbrudd. ²⁾

Det blev ikke hos Heine det hentet næring, det livsdygtigste hos intelligenspartiet, de knopemner som slog ut i rik blomstring i 40-aarene. En ganske anden sak er det at Heines personlighet, da det spiredygtige i den var tat og tilegnet av et helt parti, som samlet gjennomlevet hans indsats og gjorde sig færdig med den, paa enkelte, særlig disponerte temperamenter (som Vinje og Ibsen) kom til at virke livsbestemmende, at man gjennom disse aander kan spore hans indflydelse paa vor kultur langt ned i det 19de aarhundrede.

Desuten, de stemninger og tankerækker Heine gav uttrykk for, er av en saa almenmenneskelig art at de ret som det er i utviklingens løp vil vende tilbake og besøke sindene. Saaledes synes 50-aarene igjen at ha været sterkt »heinisert.« ³⁾

¹⁾ Sml. Brandes, *Det unge Tyskland*, s. 94, 136. ²⁾ Camilla Collett, *Fra De Stummes Leir*, s. 242, ff. ³⁾ Sml. Chr. Collin, *Bjørnstjerne Bjørnson*, I, s. 147 ff, II, s. 43, ff.

Det unge Tyskland.

Det staar da igjen at undersøke intelligenspartiets forhold til den tyske samtids aller yngste literære retning, den skole som har faat navnet *Det unge Tyskland*.

Det maa straks sies: de rent direkte berøringspunkter mellem intelligenspartiet og Det unge Tyskland i 1850-aarene er faa — men de har sin betydning.

Under sit studieophold i Tyskland vaaren 1854 træffer Schweigaard Heinrich Laube, som kort efter blev offentlig utpekt som en av førerne for Det unge Tyskland.

Schweigaard forstaar med engang at her er noget nyt som bryter sig vei, han skriver til Welhaven om ham og prøver at klargjøre sig fænomenet med sin sedvanlige grundighet:

»Foruden disse Professorbekjendtskaber her i Leipzig har jeg havt stor Interesse af at træde nærmere til en af de reaktoriske og originalere Hoveder i den nyere tyske Literatur, nemlig Heinrich Laube, Redaktør af Zeitung für die elegante Welt. Laube hører til den Börne—Heine—Menzelske Retning og maa utvivlsomt tage sin Plads efter enhver af disse tre; men næst efter dem ved jeg ingen i hele Tydskland, der mere fortjener at nævnes. Til denne Zeitung für die elegante Welt udkommer som Bilag et Literaturblatt . . . der i det væsentlige er i Menzels Aand. Hovedforskjellen er, at Laube foruden den politiske Side, især udhæver den æstetiske Formskjønhed og saaledes mere nærmer sig Heine, medens Menzel er mere praktisk, mere materiel, trækker Formdannelsen mere i Baggrunden for Djervheden og Dygtigheden i Tankegang og Muskelkraft i Raisonnement og saaledes igjen mere holder over til Börnes Side.«

Dette er skrevet 1½ aar før det voldsomme brudd fandt sted høsten 1855 mellem Menzel paa den ene side og Börne—Heine og Det unge Tyskland paa den anden side.

Men alt nu var der gjæring:*)

»Laube paastaar ogsaa, at denne reaktoriske Tendents allerede afgjørende, skjönt ikke polemisk, har delt sig i tvende Forgøeninger . . .

Tydskerne er som andre Folk temmelig indolente for, hvad der foregaar omkring dem, og de saakaldte eller sig selv kaldende vornehmere Geister synes at sætte en Ære i at være ubekjendt med, hvad der ytres i disse nvere og mod alle Tings Fornydelse sigtende Blade. Jeg har tilbragt hele Formiddagen hos . . . Laube . . . med Samtale om deres fælles Bestræbelse om Menzel og Tydskheden.«

- *) I Literarische und kritische Blätter der Börsen-Halle 1835, nr. 999, citerer Det unge Tysklands teoretiker Ludolf Wienbarg Heines kritik av Menzels literaturhistorie — den mangler »grundidé og genetisk form«. »Herr Menzel, sagt er, ist mehr ein encyklopädischer Kopf als ein synthetisch wissenschaftlicher. Die Gegenstände entstehen daher nicht aus einem innersten Princip.«

Og i en senere artikel, *Goethe und die Weltliteratur* fra 1835, nr. 1011, imøtegaar Wienbarg Menzel, »der sonst so kluge Menzel, überall in Goethe so verirrt«.

Det var modig gjort av Wienbarg at hævde sin mening saa djervt likeoverfor Menzel i de dage, da ellers ikke en sjæl vovet at motsi eller lægge sig ut med »Litteraturtyrannen«, fremhæver dr. Schweizer i sin bok om Wienbarg (s. 141). Det viser sig ogsaa at Menzel hadde merket sig motstanden. Et halvt aar efter, høsten 1835, begynder han felttoget mot Det unge Tyskland, under hvilket alle de slumrende motsætninger brøt ut i lys lue. —

De her citerte artikler fra Lit. u. krit. Bl. d. B. & H. har Wienbarg samlet og utgit i en særskilt bok, *Zur neuesten Litteratur*, Mannheim 1835. Da boken ikke findes paa universitetsbiblioteket, har jeg maattet citere fra tidsskriftet, hvor disse avhandlinger først blev trykt.

Dr. Schweizer oppgir (s. 53) at bare fire av *Zur neuesten Litteratur's* seks avhandlinger er trykt i det hamburgske tidsskrift.

Jeg har imidlertid ogsaa fundet en femte avhandling der, *H. Heine*, hvorav citat er levert ovenfor. — De øvrige citater fra Wienbargs artikler i Lit. u. krit. Bl. d. B. & H. citeres efter dr. Schweizers bok, da de dels ikke findes, dels er meget vanskelig tilgjengelige i uordnede hefter paa universitetsbiblioteket.

Efter at ha uttalt sin kritik av »visse Skyggesider« hos Menzel, især hans romantiske forkjærlighet for den »teosofisk« mystiske Retning«, repræsenteret bl. a. av Jacob Böhme og Schelling fortsætter Schweigaard:

»Som respektabel Medarbeider i den Retning, hvorpaa Tydskland nu maa ind, hvis der skal blive noget af det, maa . . . Laube . . . altid ansees, og disse Folk er sig ogsaa altid bevidst, at de har et Maal for Øie. Han gjorde en Bemærkning, som ligger enhver meget nær: »Vor Virksomhed og Stræben er endnu kun negativ, har endnu ikke baaret nogen egentlig Frugt; men det kan heller ikke være anderledes, fordi den Hovedfeil, hvoraf vi lider, er, at Kræfterne har taget en skjæv Retning, og denne Forkjerthed maa først gjøres almen indlysende, førend der kan blive Spørgsmaal om et positivt Resultat i det store.«¹⁾

Disse Laubes ord gaar igjen hos det øvrige unge Tyskland, fremfor alt hos dets teoretiker Ludolf Wienbarg, som vi senere skal se, og de falder helt sammen med intelligenspartiets opfatning av situationen i 1830-aarene.

Denne bevisste negativitet som er saa sikker paa sin egen berettigelse, ja nødvendighet, karakteriserer tidsforholdene: grunden maa ryddes, de unge spirer fredes, kan det ikke ske paa anden maate, faar det ske »ved Larmen og Skræmsel« som Collett uttrykker det (sml. ovenfor s. 81).

At Schweigaard maa ha fundet fuld forstaaelse hos Laube for de realistiske idéer som optok ham saa sterkt i disse aar, det fremgaar av et enkelt citat fra Laubes *Moderne Charakteristiken*, som utkom et aars tid senere, og hvor han formulerer det moderne kunstprincip paa følgende maate:

»Die Wahrheit, die ganze Wahrheit, nur geläutert und gefügt im Sonnenschein des Geschmacks, in der Werkstatt des Schönen, dies ist das Ein und Alles, was wir wollen, und wer das liebt und wünscht und befördert, der ist unser.«

¹⁾ Aubert: Schweigaard, s. 133, ff.

Og han forsøker at sammenfatte begrepet »die moderne Literatur« i disse høist karakteristiske linjer: »Sie ist . . kein einzelnes, sondern ein allgemeines, historisches Moment: nicht diese oder jene politische und religiöse Meinungen sind ihr Wesentliches, nein, sie begegnet vielem zufällig, *die unverfälschte Darstellung ist der Mittelpunkt ihres Lebens . . .*«¹⁾

I Schweigaards og Laubes møte har vi saavidt vites den eneste direkte personlige berøring mellem repræsentanter for Det unge Tyskland og det samtidige unge Norge. Camilla Wergeland træffer rigtignok Theodor Mundt i 1837 og mottar dype og varige indtryk av hans forfatterpersonlighet, men disse indtryk som i aarevis blev liggende og gjære i hendes sind, kom ikke direkte til at gripe ind i samtidens literære utvikling. Derimot møter vi under Dæmringsfeiden et interessant indlæg fra Stenersen, som viser likefrem paa virkning fra Det unge Tysklands idéer.

I Motiveret Protest mod Skriftet Forsvar for det norske Folk gir A. N. H. Stenersen et kort, men overordentlig karakteristisk citat fra Det unge Tysklands teoretiker Ludolf Wienbarg, som i en sum rummer indholdet og tendensen i hans forsvarsskrift for Welhaven, samtidig som det gir essensen av Wienbargs egen indsats i tysk aandsliv:

»Greift in die Zeit, greift in euren eignen Busen! Vor allem aber, greift nicht eher zur Feder, werdet nicht früher Schöpfer, Gestalter bis ihr selber gestaltet.« (Sml. ovenfor s. 61).*)

¹⁾ II s. 239. Se dr. Victor Schweizer: Ludolf Wienbarg, Beiträge zu einer jungdeutschen Ästhetik, Leipzig 1897, s. 24. De sidste linjer uthevet her.

*) Wienbarg paa sin side har hat stor interesse for Norge og nordmændene og har vist det ved mer end én leilighet. I *Wanderungen durch den Thierkreis* som kom i 1835 findes et novellekapitel, *Der Stier*, som bl. a. bringer et utdrag »Aus Karl B's, eines jungen Norwegers Tagebuch.« Det synes som om Steffens gjennom skildringen fra sit hjemland har vakt Wienbargs sympati for norsk natur og folkeliv.

Det er ikke tilfældig at Steneren i et eneste nu rammet blinken i Det unge Tysklands realistiske teorier og kunde gjøre dem til sine egne. Det viser sig ved en nærmere un-

Da novellens heltinde, Mathilde F., træffer Karl B. i Hamburgs selskapsliv, spør hun ham straks om Steffens. »Sie wollte von mir wissen, ob seine Natur- und Sittenschilderungen so verlässlich und lebensstreu wären als sie in der That schienen. Ich bejahte dieses.« skriver Karl B. (s. 44). Samtidig nytter han leiligheten til at gi en begeistret skildring av norske forhold: »Kein Fremder, sagte ich, wird auch nur eine flüchtige Reise durch Norwegen machen ohne dasz sich ihm der eine grosze Charakter dieses Landes, die freie Selbständigkeit der Naturwesen und der Menschen aufdränge. Die Ströme fliessen sich selber, die Berge stehen sich selber, die Menschen gehen sich selber . . .« (s. 45).

Karl B. er paa hjemveien fra en reise gjennom Europas hovedsteder, hvor han overalt har vakt opsigt i selskapslivet. ». . . Man begrüßte in ihm nur sein interessantes Vaterland und machte seiner romantischen Abkunft ein höfliches Compliment« (s. 38).

Under sit ophold i Hamburg gjør han ret som det er sammenligning mellem forholdene der og i sit hjemland. Barndomsminde stiger frem for ham i ny friskhet (O, mein Glommen!), han taler med stolthet om »die Hütte des freiesten und gebildetsten Landmanns von Europa« (s. 46) . . . »der kernhafteste auf dem Erdboden« (s. 37). Den norske bonde »verkehrt mit seinesgleichen, er fühlt sich geachtet, frei, glücklich, er bildet die Nation; diese Nation ist die einzige in Europa, die weder eine Aristokrasie des Reichtums, noch eine Aristokrasie der Geburt in ihrem Schoosze leidet« (s. 38).

Vi ser det, kjærligheten til Norge bunder hos Wienbarg i kjærligheten til landets fri forfatning, som han bruker som et vaaben i kampen for tysk politisk frihet.

Meget karakteristisk er det at Wienbarg lar en tysk greve, Karl B.'s medbeiler hos Mathilde, spotte »den Storthing vom Jahre 1824, der habe bekanntlich allen Adel in Norwegen aufgehoben« (s. 43).

Wienbargs opfatning av Norge og nordmændene var romantisk farvet og maatte være det, fordi det var tidens opfatning og fordi forholdene dernord var ham fjerne og ubekjendte. Men hans interesse for den norske statsforfatning var realistisk nok. Den gjør han til gjenstand for historiske studier og politisk fortolkning.

I 1840 utgav han *Vermischte Schriften* I, som bl. a. indeholdt en avhandling med titelen: *Geist der norwegischen Verfassung*.

dersøkelse en række paafaldende paralleller mellem det samtidige unge Norge (og da fremfor alt intelligenspartiet) og Det unge Tyskland, som umulig kan føres tilbage til den høist ufuldstændige direkte berøring mellem partiene, men som tyder paa en dyptliggende aarsak: at ungdommen inden begge lande reagerede paa en og samme europæiske aandsbevægelse, den vaagnende realisme, som fra 1830-aarene efter kortere eller længere tids kamp avløste den døende romantik.

Intelligenspartiet har selv hat klar forstaaelse av at det hadde fælles sak med det samtidige *Unge Tyskland*, det fremgaar av den tidligere citerte artikelrække i *Den Constitutionelle* fra 1843, *Bidrag til vor Oppositions Historie og Charakteristik*.

Som det vil erindres fra det foregaaende, resumerer forfatteren, som efter al sandsynlighed er Schweigaard, her i et stort overblik de hjemlige realistiske teorier i deres kampe med samtiden, som er fremstillet i denne avhandlings to første kapitler.

I en interessant indledning, som ikke blev citert i foregaaende kapitel, da den naturlig hører hjemme i denne forbindelse, fastslaar forfatteren den europæiske udvikling fra romantik til realisme og paaviser sammenhængen mellem norsk og tysk aandsliv. Selv stod han 1830-aarenes kampe i Norge og Tyskland altfor nær i enhver retning til at han tilnærmelsesvis kunde ha overblik over hvor tæt sammenhængen i virkeligheten var, men hvad han gir i sin indledende oversigt, belyser interessant fremfor alt de forhold som er gjort til gjenstand for undersøkelser i nærværende kapitel.

Forfatteren begynder med at skildre forholdene under Napoleonskrigene, da den tyske nationalaand oplevet sin første, stormende vækkelsestid.

Imidlertid kom tilbakeslaget fra denne hyperromantiske gjæring:

»Med denne overdrevne Tydskhed faldt ogsaa den romantiske Skole, der under de sidste Krige havde blomstret og bidraget sit til Nationens Selvforglemmelse; thi medens

Tydskerne sværmede med Fouqué og Arnim og Brentano og Raumer i Middelalderen, havde deres Fyrster passet sit Snit og smedet dem i politiske Lænker. Den romantiske Skole havde kaldet Nationen tilbage fra den klassiske Oldtid til sig selv; *den nyere Skole kaldte den fra Middelalderens Fabelland til Nutidens Virkelighed*. Videnskabelighed og Kunst begyndte mere og mere at gribe ind i det virkelige Liv, og Ordene: ei for Skolen, men for Livet, bleve mere end forhen tagne til Eftertanke. De realistiske Studier vandt større Anseelse, Politik blev ei længer stemplet som Prosaisme, og man begyndte at indsee, at enhver Nation ved Isolering og Selvbeundring kun bliver eensidig og gjør sig latterlig. Hermed var allerede det store Stridsspørgsmaal givet: mellem Romantiken og Politiken, *mellem Chimære og Virkelighed*. Kun langsomt kom denne Strid til os, og opfattedes heller ikke paa langt nær ordentligt. Symptomer af den naaede os over Danmark, hvor Heibergs Strid med Oehlenschläger og hele den romantiske Skole, Indførelsen av Vaudevillerne paa Skuepladsen, m. m. tydelig sees at være en Yttring af hiin nyere, *reflekterende**) Tidsaand. Disse Phænomener betragtede man en Tidlang hos os uden synderlige Skrupler; man fandt sig i, at Theatret gradeviis recruteredes med Danske, og man morede sig ved de danske Vaudeviller, paa samme Tid, som Wergeland forsøgte at grunde en egen Slags Poesie, der i Førstningen gjorde mere Fordring paa Originalitet end Nationalitet . . .

Nu indtraf Julirevolutionen i Frankrige, med dens øvrige Tilbehør, og gav de politiske Rørelser et nyt Sving. Den nyere Tidsaands Forfegtere i Tydskland, eller det unge Tydskland, saae ved denne Revolution sine Ideer tildels virkeliggjorte i Frankrige og kom heel naturlig at gjøre sig det Spørgsmaal, om Nationen ved Befrielseskrigen havde tilkjæmpet sig en i Sandhed lykkeligere Tilværelse. Derved fik Striden en decideret national Retning: nu skjelnedes mesten-

*) Uthævet av forf.

deels kun mellem Tydsksindede og Franksindede og Begreberne »Nationalitet«, Nationalfølelse, Nationalstolthed underkastedes en nøiere Prøvelse.

Imidlertid bragtes udenlands, især i Tydskland, enkelte vigtige Stridspunkter forsaavidt til et Resultat, som det der tilsidst næsten alene bleve de politiske Hovedspørgsmaal, hvorom det dreiede sig.

De alvorlige Undersøgelser som beskjæftigede begge Partier, førte dem ubemærket i den samme Retning; Alvor og Skepsis blev Tidsalderens Særkjende, Reflektion traadte i stedetfor Aqviesceren, og Autoriteternes Vælde ophørte. Den alvorlige Skepsis ledede til en strengere Kritik; man taalte ikke længer det Middelmaadige: Lunkenhedens Tid var forbi. Skepticismens og Reflexionens Præg bar de bedste Skrifter af alle Farver, man finder det ligesaavel hos Aristokraten Pückler, som hos Republikaneren Börne, hos Franskhaderen Menzel, som hos Napoleons Beundrer Heine, hos den strænge Theolog Thaluck som hos Fritænkeren Strausz. Man gjenkjender det i Heibergs og Herz's Digte, i de tyske og franske Malerskoler, i Meyerbeers og Aubers Musik.*)

Dette er den nyere europæiske Kulturs sande Kjendemerke, *det er Reflexionens Seir over Lunkenheden,**)* den sunde Fornufts Strid mod Slendrian, med andre Ord: den egte og sande *Radikalisme*. Denne radikale Tendents er vor Tidsalder sig fuldkommen bevidst, og den er saa gjennemgribende, at endog Monarchismen i de yngre og livsfriskere Stater, som Preussen og Rusland har optaget den i sig.«

Forfatteren er saa gennemtrængt af bevisstheden om at

*) Her udtaler forfatteren tanker som tidligere har været fremme i Welhavens produktion. I sine skisser fra Frankrig nævner Welhaven Meyerbeer, men fremhæver især Aubers musik og de nyere franske malerskoler som betegnende udtryk for den realistiske tidsånd, se ovenfor s. 55 f.

**) Sml. Welhavens ord om at han vilde kæmpe mod »den indolente Opfatning af Virkeligheden,« se ovenfor s. 91, f.

tilhøre det realistiske fremskridtsparti, at han i denne artikel uten videre fastslaar:

»Striden som i Tydskland førtes mellem det gamle og unge Tydskland og i Danmark mellem Heibergianerne og Oehlenschlägianerne fandt saaledes hos os Sted mellem de saakaldte Danomaner og Antidanske . . .«

En nærmere undersøkelse av denne strid i 30-aarenes Tyskland og Norge bekræfter paa en glimrende maate den norske forfatters ord.

Før der imidlertid kan bli git en detaljert fremstilling av den række paralleller som kan trækkes mellem intelligenspartiets og Det unge Tysklands kampe med samtiden, er det nødvendig at klarlægge følgende:

Navnet *Det unge Tyskland* dukker først op i 1833 i et brev fra Carl Gutzkow (til Georg von Cotta), hvor han taler om et »litterarischen jungen Deutschland, einer jeune Allemagne, — das reif sei, wie die junge Litteratur in Frankreich, konzentriert zu werden.«¹⁾ (Sml. Schweigaards brev til Welhaven fra 1834, hvor han gjengir sin samtale med Laube og konstaterer en hittil ukjendt »mod alle Tings Fornyelse sigtende« bevægelse i samtidens Tyskland.)

Men i literaturen blir dette navn først nævnt i 1834. *Ästhetische Feldzüge*, som utkom i det aar, bærer undertitlen: »Dem jungen Deutschland gewidmet,«²⁾ og i fortalen gaar Wienbarg nærmere ind paa denne tilegnelse: det er det unge Tyskland, som erklærer det gamle krig!

Gutzkow optar betegnelsen »junges Deutschland« i sin roman *Wally, die Zweiflerin* og nævner enkelte av hovedmændene for den nye retning: Wienbarg, Laube og Mundt. I sine berygtede angrep paa denne roman fra 11 sept. 1835 av søker Wolfgang Menzel, »der Groszinquisitor der 'deutschen Literatur,«²⁾ at latterliggjøre begrepet *Det unge Tyskland*, men utslynger samtidig saa heftige beskyldninger mot

1) Schweizer, Wienbarg, s. 12. 2) Feodor Wehl, *Das junge Deutschland*, Hamburg, 1886, s. 30.

*) Idéen skal være forlæggeren Campes, se Schweizer, Wienbarg, s. 11, f.

den nye retning, at de førte til Forbundsdagens beslutning av 10 dec. 1835, som med et eneste knusende slag gjør det av med den. Det unge Tysklands skrifter — ogsaa Heines blev regnet med blandt dem*) — blev forbudt, og forfatternes navne maatte ikke nævnes offentlig. Forbundsdagen fremhæver uttrykkelig Heine, Gutzkow, Wienbarg, Laube og Mundt.

Paa denne maate kom navnet *junges Deutschland* bare til at betegne en række tildels indbyrdes uafhængige bestræbelser og tendenser i 1830-aarenes Tyskland.

Nogen virkelig partisammenslutning, noget planmæssig samarbeide blev der aldrig noget av. Bevægelsen blev kvalt, netop som den skulde begynde at sætte frugt, bl. a. i Wienbargs og Gutzkows stort anlagte *Deutsche Revue*.

Men det unge Tyskland hadde allikevel paa spredte omraader git sine idéer saa fyldige og energiske uttryk at de blev et virksomt ferment i samtiden, og det er ikke mindst paa dette punkt at man kan trække betydningsfulde paralleller mellem 30-aarenes unge Norge og »junges Deutschland.« (**)

Der er bare den forskjel, som er begrundet i ovenstaaende utredning, at sammenligningsmaterialet, hvor det gjælder Det unge Tyskland, væsentlig begrænser sig til skrifter utgit før 10 dec. 1835 — bare i sjeldnere tilfælde kaster Wienbargs senere artikler og bøger lys over det foreliggende emne, mens

*) Dr. Schweizer fremhæver (s. 14, f) at Heine aldrig følte sig helt solidarisk med Det unge Tyskland, men vel gjerne vilde staa som en beskytter av bevægelsen. I hans sted nævnes ofte *Gustav Kühne* som den 5te av Det unge Tysklands mænd.

**) At Ludolf Wienbarg i denne fremstilling gjælder som hovedrepræsentant for Det unge Tyskland, er begrundet i hans centrale stilling som bevægelsens teoretiker. Som ovenfor nævnt regnes Wienbargs *Ästhetische Feldzüge* for »das eigentliche Stiftungsbuch des jungen Deutschlands« (Rudolf Hildebrandt, se Schweizer, Wienbarg, s. 30).

I denne bok saa Det unge Tysklands mænd »den Codex ihrer eigenen ästhetischen Überzeugung.« (Proelss, se Schweizer, Wienbarg, s. 29). Sml. ogsaa Wehl, *Das junge Deutschland*, s. 31.

perspektivet, hvor der er tale om samtidig norsk aandsliv, er langt videre og sammenligningsmaterialet, som for største delen er fremlagt i de foregaaende kapitler, i enkelte tilfælde strækker sig helt ind i 1840-aarene.

Her blir selvsagt bare tat med de træk av Det unge Tysklands idéer og indsats som avgir tydelige paralleller til det samtidige unge Norge.

Paralleller mellem intelligenspartiets og Det unge Tysklands kampe i 1830- og 40-aarene.

De bevægelser som her skal sammenlignes, sprang frem av den gjæring julirevolutionen avsatte Europa over.

Feodor Wehl karakteriserer 1830-aarenes Tyskland med disse ord, som i likesaa høi grad betegner norske som tyske forhold: »Es gab ein wildes, tolles Gemisch: die ganze Welt war wie in Wolken und Nebel gehüllt. Staub wirbelte auf, Lärm und Geschrei erscholl, ein Rauschen, Erbrausen, Poltern, Knarren und Zersplittern war wahrnehmbar, als wäre ein neues Chaos hereingebrochen und die ganze Erde sollte umgeschaffen werden.¹⁾

De ungtyiske forfattere levet i en »zersetzende, in sich gespaltene und zerrissene Epoche... Es ging ein strenger und schneidender Wind, die Morgenluft« *) eines neuen

¹⁾ Das junge Deutschland, s. 78.

*) Uttrykket har Wehl hentet fra Wienbargs artikel *H. Heine* i Lit. und krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 999, hvor det bl. a. heter om *Tieck*, den sidste gjest ved romantikens maskerade: »... die Morgenluft zieht ihm kalt, scharf, schnöde an die Gebeine«.

Wienbarg fortsætter at skildre den døende romantiks møte med den dæmrende realisme i disse karakteristiske linjer:

»Wirklich, der junge Morgen ist grau und kalt. Was noch vom Abend her warm sitzt, hockt wider ihn zusammen, und was noch einen matten Strahl hat, kämpft gegen ihn an. Der junge Tag kommt von draussen her, vom freien Felde, der silberne Morgen reif sitzt ihm in den Haaren und er streift mit drohend däm-

deutschen Zeitalters, und diese Morgenluft mit ihren feuchten Nebeln, ihrer grauen Dämmerung und ihrer anfröstelnden Kühle verwirrte und verblendete die Geister.«¹⁾

Om forholdene i Norge paa denne tid bruker Stenersen og Collett lignende billeder (sml. ovenfor s. 64, 67 og 76). F. Wehl, som i sin tidlige ungdom selv gjennomlevet 1830-årenes krise, gir et klart og karakteristisk uttrykk for det blinde, instinktartede ved tidens aandsliv: »Die Literatur . . . stürzte, rollte, kollerte wie ein Wirbelwind durch alle Verhältnisse der Gesellschaft einem Etwas, einem Ziele zu, von dem sie sich selbst keine klare Vorstellung und Rechenschaft zu geben vermochte.«²⁾

De ungtyiske forfattere følte sig dypt grepet av tidens gjæring og uro: ». . . Es gährt wieder, wie ehemals in einem neuen, geschichtlichen Prozesse, und Jeder von uns fühlt sich mitbegriffen, bewegt und erschüttert im Weben der Zeit,« skriver Ludolf Wienbarg.³⁾

Noget lignende gjælder forholdene i Norge. Netop det blinde, instinktartede er flere ganger med rette fremhævet hos Wergeland og hans kampfæller. Men ogsaa intelligenspartiet med al dets stræben efter klarhet og overblik følte sig grepet av strømninger de ikke paa langt nær kunde gjøre sig rede for eller beherske.

Vi husker Welhavens billede om havplanten Litt nedenfor føier han til næsten med de samme ord som Wienbarg brukte tre aar tidligere: »Det hele Medium, hvori man rører sig, er i en sitrende, irriterende Bevægelse. Aande=drættet koster Kamp. Man er greben og gennemrystet af det Nærværende, medens man ustandset drives fremad.« (Sml. s. 86). —

Bare en ting var man klar over, at det bar mot noget nyt, men, som Wienbarg uttrykker det: »Das junge Leben ist

mernden Augen kalt und spöttisch an dem verbleichenden Glanz und der übernächtigen Gästen vorüber.«

1) Sst. s. V. 2) Sst. s. 56. 3) Äst. Feldz. s. 113.

gehemmt und muss einen grossen Theil seiner Kräfte im offensiven und defensiven Kampf gegen die Zähigkeiten und Widerstände des alten verbrauchen.«¹⁾

Under slike forhold gjælder det for tidens ungdom at bli sig forskjellen mellem det gamle og nye klarere og klarere bevisst. Luthers reformationsverk maa føres videre. »Ich meine auf dem Wege des Protestirens, des Protestirens gegen alle Unnatur und Wilkühr, gegen den Druck des freien Menscheinges, Protestiren wider die Ertödtung des jugendlichen Geistes auf unsern Schulen, wider das handwerksmäßige Treiben der Wissenschaften auf unsern Universitäten . . . Protestiren gegen den Geist der Lüge, der tausend Zungen spricht und sich mit tausend Redensarten und Wendungen eingeschlichen hat in alle unsere menschlichen und bürgerlichen Verhältnisse.«²⁾

Men skal man magte en slik opgave, gjælder det at stræbe mot selvstændighet, man maa kjæmpe sig frem »mit eigenem Denken und nach selbstgemachten Erfahrungen.«³⁾

Derfor ser vi Det unge Tyskland akkurat likesom det samtidige norske intelligensparti sætte kritiken i høisætet og reise en energisk opposition mot autoriteter og systemer. I en fuldkommen uavhengighet av dogmer og nedarvede synsmaater ser Wienbarg grundlaget for moderne aandsliv. Dette gjælder ikke mindst filosofien:

»Die Philosophie ist eben nichts anders als das Philosophiren . . . als das *Selbstdenken*, wenn sie theoretisch, das *Selbstfühlen* und *Selbstanschauen* wenn sie sich praktisch äusert.«⁴⁾

Dette gjælder ogsaa naturvidenskapen: »Sinnliche Anschauung . . . ist . . . Anfang und Ende der Naturforschung.«⁵⁾

Den gamle, konventionelle literaturkritik dur ikke længer, den gaar reaktionens erender og den har slitt ut sine gloser. Men — »die junge Kritik hat junge Kränze zu verschenken . . .

1) Lit. u. krit. Bl. d. B. H. 1835, nr. 1011. 2) Äst. Feldz, s. 34.

3) Sst. s. 16. 4) Sst. s. 57. 5) Sst. s. 200.

«sie feiert aber keinen Apotheosen . . . Sie hat eine sehr einfache Art zu loben und zu tadeln, sie nennt die Dinge bei ihrem Namen.»¹⁾

Her likesom i Norge var det realisme det først og fremst gjaldt, »die unverfälschte Darstellung« i kritik som i kunst.

Den kritiske retning inden Det unge Tyskland var ikke — som hos det norske intelligensparti — fremtrædende literært præget, den tok ogsaa et sterkt politisk anstrøk. I sit glødende politiske frisind og med det digterideal som Wienbarg opstillet, nærmer han sig meget den wergelandske idékreds.

Det er som om realismen i 1850-aarenes Norge hadde differentiert sig i to motsatte fraktioner, som tilsammen rummet det idéindhold som bevæget samtidens unge Tyskland.

Der er ikke faa paralleller mellem Wergelands *Om den unge svenske Skjald Ridderstad*²⁾ og enkelte afsnit fra Wienbargs *Ästhetische Feldzüge*.

Tidens ideal var ikke længer Goethes og Schillers klassiske ro, hævder Wienbarg, den søkte andre egenskaper hos sine digtere: »Jene früheren Groszen unserer Literatur lebten . . . in einer verzauberten, idealen Welt, . . . sterblichen Göttern ähnlich auf die Leiden und Freuden der wirklichen Welt hinabschauend . . . Die neuern Schriftsteller sind von dieser sichern Höhe herabgestiegen, . . . sie stossen sich mit der Menge herum, sie ereifern sich, freuen sich, lieben und zürnen wie jeder Andere, sie schwimmen mitten im Strom der Welt . . .

Die Dichter und ästhetischen Prosaisten stehen nicht mehr, wie vormals, allein im Dienst der Musen, sondern auch im Dienst des Vaterlandes, und allen mächtigen Zeitbestrebungen sind sie Verbündete . . . Sie können nicht immer so zart und ätherisch dahinschweben, die *Wahrheit* und *Wirklichkeit* hat sich ihnen zu gewaltig aufgedrungen . . . «)

¹⁾ Lit. u. krit. Bl. d. B.-H., 1835, nr. 999. ²⁾ Mrgbl. 1834, nr. 7 og 8.
³⁾ Äst. Feldz. s. 297, f.

Men i den koldblodig beregnede, træfsikre bruk av satiren som vaaben mot »de døde Doktriners adlede Afkom,« mot tidens sociale og politiske misforhold, nærmer Wienbarg sig igjen sterkt intelligenspartiet.

»Man lässt den Witz nicht mehr auf seine eigene Hand und nach den Grillen der Phantasie hinlaufen, er ist nicht mehr ein ungesatteltes, flüchtiges Pferd, das ohne Bahn und Steg rechts und links ausschlägt . . es sitzt ihm ein Reiter auf dem Nacken, auf dessen Wink und Führung es die verhaszten Barrieren überspringt und niederreitet . . .»¹⁾

»Angriffswitz,« satire, spillet en hovedrolle under felttoget mot den gamle tid og dens fænomener, og journalistiken, som efter julirevolutionen tok et umaadelig opsving i europæisk aandsliv, blev den nye retnings vigtigste vaaben. Det unge Tyskland vandt sig en fremskutt plads inden 30-aarenes tyske presse og hadde, som nævnt, planer oppe om et stort nyt tidsskrift *Deutsche Revue*.*) Det norske intelligensparti startet som bekjendt baade tidsskriftet Vidar og Den Constitutionelle.

Det fremtrædende satiriske drag var et træk Det unge Tyskland hadde arvet fra sine nærmeste forgjængere, Menzel, Heine og Börne, og det gaar igjen overalt i dets produktion; selv i Wienbargs mest begeistrede utsyn glimter gang paa gang hvasse satiriske pointer.

Herhjemme var man saa litet vant til denne maate at føre kampen paa, at Welhavens og Colletts satiriske utfald gjorde dem berygtet i vide kredse.

I det hele blir det ved et nærmere studium av Det unge Tyskland ganske klart at denne bevægelse har sine allerfleste paralleller herhjemme inden det norske intelligensparti.

¹⁾ Sst. s. 306.

*) Da bølgene hadde lagt sig igjen nogen tid efter Forbundsagens beslutning høsten 1835, er de ungtske forfattere igjen i fuld journalistisk virksomhet. *Mundt*, f. eks., utgav og ledet efter hinanden tidsskriftene *Der Zodiakus*, *Die Dioskuren*, *Der Pilot* og *Der Freihafen*.

Wienbarg selv var redaktør for *Literarische und kritische Blätter der Börsen-Halle* 1840—46.

Vi finder at begge partiets realistisk-analytiske tendenser og deres paagaende kampmod kastet dem ut i en række brytninger med samtiden, og hvor forskjellige end forholdene paa mange maater var i 1830-aarenes Norge og Tyskland, støter man paa en hel del interessante likheter mellem partiene og deres maate at føre kampen paa.

For det første ser vi at baade Det unge Tyskland og intelligenspartiet gjorde bestemt front mot fortiden, det vil i dette tilfælde si romantiken, men ut fra delvis forskjellige forutsættninger. Begge protesterte mot romantiken i dens utartning, slik den formet sig i deres egen samtid. Men Det unge Tyskland hadde romantiken og dens vidt forgrenede utvekster ganske anderledes nær ind paa livet, derfor blev kampen fra dets side ført mer nærsynt, med langt større forbitrelse end av intelligenspartiet herhjemme, som hadde det hele mere paa avstand og derfor roligere kunde overskue dens virkelige indsats.

Welhavens indbydelse til forelæsninger av 1837 er et interessant vidnesbyrd om det.

Paa den anden side hadde intelligenspartiet skarpt øie for at romantiken var en doende kunstform, »den havde engang løsnet sig fra Jorden, Tilbagevendelsen til Naturens Liv var den en Hemmelighed« (se ovenfor s. 104).

Men intelligenspartiet glemte aldrig at romantiken betydde en »Reformation for alle Tider,« at menneskeandaen gjennom den var naadd et skridt videre i sin frigjørelse.

Anderledes med det unge Tyskland.

Rigtignok indrommer Wienbarg at romantikens hovedfortjeneste bestod i at den hadde vakt »die Phantasie der Deutschen und ihren nationalen Sinn,«^{*)} — men han levte i en tid da romantiken rundt omkring ham gik bankerot paa alle felter, da den opfatning av romantiken dannet sig, som Haym samler i de ord at den indbefattet »alles Unwirk-

*) Sml. ogsaa Wienbargs vurdering av romantiken, Lit. u. krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 1011.

liche und Wesenlose, alles was zu leben nicht fähig ist und zu leben nicht verdient.«¹⁾

En hel række tidligere forfattere — Schweizer nævner Börne, Heine, Platen, Immermann, Menzel og Hauff — hadde angrepet romantiken paa grund av dens politiske reaktion, men Det unge Tyskland utvidet kampen og aapnet en energisk ild mot den samlede romantiske verdensanskuelse.

Haym skildrer den moderne verdens- og livsanskuelse som blev stillet likeoverfor romantikens i disse ord: »Nicht in nebelhaften Illusionen, in eigensinnigen und seltsamen Gedankenspielen, in rückwärts nach der Vergangenheit zugekehrten Wünschen zu leben: nicht das, sondern nüchternen Verstandes und männlichen Entschlusses die Mächte und Bedürfnisse der Wirklichkeit anzuerkennen, besonnen und geduldigen Muts vorwärts zu schreiten, das gilt uns Heutigen mit Recht als die unabweisliche Forderung der Zeit, in deren Dienst wir gestellt sind.«²⁾

Derfor protesterte Det unge Tyskland mot romantikernes utartede fantasi. »Im Gegensatz zu diesen hatten sie einen ganz besonderen Sinn für das Wirkliche und Thatsächliche, und ihre erste Forderung war . . die der Lebenswahrheit aller Poesie.«³⁾

I en interessant fremstilling paaviser dr. Schweizer hvor-
dan disse krav om at kunsten og livet maa staa i levende vekselvirkning, at poesiens idealer maa gjennomtrænge virkelighetens verden, til syvende og sidst ogsaa hadde været den *fremspirende* romantiks høieste ideal, som den hadde arvet fra Goethe og Schiller.⁴⁾

Men Det unge Tyskland var i sin revolutionære trods

¹⁾ Haym, Die romantische Schule, s. 4. Se Schweizer, Wienbarg, s. 22 f. Sml. Ricarda Huch: ». . man bezeichnete kurzweg . . mit dem Worte Romantisch was unpraktisch, unklar und unwahr auftrat.« (Ausbreitung und Verfall der Romantik, s. 348). ²⁾ Haym, Die rom. Schule s. 4. ³⁾ Schweizer, Wienbarg s. 26. anm. ⁴⁾ Sst. s. 84. Wienbarg har selv set og uttalt sig om sammenhængen med Goethe paa dette punkt, se Lit. u. krit. Bl. d. B.H. 1835, nr. 1011.

for en stor del blind for sammenhængen med den nærmest foregaaende tids idéer, det saa bare at de romantiske idealer hadde tat en bakvendt retning, at de var blit ensbetydende med reaktion og løp ut i den vilkaarligste subjektivitet.

Mens Sturm- und Drang-tidens idealer, slik de utviklet sig av tidsforholdene, hadde været væsentlig subjektivt betonet og gav sig form i slagord som »Natur«, »Originalität«, »Genie« (og dermed ogsaa indeholdt spiren til romantikens utvekster), var Det unge Tysklands tendenser *socialt*, demokratisk farvet, i opposition til al reaktionær individualisme. Nu var det »Liberalität«, »Freiheit«, »Realismus« det gjaldt.¹⁾ —

Men hvor avgjort Wienbarg bryter med fortiden og alt det overleverte, én er det han ikke bryter med: *Goethe*. Her er en ny og betydningsfull parallel med det norske intelligensparti.

Overalt hvor dr. Schweizer undersøker grundlaget for Wienbargs betydningsfuldeste idéer, — hans hævden av livets og kunstens vekselvirkning, paa den ene side av livet som det oprindelige, det evige opvæld, kilden til al kunst, og paa den anden side hans faste overbevisning om kunstens folkeopdragende magt, dens betydning for det virkelige liv, — der blir han staaende ved *Goethe*.

Alene trodser Wienbarg modig tidens enevældige kritik, som gik ut paa at forringe *Goethe* (Menzel, Börne, tildels Heine).

Wienbarg har selv et skarpt øie for svakhetene hos *Goethe*, men han gir — hvad ingen før ham hadde magtet — den psykologiske forklaring av en hel del træk i *Goethes* kunst og optræden, som den tidligere kritik uten videre hadde fordømt.

Goethe er for Wienbarg ikke bare »der natürlichste Protector der neuern Literaturrichtung,« men ogsaa »der geborene Protector der jungen Welt-Literatur,«²⁾ som han drømmer om.

¹⁾ Schweizer, Wienbarg, s. 21. ²⁾ Lit. u. krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 1011.

Der gjør sig gjældende et paralelt forhold inden det norske intelligensparti.

Da Schweigaard slaar sit første store slag for realismen herhjemme, er det Goethe som er hans autoritet. Han taler i Studenterforbundet om »falske Idealer, Systemtvang og Goethes Kunstbestræbelser som begge modsat.« (Se ovenfor s. 7. f.).

Schweigaards syn paa tilværelsen som en »rindende Elv«, hans hævde af det relative i alle systemer, af at problemerne maa løses individuelt i hvert givet øieblik ut fra den foreliggende virkelighed, staar i dyp sammenhæng med ord som disse av Goethe: »Man halte sich ans fortschreitende Leben und prüfe sich bei Gelegenheiten; denn da beweist sich's im Augenblick, ob wir lebendig sind und bei späterer Betrachtung ob wir lebendig waren.«¹⁾

Og i sin sterke fremhæven av kunsten som samfunds- dannende, samfundsopdragende magt bygger Welhaven akkurat som Wienbarg først og fremst paa Goethe. Der viser sig saaledes interessante paralleller mellem Wienbarg og Welhaven i deres bedømmelse av kunstens historie ned igjennem tidene.

I anden forelæsning i Ästhetische Feldzüge gir Wienbarg en sammenligning mellem klassisk og romantisk kunst: Den klassiske kunst har bestaaet i »dass sie jede Idee die sie (die Alten) darstellen wollten, sei's mit dem Meissel, am Stoff des Marmors, sei's mit dem Griffel, am Stoff der Sprache, dass sie jede darzustellende Idee so vollkommen an diesem Stoffe ausdrückten, dass nichts mehr und nichts weniger, als eben die Idee selbst sinnlich vor Augen trat; dagegen die Kunst der Romantiker darin bestand und besteht, dass sie die Idee in sinnlichen Stoff keineswegs vollkommen erschöpften, sondern nur symbolisch an ihm darstellten, so dass man bei ihren Gebilden immer etwas mehr

¹⁾ Goethe: Für junge Dichter, Hempelsche Ausgabe, Bd. 29, s. 231, citert av Schweizer, s. 80.

hinzudenken habe, als man vor Augen sähe.« Men saa fremstillet klassikerne bare anskuelige idéer, romantikerne vilde omfatte ogsaa det uutsigelige, de vækker »etwas Unendliches, Ahnungsvolles, Sehnsüchtiges in uns.«¹⁾

To aar tidligere, altsaa ganske uafhængig af Wienbarg, fremhæver Welhaven i en artikel i Vidar, at hos »Grækerne . . udviklede . . det aandelige Liv sig i lutter skønne Former . . Alt var Beskuelse . . ; den plastiske Retning gjorde sig gjældende i alle Kunstgrene . . .

Den høiere Begeistring, den længselsfulde Higen mod det Overjordiske var den christne Kunst forbeholdt . . derfor behersker her det Ideale Fremstillingen . . .

Plastikens Værker kunde ikke trives paa denne Grund, derimod udfoldede sig i Maleriet en nye Kunstverden, det klare Farvespil med dets ætheriske Glands og hemmelighedsfulde Dæmringer tiltalte mægtigt det anende Sind . . . Saaledes finde vi i den gammel-tydske Skoles Frembringelser dette underbare sværmeriske Udtryk, der seer ned paa Beskueren ligesom fra en høiere Verden, medens Kontourerne ere underordnede og forsømte.«²⁾

Welhaven fortsætter saa i sterkt forkortet form den tankerække som vi senere møter i Wienbargs Ästhetische Feldzüge, han karakteriserer ganske knapt middelalderens mest typiske aandsliv, berører renaissancen og den senere gjenoplivelse af middelalderens romantik, som han stiller sig polemisk likeoverfor.

Welhaven fuldendte desværre ikke de paabegyndte »Skizzer« i Vidar, det blev bare med artikel I, men han har git nok til at klarlægge en interessant sammenhæng mellem intelligenspartiet og Det unge Tyskland ogsaa paa dette punkt:

Welhaven og Wienbarg forsøger begge at se *utviklingshistorisk* paa fænomenene, de gir en parallel karakteristik af grækernes kunst, ser begge middelalderens verker som den antike kunsts *motsætning*, samtidig som disse verker repræ-

¹⁾ Äst. Feldz., s. 24, f. ²⁾ Vidar 1832, nr. 4, s. 32.

senterer en videre vekst, de trækker fra middelalderen forbindelseslinjene over til romantiken, som efter begges mening har tapt kontakten med det virkelige liv, »Naturens Liv.«

Baade Wienbarg og Welhaven konkluderer med den sats: romantiken har utspillet sin rolle. Vi staar foran en ny opgave, en ny kunstform skal skapes. I en længere utredning i *Ästhetische Feldzüge* søker Wienbarg at bevise at romantiken umulig kan danne et brukbart utgangspunkt her.

Vi finder altsaa at Welhaven alt i 1832 arbeider med problemer av almeneuropæisk interesse og aktualitet, at han, om end i sammentrængt form, sætter sine idéer ut i livet før Det unge Tyskland gjør det, han er paa dette punkt i spidsen av sin tid. I Welhavens og Wienbargs like til ordvalget paafaldende adækvate karakteristik av den klassiske og middelalderske kunst kan kildene sikkert føres tilbake til Goethe.

Men den videre tankegang og konklusjonen er ny, skapt av 1830-arene.*)

Wienbarg og det norske intelligensparti er altsaa varme beundrere av Goethe og bygger bevisst paa ham. Derimot ser vi at Wienbarg, akkurat som Schweigaard før ham, tar bestemt avstand fra den Schillerske idealisme.

Han hævder at man i Schillers historiske dramaer finder »mehr Reflexe seines Geistes, untergeschobene, in geschichtliches Gewand gehüllte Idealitäten, als wahrhafte Geschichtsfiguren,« at Schiller tildigter »der Poesi . . einen erhabenen

*) Endda et eksempel kan gis paa at Welhaven kom Wienbarg i forkjøpet i sin literære produktion, det er ubetydelig, men det viser, at intelligenspartiet herhjemme fulgte ganske godt med: I sin 18de forelæsning i *Äst. Feldz.* kommer Wienbarg ind paa *Tschi King, das Liederbuch der Chinesen i Rückerts* glimrende oversættelse.

Temaet har ogsaa interessert Welhaven. Alt i sommeren 1833 skriver han en underholdende artikel i *Vidar* om samme emne (nr. 53, s. 6 f). Begge henviser til *Menzels Literaturblatt* (1833, nr. 74). Welhaven synes ogsaa at ha gjort studier utenfor denne kilde, da hans artikel gir mer end man finder hos Menzel.

1) Schweizer, Wienbarg, s. 135, f.

Charakter . . . Heldenliebhaver und fabelhafte Ideenprinzen,«¹⁾ at han altsaa synder mot loven om »Lebenswahrheit«. —

Wienbarg indtar en lignende stilling til samtidens tyske filosofi som Schweigaard. Schweigaard gav bare sin opposition en langt bredere grundvold og en omhyggeligere begrundelse end Wienbarg, som væsentlig bedømte den ut fra dens forhold til samtidens æstetik.

Ogsaa Wienbarg var, likesom Schweigaard, tilbøielig til at identificere filosofi med metafysik²⁾ — et talende vidnesbyrd om den ensidige retning filosofien hadde tat paa den tid. Hvad det gjaldt for Wienbarg som for Schweigaard, var fremfor alt »*der beständige Anschluss an das wirkliche Leben*. Bei der damaligen Philosophie sah . . . Wienbarg . . . aber nur eine vollständige Ablösung von dem gegenwärtigen Leben der Nation, wenn sie sich nicht gar in den Dienst der Reaktion gestellt hatte. Die aus solchen Beobachtungen hervorgegangene Abneigung gegen die Philosophie kennzeichnet auch das übrige junge Deutschland.«³⁾

Men den mest ioinefaldende parallel mellem Wienbarg og Schweigaard viser sig allikevel i deres stilling til det herskende klassiske dannelsesideal. I sin polemik mot latinene og græskene paa skolene griper de til de samme argumenter og bruker de samme vendinger, uten at der kan konstateres nogen direkte paavirkning fra den ene til den anden. Begge er fuldt fortrolig med og vurderer helt ut den klassiske kultur, men Wienbarg foragter likesom Schweigaard samtidens klassiske filologer, »die sich noch immer nicht entschlieszen können, ihre Perücke abzulegen.«⁴⁾

Imot overvurderingen av de klassiske studiers betydning for karakterdannelsen og livsdygtigheten stillet Schweigaard Herman Foss som et eksempel paa at man kunde naa høi dannelse og kultur uten at ha studert latin og græsk. Wienbarg var inde paa en lignende tankegang, ogsaa han hævdet

¹⁾ Lit. u. krit. Bl. d. B.-H., 1835, nr. 1011. ²⁾ Se Schweizer, Wienbarg, s. 67. ³⁾ Sst. s. 66, sml. Wehl, D. j. Deutschl., s. 107. ⁴⁾ Äst. Feldz., s. 15.

at der slet ikke var nogen naturnødvendig sammenhæng mellem fremragende dygtighed og filologisk dannelse.

Dr. Schweizer citerer følgende interessante afsnit fra en artikelrække af Wienbarg i »Literarische und kritische Blätter der Börsen-Halle« fra sept. 1840:

»Wenn der klassische Sprachunterricht, so wie er jetzt betrieben wird, eine wissenschaftliche Notwendigkeit ist, so ist er, wenig gesagt, ein notwendiges Übel. Wenn er aber zugleich eine freie Angelegenheit der Humanität sein soll, so beruht er auf einen bösen Irrtum in Sachen der Humanität . . . Kein wahrhaft gebildetes Volk wird seine Muttersprache so verachten, dass es den Grund der Bildung in einer fremden Sprache legt . . .

Wir können in historischem Zusammenhang mit der früheren Menschheit stehen, ohne dass wir ihre Historie studieren . . . Die meisten lernen Griechisch und Latein, um es wieder zu vergessen, und was ihnen vom Altertum wesentlich förderlich in Charakter und Anschauungsweise bleibt, das haben sie zum geringsten Theile von ihrem Rektor bekommen, sondern es ist unmittelbar durch heutiges Leben und heutige Kultur in sie übergegangen.«

Akkurat som Schweigaard tar Wienbarg med sit dannelsesideal sigte paa nationen i dens helhet. Hvad Wienbarg krævet var »eine einheitliche, das ganze Leben der Nation wie des Einzelnen durchdringende Bildung,« fremhæver dr. Schweizer.¹⁾

»Erziehung des Jünglings nicht zum Philosophen, nicht zum Griechen, sondern zum wackern, gebildeten Deutschen, ist des deutschen Lehrers höchste . . . Pflicht.«²⁾ Her møter vi Goethes humanitetsideal i moderne omforming, *socialt* betonet, som 30-aarenes ledende idéer krævet det. —

Ligesom Welhaven klager Wienbarg over savnet av store samlende sociale værdier. Grækerne eiet store fællesformaal, et betydningsfuldt offentlig liv og dermed et midt-

1) Schweizer, Wienbarg, s. 97, f., s. 99. 2) Äst. Feldz. s. 63.

punkt for sin dannelse. Men vi mangler »gemeinsamen Mitteln der Bildung, weil es uns an Aeuszerungen des gemeinsamen Lebens fehlt . . . Schon diese Einsicht, die sich in der That immer mehr verbreitet, ist schon ein halber Schritt zur Besserung . . .«¹⁾

I nær sammenhæng med 1830-aarenes hævdeelse av de sociale værdier staar ogsaa tidens sterke betoning av den *nationale* egenart og dens betydning — vi har møtt glimt paa glimt av den hos Wienbarg og tidligere hos intelligenspartiet.

Wienbarg som Welhaven og Collett ser nationaliteten som poesiens egentlige kilde²⁾, derfor gjælder det at holde nationalfølelsen levende og sterk, at lutre og klare dens indhold. Vi ser dem derfor alle revidere det nationale fællesbo med streng kritik.

»Schiller . . . hat nur ein einziges Drama gedichtet, das wir Deutschen, im historischen Sinn, als national ansprechen dürfen, den Wallenstein,« skriver Wienbarg.

Paa lignende maate kritiserte Welhaven, Stenersen og Collett norske digtere ut fra strenge nationale krav (se ovenfor s. 82).

I fuld overensstemmelse med intelligenspartiets idéer hævder Wienbarg at stoffet alene skaper ikke nationaldigtet; ti »nicht aus dem Stoffe holt man sich solchen Ruhm, sondern aus dem Geist und aus der Bearbeitung desselben.«³⁾

Hos Det unge Tyskland finder vi den samme forening av nationale krav og utpræget kosmopolitiske tendenser som vi før har møtt hos intelligenspartiet. I den oftere citerte avhandling av Wienbarg, *Goethe und die Welt-Literatur*, opstiller Wienbarg som lov for den unge produktion og den unge kritik »sich auf den Standpunkt der heutigen Welt-Literatur aufzuschwingen.«

Wienbarg hilser med glæde de vaagnende kosmopolitiske tendenser i tiden: »Eine gewisse Auslobung im Positi-

¹⁾ Sst. s. 66. ²⁾ Wehl, D. j. Deutschland, s. 31. ³⁾ Lit. u. krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 1006.

ven, Historischen bei Erweiterung des nationalen Gesichtskreises und Würdigung des Allgemein menschlichen, das gemeinsame Bestrebungen der Völker wünschenswerth macht, das sind wohl die wesentlichen Grundzüge der modernen Völkerstimmung, aus denen die Völker-Literatur, oder die Welt-Literatur emporblühen wird.« Han paaviser en hel række impulser som den øvrige europæiske literatur har mottat fra den tyske, og fremhæver at tyskerne paa ingen maate maa være bange for en tilsvarende paavirkning utenfra.

Vekselvirkning betinger øket vekst.¹⁾ —

Likesom Welhaven bruker Wienbarg overalt en streng kunstnerisk maalestok. Han stiller nok sine detaljerte krav til en digtning som skal være fuldt ut »zeitgemäsz,« men han kræver fremfor alt at den skal gi *kunst*. Og denne kunst maatte gro av *hjemlig grund*, og den maatte i sin dypeste tendens være *folkelig*: »Die Kunst will sich im Volke, das Volk in der Kunst heimisch fühlen.«²⁾

I skarp opposition til romantikernes overraffinerte produktion, beregnet paa en eksklusiv kreds av skjønnere, vilde Wienbarg at litteraturens største aander skulde ta direkte sigte paa at bli folkeskribenter og lede massenes aandelige utvikling. »Wendet euch an das Volk . . . Werdet Volksdichter, das ist unsere kurz gefaszte Meynung,« skriver han alt i 1835.³⁾

Herhjemme hadde vi ikke nogen slik overklassekunst at bekjempe, de krav Wienbarg stiller som bydende postulater, de var en stiltiende forutsætning for Welhaven som for Wergeland — det var folket i sin helhet de begge arbeidet for, men ut fra motsatte forutsætninger. Welhavens opfatning falder sammen med Wienbargs: »Wienbarg hatte . . eine bestimmte Richtung und Tendenz im Auge gehabt, er

1) Lit. u. krit. Bl. d. B.-H., 1835, nr. 1011. Sml. Welhavens billede om træet i sonet 48 i Dæmringen. 2) Schweizer, Wienbarg, s. 129. 3) Lit. u. krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 1006, sml. Schweizer, Wienbarg, s. 124.

wollte durch die Kunst zur Freiheit,« skriver Feodor Wehl i sin bok *Das junge Deutschland* (s. 56), og denne bevisste tendens hos Wienbarg gaar igjen hos hele det øvrige unge Tyskland, hævder Wehl: »Den Geschmack zu bilden und die Schönheit zur Vorbotin der Freiheit zu machen, dies Bestreben ist in den Anfängen dieser Schule ein sehr bedeutsames Moment«, ¹⁾

Her er en ny slaaende paralel til det norske intelligensparti, netop paa dette punkt var der skarp strid mellem Welhaven, for hvem kunsten var aarsak og friheten resultat, og Henr. Wergeland, som saa saken omvendt (sml. ovenfor s. 37 og 44).

Professor Lochen paaviser at Welhaven her bygger paa Schiller, hvad vel ogsaa Det unge Tyskland gjør, bevisst eller ubevisst. ²⁾

At kravet om folkelig kunst ogsaa for intelligenspartiet var mer end et tomt ord, gir sig ikke bare teoretiske utslag i Welhavens og Colletts sterke betoning av det sociale moment i kunsten og i Welhavens literaturhistoriske forelæsninger, hvor han hævder de egte demokratiske kunstnerinstinkter som livsnerven i al literær utvikling og vekst paa national grund, men det faar uttrykk ogsaa i partiets skjønnlitterære produktion (fremfor alt i Welhavens mesterlige nationale romanser) og i dets levende interesse for folkedigtning og folkeliv.

Mens romantikernes interesse for folkevisen hadde været av mer ren literær art, var det andre værdier Wienbarg søkte i den. Han ser den som et grundlag for *folkepsykologiske* studier, som satte ham istand til at trække klare linjer for en moderne folkeskribents opgave. ³⁾

At ogsaa inden intelligenspartiet en lignende interesse for folkepsykologiske undersøkelser gjorde sig gjældende, fremgaar bl. a. av en av Jørgen Moes glimrende indledninger til folkeviser og folkeeventyr (1840), hvor han likesom Wien-

¹⁾ S. 15, sml. ogsaa s. 27. ²⁾ Løchen, Welhaven, s. 466, f. ³⁾ Se Schweizer, s. 122, 128, anm.

barg og efter ham Wagner og Nietsche viser hen paa den dystre grundstemning, den tragiske undergrund i folkesjælen.¹⁾

Den som vil digte for sit folk, maa leve i og med sit folk.

Ogsaa gennem denne tankerække naar Wienbarg frem til sit realistiske grundkrav om at en moderne digter maa *leve i tiden*, vælge stof som har interesse og betydning for tiden og gi det en tidsmæssig form. Dette krav gaar som den røde traad gennem hele Wienbargs produktion.²⁾ Akkurat som Collett hjemme i Norge angriper Wienbarg digterne av den ældre skole for deres mangel paa sammenhæng med den tid hvori de levet: »In Schillers . . Dramen findet man . . keine Spur, zu welcher Zeit dieselben entstanden . . keinen innern Zusammenhang, keine organische Einheit . . . Goethes dramatische Meisterwerke aber . . stehen mit der Zeit im innigsten Zusammenhang.«³⁾

Og han haaber at verdenslitteraturens udødelige mestere, en Cervantes, f. eks., i virkeligheten »nur . . schilderte . . seine Zeitgenossen. Darin wenigstens folgten ihm die Verfasser der Clarisse, der Pamele und aller jener einst berühmten Sittenromane . . «⁴⁾

»Goethe dichtete keine Helden, keine groszen Charaktere, er schilderte seine Zeitgenossen,« skriver Wienbarg et andet sted.⁵⁾

Det er i det hele et yderst karakteristisk træk i 1830-aarenes fysiognomi, denne forkjærlighet for det aktuelle, den karakteriserer ikke bare Wienbarg, den er betegnende for hele denne tids ungdom, ogsaa den norske.

Fælles for alles stræben, enten den gjaldt videnskap, literære eller politisk=soziale formaal, var den bestemte retning paa selve det praktiske liv. Man glemte aldrig at livet var det oprindelige, poesien »gjenskinnet«. Derfor gjaldt det

¹⁾ Se J. Moe, Saml. Skr. II, 6, Lit. u. krit. Bl. d. B.-H., 1835, nr. 1006 og 1014 og Schweizer, Wienbarg s. 131 anm. ²⁾ Schweizer, Wienbarg s. 72.

³⁾ Äst. Feldz. s. 252. ⁴⁾ Wanderungen d. d. Thierkr. s. 250. ⁵⁾ Lit. u. krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 1011.

fremfor alt at ta tingen rationelt, først at reformere selve livet, om man vil ha reformert diktningen.

Wienbarg har git denne tankegang et klassisk uttrykk: »Nun fällt es mir wie Schupfen von den Augen, sie wollen die Kunst regenerieren und sind selbst nicht regeneriert.«¹⁾

Nøiagtig den samme opfatning, om end i en meget nærsynt, begrenset form, møter vi hos intelligenspartiet i dets polemik mot Henrik Wergeland: Henrik Wergeland levet sit liv planløst og tilfældig, hans følelser var voldsomme og instinktartede, hans fantasi i høi grad springende og uklar, hans moralske vandel alt andet end uklanderlig. Som hans liv var, maatte ogsaa hans diktning bli. Saalænge han ikke gjennomførte en planmæssig kultur av sit eget indre menneske, var der intet godt at vente av hans diktning. —

Efter den realistiske grundretning som saa energisk uttaler sig i Det unge Tysklands og intelligenspartiets produktion, kan man paa forhaand vente sig interessante paralleller i deres rent æstetiske teorier. Det slaar ogsaa til.

Ogsaa for Wienbarg gjælder natur og virkelighet som det grundlæggende i kunsten. Han roser Abbé Batteux som kaldte »die Nachahmung der Natur . . das einzige grosze ästhetische Prinzip.«²⁾ »Für die Kunst . . ist das Ueber-schwängliche, Idealische eben so unzulässig . . als das Gemeine, Sklavische, Kopirte,« heter det et andet sted.³⁾

Kunstens opgave betegner Wienbarg i disse karakteristiske linjer: »Nicht das Wirkliche als wirklich will der Künstler nachahmen, sondern dem Wirklichen einer künstlerische Bedeutung geben.«⁴⁾ Men skal en kunstner faa dette tak paa virkeligheten, maa han kjæmpe sig frem til »Besonnenheit in der Begeisterung und Beherrschung des Stoffes«⁵⁾ — netop hvad intelligenspartiet hævdet likeoverfor

¹⁾ Schweizer, Wienbarg, s. 89. Dr. Schweizer peker paa at Wienbarg her er paavirket av Goethe. Det samme gjælder sikkert intelligenspartiet. ²⁾ Äst. Feldz., s. 81. ³⁾ Sst. s. 203, f. ⁴⁾ Sst. s. 205. Sml. Løchen, Welhaven, s. 444, f: Kunst er en *aandig* opfattet virkelighets gjenbillede, mener Welhaven. ⁵⁾ Sst. s. 62.

Henr. Wergeland. Og naar Wienborg fremhæver det individuelle og karakteristiske som grundlæggende momenter i al realistisk kunst, da har vi en ny, slaaende paralel til intelligenspartiets æstetik.

»Fragen wir nun, wie das Schöne uns wirklich wird, so geben wir . . die . . Antwort, nur im Besonderen und Individuellen, und damit sprechen wir aus, dasz das Schöne jedesmal, um schön zu sein, *Charakter* haben musz.«¹⁾

»Wir verlangen für Poesie und Kunst vor allen Dingen Charaktere mit scharfbegrenzter Individualität, sie sollen ihren Geist auf bestimmte Zwecke richten, . . und nur in dieser Eintracht des Willens mit der That sehen wir poetische Lebendigkeit und poetische Wirkung,« skriver Wienborg et andet sted.²⁾

Det nytter ikke for en moderne forfatter at søke at vende tilbage til utdøende poetiske former.

Eposet, f. eks., tilhører efter hele sin natur en svunden tid med enklere forhold og naivere livsopfatning end vi eier, mener Wienborg i fuld overensstemmelse med intelligenspartiets opfatning.

»Ein Epos im modernen Sinn, konzipirt von dem und dem namhaften Verfasser, ist seinem Charakter nach das gerade Widerspiel vom alten, echten Epos, und die Strafe, sich an diesem versündigt zu haben, folgt den Verfassern gewöhnlich auf dem Fusze nach, indem ihr willkürliches Machwerk keine Seele erwärmt und begeistert, sondern herzliche Langeweile erregt . . .

Die Zeiten des Epos sind vorüber, an die Stelle des Epikers ist der Romandichter getreten, der . . den in moderne Prosa, moderne Gesinnung überpflanzten Epiker darstellt.«³⁾

Likesom Collett fremhæver Wienborg prosaen som den nye tids og den nye kunsts form: ». . Es scheint fast, als ob Deutschland namentlich seine gröszeren Dichter gegenwärtig

1) Sst. s. 188, uthævet av Wienborg. 2) Sst. s. 93, f. 3) Sst. s. 245, ff.

unter den Prosaisten zählt.«¹⁾ »Die Prosa ist eine Waffe jetzt, und man musz sie schärfen.«²⁾ »Die neue Prosa ist von der einen Seite vulgairer geworden, sie verräth . . ihre Gemeinschaft mit dem Leben, von der andern Seite aber kühner, schärfer . . sie verräth ihren kriegesischen Charakter, ihren Kampf mit der Wirklichkeit . . . Die gröszte Meisterschaft hat sich Heine darin erworben, der den flüchtigen Ruhm, Liederdichter zu sein, sehr bald mit dem grösseren vertauscht hat, auf dem kolossalen, alle Töne der Welt umfassenden Instrument zu spielen, das unsere deutsche Prosa darbietet.«³⁾ Wienbarg betoner at sit mesterskap har Heine fremfor alt naadd gjennem bevisst, planmæssig stræben »um . . das Wort zu finden, das *seinen* Gedanken auf das *Eigenthümlichste* und *Schlagendste* wiedergibt.«⁴⁾ —

I sin næste bok *Wanderungen durch den Thierkreis*, som kom i 1835, vender Wienbarg tilbage til spørgsmaalet om romanens betydning i den moderne literatur i avsnittet *Faule und frische Romane*. Wienbarg mener akkurat som Collett, at det er i romanen den nye tids aandsliv vil faa sit fuldeste komneste uttryk.*)

Sit hovedkrav til en moderne romanuttaler Wienbarg i følgende linjer: »Der Held eines Romans . . soll gleich den übrigen im Roman auftretenden und handelnden Gestalt und Charakter, haben, und zweitens soll sich sein Charakter weder zu energisch, noch zu nihilistisch aufweisen . . . Gute Romanschreiber . . hüten sich wohl absurde Ungestalten, Papiermenschen, Lumpengesindel wer sie auch macht — an die Stelle wirklicher Geschöpfe zu setzen. Sie verschreiben ihren Helden nicht aus dem Monde, sondern greifen ihn zweibeinig und gerupft, wie Gott ihn hier unter dem

¹⁾ Sst. s. 283, f. ²⁾ Sst. s. 139, sml. sst. s. 134 og Heines fortale til III. utg. av Buch der Lieder (1839). ³⁾ Sst. s. 299, f. ⁴⁾ Sst. s. 295, uttævet av Wienbarg.

^{*)} Allerede romantikerne var inde paa den samme tanke. »Alle heutige Kunst beruht auf dem Roman, selbst das Drama« skrev Solger. Se Ricarda Huch: *Blütezeit der Romantik*, s. 302.

Monde umherlaufen läst, aus den übrigen Geschöpfen seiner Gattung heraus . . . ,«¹⁾

»Mein Held müsste ein Zeitgenosse sein, mein Roman ein zeitgeschichtlicher. Romane welche dieses nicht sind, halte ich für faule Fische.«²⁾

Wienbarg vender sig derefter mot den historiske roman slik den artet sig i hans samtid, og han tok bestemt avstand fra den, — den var eftergjort kunst, den stod uten forbindelse med samtidens liv. Han saa nok at bevægelsen, dengang den begyndte, var god for sin tid, at den repræsenterede »eine Reaktion gegen die gelehrte Trockenheit der Geschichte und eine Ahnung, ein Bedürfnisz lebendiger Gegenwart,«³⁾ og han indrømmer at den hadde den fortjeneste »dass sie den Leserkreis unendlich erweitert und gleichsam zur Literaturfähigkeit des ganzen Publikums den ersten Grund gelegt hat . . . Aber — sie hob nicht, wärmte nicht, begeisterte nicht.«¹⁾

Som forfatterne av de historiske romaner drev sin kunst, opnaadde de bare at vende sindene bort fra samtiden og dysse dem i en lang og skjæbnesvanger søvn, og under den kunde reaktionen frit bre sig.*)

Efter at ha git et interessant utsyn over Europas romanlitteratur vender Wienbarg sig med en indtrængende henvendelse til tidens unge forfattere: »Junge Dichter, fühlt ihr Talent und Trieb nach der höchsten Palme zu ringen, einen Roman zu schreiben, wandelt nicht die verfallene menschenleere Strasze einer abgestorbenen Zeit, klopft nicht an die

¹⁾ Wanderungen durch den Thierkreis, s. 240. ²⁾ Sst. s. 239. ³⁾ Sst. s. 251. ¹⁾ Sst. s. 248.

*) Mon man ikke maa søke forklaringen til at Wienbarg saa bestemt brøt staven over den historiske roman, i de politiske forhold i samtidens Tyskland? Collett, som levet i et land hvor reaktionens tryk praktisk talt ikke naadde hen, kunde se ganske anderledes uhildet paa Walter Scott og hans skole og gi ham en langt retfærdigere vurdering end Wienbarg kunde det (se D. Const. 1839, nr. 40 og ovenfor s. 72).

Men paa ett punkt møttes de — det var i kravet om at skulde tidligere tider skildres, maatte det ske med fuld historisk troskap.

Gräber um die Todten aufzuwecken — sie haben für euch nie gelebt, euer Herz kennt sie nicht

Greift in die Zeit, greift in euren eigenen Busen. Vor allem aber, greift nicht eher zur Feder, werdet nicht früher Schöpfer, Gestalter bis ihr selber gestaltet.

Greift in die Zeit, haltet euch an das Leben. Ich weiß was ihr entgegnet. Nicht wahr, es ist verdammt wenig Poesie in dieser Zeit, in diesem Leben das wir in Deutschland führen? Woher der Stoff zu einem zeitgeschichtlichen Roman? Ich frage aber dagegen, woher entnahm Goethe ihre für Wilhelm Meister?

Verstehe mich recht. Um alles in der Welt kein Wilhelm wieder. Der ist abgethan, der ist Goethes und seiner Zeit. Was und wer ist *euer*? Welcher Idee könnt *ihr* Leib und Seele verleihen? Was hat *ihr* erlebt und gestrebt? Welche Bekanntschaften, Ansichten und Lebensverhältnisse vermögt *ihr* in die Region der Poesie mit hinüberzunehmen? Ich gebe zu, und mir blutet das Herz dabei, ja wir leben in einer Zeit, wo der matte Quell der Poesie kaum über die ersten sechzehn Jahre unseres Lebensalters hinaufspringt.

Aber gut. Haltet einmal Abrechnung mit der Zeit, entzieht einmal durch einen herzhaften Entschlusz dieser heutigen deutschen Literatur den Schimmer poetischer Lügen, deckt einmal auf, ihr Dichter, was ihr schauet, reißt der Zeit den Mantel der Heuchelei, der Selbstsucht, der Feigheit vom Leibe . . . Noch einmal haltet Abrechnung mit der Zeit, mit eurem eigenen Leben. Das Bischen Poesie, das sich darein verzettelt, das Bischen aufzuweisen, bringt euch Ehre und der Zeit Schande. Jetzt müßt *ihr* euch schämen. Wendet das Blatt. Die Philister nennen euch Lügner, Schaumblaser, Puppenspieler, Romanenschmerer, und bei Gott, die Philister haben Recht.

Ich verhehle nicht, ich selbst fühle den lebhaften Sporn — nicht ins alte romantische Land zu reiten — nein, einen zeitgeschichtlichen Sittenroman zu entwerfen, dessen Idee ich schon eine geraume Weile mit mir herumtrage. Er sollte den Lebensroman eines meiner Freunde darstellen, eines Unglück-

lichen, der mit einer Liebe und Reinheit begabt, wie sie kaum noch in Träumen blüht, jammervoll unterging und in dem Nord-Deutschland, wie es ist, untergehen musste. An innerem psychologischen Interesse würde ich seinen Person zuzuwenden suchen, was ihm am äusserem mangelt — welcher Glanz von Begebenheiten fiel auch auf einem armen, dunklen Schüler, Studenten, Candidaten der Theologie.

Ich wurde im Johannes Kühlehn — dem Johannes der helgoländischen Wassermänner*) — einen nicht unbedeutenden Abschnitt meiner eigenen Vergangenheit abspiegeln. Die Freunde meines Helden sind zugleich die meinigen. Die Orte in Nord-Deutschland die er besucht, sind plastische Orte für meine Erinnerungen. Ich kenne die Gaszen, in denen er wandert, die Giebel der Häuser, die ihn aufnehmen, winken mir vertrauliche Grüsse zu . . . Auch sie — auch ihr kleines rothseidenes Hütchen, so welthistorisch für mein Herz, sähe ich nicken und vorüberschweben . . .

Seht Dichter, ich würde mehr als die Hälfte meiner Reichthümer, meines Bischen Lebenspoesie zu Markte tragen, wenn ich meinen Vorsatz ausführte.«

Wienbarg slutter Wanderungen durch den Thierkreis med disse linjer: »Und wann wirst du deinen Vorsatz ausführen? Wenn die unsichtbare Hand, die mir die Feder leitet, Erlaubnis dazu ertheilt.«¹⁾**)

1) s. 255, ff.

*) Et avsnit i Wanderungen durch den Thierkreis.

**) Wienbarg fastslår et andet sted: ». . . Jene analytiske Gesellschaftsromane werden den Hauptzweig der Literatur ausmachen und die historische Roman gänzlich verbannen,« han forutser en række »kühne, unbarmherzige Sitten- und Charakterschilderungen unserer Zeitgenossen« (Lit. u. krit. Bl. d. B.-H. 1835, nr. 1011).

Hvordan Schweizer i sin bok om Wienbarg kan hævde at »genau betrachtet, stand Wienbarg dem Roman und allem Romanhaften sehr kühl gegenüber« (s. 149), er ganske uforstaaelig. Merkværdig nok er ogsaa adjektivet »höchsten« faldt ut i hans citat fra *Wanderungen durch den Thierkreis*: »Junge Dichter, fühlt ihr Talent und Trieb, nach der höchsten Palme zu ringen, einen Roman zu

Colletts avhandling Om vor nyere Novellelitteratur i Den Constitutionelle 1839 danner en interessant parallel til dette avsnit i Wienbargs Wanderungen. Likesom Wienbarg fastslår Collett romanens centrale stilling i den moderne litteratur. Derefter undersøger han vilkaarene for en hjemlig norsk romandigtning og fandt dem næsten trøstesløse — akkurat som Wienbarg for Tysklands vedkommende. I Norge var det vore tilstandes »Nyhed og Ufuldkommenhed«¹⁾ som var den største hindring, i Tyskland var det fremfor alt det politiske og sociale tryk. —

Allikevel kan ingen av dem slippe kravet om en moderne romanproduktion, og trods deres skarpe blik for tidens ugunst, midt i al deres negativitet møter vi hos dem begge en svulmende livsfølelse, en frembrytende forvisning om at det er i livet selv, midt i prosaen at poesien maa sø-

schreiben . . .« (s. 152). Fremdeles staar det i direkte strid med Wienbargs klare ord, naar Schweizer søker at hævde at det Wienbarg egentlig krævet, var »krafftaturromaner« (s. 154). Wienbarg har selv tat uttrykkelig avstand fra dem (s. ovenfor s. 146) — men det er ironisk ment, hævder Schweizer, uten at han paa noget punkt beviser sin paastand (Se Schweizer: Wienbarg, s. 154—55).

Heller ikke opfordrer Wienbarg samtidens digtere til »übertreibender Darstellung der Schattenseiten des Lebens« (Schweizer, s. 153) — det vilde staat i strid med hans helt igjennem sunde, realistiske aandsretning. Han ber dem bare skildre forholdene *som de er*: » . . . Deckt einmal auf, ihr Dichter, was ihr schauet . . .«

Det er ogsaa ganske uten sammenheng med Wienbargs egne ord og hele hans aandsretning, naar dr. Schweizer mener at finde paralleller til Nietzsche i avsnittet *Wollust und Grausamkeit i Wanderungen durch den Thierkreis*: »Pessimistische Moralphysiologie, Krafftaturen und Verbrecherideal wie bei Nietzsche« (s. 55). Forholdet er i virkeligheten omvendt. Det er saa langt fra at Wienbarg opstiller »Tiberius und Nero und Andere wüste, dämonisch grausame Naturen« som ideale krafftaturer, han finder dem tvertom sjælesyke, »unglücklicher als abscheulich . . . bedauerungswürdiger noch als irgend eines ihrer Opfer« (Wanderungen durch den Thierkreis, s. 100). Ogsaa her var Wienbarg med sit helt moderne psykologiske syn paa denslags fænomener langt forut for sin tid.

¹⁾ Se Alf Collett: Camilla Collett, s. 157.

kes. Wienbarg skriver i Ästhetische Feldzüge: » . . Wir fühlen . . allmählich Sehnsucht danach . . schöner zu leben . . und es fängt uns an zu dämmern von einer Poesie des Lebens, die aller Kunstpoesie Mutter ist . . «¹⁾ og noget senere sier han at for ham er »Poesie und Leben dem innersten Grunde nach eins und daselbe.«²⁾

Vi har en hel række lignende uttalelser fra intelligenspartiet. Collett taler om at »drage Himmelen ned paa Jorden«, og i den lykkelige sommer 1836 gaar det op for Welhaven at »Poesiens Verden dog i Grunden er den samme, som man ellers . . pleier kalde den prosaiske Verden.« Ogsaa hos Schweigaard moter vi en lignende ung og sterk tro paa tilværelsen og dets muligheter naar han taler om »det virkelige Livs friske og indholdsrige Sandhed« (se ovenfor s. 8).

At denne tro for en væsentlig del gav sig uttryk i kritikk og i krav til samtid og eftertid, mindsket ikke selvtilliden eller begeistringen hos de unge intelligensriddere. Tvertom.

Paa samme maate repræsenterte Det unge Tyskland en *krævende epoke*, en overgangstid, fuld av energisk negation, da nye idealer støptes, mens de gamle gik under.

En slik tid er fuld av savn for den ungdom som staar midt i den; en hel række nye, navnløse behov gjør sig gjældende og kjemper for at skape sig form, gaar under mangelgang for at dukke frem igjen i nye, *krævende epoker*.

Saaledes drømte Wienbarg om en ny, vidtfavnende æstetik som først og fremst sigtet paa praktisk livskunst, han saa alle de næsten uoverkommelige vanskeligheter en slik æstetik vilde faa at kjæmpe med, men han krævet den allikevel.³⁾ »Uns Ärmsten bleibt . . nichts übrig, als der blosze Ernst, das strenge Gewissen und ein Ideal, dem wir rastlos nach-

¹⁾ S. 134. ²⁾ Schweizer, Wienbarg s. 87, anm. ³⁾ Äst. Feldz., s. 130, f. Wienbarg bygger her bevisst eller ubevisst paa romantiske tænkere og filosofer, se Ricarda Huch: Ausbreitung und Verfall der Romantik, s. 115, 356, f.

jagen und den letzten Hauch unseres Lebens widmen wollen,« skriver han i sit kampskrift mot Menzel.¹⁾

Paa denne maate gik det til at de rent positive ydelser kom til at staa tilbage for de krav som blev fremsat — dette gjælder ogsaa intelligenspartiet, men fremtor alt Det unge Tyskland. At Welhaven, f. eks., har følt dette meget smertelig, viser et par karakteristiske udtalelser av ham (sml. ovenfor s. 91).

Men samtiden krævet — ofte ubillig nok — en fyldig, avklaret produktion.

Saaledes skriver Grillparzer i 1839: »Man spricht jetzt in Deutschland, dass eine neue Poesie aufkomme in unserer Zeit. Das finde ich lächerlich. Wer soll denn diese neue Poesie erfunden haben? Alles hält sich an Theorien, die sich schon dadurch als unzureichend bewähren, dass die besten Köpfe nichts danach hervorbringen können.«

Dr. Schweizer tilføier: »Von einem weiter ausschauenden Standpunkte aus muss man aber gestehen, dass dieses Vorwiegen der Theorie durchaus in den damaligen Verhältnissen begründet war, und dass auch solche »fordernde Epochen« von hohem Einfluss auf den weiteren Gang der Litteraturentwicklung sein können.«²⁾

En ting gir disse 1830-aarenes realistiske teorier livskraft og aktualitet den dag i dag, og det er den ting at de er skapt — hvad dr. Schweizer paapeker for Wienbargs literaturhistoriske teories vedkommende — »nicht etwa auf dem Wege philosophischer Deduktion, sondern aus der *empirischen Betrachtung des Entwicklungsganges der* (deutschen) *Litteratur.*«³⁾

Denne trang til at gripe og fastholde hovedlinjene i den historiske utvikling, til av dem empirisk at sammenfatte de lover som ligger til grund for fænomenerne, og ved denne kundskap bli istand til at gavne og fremme livsutviklingen

¹⁾ Menzel und die junge Litteratur, s. 21, citert av Schweizer, s. 56.

²⁾ S. 26. ³⁾ S. 50.

— den karakteriserer baade intelligenspartiet og Det unge Tyskland. Denne tankegang ligger til grund for Welhavens indbydelse til literaturhistoriske forelæsninger i 1837, og for hele hans senere literaturhistoriske indsats, og den er det store ledemotiv i Schweigaards omfattende virksomhet.

Dr. Schweizer viser hvordan Wienbarg, hvilket emne han end gir sig i kast med, overalt søger de store hovedlinjer, i den sproglige ¹⁾ som i den literære udvikling, ²⁾ hvordan han hævder de ledende principer i den æstetiske kritik, ³⁾ og han slaar fast: »Es ist . . . den Jungdeutschen eigentümlich, dass sie überall die in einer Zeit liegenden allgemeinen Ideen und Tendenzen dargestellt wissen wollen.« ⁴⁾

Paralelt med denne 1830-aarenes længsel efter overblik, sammenhæng, gaar tidens trang til synthesen, det store *samsyn*. Naar Wienbarg slaar fast at det som mangler den tyske nation, det er en virkelig praktisk skjønhetsans som fortrinsvis søger det skønne i livet, og naar han undersøger grunden til denne mangel, da gaar han ut ikke bare fra enkelte sider i den menneskelige aand, men fra det hele »sinnlich-geistigen Menschen,« ikke bare fra de enkelte individer, men fra hele folket. Det enkelte menneske, det hele folk er ikke bare en samling abstrakte egenskaper, det er en levende organisme, som kræver sin bestemte jordbund og sine særegne vekstbetingelser. Ogsaa her bygger Wienbarg paa levedygtige tanker fra romantikens filosofer.

»Hätten wir nur das Eine von den alten Griechen gelernt, das Eine, wie wir den Organismus unsers Geistes, die Einheit unsers Lebens über Alles, alles Uebrige aber danach zu schätzen wüssten, ob es sich unserm Organismus lebendig verassimilirt,« skriver Wienbarg i *Ästhetische Feldzüge*. ⁵⁾

Hvad vi maa stræbe efter, er »die lebendige organische Ganzheit.« »Das Leben ist des Lebens höchsten Zweck und

¹⁾ S. 47. ²⁾ S. 50, sml. s. 70, hvor dr. Schweizer henviser til paa-virkning fra Herder. ³⁾ S. 113. ⁴⁾ S. 136. ⁵⁾ S. 72. De flg. citater er tat fra denne 5te forelæsning fra s. 73—78.

höher kann es kein Mensch bringen, als den lebendigen Organismus darzustellen. Kenntnisse und Wissenschaften sind nicht für sich, sind nur für den Geist vorhanden, dessen Trank und Speise sie sind. Der Geist ist kein Magazin, keine kalte, steinerne Zisterne, die den Regen des Wissens auffängt, um sich damit bis an den Rand zu füllen. Er gleicht einer Blume, die ihren Kelch den Thautropfen aufschlieszt und aus den Brüsten der Natur Leben und Nahrung saugt. Aufzublühen, ins Leben hineinzublühen, Farben auszustrahlen, Düfte auszuhauchen, das ist die Bestimmung der Menschenblumen.« Nærere menneskeaaanden sig paa denne maate helt organisk, da blir dens viden ikke »ein Wissen des Gedächtnisses, sondern des Verstandes, ein selbstthätiges, verstehendes Wissen«.

Denne viden »zerstört nicht das Gegebene, es erhebt sich nur über daselbe, es lässt sich in freie Betrachtungen ein, es untersucht, urtheilt, prüft und vergeistigt sich den Stoff, indem es ihn geistig bearbeitet und reproducirt. Der Naturforscher untersucht den Organismus der Pflanzenwelt, die Metamorphosen eines Gewächses, die Brechungen des Lichts, die Krystallisationen des Flüssigen, und es ist überall sein höchstes Bemühen, den organischen Zusammenhang und die Identität des Mannigfaltigen an einem Werke, einer Erscheinung der Natur aufzufassen. So untersucht und erforscht der Politiker den Organismus des Staats, der Ästetiker den Organismus der Kunst und die Gesetze und Bedingungen, unter denen sich die Kunstschönheit entfaltet.«

En slik aandsvirksomhet betyr i sig selv en utfoldelse av den samlede menneskeorganisme, den er selv et »naturprodukt« i ordets videste betydning. »Denn es ist der Mensch nicht bloß der Spiegel, der die Schöpfung reflektirt und geistig wieder auffasst, er ist ja selbst eine Schöpfung und ihm angeboren ist das Recht und die Kraft, selbst etwas für sich zu sein und unter der Existenzen der Welt seinen Platz einzunehmen. Er soll sich dort behaupten durch selbst-eigene schöpferische Thätigkeit, er soll, da wo er geboren ist,

mit den Füßen Wurzel fassen in der Gegenwart und die Hand rühren zu Werken, welche sein flüchtiges Dasein beurkunden, er soll sich freuen an menschlicher That, sich hingeben menschlichem Genusze, das Spiel seine Kräfte entfalten . . .«

Her staar vi ved toppunktet av 1830-aarenes realisme. Her har Wienbarg i en stor synthese samlet essensen av sin tids aandsliv og høieste idealer. Her pekte han langt ind i fremtiden.

Det interessante er at ogsaa Welhaven naadde frem til at se menneskeaaenden som en levende organisme, det fremgaar av disse tidligere citerte linjer: »Digteraanden . . maa arbeide helt organisk, tilegne sig Alt, hvad der giver den Substants, og afsondre Resten. Saaledes voxer den, og saaledes vedligeholder den sit Liv.«

Wienbarg fremstiller sine idéer utførlig og gir dem et bredt fundament, Welhavens tanker faar en knap, sammen-
trængt form, men den er klar nok til at vise den merkelige sammenhæng mellem intelligenspartiets og Det unge Tysk-
lands idéer like ind i deres høieste utfoldelse.

IV.

Utslag av intelligenspartiets realistiske teorier i norsk kultur.

I denne avhandlings to første kapitler er det gitt et omrids av frembrytende realistiske teorier i deres historiske utvikling, slik de artet sig i 1830-aarenes Norge.

Tredie kapitel undersøkte den norske realistiske bevægelse i dens sammenhæng med samtidig tysk aandsliv.

Jeg skal i dette kapitel til slutning søke at paavise de vigtigste utslag, de praktiske resultater av realismens teorier i samtidens norske kultur.

Indledning.

Omkring 1840 begyndte forhaabningene her hjemme mer og mer at samle sig om national virkelighetsdigtning, og det fra flere kanter. Forskjellige forfattere undersøger betingelsene for en hjemlig realistisk literatur og kommer nøiagtig til samme resultat som Collett før dem, at vanskelighetene ved at skape den er større her i Norge end i andre land.

Men problemet ligger i luften, det optar sindene, interessen for novelle og roman er i stigende. Mauritz Hansen og hans indsats diskuteres.

I *Upartisk Betragtning af vor Literatur* fra 1840, uttaler den unge digter Hans Ørn Blom at Maurits Hansen og

Henrik Wergeland »ere vor nuværende Litteraturs Grundpiller.«

Særlig Mauritz Hansen har »brudt Vei for en national Litteratur. Før hans Tid virkede de norske Digtere ved at assimilere sig med de danske, og saaledes bearbejdede hver sin Green af det danske poetiske Stof. I episk og dramatisk Litteratur har man saaledes før Hansens Tid ingen norske Værker.«

Mauritz Hansens bedrift er saa meget større som »der udfordres . . langt mere Originalitet og poetisk Dygtighed til, som Hansen, at udfolde for vore Øine den hjemlige Poesie i episke Værker (end i lyriske). Han har i sin anseelige Række af Fortællinger leveret en Masse af norsk poetisk Stof, som vil anvise kommende norske Digtere den Vei de skulle gaae . .«¹⁾.

I samme aar, 1840, fremsætter Jørgen Moe i fortalen til *Samling af Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialekter* sin epokegjørende »Hovedfordring til et Lands Skjønliteratur« — inspirert af det nye realistiske program — »at den i rene, luttrede Billeder skal afspeile Folkets Liv, saaledes som dette efter fysiske og historiske Betingelser er til.«

Maalt efter dette krav staar »norsk Digtekunst . . meget lavt. Efter Adskillelsen fra Danmark tog det politiske Element alle Kræfter i Sold, og ingen af denne Tids digtende Nordmænd ragede saa meget op over sin Tid, at han, frigjort fra denne ensidige Stræben, formaaede at fordybe sig i og gjengive Folkets Hus- og Hjerteliv — uden én eneste, vor fortræffelige Maurits Hansen«²⁾

Ganske i samme retning udtaler Rolf Olsen sig i 1845 i sin anmeldelse av *Welhavens Nyere Digte*: »Medens man . . Landet rundt i misundelsesværdig Glæde sang Nationalsangenens Bombast, formede Mauritz Hansen i Stilhed og upaaagtet de første Qvaderstene til den vordende Skjøn-

1) S. 21—24. 2) J. Moe: Samlede skrifter, Kra. 1877 II, s. 1, f.

literaturs Fundament. Han udgav sine norske Skizzer: »Luzeren«, »Snedkerkonen«, »Bergmanden« o. a. . . Han . . maa . . ansees for den, der først rigtigheden har opfattet og i en lutret original Kunstform gjengivet det fædrelandske Stof.«¹⁾

Men — det har sine store vanskeligheder at fortsætte Mauritz Hansens verk, og det av flere grunder. For det første lægger tidsforholdene hindringer i veien.

De norske tilstande hadde ikke bedret sig siden Collett i 1839 fastslog hvor spidsborgerlige de var. Tvertom. Med 1840-aarene var atmosfæren blit endda mer trykkende prosaisk.

»Man befinner sig hos os for Tiden i detheletaget paa det Standpunct, at man frakjender Nutiden alt poetisk Stof« skriver Rolf Olsen i den ovenfor citerte anmeldelse, »idet Læseren ikke formaaer at lade sig paavirke af den nødvendige Illusion under den digteriske Behandling af Gjendstande, der bevæge sig i vore moderne Forholde«.²⁾

Allikevel er det netop slike aktuelle skildringer tiden kræver, og det av den nærmeste virkelighet, fra vort eget land. Men den nye realistiske sans hadde skjærpet kravet til en national produktion, og her laa en ny vanskelighet for en moderne forfatter.

I sin anmeldelse av første hefte av folkeeventyrene skriver Rolf Olsen: »Imidlertid er det vist, at der neppe gives noget Land, hvori denne Indblanden af nationale Elementer maa behandles med større Fiinhet og Smag, end netop her.«

Idethele, der fordres av norske forfattere »en langt mere udholdende Energie og et stærkere Talent end i andre af Naturen og Omstændighederne mere begunstigede Lande«³⁾ — hvad ogsaa Collett tidligere hadde antydnet.

Men fremover maatte vi trods alle hindringer! Mauritz Hansen hadde overbevist om at »poetiske Skildringer af

¹⁾ Dahls Literaturtidende, 1845—46, s. 178. ²⁾ Sst. s. 183. ³⁾ Den Constitutionelle 1842, nr. 81.

Norges Natur, norske Characterer og norske Sæder for os er langt mere nærende Føde, end ligesaa gode udenlandske, ei at tale om disses Efterligninger,« skriver H. Ø. Blom.¹⁾

Saa langt var vi kommet i 1840, syv aar efter at Schweigaard hadde hævdet at hvad det gjaldt for digterne, det var »i det virkelige Livs friske og indholdsrige Sandhed at hente Stoffet til sine poetiske Præstationer.«

Utgangspunktet ligger som vi ser i et generelt realistisk program, som i utviklingens medfør i rivende hast blev omformet til et nationalt.

Intelligenspartiet hadde reist de nye realistiske krav, som nu etterhvert gik norskhetismændene i blodet og begyndte at ta farve ogsaa fra dem.

Hans Ørn Blom, som var med paa at tilspidse de nationale krav til en virkelighetsdigtning, var en svoren motstander av intelligenspartiet. Man merker at han tilhører det wergelandske parti ikke bare paa hans tordentale mot »Cosmopoliterne« og hans avgjorte fordømmelse av Welhavens digtning, men ogsaa paa hans svigtende kritik og mangelfulde psykologiske instinkter.

Hvad Blom anerkjender og beundrer hos Mauritz Hansen som fuldgyltig national kunst, det tar Collett avstand fra. Det var ikke realistisk, ikke norsk nok.

Idethele viser det sig allerede paa kritikens omraade — hvad vi straks skal se for de novellistiske forsøks vedkommende — at hvad norskhetismændene præsterte, det tilfredsstillet ikke paa langt nær intelligenspartiets krav, fordi de savnet dette partis klart utformede realistiske teorier og dets maalbevisste realistiske træning.

Allerede i 1830-aarene bryter der tilløp til virkelighetsdigtning frem, og det over hele linjen, baade inden Wergelands og Welhavens leir.

Imidlertid gjør den eiendommelighet sig gjældende, at Welhavens parti, som ivrigst diskuterte og i tidens navn

¹⁾ Upartisk Betragtning af vor Literatur, s. 24.

krævet en moderne novellelitteratur, her gaar yderst forsigtig og forsøksmæssig frem, mens de mer wergelandsk farvede skribenter med dristig mod kaster sig over novelistiske foretagender som de i regelen slap meget daarlig fra.

Det var mænd, hvis forutsætninger og selvkritik ikke hindret dem i at ta fat paa opgaver som var dem over evne.

Slik skjød der frem mot slutten av 1830-aarene i en hast en »national« novellelitteratur som sop efter regnveir, en litteratur hvis fornemste navn var Storm Wang og Theodor Reginald, og som hurtig druknet i glemsel.¹⁾

Det har sin interesse i denne forbindelse at kaste et blik paa de viktigste av disse realistiske tilløp, som fordi de spændte over vide omraader, til gjengjæld ikke magtet at gaa i dybden.

De danner en interessant kontrast til den fremstilling som kommer til at utgjøre et av hovedpunktene i dette kapitel, til skildringen av Welhavenspartiets eksperimentelle grundighet, dets solide gjennomarbeidelse av detaljen, dets skridtwise utforming av novellens forskjellige elementer.

Johan Storm Wang var fætter av Andreas Munch og grandnevø av Edvard Storm. Han var født i 1800, men blev først student i 1829; alt i 1820-aarene debuterte han som forfatter efter den gamle romantiske opskrift, da han blandt andet skrev *Anne Kleppe, eller Uskylds Beviis, et Sagn fra Oldtiden*.²⁾ Arbeidet vrimler av anakronismer og er ganske betydningsløst. I 1836 kom *Taterqvinden*, en nutidsfortælling, sterkt isprængt med røverromantik. Bare nu og da glimter træk og forhold frem fra samtidens liv, men Storm Wang har ikke nogensteds behandlet dem saa talentfuldt at de magter at efterlate konkrete billeder og indtryk.

Først i 1838 merkes der i Storm Wangs forfatterskap et tydelig utslag av 1830-aarenes realistiske tendenser.

¹⁾ Storm Wang er ikke engang nævnt i Jægers litteraturhistorie.
²⁾ Iduna, III, s. 133, f.

Han utgir da Vaargaven *Maja*, som foruten digte av Henrik Wergeland og Urdsongis (Sylvester Sivertson) indeholder en »original Fortælling«, *Maja* av Storm Wang selv.

Her er tilløp til en i det hele jevn norsk hverdags-historie, som er meget merkelig ved at den til helt har ingen ringere end — Henrik Wergeland, og at handlingen dreier sig om det dengang meget aktuelle emne: festligholdelsen av 17 mai.

Student Bjørn (alias Henrik Wergeland) er meget betegnende en bondes søn »som nok med Tiden skal bringe de Store til at skjælv for sig«.

Storm Wang skildrer bl. a. en reise med »Dampskibet« fra Aasgaardsstrand til Kristiania, hvor vi blir vidne til at urostifteren, student Bjørn, i karikerte wergelandske ordelag holder talen for frihetsdagen og siden i spidsen for gateguttene feirer 17 mai med hurrarop og begeistring, mens byens forargede borgere ruller gardinene ned for den lyse sommernat, tænder talgpraaser og spiller et parti piquet.

Storm Wang berører i denne fortælling forhold av adskillig interesse. Saaledes findes der en disput om bondestuder ved universitetet, en anden gang interiører dels fra samtidens bondeliv, dels fra studenterlivet i de dage.¹⁾

Naar endelig nævnes at forfatteren i *Maja* har forsøkt at skildre »en høiere norsk kvindelig Personlighed«, hvis selvstændighetstrang idelig brytes mot stængende murer, er det aktuelle indhold git i al korthet.

Henrik Wergeland var — trods berøringspunktene med Storm Wangs norskhetsiver og frihetsbegeistring — paa ingen maate blind for hans mangler som novelleforfatter. Wergeland betegner ham i et brev til Frederika Bremer som »hin slette Opfatter af et Folk, i hvis inderste Midte han dog er fød og opdragen, og som en Novellist af lav Rang trods sine Volumina.«²⁾

Henrik Wergeland har øiensynlig følt sig ubehagelig berørt ved at figurere som romanheldt, ufrivillig parodiert

¹⁾ S. 243, 138, f. 209, f. ²⁾ Skrifter i Udvalg, 1898, IV, s. 628.

under Storm Wangs hænder, hans virkelighetssans og kunstneriske kultur var forlængst saa utviklet at hans krav ogsaa til novellistisk fremstilling laa langt over det Storm Wang hadde været istand til at præstere.

Maja betegnet for Storm Wang hans høidepunkt som forfatter. Det han siden skrev, rangerer blandt leiebiblioteksromanene.

Samme aar (1838) som Storm Wangs *Maja* utkom, offentliggjorde Theodor Reginald (Niels Mathias Aalholm fra Arendal) to »norske Noveller«, *Presten i Thellemarken*^{*)} og *Lodsens Datter*. I den første fortælling er der et sterkere nationalt element tilstede end i *Maja*, men intrigen er til gjengjæld langt mer indviklet og romanmæssig.

Vi blir paa den ene side vidne til en »Brudefærd i Thellemarken«, hvis bondepsykologi akkurat som hos Storm Wang er temmelig los, stundom skjærende falsk, vi taar høre en folkevisse paa telemaal, som for sikkerhets skyld oversættes, vi bestiger endog et telemarksfjeld¹⁾ — men der findes paa den anden side saa utrolig mange romantiske forviklinger at den nationale duft truer med at gaa floiten.

I *Lodsens Datter* føres vi ind i et litet skjærgaardsinteriør blandt »barokke Klipper«, hvor »den vrede Ægir« raser. Dog bor der en lods ved »dette lille Archipelagus«, fortæller Th. Reginald, hvis stilfølelse — hvad der fremgaar av det foregaaende, — var temmelig mangelfuldt utviklet.

Det er først i 1840-aarene at Th. Reginald naar frem til at levere mer realistisk farvede skildringer. En ny fortælling, *En norsk Matros*, utkom i 1843. Den har hittil været umulig at opspore. Men i 1847 kom det tredje bind norske noveller (under titelen *Lys og Skygge*), som i det hele maa stilles i gruppe med 1830-aarenes nationale fortællinger, og som derfor har interesse i denne forbindelse, ikke mindst fordi den —

¹⁾ S. 66, f, 140, f, 160, f.

^{*)} I fortalen fremhæver Th. Reginald uttrykkelig at novellens hovedperson er skapt efter levende model.

trods alle romantiske intriger — er en slags forløper for den sociale roman herhjemme.

Hagbarth Fjelddal, selve navnet er symbolsk, romantisk og norsk paa engang, er fattiggutten, lægdslemmet, som slaar sig op, som ved sit gode hode og sin patentkarakter tilslut staar med seirens palmer ihænde, forlovet med den yndig rødmende Louise, svigersøn av den lidenskabelig fremfusende romanhelt doktor Gerner, alias den rike særling Ritter. Et fremtrædende moment i boken er Hagbarth Fjelddals sammenstøt med den lille by — han er dens enfant terrible, dens oprørske opkomling, som i selskapslivet vover at si den sandheten like i øinene og utfordrende trodse den offentlige mening.

Det er ikke saa liten skarphet og bitterhet i disse samfundssatiriske skildringer ¹⁾ som lar formode at her ligger virkelighetsiagttagelser til grund, at Aalholm selv har lidt og kjæmpet i et smaaborgerlig miljø, og at oppositionelle lyster har glødet bak det stilfærdige skolemandsydre.

Ja, her findes til og med samtaler som ved sit ideelle sving leder tanken hen paa Camilla Colletts *Amtmandens Døtre* og Ibsens *Kjærlighedens Komædie*. ²⁾

Men likesom forskrækket over sin egen dristighet vet Th. Reginald allikevel, som den forsigtige mand han er, ved en vel anbragt vending hver gang at turnere meningen derhen, at hver faar sit, baade konvensiens og alderdommelighet og ungdom og fremfusenhet.

Th. Reginald slutter sin bok med at la os faa et glimt av helten som en adstadig landmand og av heltinden, »hvis Skridt ikke mere ere saa lette som før« som mor til »en blomstrende Slægt«.

»Men deres Hjerter ere ungdomsfriske,« fortæller Reginald. Det er ogsaa det indtryk man beholder av Aalholm.

Uten at være utrustet med nogen gjennomtrængende intelligens, uten nogengang at naa frem til en kunstnerisk form har Niels Mathias Aalholm ikke destomindre ret til at

¹⁾ S. 123, f, 205, f, 291, f. ²⁾ S. 152, f, 275, f.

mindes av literaturhistorikere som en mand, hvis »ungdomsfriske« hjerte satte ham i rapport med tidens gjærende tanker:

Han vilde skrive norske noveller; hans demokratiske instinkter slaar ut i skildringen av opkomlingen; hans frisind lar ham anende tangere mer end ett problem som fremtidens norske literatur skulde ta op til behandling; endelig skimtes der gjennom al falsk og forskruet begeistring en levende sans for det oprindelige og eiendommelige i norsk natur.

Men skal Storm Wang og Aalholm bedømmes ut fra rent literære synspunkter, strækker de paa ingen maate til, da maa man ganske underskrive den dom som Collett alt i 1830-aarene summarisk uttalte om vor nyere novelleliteratur, en dom som har gjældt disse forfatteres verker, typiske repræsentanter som de var for samtidens norske novelleproduktion — Collett nævner saaledes uttrykkelig Theodor Reginalds norske noveller.

Collett skriver: »Men det er klart nok, skulde Novellerne have det ringeste Værd, maa de i det Mindste ikke staa under deres Tid i rensat Betragtning av Livet og i aandelig Cultur; gjøre de dette, due de til Intet. Et løseligt Blik paa vor Novelleliteratur overbeviser snart om, at den lider af denne Skrøbelighed og derfor er den meget ubrugbar.

Den danske Novelleliteratur er endnu neppe større end at man beqvemt kan bære den under den ene Arm, men er aabenbart ikke uden Betydning; vor er forholdsviis større og voxer bestandig af sig selv ligesom Snaus, men kan med Undtagelse af en Deel af Mauritz Hansens Fortællinger, gjerne betragtes som ikke tilværende. En stor Deel af disse Noveller, der idelig fremkomme i Maanedsskrifter og Nytaarsgaver, røbe nemlig en Talentløshed og Mangel paa Dannelse, der beskytte dem for al Kritik; men selv af det bedste er en stor Deel uden Betydning, fordi de fremdeles bevæge sig i en Kreds af Forestillinger og paa et Trin af aandelig Udvikling, som de Læsere for hvilke de ere bestemte, allerede for længe siden have tilbagelagt. De mangle altsaa netop det, som skulde udgjøre deres Livsprincip, og som er

det Eneste der kan give dem Interesse. Enkelte af disse Fortællinger vilde været ret gode i 1780, men i Aar er det 1839.«¹⁾

Det var en ganske anden slags novelleliteratur intelligenspartiet drømte om, en literatur, bygget paa tidens høieste aandsliv og som stod i levende vekselvirkning med tidens nationale bestræbelser. Det var langt frem. Men man fik ta enkeltkravene for sig, et for et, og prøve at møte dem. Foreløbig var det ret og slet tidsmæssig virkelighedsskildring det gjaldt.

Ogsaa her gjør Collett sin indsats.

P. J. Colletts indsats.

Peter Jonas Colletts digte er faa, men karakteristiske. Hans *Billeder fra Christiania* er et dristig forsøk paa at virke liggjøre hans eget realistiske program — i versform.

Heine bølget tidens ungdom i blodet. Gjennem Heine var tidens lyrik blit smidig og rik paa nuancer, et mangestrengt instrument, som et moderne tanke- og stemningsliv frit kunde tone ut gjennom.

Og mens intelligenspartiets unge digtere fastslog at prosa var den nye tids digtersprog og novelle og roman fremtidens kunstform, samtidig som de utrættelig famlet sig frem over paa nye veier, ser vi at de griper efter de gamle oparbejdede uttrykksmidler, at de bruker versformen naar det gjaldt at utløse en øieblikkelig stemning, et paaatrængende indtryk. Ja, selv naar det gjælder at eksperimentere med en virkelighetsiagttagelse av overveiende prosaisk art, blir det versformen de tar til, her finder de endda de intimeste og mest direkte uttryk. Lyriken blir tat i de nye realistiske teoriers tjeneste og delvis omformet efter deres krav.

Colletts Kristiania-digte illustrerer slaaende dette forhold. Paavirkningen fra Heine er tydelig. Formen er gjennomsig-

¹⁾ D. Const. 1839, nr. 40.

tig klar, miljø og uttryk valgt med en for den tid hensynsløs realisme, tonen ikke sjelden let satirisk, selv naar digtet er bevæget av et dypere stemningsliv. Men indholdet er helt hans eget, det er 1830-aarenes Kristiania, som stiger mot os, opfattet med Colletts skarpe øine, speilet i hans følsomme temperament.

Der har uten tvil ligget en bevisst tendens i disse Collets forsøk, han har villet opponere mot Henrik Wergelands digterflugt mot stjernene, han har villet hævde nødvendigheten av at bringe ogsaa lyriken i direkte kjending med livet slik det blev levet rundt omkring ham.

Derfor gir han et interiør som dette som han har kaldt

En Søndagsaften.¹⁾

*Søndag er en hellig Dag,
Derfor standser Byens Virken,
Klokkens melancholske Slag
Lyde langsomt hid fra Kirken.*

*Solen er just gaaet ned,
See den farver endnu Skyen;
Helligdagens stille Fred
Hviler udbredt over Byen.*

*Ørkesløs og søndagsstemt
Staar jeg her i Vindvet ene,
Og saa underlig beklemt
Stirrer jeg paa Gadens Stene.*

*Gaden feiet er og reen,
Om et Straa en Humle surrer,
Hunden ligger med et Been,
Og en anden staar og knurrer.*

*Paul og Peter gaa forbi
Og desuden nogle Andre;*

¹⁾ Den Constitutionelle 1839, nr. 232.

*I et stille Sværmeri
De til Fæstningsvolden vandre.*

*Fjernt i Gaden høres Larm,
Det er sikkert Dampbaadsgjæster.
Her ved sin Madames Arm
Gaar en peen Skomagermester.*

*En Syren han har i Haand,
Hvormed Næsen han forlyster,
Og med Hat med røde Baand
Gaar ved Siden Konens Søster.*

*Hvor min Gjenboes lille Huus
Straaler lyst i Aftnens Lue:
See i Vindvet sidder Puus
Og den gamle vakkre Frue.*

*Fromt den Gamle prøver paa
I sin Psalmebog at læse,
Og for Ordet at forstaa
Har hun Briller paa sin Næse.*

*Men det hviftende Gardiin
Halft den blege Datter dølger,
Over Kinden hvid og fin
Haarets rige Fylde bølger.*

*Byen er saa peen og net,
Men saa taus og død og stille;
Hunden tør ei bjæffe ret,
Skjønt jeg troer den gjerne vilde.*

*Ak! det er som om en Vee
Lønlig kued Folkets Glæde,
Man forstaar ei ret at lee,
Og man gider dog ei græde.*

*Hør! en Fløites dybe Røst
Eensomt over Gaden klinger.
Qvelden synker stilt og tyst
Paa de lysgraa brede Vinger.*

Samme nummer i Den Constitutionelle indeholder endda et digt av Collett, *Vaaren*, hvor det bl. a. heter:

*Træet ved Stiftsgaarden springer alt ud,
Flere Spurve sade i Sandet,
Og de peb og qviddred ved Gud
Ligesaa godt som Spurve paa Landet.*

*Tropperne saa jeg til Foraarets Priis
Møde uden Surtout ved Revuen,
Commandanten har rimeligviis
Mærket at Vaaren er kommen til Byen.*

— —

*Man kan uden Galoscher gaa,
Foden ved Stenene ret sig gotter,
Hist og her der voxer et Straa,
Og man har Maanedstroser i Potter.*

*Oldinge vandre i Solens Skin,
Drengene løbe med bare Fødder,
Man er munter og glad i sit Sind,
Kjøber sig holstenske Skinker og Nødder.*

I *Et Rendezvous*¹⁾ gir Collett først en monsterværdig realistisk skildring av en liten bakgaardshave:

*Bag Gaardens Fjøs og Brændeskuur
Og hen mod Nabohusets Muur
En liden stakkels Have breder
Sig ud med sine Herligheder.*

*Der staar en Smule Selleri,
Lidt Løg og en Levkøi deri,
Og langs med Nabohusets Kjælder
Groer Løvetand og høie Nælder.*

¹⁾ D. Const. 1839, nr. 236.

*Men under Plankeværkets Læ
 Staar der et gammelt Kirsebærtræ,
 Og Grenen sig saa sælsomt bugter
 Og vugger stolt de røde Frugter.*

Her har »Hans og Huusjomfruen« sit stjaalne stevnemøte.
 Hun fortæller om sin angst for at man skal opdage
 deres hemmelighet, alle er paa jagt efter den:

*»Jeg takker Gud for det Stakit,
 Her kan man tale sammen lidt.
 Her er man fri for Verdens Løgne
 Og alle ondskabsfulde Øine . . .«*

Hendes kostelige repliker samler sig tilslut til et billede
 av smaaby-forholdene i datidens Kristiania, hvor

*. . . Snak er Tidens bedste Gammen
 Og spotte vil de Alle sammen.*

Welhaven og Camilla Collett utdyper senere dette
 billede.

I *Et Prospect* faar vi et glimt av en gammel Kristiania-
 gaard i regnveir:

— — —
*Hver Steen i Gaarden er fugtig,
 Man kan ikke gaa et Skridt;
 Paa Gangen staar Mutter tugtig
 I sneehvid Morgenhabit.*

*Og Puus staar og ryster paa Foden
 Og ser paa de fugtige Steen,
 Den er paa en Vandring til Boden
 Men lider ei vaade Been.*

*Nu kommer Fatter i Gaarden
 Og seer efter Broer og Bræt,
 Om Renderne ere i Orden
 Og Vedskjuldøren er tæt.*

*Herinde hersker en Kulde
Saa Fingrene stivne deri.
Af Mørke er Krogene fulde
Og al min Ved er forbi.*

— — —

*Langelegen*¹⁾) er et litet stemningsbillede fra bryggene, hvor en gammel kone fra landet spiller langelek en kveld.

Sjauerne stimler sammen, kokken paa et av skibene tæt ved stanser med den rykende gryten i haanden, soldaten paa fæstningsvolden hører stille efter:

*Han tænker paa den lille Huusmandsstue
Med Abildtræet og det lave Led,
Og Heien bagenfor med lynggroet Tue,
Hans Øie bliver næsten vaadt derved.*

*Men nu forstumme Langelegens Streng
»Det laater vakkert« det i Kredsen lød,
Man gaar sin Vei, og nogle Kobberpenge
Med Raslen glide i den Gamles Skjød.*

Colletts digte har virket likefrem forbløffende paa sam- tiden. De realistiske emner, den jevne, prunkløse form har forarget og vakt opsigt.

I Wergelands *Selskabet »Kringla«* eller *»norske Almacks«* fra 1839 findes følgende aktuelle repliker: ». . Siden Collett begyndte i Akvareلمانeren, er Kunsten bleven saa simpel og almindelig som Lithochromi, orientalsk Maling og Sten- tryk paa Træ, som læres i to Timer. Jeg skrev idagmorges 40 Vers til den Constitutionelle, og jeg skulde gjerne ved- blevet til nu.

*»Den gamle Thord
i Stuen tren.
Der stod et Bord
paa fire Ben.
Den gamle graa
sig følte syg.*

¹⁾ D. Const. 1839, nr. 237. Optrykt i Brage og Idun 1840.

*Han satte sig paa
en Stol med Ryg.«*

»Det er ganske Maneren. Simpelhed er Grundtonen . .«¹⁾

Det var ikke bare motpartiet som kritiserte Collett. Ogsaa hans idéfæller hadde indvendinger at gjøre mot hans lyrik. »Du vil se at Digtet især stræber efter Virkelighedens objektive Poesi,« skriver Jørgen Moe i et brev om *En Slædefart* fra 1839. »Hvorvidt det har naaet sit Maal ved jeg ikke; men jeg ved at det ialfald har undgaaet det, hvorpaa Colletts Digterskib har strandet. Uagtet jeg ingenlunde med Morgenbladsmobben anser Colletts Digte for upoetiske, tror jeg dog, han i et væsentlig Stykke farer vild: han tegner for naturtro og forfeiler netop derfor Naturen«.²⁾

Av en overordentlig betydningsfuld og karakteristisk utredning om Østgaards forfatterskap fremgaar det at Jørgen Moe i senere aar naadde frem til et merkværdig klart og omfattende syn paa de rendyrkede realistiske utkast og forarbeider i vor literatur, skjønt han selv hadde staat midt oppe i bevægelsen. J. Moes bemerkninger kaster et saa interessant lys over Colletts Kristianiabilleder og over det stof som skal lægges frem i det følgende, at de fortjener at gjengis i denne forbindelse. Han skriver:

»Man har — og ikke uden Grund — gjort den Udsættelse til Østgaards Skildringer, at de, altfor daguerreo=typisk nøiagtige, ei har levnet Plads for en friere poetisk Opfatning og Behandling af Stoffet . . . Men vi tro, at man saa langt fra bør beklage sig over denne Eiendommelighed ved Østgaards Forfatter=Virksomhed, at man endog maa være glad i den. *Hvad det paa hin Tid gjaldt om, var just en realistisk Indgaaen i og Fremdragen af vort Folkelivs forskjellige Sider, slige som de i Virkeligheden ere og te sig.*

¹⁾ Henr. Wergeland, Skrifter i Udvalg, II. s. 239, f. Sml. Heines vers i Romanzero, som F. Wehl tar fat paa (D. j. Deutschl., s. 36):

Geputzte Hofdamen. Die meisten stehn,
Auf Tambourets andere sitzen.

Her karikerer »Simpelheden« sig selv. ²⁾ Norge i 19de aarh., I s. 308.

De friere, digterisk fyldigere hjemlige Frembringelser, som Folket senere har kunnet glæde sig ved, *havde ikke kunnet fremstaa, om de ei havde havt Bund og Grund at hvile paa i Østgaards og Andres Forarbeider.*^a

Interessant er det ogsaa at se hvordan Jørgen Moe, uten at vite det, netop understreker de realistiske træk i Colletts personlighet i den fine lille nekrolog som har faat plads i hans samlede skrifter. J. Moe taler her om Colletts »overlegne Klarhed«, om »hans Evne til skarpt og bestemt at betegne, til at finde og udhæve det karakteristiske . . . Collett . . . formaaede som Faa at se ind i Gjenstandens Væsen . . .«¹⁾ —

Billeder fra Christiania er uten sammenligning det interessanteste av Colletts lyriske forsøk.

Digtet *Ragnhild*, som han offentliggjorde samme aar i *Brage og Idun*,²⁾ er fast bygget og omhyggelig utført i alle detaljer, men det bevæger sig paa en for Collett fremmed grund, det er et varsel om den frembrytende nationalromantik, som for første og sidste gang tar form i hans produktion. Av de følgende digte, som Collett ogsaa offentliggjorde i *Brage og Idun*, gir *Juleaften i Paris* uttryk for en varm fædrelandsfølelse, stemningsdigtene *Paa Nordsoen*³⁾ har gode realistiske enkeltheter, men er uten større betydning for denne fremstilling.

Derimot indeholder hans reiseskisser, særlig fra Italien, ting av interesse i denne sammenheng. De er allesammen skrevet i aarene 1859—40, men utgit senere.⁴⁾ Her øser Collett efter sit hjertes lyst av liv og virkelighet, her har han bruk for al sin iagttagelsesevne, for alle de nuancer hans uttrykksfulde prosa raadet over.

Her er storlinjede naturskildringer, interessante, aandfulde karakteristiker av italienere og nordboere — alt som Collett saa og møtte i fremmed land satte han i forbindelse

¹⁾ J. Moe, Saml. Skr. 1877 II s. 278, f og s. 273, f. ²⁾ I, s. 626. ³⁾ III, s. 353. ⁴⁾ Hjemmet og Vandringen, 1847, Ydale, 1851.

med hjemlige forhold, kontrastene interesserte ham, fordi de saa skarpt belyste alt hans eget, hans egen nation og hans egen samtid.

Midt under Colletts klare skildringer og sunde, avbalancerte refleksjoner træffer vi paa et og andet fantastisk utkast som det av Forum i maaneskin, som tyder paa at Collett ikke bare var analytiker, men at der bodde ikke ganske almindelige evner i ham til digterisk syntese.

*Julies Grav i Verona*¹⁾ kan betegnes som et fint og fængslende novellefragment. Av føreren, den lille pukkelryggede Guiseppe, har Colletts humor skapt en uforglemmelig karakteristisk menneskeskikkelse.*)

Da Collett vendte tilbake fra utenlandsreisen og i 1841 igjen tok fat paa jussen som lektor ved universitetet, var han saagodtsom tapt for den norske literatur.

Det vil si, selv skrev han ikke meget mer, men han fikk den største betydning for tilblivelsen av Norges første psykologiske roman, *Amtmandens Døtre*, ved at det blev ham som ledet Camilla Collett ind paa forfatterbanen. Ved sine frisindede anskuelser øvet han sterk indflydelse over idéindholdet i Camilla Colletts store roman — flere av refleksionene i *Julies Grav i Verona* belyser interessant dette forhold.

Ogsaa paa et andet punkt kom Collett endda til at gjøre en betydningsfull indsats i vort literære liv. Han hjalp Asbjørnsen med første samling av huldreeventyrene (1845) og øvet ved sin kritik av denne bok bestemmende indflydelse paa den næste samling (1848, se nedenfor s. 253, ff.).

Saa liten den end blev i sit omfang, var Colletts literære produktion allikevel karakteristisk og betydningsfull, set som

1) En Nytaarsbog 1854, samtlige utgit av P. Chr. Asbjørnsen.

*) »Kvik Fortælling, hvori sikre Reflexioner ere indvævede, klar Beskrivelse kryddrede af en let, fiin Skjemt gjøres Altsammen endnu mere tiltrækkende af et ypperligt Sprog — det bedste maaske i vor prosaiske Literatur«, skriver Bjørnson om dette arbeide av Collett i en anmeldelse av Asbjørnsens *En Nytaarsbog*, Mrgbl. 1854, nr. 15.

utslag av 1830-aarenes realistiske idéer og som forarbeider for en kommende realistisk skjønlitteratur.

Men det blir dog fremfor alt hos Welhaven at man kan forfølge den skridtvisе utvikling og vekst fra de ren= dyrkede realistiske utkast frem til en mangesidig, fuldmoden digtning paa virkelighetens grund, slik som tiden krævet den.*)

Welhavens lyrik.

Collett offentliggjorde sine Christiania=Billeder i 1839. Welhavens første digtsamling var kommet henimot et aar før, under jul 1838.

*) 1. Munchs produktion løper for en stor del paa siden av 1830= og 40=aarenes realistiske bevægelse. I de anmeldelser vi har fra hans haand, f. eks. av Welhavens *Nyere Digte* (D. Const. 1844, nr. 355 og 357) og av Asbjørnsens *Huldreeventyr* (Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur 1848, s. 128, f) møter vi flere av de æstetiske teorier som karakteriserer intelligenspartiet, men ikke noget sted har A. Munch magtet at levere noget selvstændig bidrag til den videre utforming av disse teorier.

Likedan i hans digtning. Rigtignok indeholder *Ephemerer* fra 1836 et par digte hvor man kan spore en og anden virkning av 1830=aarenes realistiske strømninger — i *Den gjendøbte Poesie* hævder Munch, at digtningen paany maa dukke ned i »Tidens Strøm«, *Det nye Norge* forkynnder at man maa leve i og for nutiden og ikke i de gamle minder, *Spadseergang paa Fæstningsvolden*, f. eks., gir et ganske levende interiør fra 1830=aarenes Kristiania. Men hverken fra tankeindholdets eller formens side staar disse digte saa høit at de tør betegnes som helt karakteristiske utslag av den nye realistiske bevægelse.

Schweigaard anmelder *Ephemerer* i D. Const. (1836, nr. 306) velvillig og forstaende, men han fremhæver ogsaa at Munch manglet en dypere, selvstændig opfatning av samtidens aandsliv og ofte kjemper mot vindmøller. Men selv om A. Munch delvis manglet forutsætningen for en klar tilegnelse av realismens tankemæssige indhold, saa var der andre sider av bevægelsen som utvilsomt har hat betydning for hans digtning, særlig dens krav paa en dypere=gaaende, psykologisk indtrængen i de poetiske emner. I sit Bjørnson=verk paaviser Chr. Collin, hvordan flere psykologiske motiver fra A. Munchs dramaer gaar igjen i Bjørnsons og Ibsens senere digtning (se II, s. 42, 244, 248).

Ogsaa her finder vi digte som i likhet med Colletts er formet efter et avgjort realistisk program, smaa øieblikks-billeder av 1830-aarenes Kristiania, som f. eks. *Et Genre-billede*, som er helt i Colletts maner og muligens ogsaa direkte har inspirert ham:

*Sin Søndags=Hvile nyder
den travle By;
men intet Solglimt bryder
den mørke Sky,
og Regnen i Strømme flyder.*

*Matronen sidder med Briller
i Kirkens Krog,
og bruger, mens Orglet spiller,
sin Psalmebog,
og hendes Taare triller.*

*Men Datteren er hjemme,
og har det slemt.
Pianet vil ikke stemme,
hun er beklemt.
Hun kan ei Studenten glemme.*

*Studentens fattige Rede
er paa et Loft.
Naar Vindens og Veirets Vrede
slaar ud for grovt,
han ønsker sig længer nede.*

*Hvor Katten med Musen spørger,
Studenten bor.
Der sitter han nu og smøger,
mens Skjegget gror.
Paa Bordet gabe hans Bøger.*

*Han ser over Byens Tage,
som Fugl paa Kvist,
og savner de gode Dage,
og bliver trist,
og ønsker dem varmt tilbage.*

*Madamen gav Jettes Frier
 en skøn Kredit,
 og Punsch til hans Kortpartier,
 og Kaffe frit, —
 se det er hans Fantasier!¹⁾*

Ogsaa her er tonen let satirisk — en efterklang fra Heine. Merkeligere og djervere i sin realisme er digtet *Et Albums-Blad til H. C. Andersen*, dateret 1855 og vistnok skrevet under Welhavens besøk nede i Danmark samme aar.

Det er ikke usandsynlig at Poul Mollers realistiske smaadigte her har foresvævet Welhaven.

*I Skovkanten glimter et Hus af simpel Sort;
 i Huset ligger Bonden og snorker sin Plage bort.
 Men Egnen aander sagte i Skumringens Magi;
 Det er en Sommer-Aften,—og Klokken kan være ti.*

*Hist nede har vi Stranden, med Kampesten og Sand;
 Der staar en Pil og fisker i det rolige Vand.
 Man skimter netop Hveen, der ligger mild og lun
 i Aften-Taagens Puder af det blødeste Dun.*

*Nu dufter Nat=Violen, og Løvet skjelver blidt,
 og Græsset vipper sagte for Alfernes Skridt;
 der gaar et stille Budskab til Urter og til Trær,
 at Natten bliver deilig, at Maanen er nær.*

*Hist standser der en Vandrer ved Bondens lave Hus,
 Og det er Peter Kogse med sin evige Rus.
 Nu vækker han sin Fader med Raaben og med Drøn;
 Den Gamle støier indenfor, og skjænder paa sin Søn.*

*Paa Taget vaagner Storken, en morsom langbent Fyr;
 Han kneiser i Landskabs=Faget over de andre Dyr.²⁾*

Ellers er det først og fremst om natur-skildringer Welhavens realistiske forsøk samler sig, og vi ser ham gang paa

¹⁾ Saml. skr. III, s. 103. ²⁾ V, s. 269.

gang vælge emner som understreker denne realisme, høst-interiorer eller skildringer av tidlig vaar i taake og sneløsning.

I digtet *November* heter det:

— — —
*Træet hæver sig forladt
 som et Gjenfærd i sin Blomsterhave.
 Paa Kjerminders Grave
 gror der Skimmel nu og Paddehat.*
 — — —

*Bag den nøgne Nøddehæk
 ligger Skibet træt i Havnen;
 Maagen kun og Ravn
 holder Udkig paa det øde Dæk.*
 — — —

Sammenlign ogsaa *Paa Fæstningsvolden*:

*Det gule Løv fra Træet synker,
 paa Søen ruger Mørket brat;
 blandt Strandens Stene Maagen klynker
 vi faa en kold og stormfuld Nat.¹⁾*
 — — —

Et Landskabsstykke er særlig karakteristisk for denne side av Welhavens digtning:

*Paa Marken ligger der Is og Sne;
 det er et Landskab af simpel Sort.
 Af Baggrunden er der ei stort at se;
 det bliver ei bedre, før Taagen gaar bort.*

*Der løber en Bæk mellem Tjørn og Krat;
 men Isen har lagt sin Bro over den,
 thi Faldet er ei særdeles brat.
 Se, Kværnhjulet hviler, — hvor skal det hen?*

*Man har ikke megen Staffage her.
 Der staar nogle Træer paa Bakken hist,
 og Kragerne holde sin Samling der,
 og Sneen ruger paa hver en Kvist.*

¹⁾ III, s. 57, f og s. 32.

*Her er et Gjerde, der luner lidt
for Snoen, der stryger saa skarp fra Nord.
Her virker alt Solen, og viser dig blidt
en Strimmel af spirende, grønklædt Jord.*

*I Landskabet har den et snevert Sted,
det er kun et ganske lidet Parti;
Men Vandreren falder i Tanker derved:
det melder, at Vintren er snart forbi.¹⁾*

Et Landskabsstykke blev offentliggjort i Den Constitutionelle vaaren 1838 sammen med fire andre helt polemiske digte, *Goliath*, *Møkkurkalv*, *Flyvefisken*, og *Nehemias*, og kort efter persiflert av Henr. Wergeland og andre, (se D. Const. 1838, nr. 60).

Arne Løchen mener at dette digt maa opfattes symbolsk, som en modig hævden av at det vaares dog trods alt i norsk aandsliv (se J. S. Welhaven, s. 227, f.). I saa tilfælde indtar digtet en særstilling i Welhavens symbolske naturdigte ved dets gennemført realistiske form, som ikke ved en antydning engang røber den underliggende tanke.

Welhavens teknik i de symbolske naturdigte er ellers den at han begynder med at gi den konkrete realistiske ramme med en række klare nøiagtige detaljer og saa lar digtets underliggende stemning tone ut i versenes slutningsak-korder (Bergens Stift), eller slik, at han gir en sammenhængende, helt objektiv naturskildring og saa i sidste vers i et eneste grep samler det hele til et billede av dyp symbolsk virkning, som f. eks. i *Ængstelig Forventning*.²⁾

Flere av disse Welhavens realistiske studier og utkast kan sammenlignes med en malers kultegninger, hvor han gang paa gang fordyper sig i detaljen for at bli istand til at klare de større opgaver han har sat sig.

¹⁾ III, s. 231. ²⁾ IV, s. 27.

^{*)} Welhaven har selv i en interessant liten avhandling belyst sin »Natur-Digting« og pointert, at han her bygger paa Schiller, VII, s. 272, f. Sml. Løchen, Welhaven, s. 425, f.

Men alt i første digtsamling naar Welhaven frem til at gi naturmalende digte av mægtig virkning, som f. eks. i *Bergens Stift*:

*Kjender du de svale,
mørke, kirkestille Dale,
uden Arner, uden Sti og Navn?
Ved de sorte Elve
Taarebirke skjelve;
De har nævnt mig alle mine Savn.*
— — —

*Der er nøgne Strande,
hvor de klippestore Hvaler lande
under Tordners og Orkaners Gny;
der er dybe Bugter
hvor de røde Frugter
gro ved Bredden af din Snekkes Ly.*
— — —

Eller et billede av norsk fjeldnatur som dette:

*Blandt File=Fjelds steile Tinder
jæg kjender en ensom Dal;
i Dybet Aaen rinder,
stille og sort og sval.*

*Ved Bredden gror Rosentjønnen,
der kryber et Vidiekrat;
over dem svæver Ørnen
og stirrer i Flodens Nat.*

*I Dalen er Veien spærret
af Lyngens brede Leir
der svulmer og gløder Bærret
og plukkes af Vind og Veir.*

*Paa Klippernes vilde Rygge
rider den barske Bræ;
for Klippernes vilde Skygge
bøier sig Birkens Knæ.¹⁾*
— — —

¹⁾ III, s. 72 og s. 249.

Welhavens digtsamling av 1838 indeholder en hel del forskjelligartede tilløp.

Samlingen aapnes — betegnende nok — med en række realistiske barndomsminde:

*Vi sade i Kammeret lune og trygge,
og hørte et Haglveir mod Ruderne slaa.
Vi vilde et Korthus paa Bordet bygge,
og Alle vare vi ganske smaa.¹⁾*

Der findes heller ikke saa faa overveiende psykologisk farvede digte og tilløp til menneskeskildring — de vil bli behandlet i en senere forbindelse.

Ved siden av disse helt moderne saker træffer man ogsaa paa enkelte digte hvor Welhaven bygger paa gammel arv og tradition, digte med utvilsom romantisk efterklang og av en altfor almindelig godtkjøpsvirkning, som viser at Welhaven endda ikke helt har fundet sig selv. Se partier av *En norsk Alpedal* — bare titelen er jo unorsk i sit klangpræg — og fremfor alt *Lodsen*:

*Den gale Jens er en ærlig Svend,
han gjør ei et Kryb Fortræd;
han standser ved Hytten og gaar igjen
og siger saa blidt »Guds Fred«. ²⁾*

Indholdet smaker altfor sterkt av Heines dødninge-romantik — og allikevel er det et spørsmål om ikke et dypt personlig moment, trods den laante form, har været medvirkende, om der ikke til dette digt har knyttet sig en tanke paa hans eget forhold til Camilla Wergeland i disse aar.

Ett staar i hvert fald fast: Welhaven famlet endda efter form, men hans realisme viklet sig langsomt og sikkert av svøpet.

Reisedigtene fra Frankriksturen 1836 vrimler av livfulde, skarpt opfattede detaljer, samtidig som de er gjennemaandet

¹⁾ III, s. 3. ²⁾ III, s. 108.

av refleksion — Welhaven har ogsaa helt intellektuelt villet tilegne sig alt det han saa og møtte. Overalt søker han bekræftelse paa sine realistiske teorier, akkurat som i sine reiseskisser (se ovenfor s. 53. f.).

Obeliskens fra Luxor blev ham et levende bevis, plantet midt i verdensbyen, paa at realismens tid var inde.

Napoleon hadde skapt den nye epoke:

*Se, Ligsten=Oldet er for stedse endt
trindt hvor hans Blik har sine Straaler sendt;
den nye Tid er ved hans Tryllemagt
til Livet knyttet med en evig Pagt.
Den kan ei glemmes under Sten og Kalk;
nu Slægtens Daad er Slægtens Katafalk.¹⁾*
— — —

Mens Welhavens poesi fra 1838 som nævnt gir en række forskjelligartede *tilløp*, bærer digtsamlingen av 1844 et langt mer samlet præg, tiltrods for at den spænder over vide omraader.

Et fast formet program kan dennegang spores, skapt av nye opvæld i tidens aandsliv.

De allerførste kilder kan føres tilbake til Welhavens første digtning og til hans egne realistiske teorier, men strømmen tar fylde og fart ogsaa fra andre opkommer, som vi straks skal se.

I *En Tribut til Kunstforeningen* forekommer disse ofte citerte linjer:

*I Fjeldet bor vor Kunst og Poesi;
der drømmer den endnu i Landets Bringe,
der har den vist os Glimtet af sin Vinge
i Dalens Sagn, i Dalens Melodi.
Men for det unge, nylig vakte Folk
den trænger til en Leder, til en Tolk,
der i Naturens haardeste Forstening
har fattet denne himmelbaarne Gnist,
der klarer sig og hæver sig tilsidst,
og giver Formerne en aandig Mening.²⁾*

¹⁾ III, s. 161. ²⁾ III, s. 187.

I sin bekjendte indledning til *Samling af Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialekter* tar Jørgen Moe Welhavens tankegang og uttryk op. Han skriver: »Endnu mindre end Folkets Liv som dog har havt én Digter (Mauritz Hansen) har vor Fjeldnatur fundet et Sind, der var aabent for den og forenet med en Aand, som formaaede at befri dens Poesi fra Forsteningen hvori den ligger tryllebunden *). I denne Henseende har jeg — jeg ved det er et frygteligt Kjættereri, men det maa dog herud — et freidigt Haab til Hr. Welhaven, et Haab flere af hans Digte ikke alene have vakt, men for mig endog tildels fyldestgjort».

I denne avhandling slaar Jørgen Moe fast at vor »Kunstpoesi i sin Heelhed staar ganske adskilt fra, er noget rent fremmed for vor Folkepoesi«. Dette er stor skade, hævder Jørgen Moe, fordi enhver egte national literatur altid bevarer »en Grundtone af Folkepoesien«.

Det bedste middel Jørgen Moe foreløbig ser til at rette dette sørgelige forhold, er det »at man rækker de poetiske Gemytter Folkepoesierne, forat disses Aande, som i Sandhed er at ligne med den vækkende og belivende Vaarvind, kan befrugte dem til Frembringelser, digtede i Folkets Aand eller til Modtagelighed for saadanne.«

Og han hævder at det er likesaa nødvendig at lære publikum som digterne selv »at elske det fædrelandske Element i vor fremspirende Literatur«. ¹⁾

Hvor inderlig Welhaven kunde slutte sig til dette program, det fremgaar av hans egen indbydelse til literatur-

¹⁾ Saml. skr. II, s. 2 f.

*) Aaret før hadde J. Moe gaat nærmere ind paa denne tanke i et av sine brever: »Skabningen . . vil befries, den vil udfolde sig i Former, som ere deres Ideer identiske. . . Det er Digterens Sag at løse Menneske og Alnaturens Liv — delvis ialfald — fra det Tilfældiges Tryk og lade hvert Livsbilledes Grundidé udtræde med den Magt, der fjerner alt Uvedkommende, Tilfældigt.« (Norge i 19. aarh. s. 308). I J. Moes æstetik møter vi paanyt intelligenspartiets realistiske idéer, klart og maalbevisst utformet.

historiske forelæsninger av 1837, hvor det heter, at først ved at gaa tilbake til »den foragtede, ulærde Folkepoesi« kunde de paany »udfolde sig, de hjemlige Farver og Toner, der fornye sig med Slægterne«.

I disse forelæsninger var det Welhavens hovedhensigt gjennom en historisk oversigt at fremhæve »de ægte nationale Elementer« i vor literatur og føre linjen helt frem til »vor Tidsalder«.

Tre aar efter, i 1840, peker Jørgen Moe paa nødvendigheten' av at føre linjen videre, la den bli fremgangslinjen i kommende tiders digtning, slik at nationen kunde naa frem til at eie sig selv helt, saa at den dag kom da norsk kunstepoesi smeltet sammen med norsk folkepoesi til en organisk enhet. Her er det Jørgen Moe sætter sit haab først og fremst til Welhaven.

Welhaven blir grepet av tanken, den dukker op gang paa gang i hans senere digtning, og præger fremfor alt *Nyere Digte* av 1844. Men vi ser at han tilegner sig disse tanker helt personlig og sætter dem ut i livet paa sin egen vis.

Samlingen indledes med digtet *Suttungs Mjød*. Gudedrikken i Odins borg var Suttungs Mjød, fra den vældet »Sangens Magt«, og Odin hadde selv ved en djerv daad hentet den fra »Dybets Kjælder«.

Siden løste Odin Naturens »hemmelige Runetegn«.

*. . . fra Luft, fra Jord, fra Havets Skjød,
og signed dem og lod dem falde
som Perledug i Suttungs Mjød.*

*Derfor maa alle Skalde tømme
et Bæger af den rige Drik,
og hvad der før var svøbt i Drømme
staar da i Glands for deres Blik.¹⁾*

¹⁾ IV s. 6.

Derfor kan ikke skalden hæmmes av »Forsteningen«, hvori naturen og dens poesi »ligger tryllebunden«.

Han kjender de hemmelige runetegn som løser den.

Efter dette programdigt følger en række av Welhavens mest berømte naturskildrende digte: *Ved Havet, Elveløbet, En Vaarnat, Hvile i Skoven* og mange andre.

I et digt som *Paa Fjeldet* gaar Welhaven ind i folkets forestillingskreds og søker at skildre naturen, fattet med fjeldbondens sanser:

*Nu sidder Huldren paa Tue
og blæser i Luren og er saa glad;
thi Aftenhimmelens Lue
spredde sit Guld paa det bævende Blad.*
— — —

*Og Fossen i Klippefuren
nedstyrter mod Dybet med stærkere Magt,
og dandser saa vildt til Luren,
og ryster sin tindrende Sølvorsdrag.¹⁾*
— — —

Welhavens kunst vokser i fylde ved at han slik lever sig ind i sit emne. Tiltrods for at han netop i dette digt ikke paa langt nær har naadd ind til en helnorsk tone (se fortsættelsen), saa har han allikevel magtet at gi betagende glimt av den særegne sommernatsstemning i en norsk fjeldbygd — kanske for første gang i moderne literatur.

Endda famler han efter form for det »ægte nationale«. Hvor han derimot skal gi et generelt, helt realistisk landskapsmaleri, der har han alt nu naadd det fuldendte. De tre første vers av *Ængstelig Forventning*²⁾ eier en malerisk pragt og bredde og en realistisk træfsikkerhet i skildringen av det frembrytende uveir som kan maale sig med naturmaleriene i de senere store naturalistiske romaner.

Sidste vers løfter hele skildringen op til et symbol paa skjæbnemagtene i menneskelivet som »holder Sjelen mellem

¹⁾ IV, s. 25. ²⁾ IV, s. 27.

Haab og Frygt.« Her hvor han til syvende og sidst spiller over i realistisk psykologi, staar Welhaven helt paa egen grund, her naadde han tidligst mesterskap. —

Ind i Welhavens naturskildrende digte i samlingen av 1844 glir der efterhvert en ny tone — sorgen over Ida Kierulf.

Ogsaa nu løser sjælens spænding sig i plastiske naturbilleder av streng realisme og med sterk virkning, som i digtet *Ved Kirkegaarden*.

*Et natligt Mørke ruger
paa denne vide Egn;
Marken ligger og suger
den golde September=Regn.*

*Skyerne drive lave
over den sorte Lund,
hvor gamle og nye Grave
blandt Stammerne skimtes kun.*

*Det dybeste Tungsinds Billed
er malet i dette Veir;
Glemsel er forestillet,
hvor Døden har slaaet Leir.*

*Men Ømheds klare Øie
søger dog ud sin Skat,
og finder, blandt alle Høie,
den rette, i Mulm og Nat.*

*Liljen paa Graven hæver
atter sit Blad fra Muld;
dens Kalk i Vinden bæver,
tindrende, taarefuld.¹⁾*

Efter en række mytologiske digte som belyser Welhavens egen stilling til samtiden, følger andre hvor psykologi og menneskeskildring tar hovedinteressen; de vil bli behandlet i en noget senere forbindelse.

Likesom samlingen av 1838 har ogsaa dette bind sin av-

¹⁾ IV s. 46.

deling (II) for gravsanger og mindedigte, uten videre betydning i denne sammenheng.

Men avdeling III med mottoet

*Sagn, der steg af Urdas Væld,
nordisk Præg i Daad og Tale,
vinked mig som Guld i Ejeld
og som deiligst Blomst i Dale.*

er av betydelig interesse.

Avdeling I skulde bidra til at sette første punkt av Jørgen Moes nye program ut i livet — det var norsk *natur* som skulde »tolkes«. Avdeling III tar sigte paa det andet hovedpunkt: at føre den norske sagnstrøm ind i vor diktning, saa vi faar en poesi »digtet i Folkets Aand.«

Samlingen indledes med »*Tomme Kjempehoie*«. Saa følger det klassiske digt *En Vise om Hellig-Olaf*. Her har en helt ny side av Welhavens digterbegavelse naadd et avgjørende gjennombrudd. Disse digte blev først offentliggjort i Brage og Idun, det ene 1839, det andet 1840, altsaa før J. Moes program saa dagens lys, men de passer ypperlig ind i sammenhængen og staar i fuld samklang med de følgende digte.

Nu kommer slag i slag poetiske bearbeidelser av norske sagn, men her spores for en stund tilbakegang fra visen om Hellig-Olaf, den nationale særklang bryter ikke paa langt nær saa seirrik igjennem.

Welhaven har ogsaa hat andre mer personlige erend at gaa i disse digte.

Et psykologisk emne som gang paa gang vender tilbake i hans digtning, tar hovedinteressen i *Jutulsbjerget* (se nedenfor s. 207, f.)

I *Kyst-Billede* er det den storslagne realistiske naturskildring som dominerer, sagnet føier sig til som et litet appendiks. Først med sagnet om *Eivind Bolt* samler Welhaven sig paany til kraftig, malende skildring av norsk folke-

liv. Her behersker han helt sine midler. Fjeldlandskapet er tegnet med faa, mægtige konturer, detaljskildringen er git med en fyndig knaphet, i slegt med sagastilen:

*Han kom til Dalen stor og rank,
med Lokker som til Beltet sank.
Han gik fra Hals til Fod i Skrud,
der skaaret var af Renens Hud.
Til Sølvbergjorden om hans Liv
var hægtet Hvæssesten og Kniv.
Med Strengelæg i Skulderbaand,
med askeskæftet Spyd i Haand,
hans Billed ligned lige godt
Brage og Tyr i Asheims Slot.¹⁾*

I Nærødalen oplevet Welhaven i sit eget indre hvordan naturens overmægtige vælde skaper naturbesjælende forestillinger i et menneskesind.

Paa Skibshøien, som slutter digtsamlingen av 1844, knytter sig til indledningen *Tomme Kjæmpehøie*. Her er det realistisk teori og refleksion som behersker fremstillingen. Gjætergutten som Welhaven møter derute paa kjæmpehaugen, levendegjør »Oldtids Kjæmpeskik« ganske anderledes klart for ham end de lærdes aandløse detaljer.

*Jeg spørger helst ved Høien
det levende Nu,
hvad Efterskin der falder
i nye Slægters Hu.²⁾*

De repliker Welhaven legger gutten i munden er ganske interessante og malende — men de virker ikke egte. Slik taler ingen norsk gjætergut.

Endda kjemper Welhaven for at finde frem til norsk form. I digte med ræsonnerende tendens lykkes det ham mindst.

Flere forskjellige strømninger kjemper om herredømmet i Welhavens diktning i disse aar. Ved siden av denne

¹⁾ IV, s. 211. ²⁾ IV, s. 237.

refleksionsbundne poesi gaar der en række sagndigte av helt anden art, saa inspirerte at de i al sin gjennomarbeidethet eier hele improvisationens friskhet og charme; de maa ha git hans digtersind en langt fuldkomnere utløsning, fordi de stemte saa helt med hans trang til plastisk klar kunst.

Samlingen av 1844 eier et ypperlig digt av denne art, *Asgaardsreien*. Her er alt anskueliggjort, støpt i malmfaste billeder, ikke et ord for meget i de jagende rytmer, form og indhold smeltet sammen til ett. Og norsk fra først til sidst. Welhaven maa ha følt en mægtig tilfredsstillelse da han skapte et mesterverk som dette. Han forstod at Jorgen Moes »freidige Haab til hr. Welhaven« hadde været vel begrundet. —

I begyndelsen av dette kapitel har vi set at 1830- og 40-aarenes literære strømninger langsomt, men sikkert, bar mot novelle og roman, og at hovedfordringen var at den nye kunstform i et og alt maatte gro av hjemlig grund. Vi saa norskhetsmænd som Storm Wang og Theodor Reginald reagere paa det nye krav i tiden og skrive »norske noveller«, som imidlertid paa ingen maate holdt maal, ikke mindst av den grund at disse forfattere manglet utviklet refleksion og realistisk træning.

Ogsaa intelligenspartiet gjorde sin skjønliterære indsats i bevægelsen.

Vi har set Collett levere smaa realistiske situationsbilleder fra dagens Kristianialiv — i versform. Det var det realistiske *indhold* det gjaldt at gi det fuldkomneste, mest direkte uttryk, og her kunde foreløbig versformen tjene intelligenspartiets digtere bedst, den var smidig og oparbeidet.

Welhaven gaar samme vei. Ogsaa han utløser virkelighetsiagttagelser og erfaringer, ja stundom sine egne realistiske teorier i lyrisk form. Likesom Collett gaar Welhaven grundig tilverks, gir sig tid til indgaende detaljstudium og kjemper sig fremover i utkast paa utkast. Vi finder saaledes grupper av emner som kommer igjen i hans

digtning gang paa gang i stadig fyldigere og mer avklarnet form.

Vi har alt set hvordan Welhavens naturskildring har vundet i sanddruhet, fylde og rigdom gjennom denne metodiske fremgangsmaate, om man kan bruke dette uttrykk her hvor det vel egentlig mindre dreier sig om en bevisst, fast formet plan, end om en helt lovmæssig, organisk — og derfor skridtvis — vekst og utvikling i Welhavens digterpersonlighet. Det er ut fra sine dypeste instinkter Welhaven har følt sig drevet til sin realistiske naturdigtning, derfor føier den sig ogsaa ind som et levende organisk led i vor literære utvikling.

Det var mot novelle og roman tidens dypeste blinde trang sigtet. Derfor ser vi at Welhavens naturskildrende digte — hvor han har naadd høidepunktet av sin kunst — eier en enkelhet i uttrykket, en slik bredde og magtfull stemning, at de, uten at charmen flygtet, kunde oppløses i prosa og sættes like ind i en moderne roman. Jeg henviser her til et digt som *Ængstelig Forventning*.

Men det var ikke bare norsk natur det efter det nye realistiske program gjaldt at skildre. »Folkets Liv«, dets »Hus og Hjerteliv« krævet sin tolker. Ogsaa her gjør Welhaven ut fra sine realistiske teorier en betydningsfull indsats, og det helt paa egen grund.

Welhaven har opfattet fuldt ut ogsaa den nationale side av dette program. Vi har set at han i sine nationale »romancer« har forsøkt at leve sig ind i folkets forestillingskreds, vi skal senere under omtalen av *Vasdrag og Skovmarker* se at denne opgave stadig er i forgrunden i hans bevissthet.

Men det kan allikevel altid bli *utenfra* han iagttar folkelivet. Welhaven glædes som en maler over dets kraftige konturer og dype, friske farver, hans digtersind er alltid optat av at bygge bro mellem nutid og fortid, nutids liv gir lys og relief til fortids sagn, og i de store, sjeldne øieblikke fortætter disse indtryk sig til en mægtig digterisk synthese,

til plastiske billeder av norsk folkeliv og folkelynne, som træffer midt i blinken (Asgaardsreien, Dyre Vaa, Raad for Uraad, o. a.).

Men først en digter som Bjørnstjerne Bjørnson, som fra barndommen av var vant og fortrolig med bondens liv og tænkesæt, kunde magte at gi en skildring av hans »Hus- og Hjerteliv« som var set *indenfra*.

Skulde Welhaven i sin digtning kunne ta op den psykologiske opgave som her forelaa, maatte det ske ut fra hans eget miljø og indenfor hans egen forestillingskreds, slik som tilfældet ogsaa blev.

Ved siden av hans realistiske naturskildringer og billeder av norsk folkeliv i nutid og fortid har vi her den *trede* hovedgruppe inden hans lyriske produktion, og at her likefrem blir tale om direkte forarbeider til norsk novelle og roman, det kan klarlægges gjennom uimotsigelige kjendsgjæringer:

Welhavens første digtsamlinger indeholder som før nævnt en række psykologiske digte og tillopp til menneskeskildring, og det kan paavises at karakterer og situationer som findes skitsert i relief i Welhavens digte av 1838 og 1844, gaar igjen i vor første psykologiske roman *Amtmandens Døtre* som fuldt utformede skikkelser i uopløselig sammenheng med miljøet og med bokens bærende idé.

Welhaven har tat sine emner fra samtidens liv og situationer, netop fra den kreds og tid hvor Camilla Collett senere hentet stof til *Amtmandens Døtre*.

Dette stof er paafaldende likt set og oppfattet. Welhaven og Camilla Collett levet ikke bare i den samme aandelige atmosfære, de samme strømninger og impulser undergit, men de led delvis under de samme savn, hadde de samme længsler og gav dem en kunstnerisk beslegtet form.

Men hermed er ogsaa likheten uttømt. Det er de samme kimer som ligger og spirer i deres sind, men de faar sin lovbestemte utvikling i to forskjellige temperament

— en Wergelands og en Welhavens — og i to forskellige litteraturepoker.

Welhaven utnyttet det givne stof først, alt i digtsamlingen av 1838 — ogsaa nu var det paatrængende virkelighetsindtryk det gjaldt at utløse intimest mulig, og længer var udviklingen endda ikke naadd end at det maatte ske i lyrisk form og bare antydningssvis. Men hovedlinjene er klare nok til at den direkte forbindelse mellem Welhavens og Camilla Colletts novellistiske indsats tydelig kan paavises. —

I Welhavens første digtsamling findes et længere digt av novellistisk indhold, *Den første Kjærlighed*. Her møter vi to menneskeskikkelser som senere gaar igjen i *Amtmandens Døtre*, »min Ven Emil« og hans elskede, den unge pike som var »smuk og sjæletom«.

Min Ven Emil var en idealistisk drømmer med høie forestillinger om den kjærlighetslykke han engang skulde naa. Ungdom og skjønnhet var ikke nok for ham, han krævet ogsaa hjertets og aandens fortrin.

*Mangen gang jeg syntes dog,
naar man raabte: »Hun kan hexe!«,
at hun remsed som en Lexe
Gaader, Vers og Tankesprog;
Fugle uden Flugt-Natur
var dog disse kloge Løier;
det var idel Papegøier
der sad brammende i Bur.*

*O med hvilken Hjertens Kval
har jeg dvælet ved og prøvet,
denne Magt min Dame øved
i en broget Selskabssal.
Alle priste hendes Smag,
hendes Vid og meget Andet;
men min Glæde var dog blandet
med en Tvivlers bitre Nag.*

— — —
*Hvad min Dame havde lært
kunde hun til Punkt og Prikke.*

*Men jeg tænkte: Kan du ikke
noget der er mere svært?
Kan du ei, mens Dagens Vind
suser om din laante Have,
bringe os en duftfuld Gave
af dit eget stille Sind?*

*— — —
I et flagrende Gevandt
nylig som en Fé du svæved;
o, men du er dog vel hævet
over Flagrelivets Tant?
Ak hvor prægtig er din Dragt,
paa dit Bryst Safirer tindre;
men du ved jo, at det Indre
gjemme maa den bedste Pragt?*

Den unge mands tvil var altfor velbegrundet, hans elskede indgaar et fornuftparti med ven Træmand . . ganske uden Præg og Farve. Forlovelsen deklarerer paa det bal hvor han havde drømt om at tilstaa hende sin kjærlighet.

*Og med Angst jeg stirred hen,
hvor hun sad, den fagre Dukke,
og jeg fik de samme smukke
Blik og Rosensmil igjen.
O, da vidste jeg det godt:
denne Ømhed var Methode;
det var blot en Smile-Mode,
brugt i Fleng til Stort og Smaat.*

*Derfor er mit Nag saa tungt,
derfor eier min Erindring
intet Punkt, hvor der er Lindring.
Hjertet var for varmt og ungt!
O, jeg sad i mange Døgn,
fredende om Sjælens Spirer;
men de vred sig til Satirer
mod den ene grove Løgn.¹⁾*

Dette er træk for træk Kolds historie i Amtmandens Dotre slik han skriver den i brevet til Müller — bare med en

¹⁾ III, s. 209, f. 217.

væsentlig ændring som viser skikkelsens *vekst* i Camilla Colletts fantasi og tankeliv.

I Welhavens digt forlover »Sommerfuglen« sig med en anden, i Amtmandens Døtre indgaar hun ogsaa et fornuftparti, men med den unge helt selv, og hun vil ikke slippe ham.

Camilla Collett hadde bruk for at tilspidse konflikten, hun generaliserer tilfældet og skaper det om til en mandens tragedie i uopløselig sammenhæng med de raadende samfundstilstande:

»Hvor hun var smuk! I denne Skabning, dette Ansigt laa de rigeste Løfter en Mand kan drømme om, Løfter — som hun idelig brød, hvergang hun aabnede Munden. Jeg ved ikke hvori dette laa, enten i Opdragelsen, tomme Omgivelser eller i hende selv, maaske i alt forenet. Hun var en Inkarnation af den moderne kvindelige Støbegodsopdragelse, der synes at have sat sig som Maal at afslibe ethvert Spor af Individualitet, kvæle enhver Gnist af selvstændigt Liv, og som i mindre dybe Naturer frembringer Usandhed i alt: Affektation istedetfor Følelse, Snerperi for Blufærdighed og Fraser for noget selvtænkt . . . Der er kun ét at føie til denne Karakteristik af min Elskede; men det er ogsaa det, der er pinligst for mig at bekjende for Dem, den Opdagelse, jeg tilsidst gjorde, at hun elskede mig i Grunden — ikke, og dog vilde hun gifte sig med mig . . . I dette Punkt var hun uangribelig og uden Stolthed«. ¹⁾)

Endda en række træk til den senere utforming av menneskeskikkelsene i Amtmandens Døtre leverer Welhaven i digtsamlingen av 1838 gjennom det poetisk-novellistiske utkast *Efter Soireen*.

Welhaven gir her et lyslevende interiør fra et av datidens Kristianiahjem, efterat gjestene har forlatt festen:

*Nu er det ensomt i Salen og Stuen;
Lysene slukkes, men Lamperne brænde.*

¹⁾ Amtmandens Døtre, 1893, I, s. 81, f.

*Frøknen har neiet for Herren og Fruen;
nu kan de sidde og tale om hende, —
nu er der Fred, nu er Festen tilende.*

Fruen er ængstelig for sin datter, men hendes mand beroliger hende, bl. a. i disse profetiske linjer:

*Endelig ved du jo godt, at der findes
selsomme Griller hos dannede Damer;
Alt hvad de føle og mene og mindes,
giver det drømmende Blik Panoramer,
danner sig let til Romaner og Dramer.*

Mens forældrene diskuterer hende, kjæmper datteren sin ensomme kamp. Welhaven har her med indtrængende psykologisk skarpsyn skildret en ung pikes smertelige vanmagt naar hun ser sin kjærlighetslykke truet, et tema som senere faar en saa bred plads i Amtmandens Døtre.

Her er Margretheskikkelsen git i store linjer:

*Atter en Aften med kvalfulde Minder,
atter et Nag i mit bævende Indre,
atter mod disse forræderske Kinder,
saa jeg hans forskende Ildblikke tindre,
Blikke, der ængste og martre og lindre.*

*Ak, kan de lindre? — de har ingen Varme!
Hjertet forsager og isner og gruer;
Haabet, der bar mig paa ømmeste Arme,
vakler og dør, naar han speider og skuer
Ømhedens dæmpede, nagende Luer.*

*O, hvilken Fryd blot at smykke hans Dage,
frede hans Hjem som en syslende Terne,
gjette hans Savn og hans lønlige Klage,
følge hans Fjed i det ødeste Fjerne,
tage hans Byrde og bære den gjerne!*

*Nu skal jeg dølge min dybeste Tanke,
grue ved alt hvad mit Hjerte vil gjemme,
kjæmpe, naar Barmen vil stige og banke,*

*se i hans Øie og høre hans Stemme, —
kjæmpe med Savn, som jeg aldrig kan glemme.¹⁾*

Forklaringen til denne merkelige overensstemmelse mellem Welhavens og Camilla Colletts menneskeskikkelser er ogsaa her den samme som før antydet: Welhavens og Camilla Colletts digtning springer av den samme erfaringskilde, i dette tilfælde fra den nærmeste av alle, fra deres eget gjensidige forhold.

Utgangspunktet er det samme: en rik og varm følelse hos den unge pike, som gir hende uendelige kvaler, fordi hun hvor det gjælder hendes livs lykke eller ulykke, er bundet av en engang for alle vedtat samfundskonveniens: »man kan ikke nok indskjærpe en ung Pige at lægge Baand paa sine Følelser og om mulig udrydde dem itide«, som amtmandinde Ramm uttrykker sig med stor aapenhjertighet.²⁾

De to digteres syn paa den foreliggende konflikt er det samme, de hævder begge den kvindelige følelses ret, Welhaven i disse linjer til den sørgende unge pike:

*Ak, hvis han kjendte din hellige Vilje
hørte det Suk du til Stjernerne sender,
sank han paa Knæ for den bøiede Lilje,
bortkyssed Taaren der svulmer og brænder,
lagde sit Liv i de deilige Hænder.³⁾*

Og paa spørsmålet om hvad han vilde gjøre om han hadde faat en kjærlighetstilstaaelse av en kvinde, utbryder Kold: »Havde det været et sandt og ekte kvindeligt Brev, da vilde jeg paa staaende Fod brudt op . . . Og jeg vilde ikke hvilet eller rastet, førend jeg havde ligget for hendes Fødder, førend jeg havde . . . O førend jeg havde —«⁴⁾

Men selv om Welhaven med enestaaende finhet og dybde i opfatningen hadde gjettet sig til det som kunde

¹⁾ III, s. 238, f. ²⁾ Amtmandens Døtre, II, s. 68. ³⁾ III, s. 241.

⁴⁾ Amtmandens Døtre II, s. 66.

forogaa i en ung pikes sind »etter soireens«, var han allikevel bare en tilskuere, hvis tilsomme nerver tanget virkningen av hans egne »forskende Ildblikke«. Trods den tragiske konflikt er konturene i hans digt milde, og man aner en lykkelig utgang.

En ganske anden sak er det med Camilla Collett, som selv hadde været objektet for Welhavens halvt ubevisste psykologiske eksperimenter, og som hadde hat tid til at la indtrykkene av al den kval hun hadde lidt, vokse og utdypes i sit sind.^{*)}

Først i hendes bevissthet blir Margrethe den sonderbare, tragiske skikkelse, som fyldte samtiden med fortærelse da Amtmandens Døtre utkom.

For Welhaven hadde den unge pikes lidelser været et moment av stor poetisk virkning — for Camilla Collett blev de en ætsende gift, som la et helt menneskeliv øde:

» . . . Denne Trang til at se os lide, denne Forfølgen saalænge vi flyr, dette isnende »hvad nu?« naar vi skv og overvældede stanser, denne Utrættelighed i at egge vor Svag-
hed, — lokkende Tale og kolde Miner, dunkle Ord og brændende Blikke! Disse Straffe naar vi er svage, Straffe, naar vi viser Styrke. Dette Raseri, naar vi vil løsrive os, denne Jalousi uden Omhed' . . . O Gud, hvad siger jeg! . . . Hvem talte vi om? Om hende, der blev bedraget for sit Liv, som jeg . . . som jeg.«¹⁾

Digtsamlingen av 1858 bringer endda et levende situationsbillede, som Camilla Collett siden plantet om i Amtmandens Døtre. Det eier ingen vidtrækkende betydning, det rummer ingen dyptgaaende psykologiske momenter, men det har allikevel sin interesse i denne sammenhæng.

Welhaven skildrer »et underdeiligt Billede« han engang hadde set:

*) Små Uds. 1843 (Jan.-febr.). Den store krise i Camilla Colletts liv av Lilly Heber.

¹⁾ Amtmandens Døtre I, s. 217.

*I Stykkets Forgrund stod et stille Par,
 adskilt fra Vrimlen, bag de tætte Grene;
 og Aftnens Lysning hvilte mild og klar
 paa denne smukke, sværmeriske Scene.
 Hun legede med Blomsten paa sit Bryst;
 hun stod som om hun lytted til hans Røst,
 og Blikket sænked sig saa let, saa ømt,
 som om dets Ild kun dæmpet var paa Skrømt.
 Hans Arm var udrakt, villig til et Favn,
 hans Læbe aaben til et deiligt Navn.¹⁾*

Her er omridset git til et av de skjønneste avsnit i Amtmandens Døtre, samtalen mellem Sofie og Kold nede ved rosenbusken den milde septemberkveld, like efter at Kold hadde hævdet den kvindelige følelses ret med henrivende veltalenhet: » . . . Sofie havde under Kolds sidste Replik forladt sin Plads, og var gaaet ned mod Blomsterkvarteret. Hun stod bøiet over en Busk, da Kold nærmede sig.

»De har ingen Mening havt i vor Strid, Frøken Sofie, De har ikke sagt et Ord.« Hans Læber skalv endnu af Bevægelse, hans Øie hvilede flammende paa hende.

»Se denne Rose,« sagde Sofie blussende, »hvor den er deilig, neppe udsprungen, og det midt i September! Jeg er i Strid med mig selv, om jeg skal bryde den af eller ei.«

»Tag den kun, en Nattefrost gjør det ellers Men det var ikke Svar paa mit Spørgsmaal . . . Sofie! . . . Se der er en til, en ganske deilig en!« Han stak Haanden dybt ned i Tornene og fik med Møie fat i den. »Den er endnu deiligere!«

»Virkelig?« sagde Sofie med et fint Smil. Hun holdt dem sammen. »Se nu ret paa dem. Mon det ikke er fordi De har revet Deres Haand tilblods, og at min var saa let at tage?«

»Det kan nok være,« sagde han forvirret, »men De har endnu ikke besvaret mit Spørgsmaal. Havde jeg Ret eller Uret?«

¹⁾ III, s. 189.

»Jeg har besvaret det.«

»Giv mig denne Rose,« sagde han »det er netop den jeg vil have.« Han kastede sin langt bort.

»Nei nu faar De den ikke,« sagde Sofie, og holdt den iveiret, og da han vilde gribe efter den, sprang hun hurtig henover Bedene opad Trappen og forsvandt bag Glasdøren.«¹⁾

I digtsamlingen av 1844 belyser Welhaven blendende Margretheskikkelsen endda engang i et eneste moment *Paa Ballet*:

*Rolig sidder hun, og dog bevæget
af en Kamp, som Verden ei skal se;
paa den tause Rosenmund er præget
Tungsinds Rune af den skjulte Ve.
Sterke Minder af en svunden Lykke
fængsles nu i hendes Marmorbarm.
Taus og rolig, uden Krands og Smykke
sidder hun i denne Glædeslarm.*

*Hendes Indre gjemmer en Novelle,
der er tom paa Handling, mat af Klang, —
den har ingen Rædsel at fortælle;
Angstens Uro fulgte dog dens Gang.
Kvindesjelens hemmelige Smerte,
der kan slukkes i en Vaardags Graad,
har dog truffet hendes varme Hjerte
allerdybest med en giftig Brod.*

*Og fordi hun har en Hverdags-Kummer,
skal den dølges, drog man hende hid.
Al den Mislyd, som en Festsal rummer,
blandes her i hendes indre Strid.
Hendes Lykkes=Drøm tilbagevender,
sært forvandlet nu i Fjas og Skrømt,
mens hun holder taus i sine Hænder
denne Glædes=Kalk, som hun har tømt.*

*Lad nu Dandsen bruse over Tilje,
og lad Glæden aabne vidt sin Favn! —*

¹⁾ Amtmandens Døtre, 1893, II s. 70, f.

*Jeg maa dvæle ved den brudte Lilje,
og kan glemme her mit eget Savn.
Jeg har læst paa disse hvide Kinder,
og paa denne smil=forladte Mund,
Alt, hvad Taaren tolker, naar den rinder
over dem, mens Verden er i Blund.¹⁾*

Paa den tid da dette digt blev offentliggjort, tumlet Camilla Collett med planer om at skrive en stor norsk roman.

Hun maa ha følt det som noget av en personlig kunstnerisk befrielse da hun i Welhavens marmorrene, meislede vers saa levende menneskeskikkelser løfte sig frem som av et relief, hvor de holdtes fangne i den lyriske ramme.

Og Margrethe=skikkelsen eiet Camilla Collett i endda inderligere forstand end Welhaven eiet den, ut fra sin egen selvoplevelse kjendte hun den i alle dens avskygninger.

Derfor magter Camilla Collett at gi hende den sidste avgjørende plastiske utforming, hun flytter hende ind i romanens rummelige livsforhold og gir hendes historie i konkrete træk.

Hun kan fortælle os Margrethes tanker, mens hun sitter i balsalen: »Naar jeg fra min Krog ser de unge Piger bevæge sig i en Balsal, saa yndige, saa lette, saa ungdomssikre, saa straalende af Glæde og Tankeløshed, fyldes jeg af en Vemod, en næsten moderlig Vemod, — hvis jeg for mine seksogtyve Aar turde bruge dette Udtryk. En Hær af Ængstelser stiger op i denne Vemod, Ængstelser, som jeg intet Navn, ingen Form kan give . . .»²⁾

Welhaven har selv hat en levende følelse av det helt foreløbige, det eksperimentelle i disse forsøk paa at løfte sløret for samtidens liv. Han var sig fuldt bevisst hvilket uhyre ubrukt stof han her øste av, og at opgaven, naar den engang for alvor blev tat op, maatte løses psykologisk.

1) IV, s. 98. 2) Amtmandens Døtre, I s. 221.

Det var realistisk sans som skulde til, evnen til at se og opfatte og medfølende at leve sig ind i andres sjæleliv.

*Ingen rystes ved det tunge Offer,
som en husbagt Skjebne kalder frem,
Ingen gransker disse bitre Stoffer
til Romaner i det snevre Hjem.
Saar der bløde under sløve Knive,
Sjele=Smerter i den gjængse Stil, —
hvo vil adle eder, hvo vil give
jer et Skjold mod Ironiens Pil?*

heter det i det tidligere citerede digt Paa Ballet.¹⁾

Welhaven har selv følt kald til at være med og gi sit bidrag til den nye realistisk-novellistiske digtning. Denne digtning skulde være, »ei blot til lyst« — den nye realisme skulde bruges til at blotte samfundsskader og overgreb, den skulde bli et kraftig vaaben i kampen for større og tryggere menneskelykke.

I *Soirée=Billeder*, som fulgte umiddelbart efter Paa Ballet, tegner Welhaven en av de »husbagte Skjebner« i store omrids. Efter den velkjendte sjælfulde skildring av *Præstens Datter* kommer beretningen om hvordan hun blir forlovet med »en Herre af den bekjendte prima Sort, hvis Liv betegnes med »Desværre!« hvis Krop er lang, hvis Sjæl er kort.«

*Uagtet intet er saa raat
som dette Ran i Vaarens Eden,
vi holde Sværdet dog i Skeden:
»Partiet«, heder det, »er godt«.²⁾*

Camilla Collett tok dette tema op paany, utdypet og belyste det videre i *Amtmandens Døtre*.

Det er som før nævnt i det hele en paafaldende overensstemmelse mellem Welhavens og Camilla Colletts idéliv og maaten de gir det uttryk paa. De har reagert paa samme maate likeoverfor samme virkelighet. Vi finder para-

¹⁾ IV, s. 99. ²⁾ IV, s. 107.

leller i deres digtning like indtil ordvalget. Her skal gis et eneste eksempel.

Welhaven klager over de moderne soiréer:

*Her taber Kvinden Yndets Duft
og disse fine Hjerteblade,
der alt i Spiren tage Skade
ved vor forcerede Drivhus=Luft.¹⁾*

I Margrethes dagbok føres tanken videre. Hun skjæler mellem den *egte* kvindelige følelse, »hin uvilkaarlige, ukaldede og uimodstaaelige Magt, der Planten lig, som fødes i Skyggen, nærer sig useet og upleiet af sin egen Saft, og som man ikke kan oprykke uden at oprykke Livets Rødder med det samme« og den *uegte* »Drivhuusfølelsen, Tilfældighedens umodne Frugt . . .«²⁾ —

Welhavens poetisk-novellistiske forsøk, fremfor alt Soirée-Billeder, hemmes og tynges av de langt utspundne refleksioner, som gang paa gang avbryter snart skildringen, snart handlingens forløp. Welhaven naadde aldrig det helt fuldendte her, selv om han magtet at gi glimt av overraskende skjønnhet og dybde, glimt som aapnet uventede perspektiver og som viste like ind i den paafølgende realistiske digtning, i novelle og drama.

Heller ikke lykkedes det for ham da han vel ti aar efter at Soirée-Billeder blev offentliggjort, forsøkte sig paa novelleformen. I *En Sjel i Vildmarken* er Welhaven helt lammet av sin refleksion.

Det blev allikevel, trods alt, den lyriske form som bedst og fuldkomnest utløste Welhavens psykologiske instinkter. Gang paa gang bryter de igjennem i hans produktion, ikke mindst i digtsamlingen av 1838. Det er de færreste av Welhavens psykologiske digte som gir sig av med at tegne konkrete menneskeskikkelser og skjæbner som kunde tjene

1) IV, s. 102. 2) Amtmandens Døtre I, s. 201, f.

som stot for videre utforming — de fleste av dem er dypt personlige, interiorer fra hans eget sjæleliv, eller situationer git i djerpe, flygtige træk, men av umiskjendelig psykologisk art.

Digtsamlingen av 1838 indeholder en hel række slike saker, som f. eks. *Foraarsdigte* (III, s. 41, f.), som efter al sandsynlighet gjengir en bestemt krise i Welhavens eget liv, og *Maria=sangene* (III, s. 75, f.), som alle beskjæftiger sig med forholdet til Camilla Wergeland, og som eier særlig et situationsbillede av sterk novellistisk virkning.

En skuffet Elsker er et interiør i Heines ironiske maner, *Til Frøken E. med en Samling Brodermønstre* gir med festlig vid en skildring av

»Den svævende, beklemte,
overgivne, ubestemte
kvindelige Krig, hvor mangen
stridbar Ridder gi'r sig fangen.«¹⁾

Den sidste Septemberdag begynder med en pragtfuld naturskildring som for Welhavens sjæl blir symbolet for en kvindeskikkelse han ikke kan glemme, uten tvil Camilla Wergeland.

*September! Sværmske med falmet Kind,
med Flagreklæder, brogede og smukke!
Vi hørte dine smertelige Sukke
i Løvet's Raslen og i Aftnens Vind.
I Taageslør Du stod paa Fjeldets Tind,
og kunde ei din Taarekilde lukke,
og saa i Graneskovens Mørke ind,
og saa din Sol i Sølvrovnen dukke.*

*Hvad kan du ville med din Asters=Krande,
hvori din Taare gjennemisnet bæver?
Hvad kan du ville, naar du let hensvæver
med Somrens Gjenfærd i en stakket Dands?
Ak, du er tryllet af det Svundnes Glands,*

*hver Gang et Sollys Mindets Forhæng hæver,
og Vaaren leger endnu for din Sands,
mens Boreas din sidste Rose kræver.*

*Amata, straalende og smerterig!
I Høstens Scene skued jeg dit Billed:
jeg saa din Taare atter, hvor den trilled
i Dandsens Hvirvel over Silkens Flig.
Ak, hvor dit Haab laa visnet som et Lig,
har du en døvende Allegro spillet,
og vakt min Sorg, der vilde glemme sig,
og vakt mit Hjertes Længsel, der var stillet.¹⁾*

Her er selve naturskildringen omformet til konkret realistisk psykologi. —

I samlingen av 1844 har Welhaven naadd mesterskap i at utkaste flygtige smaa psykologiske situationsbilleder. Han læser i menneskesindet og gir sine indtryk digterisk form:

*Hver Alf, der ømt vil røre
din liljehvide Kind,
skal hviske i mit Øre
Om Undinens haarde Sind.*

*Den deilige Undine,
der bringer Glemsels Drik,
hun har din kolde Mine
og dit tindrende Blik.²⁾*

Kostelig er Riddere og Drager med det onskapsfulde point:

*Og meget mindre byrdefuld
er Heltens Daad i vore Dage, —
naar selve Damen er en Drage,
der sidder over meget Guld.³⁾*

I næste digt, *Amateurer*, gaar det ut over mændene, som »med bøiet Ryg« nærmer sig ungpikenes »Sommerfugl«-skarer.

1) III, s. 236. 2) IV, s. 62. 3) IV, s. 78.

*Snart de komme ganske stille,
snart de løbe frem som Vilde;
Eders Flugt er aldrig tryg.*

— — —
*Om de sende saare mange
ømme Blik til deres Fange,
ak hvorlænge varer det? —
Siden maa I Meget taale;
siden sidder I paa Naale
i et traurigt Kabinet.¹⁾*

Samfundssatiriske glimt som disse maatte langsomt, men sikkert virke revolutionerende paa samtiden og forberede jordbunden for den mer detaljerte realistiske behandling av de antydende forhold i Amtmandens Døtre og i Ibsens samfunds-dramaer.

Menneskelivet og dets konflikter har grepet Welhavens sind saa dypt at de forfølger ham like ind i hans mytologiske digtning og i hans gjengivelse av folkesagnene, som ofte bare blir en forklødning for et realistisk-psykologisk point.

Det er i en viss mon tilfældet med *Det omvendte Bæger* og *Fristelsen*, men i endda høiere grad med digte som *Jutulsbjerget*, *Freys Elskov* og *Forvandlet Elskov*.

Det er et bestemt problem som optar Welhaven i disse digte, han vil advare for de daarende og gjøglende kræfter i elskovslivet, han vil vise hvad det fører til, om ikke ogsaa disse magter i mennesketilværelsen hæves op i bevissthetens dagklare lys:

*Den Magt der Ufred stifter
og øver Rænkespil,
bor i de dunkle Drifter,
der høre Jorden til,
de styre Jetters Stamme
i hvad den higer efter, —
hos den har Lysets Flamme
ei lutret Dybets Kræfter.*

¹⁾ IV, s. 79, f.

— — —
*Lig en Berserk der river
 med Blindhed Sværd af Balg,
 er Hjertets Glød der driver
 til overilet Valg.
 Ve den der kan forblande
 en Attraa, som bedøver
 med Elskovs Liv, det sande,
 som taaler alle Prøver! ¹⁾*

Det er smerten ved de dunkle, ukontrollerede magter i menneskesindet Welhaven hentyder til, naar det i Forvandlet Elskov heter:

*Det er en anden Smerte,
 en anden Kalk i Elskovs Kaar,
 med Gift fra samme Hjerte
 som henrykt i sin Lykke slaar —
 en Kalk saa tung og selvforskyldt,
 snart med en vammel Dvale
 og snart med varig Anger fyldt.*

*I alle Livets Gange
 har denne Jammer sat sit Spor, —
 men sjelden kun i Sange
 den finder et besjelet Ord.
 Og slaar den Strengen an en Gang
 ak da er al dens Mislyd
 fornyet i den brudte Klang. ²⁾*

En sønderreven, haanfylt poesi som (Heines og) Byrons kan ikke bringe trøst og klarhet i denne jammer, en dypt etisk digtning maa ta konflikten op og forberede dens løsning i menneskesjælene:

*En gud=indviet Stemme,
 Betoningen af Fromheds Røst,
 maa Verden først fornemme
 i Sangene af Sorg og Lyst,
 og Elskovs aandelige Pagt,
 som ingen Tid forandrer,
 maa vorde først en Verdens=Magt.*

¹⁾ IV, s. 301, 305. ²⁾ V, s. 176.

Men da vil ogsaa det unge par som andægtig knæler
ved alterets fot

— — i hellig Handling
i Troskabs Ed med Sjel og Mund,
begynde sin Forvandling
af Elskovs=Livets dunkle Grund,
og søge Kraft hos Ham, der kom
at knuse Slangens Hoved
og danne Slægtens Hjerter om.

Saa tungt hadde bevisstheden om al denne sjælekval
hvilt paa Welhavens sind at først en vaarmorgen med jub-
lende lerkesang gav ham mod til at røre ved dette emne:

*Hvad tyst jeg maatte gjemme
i denne Stund jeg tolke kan;
thi nu har Lærkens Stemme
min Sangs Akkorder slaaet an.*

Lerkesangen har »vakt hans Sjel paany,« git ham haab
og mod til at se fremtiden i møte:

*Og jeg har tænkt paa Dagen
hvis Gry af Haabet skimtes kun,
den Dag, da Rædsels=Dragen
ei ruger mer paa kristnet Grund,
og skal ei mer af Hjertets Liv
som Melusines Gjenfærd,
opstige mellem Mand og Viv. ¹⁾*

Welhavens sterke betoning av at ogsaa i elskovslivet
»Lysets Flamme« maa lutre »Dybets Kræfter« belyser enheten,
den organiske sammenhæng i hele hans forkyndelse.

Welhavens hævden av forstandens sondrende og ord-
nende rolle under den poetiske skabelsesproces var ingen
utenfra hentet, tillært æstetisk doktrin — den sprang med
nødvendighet ut av den livsopfatning han efterhvert kjæmpet

¹⁾ V, s. 180, 170, 182. Om det sagn Welhaven her har brukt, se
J. Moe, Saml. skr. 1877 II, s. 44.

sig til, og dette livssyn bundet igjen i arten av hans anlæg og i forløpet av hans egne sjælelige processer.

Eiendommelig for Welhaven er — hvad Arne Løchen nærmere har paavist¹⁾ — dette dominerende realistiske træk, at hans stemninger og sjælelige forestillinger av sig selv knyttet sig uopløselig sammen med konkrete, plastisk utførte naturbilleder.

I kraft av sit digterkald maatte Welhaven prøve at faa utløst disse forestillinger i en tilsvarende klar, anskuelig form. Hermed var Welhavens realistiske grundretning avgjort, den bundet til syvende og sidst i medfødte anlæg, i en bestemt naturgit maate at fornemme tingene paa.

Hvad under om Welhaven med disse naturanlæg uvilkaarlig vendte sig dit hvor han fik sine medfødte instinkter bekreftet og gjennomlyst, at han tillike blev en begeistret forkynder av tidens frembrytende realistiske teorier?

Her som overalt ellers hvor der er tale om en vidtrækkende indsats i nationenes aandsliv, sker den paa basis av samvirkende ydre og indre forutsætninger.

Men Welhavens indsats i norsk aandsliv er blit undervurdert i overordentlig grad. Det er grundfalsk som det har været hævdet, at denne indsats fremgik av en trang æstetisk dogmatisme og at nationen derfor forholdsvis snart gjorde sig færdig med den, at hans æstetik alt ved sin fremkomst var forældet, tilegnet som den blev paa anden haand fra Danmark og Tyskland, at hans digtning var en efterklang fra romantikens dage.

Likeoverfor en slik opfatning kan man ikke kraftig nok betone, først og fremst hans djerve, revolutionære realisme, dernæst den levende organiske sammenheng mellem hans intellektuelle bevissthetsindhold og hans poetiske produktion.

Det er netop det faste, gjennomarbeidede, den strengt organiske bygning som er det karakteristiske i Welhavens digterpersonlighet. Derfor hviler han ikke før hans med-

¹⁾ Løchen, Welhaven, s. 425. ff.

fødte realistiske instinkter og krav er blitt helt tilegnet og godt kjendt av bevisstheden, før de er løftet op i lyset av en hel sammenhengende livsanskuelse.

Det livssyn Welhaven kjæmpet sig frem til, kan i kortet karakteriseres slik:

Det dunkle og impulsive hører jorden til, i det bunder alle konflikter, al tvil, al smerte. Først gjennom tankens uavsluttede arbeide, gjennom »Aandens Daab«, splittes taakene, hæves og klares instinktenes jordbundne liv. Hvor der er lys, er der ingen smerte. Som for de gamle grækere var lys og lyksalighet synonyme begreper i Welhavens bevissthet. Han drømmer om en »Sangens Helligdom« paa en »gjenfødt Jord«

*»hvor alle Tivlens halve Ord
i Lys skal smeltes om.«*

Det lys som var formaålet for Welhavens lange kamp liv og gjenstanden for hans dype længsel, var i sin inderste kerne av religiøs art, han krævet det høieste, »det guddommelige lys«. I et digt av denne titel heter det:

*Dybest inde
i mit Tungsinds Gange
kunde du mit Hjerte finde,
som en frikjendt, lysbegjærlig Fange
saa jeg dig, min Sol, oprinde.¹⁾*

Welhaven hørte til de temperamenter hvis underbevisste liv vældet frit og frodig frem — karakteristisk er denne ytring av ham: »Er det ikke tungt, at der endnu i mig skal kunne dukke saadanne forvirrede følelser og ord frem, hvis rette kilde jeg ikke kjender?«²⁾

Men netop derfor tørstet han saameget mer efter lys og klarhet og fuld selvkontrol, efter at »Sjælens Dyb« maatte faa en »lutret Røst«, han krævet det med en bøns religiøse inderlighet:

¹⁾ V, s. 42, 103. ²⁾ Løchen, Welhaven, s. 346.

*Men i Dybet som jeg gjemmer
 dulgt for Verden, kjendt af Gud —
 der har Sjelen bundne Stemmer
 som skal løses paa hans Bud;
 Sukke kun derinde bæve,
 at hans Aand vil oversvæve
 Dybets Liv, som han fornemmer.*

— — —

*Lad min Sanger-Krands da slynges
 hen i Støv paa Glemsels Kyst, —
 naar kun hist, hvor Alt forynges
 Sjelens Dyb har lutret Røst, —
 naar kun der jeg griber Tonen
 i det store Kvad for Tronen,
 som til Himlens Harper synges!¹⁾*

Den som samler sig om at faa lagt sit væsens dyp ind
 under lysmagtene, henter varig hjælp og trøst:

*Mismods Klage
 skal som Taage lettes,
 op mod Lyset vil jeg drage,
 og for Smerter som kan ei forgjettes,
 bringe Dulmelse tilbage.²⁾*

Her staar Welhaven ved den dypest indgripende erfa-
 ring i sit liv, her rører han ved de høieste værdier hans digt-
 ning er i stand til at gi:

Det falder tungt paa hans sind at

*Kun Slægten, som til Lys blev skabt,
 og er af Gud i Høihed sat.
 kan i sin Modgang staa fortabt
 som i en evig Vinters Nat.*

Derfor toner i de sidste aar av hans digterliv denne
 forkyndelse fra hans læber:

¹⁾ V, s. 111. ²⁾ V, s. 104.

*Thi ved et Bliv fra Herrens Mund
oprinder Aandens indre Dag,
og føles i sit Væsens Grund
som gjenfødt Sjæl og Hjerteslag.*

*Saa mægtig er et Liv i Gud
mod Jordens vinterlige Gys, —
dets Kraft der driver Angsten ud
er Aand af Aand og Lys af Lys.¹⁾*

Her møter vi Welhavens livsanskuelse fuldt utfoldet — realismen er omformet til religion.

Welhavens prosaskildringer.

Frankrigsreisen sommeren 1856 var det som først gav Welhaven mod til at gi sig ikast med prosaskildringen.

Det er noget friskt og frigjort over de føljetoner Welhaven sendte hjem til Den Constitutionelle, de gir en række raskt tegnede, livfulde smaa-billeder.

Vi har tidligere set at hvad Welhaven først og sidst søkte under det væld av indtryk som møtte ham dernede i Paris, var overblik, kontinuitet, bekræftelse paa hans egne realistiske teorier.

Han leter etter en slik bekræftelse overalt, og han finder den hvor han vender sig hen, vissheten om, at nu er realisms tid inde — i musik, i malerkunst, i digtning og skuespilkunst, i hele atmosfæren som omgir ham (se ovenfor s. 35—57 og 185).

Efter Frankrigsreisen gik det mange og trange aar hen før Welhaven igjen forsøkte sig paa prosaskildring, og fra nu av bevæger den sig udelukkende i norske forhold.

Efter et par korte føljetoner i Den Constitutionelle 1841, hvorav især *Revieret* gir nogen karakteristiske smaa-interiører, følger *Billeder fra Bergenskysten* (1842).

¹⁾ V, s. 184, 185.

Her staar Welhaven helt paa hjemlig grund, han vil gi et billede fra sin barndoms egne, hvor han hadde fulgt faren paa hans embedsreiser.*)

Welhaven leverer en gjennomført realistisk skildring, han tegner først landskapet i store træk, gir os derefter et billede av befolkningen, dens arbeide og levevis, rikt paa malende, karakteristiske detaljer.

Det er et pionerarbeide Welhaven her tar fat paa. Ut fra sit intime kjendskap til de forhold han skildrer, drevet av sine realistiske instinkter, indleder han det vældige arbeide at kartlægge Norges land og folk i klare, kunstneriske bilder. Nationen var vaagnet til bevissthet og begyndte at ta sig selv i eie, folketype efter folketype, landskap for landskap.

Det er klart at dette grundlæggende arbeide maatte være sat igang i store hovedtræk, før det kunde bli tale om at levere fuldgyldig kunst i en helt national novelle og roman.

Welhaven kjendte sig ogsaa som noget av en opdager og kartlægger da han sommeren 1848 gav sig ut paa den reisen i uveisomme trakter han har skildret i *Vasdrag og Skovmarker* (se VII, s. 154).

Her er det vestlendingen som prøver at leve sig ind i østlandsnaturen. Han aapner alle sanser og lar indtrykkene strømme gjennom sit sind, han oppfatter en mængde detaljer og gjør en hel del fine og sikre slutninger om den eienedommelige art av natur og folkeliv han møter i disse trakter, men maalestokken han bruker, er vestlendingens, de psykologiske erfaringer om naturens virkning paa menneskesindet henter han ikke mindst fra guttedagenes streifliv i Vestlandets trange fjorddaler (s. 101), og bedst som han glir avsted over en natdunkel sjø med stille bredder, færdes han i vaakne drømme i Vestlandets »dybe Fjordbugter« (s. 136).

*) Welhaven nævner uttrykkelig *Askøen* (Saml. skr. VII, s. 59) som hørte ind under farens embedsdistrikt (Løchen, Welh., s. 6).

Vasdrag og Skovmarker er et meget interessant og karakteristisk fænomen i 1840-aarenes norske literatur, karakteristisk for den literære epoke det fremkom i, men fremfor alt for Welhavens egen forfatterpersonlighed. Her finder vi igjen i store linjer de hoveddrag som lot sig skimte i Welhavens lyriske produktion, men i dekomponert form, uten lyrikens digteriske synthese og strenge koncentration.

Ogsaa her grupperer fremstillingen sig om tre store hovedcentra: naturskildring, sagn og folkeliv, og endelig psykologi, som her for en mindre del fortætter sig i konkrete, plastiske skildringer. I Vasdrag og Skovmarker tar Welhavens psykologiske instinkter væsentlig form som et tankens uavladelige arbeide for at faa klarlagt fænomene, fremfor alt de sjælelige processer i hans eget og andres sind, og hæve dem op i lyset av en sammenhengende livsbetragtning.

Naturskildringen er gjennomført realistisk. Interessant er det hvad han selv fortæller (s. 187), at han *tok skisser* av de landskap han saa underveis — han hadde jo engang tænkt at bli maler.

Ogsaa i sine prosaskildringer gaar Welhaven formelig metodisk frem. Han gir ethvert landskaps fysiognomi, dets geologiske »Bygning« i faa, djerpe træk, han skildrer indgaaende vegetationen, fra de vekslende løv- og bartrær ned til skogbundens flora, han gir intime smaa skoginteriører av en eiendommelig duft og ynde. Eller han tegner mægtige utsyn henover endeløse, blaanende skogtrakter og blinkende vandspeil like op til bræ og tind.

Saa dypt har Welhaven trængt ind i den natur han vilde skildre, at han ikke bare har git dens billede i klar, plastisk form, men han magtet at fange de storladent skiftende belysninger og flygtende stemninger — i sin prosa som i sin lyrik naadde han frem til fuldgylldig naturskildrende kunst.

Ganske anderledes stiller det sig med sagnstoffet og de folkelivsskildrende avsnit i dette arbeide.

Med Asbjørnsens huldreeventyr i friskt minde har ogsaa

Welhaven villet avsøke de trakter han reiste igjennem for sagn og folketradition — det var jo 40-aarenes fremherskende interesse. Men for det første manglet Welhaven for en stor del det sikre grep og den utvungenhet som vel maa til for den som vil komme i kontakt med folkelige sagnfortællere, og for det andet var han aldeles hjelpeless hvor det gjaldt at gjengi uforfalsket folkelig tale, her kom hans noget abstrakt farvede, refleksionstyngede prosa ganske tilkort. Særlig pinlig virker denne Welhavens avmagt i gjengivelsen av Kirsti Gudbrands knotede vendinger (s. 125 f.).

Men hvor der er tale om stille at iagttå og medfølende at leve sig ind i folkelivet, ikke mindst sjælelivet hos folket, der trenger Welhavens blik dypt. Det er næsten rørende at se med hvilken andagt Welhaven gaar til den opgave at iagttå og skildre de folkelige typer han møter. Han gir deres fysiognomi og dragt i faa, raske træk. Under baatfartene og skogturene vender hans dype, granskende øine gang paa gang tilbake til disse skikkelser, han leter sig frem til deres tankeliv og forestillingskreds, med sine følsomme nerver oplever han paa sig selv hvordan skog og fjeld og sjø paa hver enkelt flek han drar forbi, maa gripe ind i sjælelivet hos fjeldgaardenes befolkning og gi det den bestemte naturbundne betoning.

Skildringen av Vestre Bergsund og bondegården indunder Ramberget gir intime, karakteristiske miljøer, fulde av stof for tanke og fantasi.

Welhaven følte selv trang til at inderliggjøre og utdype disse eiendommelige indtryk av folkets livskaar i avdalene.

»Der paakom mig en Lyst til at dvæle længere i den gamle Bjørneskyttes Kreds, for at betragte disse Folks Gjer-ning nærvæd, og opleve med dem, hvad der især kunde være betegnende for deres Kaar«, skriver han om sin avsked fra Rambergsgården.¹⁾

Men hvor flygtige og skitserte indtrykkene end er, frem

¹⁾ VII, s. 144.

av Welhavens skildring stiger ikke bare norsk natur, men ogsaa levende menneskeskikkelser i deres eiendommelige milio, skarpt og klart karakterisert, men endda bare i relief, i tæt sammenhæng med den mægtige natur som omgav dem.

Eftersom Welhavens beretning skrider frem, blir skildringen rikere og friere, sproget mykner op, og tar særnorsk klang og farve, naturmaleriene faar større bredde — nu skimtes ogsaa Jotunheimens hvite tinder — og billedet av mennesker og milio utdypes. Antonette og Marit og hele stellet paa Skillings teren er friskt og sikkert git. —

Indimellem alle disse skildringer er str dd en vrimmel av refleksjoner, av optrevlet psykologi, alltid interessant, ikke sjelden dyptgaaende.

Welhaven eksperimenterer med sig selv. Han oplever hvordan hans sj l vibrerer for hvert naturbillede, hvordan den blir som et speil, som tar indhold og farve av hvert forbiglidende indtryk. Denne følelse naar sit h idepunkt da han arbeider sig gjennom strækningen som var herjet av skogbrand. De sorte, forvredne stammer, stedets ode gru, gjorde det til et rent »inferno« for ham (s. 168, f.).

Beriket og styrket vendte Welhaven tilbake fra denne f rd. Selv om han ikke magtet at kl  de folketraditioner og de sagn han hadde hørt, i ledig, passende dragt som Asbjørnsen og Moe kunde det med mesterskap, hadde han allikevel gjennom selvoplevelse tr ngt dypere ind i forstaaelsen av folketraditionens væsen og art:

For at kunne opholde livet under kampen med en streng, overm gtig natur, maatte folket aandiggj re den, omdigte dens v lde og gru og dens koglende magt i personifikationer. Gjennem denne sjælelige virksomhet, denne bevissthetens bestemte front likeoverfor f enomenene, var mennesket igjen blit herre og mester likeoverfor naturen — det var Welhavens tankegang, som gav sig utslag ogsaa i hans lyriske digte (se f. eks. det mægtige digt *I Uveiret*, V, s. 56).

Sagn og folketradition blir »Midlere mellem Naturen og Menneske-Livet«, en hjælp under livskampen (s. 149). Paa denne maate blir for Welhavens bevissthet selve det urealistiske sagnstof et utslag av den gjennemarbeidelse og aandiggjøren av alle indtryk som hans paa realistisk-analytiske instinkter byggede livsopfatning krævet fremfor alle ting.

Slik omdannet og omskapt han »nationalromantiken«s fænomener i realismens billede og i dyp sammenhæng med dens væsen. Welhavens befatning med nationalromantiken støttet sig ikke paa nedarvede romantiske synsmaater, den var begrundet i moderne realistiske teorier og underbygget med førstehaands psykologiske eksperimenter (sml. nedenfor s. 250, 255, 276).

Dette møte ansigt til ansigt med folket i dets haarde kamp for livet har gjort et dypt indtryk paa Welhaven og git ham en ny maalestok for vurderingen av vort hjemlige kulturliv. Han kan ikke lukke øinene for det ubarmhertige faktum at der gis mennesker »som ei hærdes og opdrages, men overvældes og sløves af det nordiske Hjems Strenghed«, og av dem maa der bli færre og færre eftersom folkets livskaar bedres.

»Men vi«, legger han til, »der sidde lunt inden Døre maa da ogsaa ophøre med det aandelige Kjælenskabs Klage-toner over Hjemstavnens Armod, Kulde og Mørke«. ¹⁾

Skjønt skildringene i Vasdrag og Skovmarker bærer præg av det helt forsøksmæssige og foreløbige i anlæg og utførelse, staar den allikevel langt over Welhavens næste prosa-arbeide, novellen *En Sjæl i Vildmarken* (1856).

Her hvor Welhaven i prosaform har villet samle sig om en digterisk synthese, her glipper det for ham. Her hvor han mangler de reelle, levende virkelighetsindtryk som bar fremstillingen i Vasdrag og Skovmarker, her blir hans stil abstrakt og blodløs, skildringene underlig avbrutte og korte, uten vingefang.

¹⁾ VII, s. 172.

Welhaven, som i sin lyrik kunde finde saa djervt og spænstig uttryk for norsk natur og folkelynne, stiller sig her i en docerende positur likeoverfor sit stof, og henfalder til et utvasket, elegisk foredrag, hvor refleksionen brer sig over alle grænser og kvæler alt liv. Kompositionen er løs, episk drift og billeddannende evne mangler. Og Welhaven, hvis høit udviklede psykologiske instinkter sjelden slaar feil, begaar den uhyrlighet at la Hvide-Sara betro »Skovmarkens . . Ekko« »ei ligegyldige Raab, men alvorlige Tanker, just saadanne som vi, der leve i det tætte Menneske-Samfund, sjelden udtale og sjelden betro hverandre«. ¹⁾

Dette er falsk, hævder den unge Bjørnstjerne Bjørnson i en artikel i Morgenbladet for 3 mars 1856, ²⁾ han kjendte bøndene.

Welhaven gav sig for sent i kast med novellistisk prosaskildring, han var stækket av sit lange og haarde kampliv og av de karrige utviklingsmuligheter for netop hans eiendommelige anlæg, han magtet ikke lenger at bryte nye veier.

Men han gjorde utviklingen trolig med, og gav sin indsats der hvor han trodde den krævdes.

Welhaven som literaturhistoriker.

Ogsaa de videnskabelige arbeider vi har fra Welhavens haand, hviler som hans lyrik og prosaskildringer tæt og fast paa den grundvold av realistiske teorier som blev tømret under 1830-aarenes kamptid. Vi møter i dem fuldt utfoldet det grundsyn som gav sig et saa monumentalt uttryk i hans indbydelse til literaturhistoriske forelæsninger av 1837.

Vi husker hvordan Welhaven saa paa literaturen under det synspunkt at livsprocessen ogsaa der maatte arte sig som organisk vekst, kontinuerlig utvikling utfra ethvert tidspunkts og ethvert enkelt folks givne forutsætninger. Dermed var

¹⁾ VII, s. 233. ²⁾ Sml. Collin: B. Bjørnson I, 293.

nationaliteten gjort til det bærende grundlag, til protoplasmaet i ethvert lands literaturvekst, og den realistiske sans og evne — »hvad jeg selv kjender, derom kan jeg bedst synge« — til nerven i alt fremskridt paa litteraturens omraade.

Denne nye literære vurdering, dette naturhistoriske syn paa aandslivet, som i tæt sammenhæng med tidsstrømningene vældet frem av Welhavens eget eiendommelige livssyn, kom ham ubevisst til at tjene uavviseelige krav i tidens og nations udvikling.

Med overlegen strategisk dygtighet utnyttet Welhaven sine realistiske teorier og sin pragmatiske historieopfatning i et djervt og seirrikt felttog til bedste for den norske indsats i fælleslitteraturen.

Her møter vi en nyt, betydningsfuldt utslag av 1840-arenes nationale ekspansion, i slegt med P. A. Munchs landevinding for norsk historie.

Efterat Welhaven i Langes Norsk Tidsskrift for 1849 (IV) hadde offentliggjort *Om Betydningen af det norske Selskabs Opposition mod den Ewaldske Poesi*, laa han i en række aar i aapen feide med danske literaturhistorikere og fik høre ondt for sit særnationale standpunkt. *Levin* kalder Welhaven for »Det norske Selskabs subtile Advokat«, og *Molbech* protesterer høilydt mot den nye vurdering Welhaven vil indføre.¹⁾

Men Welhaven gav sig ikke. Han utgav senere avhandlingen av 1849 sammen med flere andre, foredrag og bruddstykker av literaturhistoriske forelæsninger, som en selvstændig bok under fællestitelen *Ewald og de norske Digtere* i 1863 — de danske literaturhistorikere skulde ikke dø i synden.

Endelig, i 1868, da hans samlede skrifter blev utgit, fik de sin plads ogsaa der.²⁾ Eftertiden skulde faa dømme om hvor retten laa.

¹⁾ Se fortalen til Ewald og de norske digtere, Kra. 1863. ²⁾ Bind VI og bind VIII.

Welhavens literaturhistoriske avhandlinger virker den dag i dag forbausende frigjorte og moderne. Han har foresatt sig at korrigere en hel række indløpne feil og misforstaaelser i den literaturhistoriske opfatning av forhold og begivenheter i fællesliteraturen. Mot danske literaturhistorikers dels bevisste, dels ubevisste forskyvning av virkelige forhold, mot forut givne meninger og interessesfærer vil Welhaven søke at sætte sit utviklingshistoriske syn, »den rene historiske Betragtningssmaaade« (VIII, s. 42, sml. ovenfor 105 og 107) — dette var ogsaa et fremtrædende træk i P. A. Munchs videnskabelige arbeidsprogram, som vi senere skal se.

Overalt prøver han at leve sig realistisk og psykologisk ind i forholdene og gi dem som de virkelig var.

Dette er den alvorlige grundstræben som bærer Welhavens literaturhistoriske undersøkelser, og som løfter hans avhandlinger høit over partiindlæggenes nivaa. Fordi Welhavens syn paa literaturhistoriens skiftende fænomener staar i fuld organisk sammenhæng med hans egen gjennomarbejdede livsopfatning, derfor er hans holdning saa gennemført selvstændig — og i den mest direkte strid med de synspunkter og meninger man populært tillægger ham.

Welhavens literaturhistoriske avhandlinger og foredrag ompaander tidsrummet fra Petter Dass til Oehlenschläger, og først ved at stille dem i tidskronologisk sammenhæng faar vi fuldt overblik over kontinuiteten i Welhavens literaturhistoriske indsats. Grundlinjene i hans opfatning er som nævnt angit allerede i hans indbydelse til forelæsninger av 1837, i hans trykte avhandlinger, som vistnok for størsteparten gir stoffet fra 1837 i avklart form, finder vi hans ungdoms livssyn og teorier konsekvent gennemført.

Welhaven har følt det som hadde han en opgave at løse i vort folks kulturliv, da han gav sig ikast med sin literaturhistoriske forskning. De gamle kulturstater har altid været »mindekjere«, sier han etsteds, men »vi have . . . altfor længe . . . manglet Tilegnelsens Udholdenhed og dybere Sands . . . vi . . . lode . . . os lokke af fremmede Syner og Toner, og

tabte Hjemveiens Traad i Vandringer paa de fremmede Bæner, der for os saa ofte bleve Irgange.«¹⁾

Det er netop »Hjemveiens Traad« i fællesliteraturen Welhaven vil opspore, den traad som ledet frem til et selvstændig norsk aandsliv, slik det leves idag.

Det billede Welhaven gir av fælleslitteraturens utviklingsgang, er i store hovedtræk dette: Folkedigtning og kunstdigtning maa strømme av samme kilder, om et lands litteratur skal bli helt nationalt præget, men paa Petter Dass's tid blev litteraturen ensidig intellektualistisk farvet, »det lærde Væsen« forvandlede »en tidligere Kulturs Former«, derfor kom »den i Folket levende Digtning ei til Uddannelse i Kunst-Poesi.«²⁾

Midt i denne tørre periode møter vi Petter Dass's digtning som et friskt opvæld, et bud om lysere tider. Petter Dass var »en Sanger for Folket«, hvis digtning var præget av en »indre Sandhed og Naturlighed«, »et gyldent home-risk Enfold«, fordi hans digtergenius uten tanke paa teorier og formler suget næring fra de nærmeste livsforhold.

Nordlands Trompet er bygget over »virkelige, nærliggende, ogsaa for ham vigtige Livs-Interesser,« den henvendte sig »til Folket i Nordland,« den er fuld av »sande Lokalfarver«. Dertil kom at Dass skrev »efter sit Fødesteds Talemaade.« Welhaven fremhæver tilslut »Friskheden og Friheden i hans Digtning . . og dens vedvarende Anseelse i Folket.« »Som en skjult Aare gik . . hans Poesi gjennom Folkelivet. Men senere norske Digtere have gjenfundet den der og følt dens belivende Kraft. (J. N. Brun, Zetlitz, Claus Frimann).«⁴⁾ —

Det er de samme demokratiske grundlinjer Welhaven fremhæver i Holbergs indsats — han var en forfatter

1) VI, s. 227. 2) s. 109, f. 3) S. 120, s. 136—38. 4) S. 146, s. 153—54.

»med national Sands, der tænker og skriver for det Folk han tilhører.«

Holbergs komedier var »Nydannelser i omfattende Betydning . . . Hovedkaraktererne ere hans egne . . . Hans hele Personale har nationalt Liv.«

Welhaven forsvarer Holberg mot den anke at han henset sine skildringer av samtidens liv bare fra de lavere klasser. Welhaven betoner, at Holberg maatte gripe ned i folkedypet for at skape noget »Eiendommeligt«, de høiere klassers liv var unationalt, »tilskaaret efter udenlandsk Snit«.

Welhaven fremhæver Holbergs dobbelte formaal: han vilde »moralisere og uddanne Sproget«, han vilde »forædle og løfte Folket« ved at drive det til »Selvtænkning og Selvsbetragtning.« (Sml. Welhavens digt til Holberg, IV, s. 92).

Welhaven noterer med glæde at Holbergs genius gang paa gang »gjennembrød Theorien« — derfor blev hans digtning saa fuld av det levende liv.

Holberg som vilde »udbrede Almendannelse over det hele dansktalende Folkesamfund« og skape en literatur paa morsmaalet, naadde ogsaa sin demokratiske hensigt, det lykkedes ham virkelig at skape »en ny Klasse Lærere af den store Mængde, hvis Sag det ei kunde være at forstaa fremmede Sprog.«¹⁾

Mot den megen tale om Holbergs »grove Skjemt og lavkomiske SkriftsArt« hævder Welhaven hans »Skrivemaades og VerdensAnskuelses gjennemovede Finhed og Overlegenhed«, og han slutter med at slaa fast at Holberg stod paa høiden av sin tids kultur.²⁾

De samme hovedpunkter som ovenfor er skissert, gaar igjen de avhandlinger Welhaven har samlet under fællestitlen *Ewald og de norske Digtere*:

Midt i en teorireden tid, i en digtning som var hemmet og skjæmmet av skoleregler og uegte tilsætninger, bryter naturtonene igjennem, sanger født av livsvarme stemninger,

¹⁾ IV, s. 160—71. ²⁾ S. 190.

bud fra en levende, dyp nationalfølelse, en sund sans for det oprindelige og ekte, for det enkle og klare, som dæmnet op for tidens svulst og unatur, en retning mot det demokratiske, hvis ideal var en digtning i og for folket — hele bevegelsen baaret frem av mænd som stod paa høiden av sin tids kultur.

Og, vel at merke, det er *nordmænd* som gjør denne indsats i den dansk-norske fælleslitteratur!

Welhaven blir aldrig træt av at gjenta dette faktum og belyse det fra alle kanter, i stort og smaat. Han har fundet »Hjemveiens Traad« og han slipper den ikke. Han vil præge den saa dypt ind i folkebevisstheten at den aldrig kan mistes igjen.

Under en energisk imøtegaelse av en række danske litteraturhistorikere og digtere (ogsaa Oehlenschläger) blotter Welhaven danske litteraturforhold i sidste halvdel av d. 18de aarhundrede, han viser hvordan *Selskabet for de skjønne Videnskabers Fremme* arbeidet »efter den døde Theori«, hvor aandløst og doktrinært *Det danske Literatur-Selskab* var, han peger paa hvordan Ewalds æstetiske teorier »vare i Et og Alt skole-rette i den Tids Aand«, hvor sterkt han var avhængig av »ydre Paavirkning og af fremmede Personligheder« . . hvordan han altid saa hen til autoriteter.¹⁾

Han viser hvordan den ene av tidens to herskende retninger, beundringen for de antike mønstre, »knyttede Poesien til en fremmed Verden og . . til staaende Emner. Derved blev den utilgjængelig for den store Flerhed, upaavirkelig for Nationalaandens Inspirationer, hvoraf alene en blivende Indflydelse, et frugtbart Kredsløb kan fremgaa.«²⁾

Altsaa: først paa national grund opstaar organisk vekst.

Og han belyser paa den anden side skarpt faren ved den indbrytende tyske paavirkning. De indflydelsesrike tyske medlemmer av danske literaturselskaper stod uten kontakt med landets nationale traditioner, Klopstocks forsøk paa at indføre digtmotiver fra den nordiske oldtid strandet paa det

¹⁾ VIII, s. 12 og s. 342—44. ²⁾ s. 153.

faktum at disse motiver ikke hvilte »paa Nationalitetens Grund eller formaaede at udtrykke dens Væsen.«

Det var lutter »chimæriske Billeder af en germanisk Fortid« Klopstock søkte at indføre i litteraturen, derfor hemmet de »den klarere poetiske Opfatning« av emner som med tiden skulde bli frugtbare for litteraturutviklingen.

Klopstock bygget i luften, hans æstetik manglet organisk enhet og sammenheng, han sprang over mellemlid i sit forsøk paa at skape en national litteratur, forsmadde f. eks. »ligesaa vel Folkepoesiens og de tidligere Digterskolers verdslige »frische Lieder«, som den lutherske Kirkes udmærkede PsalmeDigting.«¹⁾

Ewald og hans skole søkte at indføre hele dette løse, klopstockske apparat i dansk litteratur, men opnaadde bare at skape »en uorganisk StilBlanding, der med rette kaldes barbarisk.«

Endelig belyser Welhaven drastisk Ewalds og hans samtids blinde beundring av Klopstock, som »i fornem Ro modtog sin Tribut af SkjønAanderne i et Folk, der var og blev ham ligegyldigt, skjønt han havde fundet et Hjem i dets Midte«, og han peker paa »den tyske hovmodige Miskjendelse af det nordiske Aandslivs Eiendommeligheder,« som er saa dypt rotfæstet, at man endda kan møte den, sier Welhaven, men som alt under fælleslitteraturen blev utaalelig »især . . for . . Nordmændene.«²⁾

Midt under disse tilstande og i tèt sammenheng med dem kommer nordmændenes epokegjørende indsats. Mot de danske literære foreningers »doktrinære Samhold« stillet nordmændene sit »norske Selskab«, en helt igjennem fri sammenlutning om æstetiske formaal, præget av »en levende uafhængig Aand«, av indbyrdes fordragelighet og fordomsfrihet. Det norske Selskabs poesi sluttet sig »naturlig til foregaaende Stadier i den danske LitteraturUdvikling« (fremfor alt til Tullin), paa den maaten blev den naturlige sam-

¹⁾ S. 43—46. ²⁾ S. 58, 50, 116.

menhæng igjen knyttet og vilkaarene skapt for en skridtvis organisk utvikling paa national grund.

Det har vist sig at det var nordmændenes friske »Stemnings-Digte og Vise-Poesi« og ikke tidens oder og »høitstigende Sange« som hadde »Rod i Literaturen og . . . laa Folkekarakteren nærmest«.

»Fjeldduften og Fjeldskyggen« fra Norge »havde Magt til at naa dem paa den danske Slette« (s. 205), derfor hadde de norske digtere »en Forkjerlighed for at behandle poetiske Emner af deres Fødelands Natur og Folkeliv. Det er som om enhver af dem har været ledet af den Tanke, Claus Frimann udtaler: »Hvad jeg kjender, derom kan jeg bedst synge.« »Og hvilken rig, selvstændig og kjærnefuld poetisk Literatur skulde ei Danmark og Norge have eiet, dersom alle vore Digtere havde fulgt denne paalidelige Sætning!« tilføier Welhaven.

Selv om nordmændene brukte tidens herskende digtformer og nødvendigvis maatte gjøre det, længer var man endda ikke kommet, saa eiet deres produktion allikevel en »oprindelig, besjælende Virkeligheds Grund«, de øste av sit »egte Erindrings-Dyb«.

Derved kom nordmændenes »hjenlige Poesi«, som i enhver retning var knyttet til det levende liv, til at danne motstykket til Ewalds svævende, abstrakte digtning.¹⁾

I en følgende avhandling gjennomgaar Welhaven disse norske digtere én for én, og han kommer til det samme resultat som under behandlingen av Petter Dass og Holberg, at det er nordmændenes sunde sans og realistiske evne og deres helt igjennem demokratiske retning som ved siden av et friskt og egte poetisk naturkald betinger deres indsats i fællesliteraturen.

Særlig har Welhaven beskæftiget sig med *Claus Frimann*, som »levede og virkede blandt Folket og var en Folkesanger af første Rang«. I den ensomme fjordbygd hvor han

¹⁾ S. 117—19.

bodde, »fik hans Aand daglig Næring af Naturens og Fol-
kets uforfalskede Liv«. Han levet sig saa intimt ind i sit
miljø at han »opfatted Tingene med Almuens Sandser«. Ut
fra denne naturgrund »fremskjød hans Digtning duftende
Eng-Blomster, og kunde ei fortrænges af den Plantning han
havde medbragt fra Bog-Verdenens Vexthuse«. De »tvungne
og udstuderede Vers« blev sparsommere, mens det viser sig
at Claus Frimanns skildringer blir utorlignelig sande naar
han »uforstyrret af boglige Hensyn befinder sig paa sin
Umiddelbarheds Stade«; da føltes det som om hans digte
snarere skulde være »udsungne« end nedskrevne.¹⁾

Netop paa grund av hans sunde realistiske sans blev
Claus Frimanns poesi saa selvstændig, »en Digtning uden
Forbillede«. Netop ved at kaste det reglementerte »Digter-
Kostume« og »gaa ind i Folket... fandt han sig selv i sin
rette Kraft.«

Welhaven mente at Claus Frimann var den ypperste
digteraand blandt alle de norske sangere fra den sidste halv-
del av forrige aarhundrede, og han fandt en av Frimanns
største fortjenester i den ting, at han hadde »talt forstaaeligt,
oplivende og belærende til den uoplyste Folkeklasse.«^{2) *}

I skildringen av Johan Nordal Brun fremhæver
Welhaven hvor inderlig han tok del i Norges nationale reis-
ning i nødaarene før 1814, og hvordan man overalt i hans
digtning møter »Nordmands-Præget og Glæde over Norge...
Digtet »Den norske Gut«... er saaledes... specifikt norsk,
saavel i Lokalfarve som Sprogtone.«³⁾

Det er magtpaaliggende for Welhaven at peke paa den
nationale tendens som gjorde sig saa sterkt gjældende blandt
datidens norske digtere, han fremhæver den hos Edvard

¹⁾ VI, s. 192—98. ²⁾ VIII, s. 244. ³⁾ VIII, s. 252—53, s. 280

*) Personlig var Welhaven saa interessert for Claus Frimanns digtning
at han selv fik istand et nyt utvalg av hans bedste folkepoesi og
forsynte den med en udmerket fortale (se VI, 192, ff. hvorfra de
fleste av de foregaaende citater er hentet).

Storm (folkedigtning i gudbrandsdalsk dialekt) og hos Jens Zetlitz, hvis poesi er »norsk gjennom den hele Skala«. ¹⁾

Stor interesse viser Welhaven utviklingen mot særnorsk språk og stil inden fælleslitteraturen. Alt under behandlingen av Petter Dass skriver han: »... Norske Digtere ... have ... til alle Tider brukt Ordbetegninger og i det Hele et Stil-Præg, der viser deres Nationalitet« — en »Kjendsgjærning som altfor meget hos os miskjendes«. ²⁾

Digterne i Det norske Selskab hentet ikke bare nye motiver fra sit hjemland, men ogsaa »Vendinger av god norsk Malm«. Han taler et andet sted om J. N. Bruns »Talekunst, hvori vort Sprogs Malm og Kraft mægtig er aabenbaret.«

Welhavens literaturhistoriske avhandlinger munder tilslut ut i et kraftig og uforfærdet forsvar for *Det norske Selskab* mot dansk miskjendelse, og han prøver overalt at trænge ind til sakens kjerne.

Han tilbakeviser energisk beskyldningen for misundelse og partihad fra Det norske Selskabs side likeoverfor Ewald og hans skole. Aarsaken til kampen og det fremstøt den gav literaturutviklingen laa dypere, striden var i virkeligheten »et Sammenstød af modsatte Anskuelser« — og den maatte komme.

Det norske Selskab var »udviklet af indre Kilder« i motsætning til de danske literaturselskaper, som var kommet istand ved ydre magtmidler, og som derfor kom til at virke som »hemmende Forholdsregler«. Nordmændenes forening var »et Digter-Forbund« til literær utvikling, her var det digtere som fremsatte oppgaver for digtere.

Striden mellem nordmænd og dansker kom i virkeligheten til at bety et mægtig fremstøt ogsaa for dansk kultur og dansk nationalfølelse.

Nordmændene var det som fremfor alt motarbeidet tyskheten og befordret sprogets klarhet og eleganse, derved blev

1) VIII, s. 252—53, s. 280. 2) VI, s. 146. 3) VIII, s. 142, 247. 4) VIII, s. 206, 290.

det nordmændene som til syvende og sidst mest energisk førte kampen for at »vedligeholde det indre Eiendommelige i den danske Poesi«. Men dette resultat kunde umulig være naadd, om ikke de ledende inden Det norske Selskab hadde staat paa høiden av sin tids kultur, ja i visse retninger raget op over den.

Det norske Selskab repræsenterte den vaakne kritik og den sunde sans, mot tidens hykleri i religion og literatur stod det som én mand. Men det som fremfor alt rustet Det norske Selskabs digtere til at ta téten i literaturutviklingen, det var dette faktum, at de overalt gjorde motstand mot hemmende tvang, at de i meget stor utstrækning magtet at frigjøre sig fra autoriteter og skoleregler.

Fasting hadde naadd langt i æstetisk fordomsfrihet og kritisk skarpsyn, og Wessel hadde bragt det »videre end enhver Anden i Danmark paa den Tid«. »Poesiens renere og klarere, med Naturen og det uforfalskede Menneskeliv sammenstemmende Væsen foresvævede ham i en Anelse«. Likesom Holberg før ham vakte han tiden til »en vigtig Selvbetraktning«.

I stilen er det fremfor alt klarhet og ynde han satte ind, slik at den »stoftunge, brogede Diktion« tilslut mistet overvegten. »Den Wesselske Negation og Ironi« balanserte »Ewalds høi-stemte, rungende Foredrag«.

I det hele er det uimotsigelig, hævder Welhaven, at nordmændenes poesi »denne Vext paa Virkelighedens Mark« repræsenterte et sandt fremskridt.¹⁾

Den literære bevægelse som utgik fra dem, eier en dobbelt betydning: »Nordmændene har i en af vor Literaturs viktigste Epoker . . søgt at værne om den danske Digtekunsts Renhed og naturlige Udviklingsgang«, og de har samtidig »anslaaet og tildels gjennomført en eiendommelig Poesi paa Nationalitetens Grund«.²⁾

Welhaven tar ikke med glacéhansker paa de danske

1) VIII, s. 220—24, 280, 289. 2) VIII, s. 121—22.

litteraturhistorikere under kampen for at faa slaat fast dette faktum. Han undersøker og imøtegaar danske kritiske indlæg i fortid og nutid og blotter uten skaansel trangsyn og æstetiske fordomme. Likeoverfor smaaskaaret detaljkritik og misvisende forutsætninger prøver Welhaven altid at trække de store, ledende hovedlinjer — det er det utviklingshistoriske syn han vil sette ind. —

Welhavens angrep paa dansk litteraturhistorisk forskning, hans hævvelse av nye metoder og nye synspunkter, faar øket vekt ved at det fremkom midt under skandinavismens blomstring.

Skandinavisme betød for intelligenspartiets mænd ikke opgiven av egenart og egen indsats, den manet tvertom til oppgjør av fællesboet, til skarp og prægnant betegning for det selvstændige bidrag hver enkelt nation hadde at yde til en fælles nordisk kultur.

For norsk aandslivs vedkommende gik P. A. Munch og Welhaven i spidsen her. Ogsaa Schweigaard følte sig kaldet til at revidere det juridiske og økonomiske fællesbo med Danmark, og ogsaa han møtte opposition dernede. Vi ser det: bevægelsen som førte med sig det kritiske oppgjør av fællesboet med Danmark, var almindelig og høist karakteristisk for intelligenspartiet og stod i tæt sammenheng med den nyvakte nationalrealistiske sans.

Den blev baaret frem av en uutslukkelig sandhetstørst og modnet gjennom alvorlige studier av mænd som uforfærdet turde si sin mening, hvordan den end faldt ut, til fordel eller ikke for den nation de repræsenterte. Derfor finder vi i norsk videnskap fra den tid skarpe anklager side om side med varme sympatitrynger likeoverfor den danske nation.

Derfor ser vi tilslut Welhaven som god skandinav med glæde konstatere at »Hjemveiens Traad« — den som ledet frem til en helt national folkelig kultur, den som den norske indsats i fælleslitteraturen gang paa gang hadde blottet — den laa i et givet øieblik samlet i en dansk mands haand,

i Oehlenschlägers, dengang han gjentødte den nordiske mytologi for nordisk poesi. Hermed var der lagt »en ny, eiendommelig Grundvold, der var bred og mægtig nok til at støtte en hel, selvstændig Folkeudvikling.«

Nu først tok den nordiske folkesjæl sig selv i eie, nu var kontinuiteten der, grundlaget for al organisk vekst: Nyheten i Oehlenschlägers indsats var den, hævder Welhaven, at *det gamle stof blev gjort spiredygtig og begyndte at skyte friske skudd* (se VI, s. 229).

Og nu — det er i 1850 Welhaven holder sin merkelige mindetale over Oehlenschläger — »er Urdebrøndens Kraft i al god Vext«, i nutidens Norge »behøver Ingen længer at føre Ordet for de fædrelandske Minder eller for Udviklingen af FolkeBevidsthedens Indhold.«

I et mægtig syn ser Welhaven den realistiske grundretning, længselen mod den klare, mangesidige bevissthet om sit eget selv, som det dypest bestemmende karaktermerke i den nordiske folkesjæl: ». . . Vi glemme ei, at Asernes dybeste Anelser higede frem mod klare Tanker, der nu ere vundne og som Nordens Aandsliv skal give sit Udtryk ligesaa vist som det har bebudet dem i Anelsens klar-dunkle Gaader. Ja, mod Tilværelsens høieste Syner kan dette Liv nu hæve sig i Udfoldelsen af sin Grundkraft og Eiendommelighed. . . .«

Om dette grundtræk i folkesjælen maa Norden staa trofast vakt: I kampen mellem Danmark og Tyskland i 1848 stod »ei blot Sverd mod Sverd, Ild mod Ild, men tillige Aand mod Aand: den tyske Aand, der ser ind i Norden som til sit forudbeskikkede Sted, mod Aanden vi tilhøre og vedkjende os, — mod den Aand, der evindeligt er nord fra, *opstigende af sit eget Kladyb* og vil ei fortrænges«. ¹⁾

Slik smeltet for Welhavens bevissthet realismen sammen med skandinavismen til en uopløselig enhet. —

I denne oversigt over Welhavens litteraturhistoriske avhandlinger, hvis indhold ikke er uttømmende gjengit, men

¹⁾ VI s. 229—33.

hvor der bare er klarlagt enkelte karakteristiske hovedpunkter, skal tilslut fremhæves et par uttalelser, som kaster lys over Welhavens æstetiske standpunkt i senere aar, og som viser at Welhaven i ett og alt blev tro mot idealene fra sin stridbare ungdom.

Welhaven nævner etsteds at den moderne kritik med henblik paa de ældre former av disse digtarter ofte uelukketh den etiske digtning og naturskildringen fra sand poesi.

Men det levende liv lar sig aldrig hemme av teoriene. »For den rette Digter, der selv ei lader sig hilde af nogen Theori, træder Løsningen af saadanne Opgaver ud af hans Grundevne, let og naturligt. Er en VerdensAnskuelse, en Lære for Livet, kommen i et saadant Forhold til hans Fantasi og Følelse, at den ganske gennemtrænger dem og kalder dem til Udtalelse«, da strømmer den frit frem av sin egen »indre Fylde«.

»Og har Naturbilledet hos ham vakt Stemningen, da kan han gennem denne gjenfremstille det saaledes«, at alt taler til »Gemyttets dybeste Væsen«.

Welhaven har knapt og koncist karakterisert de produktive indtryks vekst i et kunstnersind med disse linjer: »Dette er Komposition: en gjensidig og samtidig Gjennemtrængen af formende Kraft og spiredygtigt Stof«¹⁾.

Men denne proces forutsætter en intens koncentration, en ofte smertefuld kamp i kunstnerens sind. Welhaven hævder gang paa gang den anspændelse en digter maa underkaste sig, om han fuldt ut skal magte at gi sine syner form og liv. »Guldalderen er forbi, og Genierne leve i Arbeidets Verden.«²⁾

I sine omfattende studier over Ewald, denne digternatur, som i mangt og meget var Welhavens diametrale motsætning, men som Welhaven allikevel har oppfattet og karakterisert med indtrængende psykologisk forstaaelse, fremhæver han det faktum at »Poesien vedblev at være ham et

1) VIII, s. 231, 333. 2) VII, s. 266.

anspændende Arbeide«, han taler om Ewalds ihærdige fremtrængen »i Tankens og Sprogets Gruber.«

Welhaven slutter med at slaa fast, at man kan se »hvorledes Ewalds Tankefylde har svulmet under dette Arbeide, — hvorledes det skjønnere Tonefald, den klarere Sprog vending er fremkommet ud af og samtidig med lutrede Forestillinger og anskueligere Billeder«. Ewald eiet en alvorlig selvkritik, derav hans »Tankevegt«. »... Ingen kunde, som ... Ewald ... fastholde en Stemning og fremarbeide og indtone den i Foredraget«. ¹⁾

I en overordentlig karakteristik og interessant liten avhandling som knytter sig nær op til digtet »Epistel til en uerfaren digter« (V. s. 326), har Welhaven git en samlet fremstilling av sine æstetiske synspunkter i modnere aar. ²⁾

Tankegangen er i største korthet følgende:

Alle menneskelige evner ligger fra fødselen av som raastoffer i sjælen. Kulturlivet — som saa langt fra hemmer digterevnens fulde utfoldelse, men tvertom er »en Skole for Natur Anlægets Fremgang til Frihed og Selvbestemmelse« — skal utvikle og utforme dette stof. Digtergeniet som »Natur Grund« betegner derfor foreløbig bare »en høi Grad af poetisk UdviklingsEvne« — tænkningen maa træde til, om det skal naa sin fulde utfoldelse.

Paa et visst trin av utviklingen kan digtning og tænkning ikke skilles, de trenger begge »ind i Gjenstandens Væsen og følger dennes egen UdviklingsLov«. »Digter begavelsens Alsidighed og høiere Kultur viser sig deri, at Tænkningens »lutrende Proces« selv bliver poetisk produktiv, skjærper Digtersynet og nærer Inderligheden. Ogsaa her gjælder den dybsindige Hamanns Udsagn: Je genauer unser Verstand die Verhältnisse jeder Person und jedes Gegenstandes zu fassen weiss, desto feinerer Empfindungen sind wir fähig.«

¹⁾ VIII, s. 350—51. ²⁾ Et Par Bemærkninger i Anledning af en Kritik over Forfatterens Digte (1860) VII, s. 261, ff.

Welhaven føler det som om han ved sin livslange kamp for en gennemført realistisk-analytisk metode, ogsaa inden digtningens verden, imøtekom tidens dypeste trang:

»Den moderne Tids hele Aands-Liv kræver den poetiske Reflexion, og kræver den gennemført. At en Digter fordyber sig i sit Emne, tænker dets Tanker, og udtaler dem i den fuldkomneste Form, dette kan blot siges til hans Ros, Thi den fuldkomne Form er Væsenets Aabenbarelse.«¹⁾

Vi ser det, der gaar en ubrutt linje fra Welhavens allerførste æstetiske teorier av 1832 og frem til hans sidste polemisk-æstetiske indlæg fra 1860, og nerven i hans uforfærdede kamp er en realisme, en vilje til at naa ind til tingens væsen og grund, som ikke kjendte til avslag.

Men vi ser ogsaa at saa energisk gennemarbeidet Welhaven sine egne teorier, at han tilslut naadde frem til at nøytralisere ensidigheten i sin egen og intelligenspartiets indsats, som for en væsentlig del gik ut paa at hævde den klare tanks opgave likeoverfor instinktenes dunkle liv, slik det umiddelbart gir sig uttrykk i fantasi og følelse eller i en primitivt farvet digtning: Der er, hævder Welhaven, en uopløselig vekselvirkning mellem tanke og følelse, under den digterisk skapende proces *forhøier tænkningen følelsens intensitet*.

Men dermed er motsætningsforholdet mellem tanke og instinkt hævet, de blir hverandres tjenere og forbundsfæller: Tankens ihærdig gennemtrængende analyse *betinges* den nyskapende synthese, som bare opstaar ved instinktenes frie samvirke, og synthesen, engang fuldbragt, kræver ny analyse.

Ja, man tør kanskje si, at til syvende og sidst blir det mellem disse to grundformer at alt aandsliv svinger, baade de enkelte individers og de skiftende historiske epokers. —

Welhavens æstetiske avhandling fra 1860 klargjør at selv om intelligenspartiets tidsbundne opgave var begrenset og ensidig — som enhver indsats i et historisk givet øieblik

1) S. 263, 266—67.

maa være det — saa mistet det ikke overblikket, dets idéer mundet tilslut ut i hævdeelse av at alle evner i personligheten maatte faa rum til uhindret, harmonisk samvirken.

Det var i en sum det blivende utbytte av sine videnskabelige studier og av sin universitetsvirksomhet Welhaven offentliggjorde i sine literaturhistoriske avhandlinger.

Helt filosofiske arbeider foreligger ikke fra hans haand. Grunden er vel den at Welhaven var mer æstetiker end filosof, han manglet fremfor alt fagkundskap og filosofisk træning. Men det man vet om hans filosofiske standpunkt, bekrefter fuldt ut den organiske enhet og sammenhæng i Welhavens livsanskuelse, i hele hans forkyndelse.

Likesom Schweigaard, og rimeligvis paavirket av ham, stiller Welhaven sig avvisende likeoverfor den nyere tyske filosofi med Hegel i spidsen. Han skriver til biskop Martensen i 1849. »... Den nyere tyske Spekulation, der har forgiftet Livskilderne i det Land der kaldes Europas Hjerte, var i alt sit Væsen Skin og Overflade og har fuldstændig aabenbaret hvad den havde at give.«¹⁾

Bekjendt nok er ogsaa den welhavenske vits om Hegels filosofi som et spil med hjelpeverber.

I filosofien som overalt ellers opponerte Welhaven mot faste dogmer og stivnede systemer — han begynder sin virksomhet som lektor med at forelæse over den scholastiske filosofis historie, ikke for at forherlige den, men fordi han polemisk og kritisk vilde bekjempe den.

Det er først og fremst om filosofien som *erfaringsvidenskap* Welhaven samler sin interesse. Paa psykologiens omraade gjør han sin bedste indsats, her fængslet han som aldrig ellers. Han hadde trang til at faa omskapt psykologien til en praktisk livsvidenskap, derfor belyste han dens problemer gjennom eksempler hentet fra de store begavelsers levnetslop. Psykologien maa studeres helt empirisk, hævder Welhaven.

¹⁾ Løchen, Welhaven, s. 499.

»Man oplever dens Problemer, idet man ved Selvbetragtning eller ved Iagttagelse af Andre fatter de vekslende Livsytringer, saaledes som de rører sig i Sjælen og udflyder deraf. Den eneste tilforladelige psykologiske Methode er den samme, som maa følges ved den almindelige Naturforskning« (citat fra Welhavens forelæsninger over psykologi fra 1843).

Her er igjen sammenheng med Schweigaard, som begyndte sin virksomhet herhjemme med energisk at hævde naturvidenskapens ret og betydning i det moderne aandsliv.

Men paa den anden side er det meget langt fra at Welhaven vilde begrænse filosofiens omraade til det blot og bart erfaringsmæssige. Som Arne Løchen har paavist, findes der hos Welhaven et dobbelt krav, en »trang til det erfaringssikrede, det haandfaste, men samtidig længsel efter det aandiggjorte, efter det som løfter sig saa høit op at det næsten svinder for vort syn.¹⁾

Samtidig som Welhaven i brevet til biskop Martensen fordømmer moderne tysk filosofi, lar han skimte sterk længsel efter en ny, mægtig filosofisk synthese, som kunde gi rum og uttryk for alle sider av det moderne menneskes sjæleliv, ogsaa de religiøse evner: »Det gjelder nu at søge Grunden paany, at døbe den higende Tanke i den hellige Oprindelses Dyb, hvori Philosophi og Religion ere Eet og det Samme.«²⁾

I sin poesi har Welhaven git det fyldigste, det mest avklarnede uttryk for den livsopfatning som gjennom søken og kamp tilslut avleiret sig i hans sind, der staar vi likeoverfor aandiggjort realisme i en dypt personlig form.

Mer end videnskapsmand, mer end filosof var Welhaven digter.

¹⁾ Sst., s. 519—21. ²⁾ Sst., s. 499.

P. A. Munchs innsats.

Forholdene har medført at denne skildring av realismen og dens utslag i norsk aandsliv gjennom 1850- og 40-aarene væsentlig har dreiet sig om Schweigaards og Welhavens, A. N. H. Stenersens og Colletts innsats.

P. A. Munch var i de første grundlæggende aar slukt av faginteresser og fagstudier, men det er vel tillike ogsaa begrundet, baade i arten av hans begavelse og i den givne situation, at han væsentlig beskjæftiget sig med rene fagproblemer i sine avhandlinger og mindre gav sig av med de store generaliserende oversigter og de rent principielle utredninger, som ellers interesserte intelligenspartiet saa levende i disse aar, og som Schweigaard fremfor alt var en mester i.

P. A. Munchs forskningsomraade var saa enormt, og grunden saa uryddet, at han som han selv sier, skridt for skridt maatte bane sig vei »med Øxen og Spaden i Haandene¹⁾. Og ulændt terræng gir sjelden adgang til store utsyn. Derfor træder P. A. Munchs navn mer tilbake i en fremstilling som skal tegne de realistiske teoriers gjennombrudd og deres stadig klarere og klarere utforming.

I dette kapitel derimot, som gaar ut paa at skissere de mangeartede utslag i norsk kulturliv av 1850-aarenes frembrvte realistiske teorier, her er stedet til at resumere først hvordan P. A. Munch stillet sig til disse teorier, slik de blev utformet av kameratene inden intelligenspartiet, dernæst til i store hovedtræk at angi disse teoriers plads og betydning i P. A. Munchs livsarbeide.

Tidligere i denne avhandling er det fremstillet hvordan P. A. Munch deltok i 30-aarenes kulturkamp i Vidars spalter, hvordan han hævder refleksionens, »Studiets«, betydning for den poetiske virksomhet (se ovenfor s. 26).

Under Dæmringsfeiden fremholder han at en moderne digter maa ha realistisk sans nok til at gaa like løs paa virkeligheten. Han bruker paa Welhaven Goethes ord i minde-

¹⁾ Fortale til Det norske Folks Historie, s. VI.

talen over Wieland: »Er beginnt einen Kampf gegen die gemeine Wirklichkeit« . . o.s.v. (se ovenfor s. 48).

I samme artikel findes følgende karakteristiske linjer: »Den ægte Digter ved at afvinde enhver, selv den trivielleste Gjenstand dens poetiske Side, thi han skuer med inspireret Blik; men hvad kan vel yde Digteren et rigeligere Stof end just Folkelivet i dets forskjellige Retninger, dets Fremadstræben og dets Aberrationer? . . «¹⁾

I 1859 skriver P. A. Munch et indlæg til gunst for Welhavens ansættelse som lektor ved universitetet. Nu da hans ven og kampfælles stilling er alvorlig truet, rykker Munch endelig ut med en principiel utredning av stridens forskjellige punkter, som gjør dette indlæg til et av de mest betydningsfulde og karakteristiske dokumenter fra intelligenspartiet i 1850-aarene.

I fuld sammenhæng med Welhaven og Colletts æstetiske overbevisning hævder Munch at Welhaven har lagt for dagen »et høist originalt, kraftigt. ved *Studium* modnet og *fuldendt Talent*«.

I levende overensstemmelse med Schweigaard og hele intelligenspartiet ellers hævder Munch videre: »Philosophien er efter dens Væsen *universel*. Nøglerne til dens Helligdomme ligge ikke i noget enkelt Systems eller i alle Systemers Formler; disse ere Indklædninger for den enkelte Grandskers subjective Opfatning og Fremstilling. Den *for*svinder med *Skolen*, medens det, der i Systemet virkelig er Essents, trænger sig ind i Cultur og Literatur som en levende og virksom Bestanddel. Den, hos hvem Culturens høieste Momenter klart afspeile sig, og af hvem de i kraftige Støbninger udpræges, han er *Livsphilosoph*, hvorfra Overgangen til at vorde *Skolephilosoph* ikke er vanskelig, thi Alt kommer her an paa at have vundet Standpunktet, hvorfra de vexlende Systemer betragtes som historiske Udviklingsmomenter.«

Efter denne sats, som fører tanken hen paa Schweigaard

¹⁾ Mrgbl. 1855, nr. 77, tillæg.

gaards hævvelse av det menneskelige aandslivs relativitet og paa Welhavens pragmatiske historieopfatning, fortsætter Munch med disse ord, som gir uttryk for hans realistiske krav til en forsker, at han maa søke at naa ind til tingenes væsen og grund: «I Welhavens Skrifter gjenfinder man den strengheid i Meditationen, der ikke hviler uden efter at have fundet Problemernes Kategorier, denne Modenhed i at bedømme Phænomenerne i Liv og Literatur, der giver den rette Myndighed i Pen og Tale, den Penetration i Kritiken, der gaar ind i Tingenes Væsenhed — kort den Fuldvoxenhet og Muskelkraft i Tanke, Dom og Fremstilling, der kun opnaaes af det højere Talent, hvorpaa vi ere saa fattige, men ogsaa af dette kun gjennom Kamp og Studium.» ¹⁾ —

P. A. Munchs realistiske ideer gav sig krattige utslag alt i 1830-aarene.

Vi har før set hvordan han midt under den uklare nationale stræben, i begeistringen for den norrøne oldtid stod som den eneste maalbevisste realist, som med et haandfast grep samlet tidens svævende nationale tendenser og underbygget dem med sin viden og med sin forsknings resultater (se ovenfor, s. 28, f.).

Hvad P. A. Munch end gav sig i kast med, var det til syvende og sist nutiden han vilde tjene. Han skriver til George Stephens i 1848: »Jeg takker min Gud fordi jeg kan kaste mig med hele min Sjæl i Nutiden, og dog dertil medbringer saa megen Kundskab om Oldtiden, at jeg, som De og andre *praktiske Historikere*, besidder Nøgelen til flere af Nutidens interessantere Problemer.» ²⁾

Han gransket og utredet tidens taakete sprogproblemer og viste fremtidens utvikling veien den maatte gaa. Selv var han med paa at skape en nynorsk fyndig sprog-tone gjennom sine ypperlige sagaoversættelser, som bidrog til at sprede førstehaands kjendskap til norrøn kultur, som han saa meget ønsket utbredt blandt vort folk.

¹⁾ Løchen, Welhaven, s. 310, f. Uthævelsene er gjort av P. A. Munch selv. ²⁾ Maal og Minne, 1912, s. 142.

I hans kritik av Fayes sagnsamling (1833) skimtes for første gang i Norden kravet om folkets egen fortællemaate. I sammenhæng med brødrene Grimms indsats la P. A. Munch derved grundlaget for Asbjørnsen og Moes epokegjørende stilistiske gjennebrudd i begyndelsen av 1840-aarene. Paa den maate blev P. A. Munch sjælen i den saakaldte nationalromantik, som har langt dypere og mere vidtforgrenede røtter i den forutgaaende realisme end man paa forhaand skulde tro.

Men først i sit verk *Det norske Folks Historie* viser P. A. Munch sig fuldt ut som den maalbevisste og konsekvente realist han er.

Det første bind kom i 1852 (første hefte alt høsten 1851) og følges av en fortale med et høist karakteristisk og interessant program. Som en helt moderne historieskriver vil Munch levere en fremstilling, ikke bare av den ydre politiske historie, »men og af Folkets indre Historie, af Folkets liv i dets Udvikling og Fremskridning; ei alene af Fyrsternes, men og af Folkets egne Bedrifter«.

Verket er blit til i kappestrid med den øvrige nordiske historieskrivning, det er en *national* indsats til hævvelse av vor nationale egenart og til utryddelse av »falske Forestillinger«.

Under denne kamp var det Munchs faste hensigt, som han selv sier, »at udfinde Sandheden uden at lade mig lede enten til høire eller til venstre af Nationalfordomme og politiske Hensyn eller af ensidig Hængen ved forud opgivne Systemer«.

Som Alexander Bugge har pekt paa, levet P. A. Munch i en tid da historien blev gjenfødt, da kritiken begyndte at skjelne mellem digt og sandhet og mellem kildernes forskjellige værd. Forskning blev derfor tidens løsen.

Selve funktionen, det at forske, fik fornyet værd i og for sig selv, uavhengig av resultatene, som et av tidsutviklingens dyrebart tilkjæmpede, værdifuldeste resultater. Derfor satte P. A. Munch følgende ord av sit store forbillede

Niebuhr paa titelbladet av sit vældige verk *Det norske Folks Historie*: »Ich werde suchen die Kritik der Geschichte nicht nach dunkeln Gefühlen, sondern forschend, auszuführen, nicht ihre Resultate, welche nur blinde Meinungen stiften, sondern die Untersuchungen selbst in ihrem ganzen Umfange vortragen.«

Det er den nøkne realisme som her gjør sin indtrædelse i norsk videnskabelig aandsliv, realismen i snevreste forstand, som elsker virkelighetens detaljer over alle ting, og som, indtil den faar mættet sit stofbegjær, forsømmer alle ledende ideer og store utsyn, som jo i virkeligheten er realisme i potenseret form.

De ligger der latent i selve forskningens princip for at brukes naar det indsamlede stof skal gjennomarbeides og fordøies, og saa atter falde til hvile naar nye land igjen skal indvindes gennem moisommelig detaljstudium.

Her er et nyt eksempel paa den rytmiske svingning mellem analyse og syntese som har været berørt før i denne avhandling, og som vtrer sig gennem de forskjellige videnskabelige »strømninger« eftersom tider og tidenes krav skifter.

P. A. Munchs realistiske program fremgik med nødvendighet av de foreliggende forhold: det var detaljene som foreløbig maatte klarlægges, om overblik skulde vindes paa et kritisk punkt av vort folks utvikling.

»Detaljisten« P. A. Munchs livsindsats er forutsætningen for seeren Ernst Sars og hans filosofisk farvede historieskrivning.¹⁾ —

Endda et problem i tidens kulturkamp maa tas op under behandlingen av P. A. Munch og hans gjerning, og det er det meget omstridte sporsmaal om nationalitetens væsen og art.

Paa dette punkt har man fra Hent. Wergelands dage paaduttet intelligenspartiets mænd den saakaldte »romantiske«

¹⁾ Sml. Tidens Tegn 1910, nr. 175, Alex. Bugge: Ernst Sars.

opfatning, hvorefter nationaliteten skulde være noget engang for alle git, en arv som maatte gjemmes urørt paa kistebunden og ikke utmyntes efter det levende livs behov (se ovenfor s. 85, anm).

Værdien av paastande som disse har alt faat sin belysning gennem en del citater i det foregaaende.

Vi har set Welhaven og Schweigaard i en række klare utsagn fra første færd motarbeide en slik opfatning — allikevel er beskyldningen blit hængende ved dem.

I denne forbindelse skal der i al korthet antydes hvordan P. A. Munch stillet sig til dette problem.

Likesom J. Moes realistiske teorier og realistiske arbeidsmetode førte ham frem til et gjennomført evolutionistisk syn paa eventyrenes tilblivelse, paa deres organiske vekst og utvikling ut fra en række forskjelligartede forutsætninger (forf. talen til Norske Folkeeventyr 1852), saaledes blir vi vidne til hvorledes P. A. Munchs sandhetstørst, hans konsekvente realisme, holdt vekstpunktet i ham evig ungt og friskt: han sprænger gang paa gang sine egne hypoteser, bryter ut av sine egne teorier og stiller skarpt og koncist den nye forsknings resultater op mot gamle vildfarelser. Munchs videnskabelige resultater blev det fremfor alt som kom til at »føre bort fra den romantiske opfatning af den . . nordiske . . oldtid og lede ind paa den evolutionistiske.«

Hans videnskabelige granskerarbeide skyldtes det at man mer og mer kom til at »se i nationaliteten ikke noget oprindeligt og engang for alle givet, men noget lidt efter lidt tilblevet og foranderligt, resultat af en gjennom uoverskuelig lange tider fortsat og aldrig hvilende integrerings og differenteringsproces — en vekst som til den ene side samler og til den anden adskiller, og som forutsætter en stadig paavirkning og optagelse av stof udenfra,« heter det i en oversigt over P. A. Munchs indsats i Nordmænd i 19 Aarh.¹⁾

Men dette er jo ord til andet Schweigaards opfatning slik

¹⁾ S. 364.

han hævdet den alt i artikelen Om den litteraire Antidanskhed, og som Welhaven gav uttryk for alt i Dæmringen og siden gang paa gang vendte tilbake til i sine polemiske indlæg (se ovenfor s. 83, f.)

Vi ser det: der er en tæt sammenhæng og forbindelse mellem idélivet hos intelligenspartiets mænd. Hvad Schweigaard med sit gjennomtrængende skarpsyn klarla alt i 1832, hvad Welhavens digtergenius anende uttalte, det utformet P. A. Munch til en uomstøtelig videnskabelig historisk teori.

Sandheten om intelligenspartiets stilling til nationalitetsproblemet viser sig altsaa at være den at det jo netop var dette parti som indledet og begrundet det moderne syn paa nationaliteten som en kraft i utvikling, som produktet av organisk vekst.

P. A. Munchs livsverk formet sig tilslut som et eneste seirrikt felttog til bedste for norsk nationalitet og norsk nationalaand.

Han bekjæmpet utrættelig danske og svenske historikeres annektion av særnorsk omraade, ja han aapnet tilslut et felttog mot den fordums norskhetsmand, nu skandinaven Ludvig Kristensen Daa — saa ironisk vendte stillingen sig om.

Og Munch var det som ogsaa her saa dypest og følte norskest.

1830-aarenes realistiske teorier hadde gjort sin nytte: de hadde underbygget og skjærpet nationalfølelsen og samlet den tilslut om en stormandsdaad av uforgjængelig værd og betydning for norsk kulturutvikling.

Nationalromantiken.

Her — efter gjennomgaelsen av P. A. Munchs videnskabelige og nationale indsats, efter at ha slaat fast den mands videnskabelige arbeidsteori, som takket være sin djerpe realisme og sin forskergenialitet blev den samlende og ledende kraft inden nationalromantiken og alt det som denne bevægelse

satte ind i norsk aandsliv — her er stedet til at stanse op et oieblik foran den gjængse opfatning av nationalromantiken og dens mænd for at prøve dens værdi og berettigelse.

Den skriver sig helt fra Hartvig Lassens dage, denne opfatning, og skjönt den senere forsknings resultater burde ha rystet den i fundamentene, finder vi at den gaar igjen like ned til de sidste tider, denne mirakuløse fremstilling av et helt partis mirakuløse omvendelse, dette eventyr om hvordan det gik til, da det »intelligente« parti fik et næsten betænkelig anfald av — norskhet.

Hartvig Lassen skildrer katastrofen paa følgende maate: »Asbjørnsen og Jørgen Moe var fremtraadte og havde gjen-givet den norske Naturdigtning, Eventyr, Sagn og Viser, i en mesterlig Fremstilling. Det var for de allerfleste en ny Verden, en ren Opdagelse. Her fandt de Intelligente pludselig, hvad de neppe før havde drømt om — en Norskhed, som de kunde sympatisere med. Dette »Folk« var noget andet end det, som gjorde saadan ubehagelig Støi paa Thinge og i Aviserne; her var en Norskhed, som ikke generede nogen med ubehagelig Krav, en Norskhed som slumrede ved Naturens Barm, som *drømte*, og hvis Drømme var saa interessante. I gamle Dage, i den norske Digterskoles Tid, da »Naturligheden« begyndte at blive Dagens poetiske Løsen, havde de Intelligente ligervis sværmet for den norske Bonde; men han havde taget dem paa Ordet, og da var det forbi med Poesien. Nu begyndte Sværmeriet paa en anden Maade — ikke i Kraft af Rousseauske Utopier, men i Kraft af Romantiken: derved risikerede man ingen ubehagelige Kolli-sioner, thi denne naturbundne Norskhed var ligesaa uskadelig som Naturen selv; paa den Maade kunde man trygt være Patriot og have sin Dannelse og sin Æsthetik i god Behold for det, og saaledes mødtes nu begge de yderste Extremer i Folket i lyksalig Sympathi. Denne nye Norskhed havde, ligesaavel som den anden sine Emblemer, nemlig Søl-
jer og Tolleknive, d. v. s. Tolleknive med æsthetisk interes-

sante Skafter, ikke de plumpe, hvormed »Samfundet« hver 15de Januar spiste Bjørnekjød til Fædrenes Minde.

Hvad den norske Malerkunst, som ved samme Tid, gennem Tidemand og Gude, tog et saa sterkt Opsving, har udrettet til at bringe den dannede Verden i nærmere Forstaaelse med norsk Natur og Folkeliv, bør ogsaa tages med i Betragtning, og mangen intelligent Kavalier, som hidtil ikke havde kjendt stort mere til den norske Natur, end hvad han kunde faa se paa sin daglige Fordøjelsestur til Skarpsno, fik nu med et Øinene op. Det kom som en pludselig Feber; og man kan her, ligesaavel som naar man vil skildre den politiske Norskhed, vanskelig undgaa at skrive en Satire eller en Parodi. Feberen naaede sin Kulmination, da et musikalsk Naturgeni, »Møllargutten«, af Ole Bull blev transporteret ind til Hovedstaden, og sat paa en Forhøjning i Bvens største, i den Anledning overfyldte Koncertsal, hvor dette stakkels uvaskede Geni sad og gned og gned paa sin Fele og vilde aldrig holde op, og tiljubledes med en uhyre Begejstring, og en uhyre Affektation. — Der var dog noget respektabelt ved denne saavel som ved megen anden Affektation, som slog ud ved lignende Anledninger: det var Trangen til noget *Hjemligt*, som halv ubevidst gjorde sig gjeldende; man var begyndt at føle sig noget utryk tilmode ved at gaa saadan om med sin megen Dannelse som en blot og bar Europæer, og naar man sværmede for saadanne Naturprodukter som Møllerguttens Musik, hvis sande Værd kun de Allerfærreste forstod, saa var det fordi man anede, at her var en Jordbund, hvori den nybagte Intelligents kunde finde Spiregrund for de Rødder, der hidtil, lig visse Snylteplanters, havde svævet saa sørgelig om i Luften.«¹⁾

Det første som blir klart gennem dette dokument, er det faktum at Hartvig Lassen og hans tilhængere uten kritik har overtat en av wergelandspartiets hovedanker mot intelli-

¹⁾ Hartvig Lassen, Afhandlinger til Literaturhistorien, Kr.ania, 1877, s. 145, f.

genspartiet, den, at det i sin inderste grund skulde være antinationalt.

Dette feilagtige utgangspunkt har senere gjort det saa vanskelig at forklare at dette parti pludselig blev det ledende i 40-aarenes nationale gjennombrudd, har gjort teorien om dette gjennombrudd saa løs og svævende. Forklaringen til at dette feilsyn kunde snike sig ind ligger, som før antydte, i 1830-aarenes partistilling: Partimotsætningene tilspidset sig saa skarpt, at de stundom drev standpunktene over i de grelleste yderligheter.

Vi har tidligere i denne avhandling faat et glimt av P. A. Munch som hidsig partimand — det var under Dæmringsfeiden (se ovenfor s. 76). Fagfolk faar avgjøre hvorvidt de historiske overveielser P. A. Munch dengang fremkom med, var saglig begrundet eller ikke, — at de har lydt ilde i norskhetismændenes øren og næret beskyldningene for anti-norskhet er utvilsomt.¹⁾

Men litteraturhistorikere burde kunne se mer psykologisk paa forholdene.

Det faktum, at selve P. A. Munch, den norske nationalisets bannerfører, under 30-aarenes kampe lot sig henrive til at karakterisere norskhettsforkjæmperne som »Vildmænd« og »lurvede Uhyrer«^{*)} — det belyser hvilken vekt og værdi man tør tillægge lignende stemningsutbrudd fra det øvrige intelligensparti i kampens hete.

Et lignende vrangsyn har gjort sig gjældende likeoverfor selve nationalromantiken og dens fænomener.

Det faktum at den blev baaret frem av intelligenspartiets mænd, har like ned til de sidste tider gjort den mistænkelig inden de rettroendes leir, selv om opfatningen av

¹⁾ Se Tillæg til Mrgbl. 1835, nr. 77.

^{*)} At det skedde i en halvt billedlig form, som minder om de gamle nordmænds forestillinger om Ragnarok, det avsvækker ikke indtrykket av at Munchs indlæg helt igjennem var baaret av parti-fanatisme.

dens indhold og væsen har skiftet siden Hartvig Lassens dage.

Men endda ser man paa 1840-aarenes nationalromantik som en krise man taalmodig hadde at gjennemgaa, selv om den i det store og hele betydde stilstand, ja reaktion sammenlignet med de friske wergelandske strømninger fra 1830-aarene: »Men Romantiken skulde ogsaa have sin Tid; den havde indtil da ikke været repræsenteret i Norge paa nogen original Maade, og den havde ogsaa en Opgave at løse i det norske Aandsliv. Saaledes gik det til, at Welhavens Retning for en Tid blev seirende og kunde komme til at staa for Almenheden som den mere moderne«.¹)

Endda mer avgjørende uttaler Olat Skavlan sig i sit fortrinlige verk om Wergeland: »... Welhaven selv og den romantiske retning med ham — gik ikke i spidsen, men i halen af en kosmopolitisk udvikling, og førte den, da deres anskuelser kom til magten — hvad vi nu ser — ind i en bakevje-bevægelse paa adskillige aartier. Det lader sig ikke nægte.«²) —

Et ganske kort overblik vil antyde av hvilke kilder nationalromantiken vælder frem og i hvilken retning den utviklet sig — det vil delvis arte sig som et resumé av forhold og dokumenter som tidligere er berørt i denne avhandling.

Sansen for folkedigtning og folketradition er en arv fra den tyske romantik.

Fayes sagnsamling (1833), direkte inspirert fra Tyskland (samvær med Goethe), blev møtt med kritik av P. A. Munch: Nationalromantikens fænomener her hjemme blev fra første færd møtt av en videnskabelig trænet ungdom med realistiske tendenser.*)

¹) J. E. Sars: Om Henr. Wergelands historiske Syn og Forfatter-skab, Henr. Wergelands Skrifter i Udvalg, III, s. 23 f, sml. ogsaa s. 17, hvor prof. Sars behandler Welhavens nationale »konservatisme«. ²) Skavlan: Henrik Wergeland, s. 238.

*) Likedan hadde utviklingen tidligere artet sig i Tyskland: National-

Men snart tok bevægelsen fart inden intelligenspartiets egne rækker.

I 1834 peker Welhaven tilbage til Norges storhetstid og profeterer om en ny opvaagnen:

»Hvad Norge var, det maa han engang vorde . . .«¹⁾
og i 1836 offentliggjorde han de berømte linjer:

»I Ejeldet bor vor Kunst og Poesi . . .«, osv.²⁾

I 1837 fastslaaer Welhaven at folkepoesien i hvert enkelt land maa danne udgangspunktet for en helt organisk literaturvekst paa hjemmets grund, og prøver at belyse og begrunde denne opfatning gennem en hel forelæsningsrække.

Imidlertid var nye kræfter under opmarsj, som skulde ta op en hel række av de opgaver som den frembrytende »nationalromantik« stillet inden ethvert enkelt lands aandsliv.

P. A. Munch hadde i kritiken av Fayes sagnsamling antydnet kravet om folkets egen fortællemaate for første gang i Norden. Høsten 1836 studerer Jørgen Moe Jac. Grimm, som aapner hans øine for eventyrenes videnskabelige værdi — den *nationale* var han selv forlængst paa det rene med. Dermed var eventyrenes fortællemaate avgjort.

romantiken (strømmen av folkeviser, sagn og eventyr) blev ombøiet derved, at dette romantiske stof blev gjort til gjenstand for stringent videnskabelig behandling og tat i den frembrytende realismes tjeneste. [Brødr. Grimms realistiske sans og realistiske metode: de vilde gjengi sine *Kinder und Hausmärchen* (1812) »ganske saaledes som vi har modtaget dem,« de hævdede i fortalen at »det er merket paa al ekte digtning at den aldrig kan være uden forhold til livet.« Professor Moltke Moe, fra hvis avhandling *Det nationale gjennom»* brud i Nordmænd i 19. Aarh. disse citat er hentet, slutter med at fastslaa, at Jac. Grimm til al lykke kom til i en kritisk tid for romantiken, han rettet bevægelsen »paa dybet, mod nationaliteten, mod folkesjælen« (s. 180)].

I 30- og 40-aarene, da nationalitetsproblemet igjen skyllet indover europæisk aandsliv, ser vi at Wienbarg i Tyskland og J. Moe i Norge tilspidser det i realistisk retning: det er *folkepsykologien* det gjælder at granske, folkesjælen vil gjennomtrænge sit eget væsen (se ovenfor, s. 146).

¹⁾ Saml. skr. I, s. 249. ²⁾ III, s. 187.

Det er et tilfælde som ser ut som en tanke, at det er samme vaar som Welhaven holder sine opsigtsvækkende forelæsninger, hvori han hævder den folkelige poesis rang og betydning i et lands literaturutvikling og *paaviser* dette for Norges vedkommende — at Jørgen Moe og Asbjørnsen avtaler og i store træk utformer planen for samarbeidet med eventyrene. P. A. Munch stod som Asbjørnsens og Moes hovedautoritet i disse spørsmål; ikke mindst i Vidars spalter hadde han skapt sig denne stilling gjennom sine indlæg i sprogstriden og gjennom sine studier i norrøn kultur.

Og Jørgen Moe, denne fødte begavelse i folkeminneforskningen, denne digter i hvis produktion nationalromantiken gav sig saa typiske utslag, hvor stod han?

Avhandlingene av 1840, den bekjendte indledning til *Samling af Sange, Folkeviser og Stev i norske Almuedialekter* og fortalen til *Norske Folke- og Barneeventyr* viser ham som en skarpsindig videnskabsmand og en erklæret realist.

Her stiller han »den Hovedfordring til et Lands Skjønliteratur, at den i rene luttrede Billeder skal afspeile Folkets Liv, saaledes som dette efter fysiske og historiske Betingelser er til.« Han stiller kravet om en realistisk tolkning av landets natur og av »Folkets Hus og Hjerteliv«, og — han har et »freidigt Haab til Hr. Welhaven«, at han skal magte at løse tidens opgaver.

J. Moe føler sig altsaa baade videnskabelig og kunstnerisk i slegt med intelligenspartiet.

Endelig ønsker han at føre sagnstrømmen og folkepoesien ind i fremtidens literaturutvikling og la den bli en av dens drivende kræfter (se ovenfor s. 186, f.).

Saa djervt og realistisk visste han at bruke sin »romantik«.

Hermed er J. Moes samarbeide indledet, med Welhaven, som literaturhistorisk begrundet og kunstnerisk gjennearbeidet nationalromantiken, og med P. A. Munch, som blev det samlende midtpunkt for det vældige videnskabelige arbeide som blev grundlagt og indledet i disse aar — den

norske nationalitets landnaamstid. Altsaa: nationalromantiken blev baaret frem av realistisk trænede mænd ved hjælp av realistiske metoder.

Ja, den blev av sine forkjæmpere anset for en høiere art av realisme: Folkesjælen maa ta sig selv i eie, kjende og granske sine minder og sin traditionsskat ned gennem tidene — først gennem denne selvkundskap rustes den til at løse de opgaver nuet stiller (se ovenfor s. 106, f. 146.).

Ja, selve den proces hvorved naturmytiske forestillinger og billeder opstaar i folkesjælen, den føier sig for Welhavens bevissthet ind under de naturbestemte, psykiske foregange, blir et vaaben i kampen for tilværelsen under vore naturforhold, og den eier sine parallelle fænomener ogsaa inden kultur- menneskets sjæleliv — ogsaa de naturmytiske forestillinger tjener livet, idet de gennemarbejder og beaander livsindtrykkene, og derved blir de i sin dybeste grund realistiske (Vasdrag og Skovmarker, digtet I Uveiret, se ovenfor s. 218).

Har folkesjælen saaledes vundet indsigt i sit eget væsens dyp, da vil det tilslut gaa op for den at trods al fantasiens hildring og drøm — eller kanske netop paa grund av dette uutryddelige træk i folkekarakteren — er og blir det allikevel længselen efter klare tanker og syner som karakteriserer de nordiske folk, først og fremst det norske, som gennem tidene særlig har udmerket sig ved sin likevegt og sin sunde sans for livets og virkelighetens krav (se ovenfor s. 232).

Den realisme Welhaven kjæmper for, finder han paa det inderligste begrundet i folkekarakteren, og den forutsætter en intens gennemarbeidelse og tilegnelse av nationalromantikens fænomener.

Gjennem sin hævdeelse av at det norske folk maatte ta sig selv i eie, at dets fortid og traditioner paany maatte bli levende i dets bevissthet, paany skyte friske skud, indgaa som element i dets organiske vekst og utvikling, har Welhaven og Jørgen Moe i virkeligheten anende foregrepet det næste halve aarhundredes norske historie. Bjørnsons og Ibsens historiske dramaer indgaar saaledes som organiske led,

som naturnødvendige forutsætninger for hele vor senere literaturblomstring (se nedenfor s. 257, f).

Den retning nationalromantiken tok i norsk aandsliv, er likesaa karakteristisk som det gjennombrudd som er skissert i det foregaaende.

I 1845 utformer naturvidenskapsmanden P. Chr. Asbjørnsen sit program (i fuld sammenhæng med den arbeidsplan han og J. Moe hadde offentliggjort for eventyrenes vedkommende i 1840, se J. Moe: Saml. Skr. II, s. 14): »Norske Huldreeventyr og Folkesagn... ere fortalte som de endnu leve paa Almuens Mund; der er Intet sat til eller taget fra». ¹⁾

Asbjørnsen indrammer sine folkesagn med en række natur- og folkelivsskildringer, hvor hans sikre metode og haandfaste viden forener sig med et frodig stilistisk talent til literaturdokumenter av klassisk værd.

Rigdommen og fyllden av minutiose iagttagelser og sanseindtryk, mængden av de realistiske detaljer samler sig tilslut til livsbilleder av en dengang ukjent intensitet og anskuelighet.

J. Moe var saa optat dels av de poetiske og fremfor alt av de helt videnskabelige opgaver nationalromantiken stillet til norsk aandsliv, at han ikke hadde øie for det epokegjørende arbeide Asbjørnsen her satte ind for utviklingen av norsk prosa, norsk novelle og roman. Men her er Peter Jonas Collett og Camilla Collett vaakne!

Paa den anden side viser det sig at Colletts fra begyndelsen av ikke fuldt ut vurderte den indsats som blev gjort i norsk prosa gjennom folkeeventyrene i 1842, hvad der gav anledning til endel rivninger. ²⁾

¹⁾ Fortalen til 1ste utg., 1845, s. V. ²⁾ Collett: En Vandring og et Eventyr (D. Const. 1844, nr. 17 og 18), Asbjørnsens svareventyr: Jutuler og Johannes Blessom (D. Const. 1844, nr. 32). J. Moe: Ogsaa en Vandring og et Eventyr, slikt det er (Saml. Skr. II, s. 200). J. Moes privatbreve (Nordmænd i 19. Aarh., s. 231, f).

Men det synes som om de begge mer og mer gjorde 40-aarenes rivende nationale udvikling med, og alt i 1843 — som det synes efter gennemlæsningen av Asbjørnsens *Huldreæt* i D. Const. (Asbjørnsens fortale til 2den utg. av Huldreventyrene, s. XXIX) — er de begge i fuld gang med at hjælpe Asbjørnsen i raad og daad, han var den gang gaat ivei med at samle og utforme sine huldreeventyr.

I fortalen til 2den utgave (1859) av Norske Huldreeventyr og Folkesagn erkjender Asbjørnsen »med skyldig Taknemmelighed at Fru Collett og Professor Collett begge have gennemlæst samtlige Huldreeventyr og dertil meddelt Ideer og Bemærkninger, hvorved mange Stykker i Bogen væsentlig have vundet; ja, Fru Collett har endog skrevet den største Del av Indledningen til »Graverens Fortællinger« 163—66, og ligesaa de indledende Ord til »Fra Fjeldet og Sæteren« 192—194«.

»Optegnelsen om Kattekværnen . . har jeg . . saaledes som den her er fortalt, modtaget af Fru Camilla Collett«. ¹⁾

(Sagnet er levende og ledig fortalt, fuldt av gode, folkelige ord: »fort, svint, rat« og er et interessant dokument fra de aar da Camilla Collett gennemlevet sin sterkeste sproglige udvikling i national retning). —

I 1845, da Asbjørnsen hadde utgit første samling av huldreeventyrene, offentliggjør P. J. Collett en anmeldelse i D. Const., ²⁾ som paa en interessant maate belyser hans stilling til Asbjørnsens indsats.

Trods endel begrænsning og feilsyn som især rører bokens fagvidenskabelige side, og som øieblikkelig blir paa-talt av J. Moe ³⁾, viser det sig at Collett paa væsentlige punkter saa dypere end J. Moe hvor det gjaldt at overskue bokens betydning, ikke bare for faglitteraturen, men for vor hjemlige literaturutvikling i sin helhet.

Collett slaar fast den nationale indsats som her er gjort, han ser bokens »største Fortjeneste . . i . . dens smukke,

¹⁾ S. XXVII, f. ²⁾ Nr. 215. ³⁾ D. Const., 1845, nr. 231.

poetiske Gjengivelse af Folkedigtningen og dens sande og luttrede Opfatning af det Nationale i Folkecharakteren og Folkelivet».

Det er især sagnenes indramming som interesserer Collett — altsaa Asbjørnsens rent kunstneriske indsats. Han raader ham til at gi »denne Deel af Fremstillingen en større Plads« i en følgende samling.

Collett paataler at »Fortællerne endnu altfor meget optræde som Staffage, som blotte Vehikler for Traditionen, med andre Ord, med *førliden Individualitet*. Først naar Forf. giver dem en større Berettigelse, og ikke anseer Sagnene for vigtigere end sine Malerier af Folkelivet og derfor, — da de sidste forholdsvis altid maa blive mere skizzerede — bestræber sig for at betegne sine Figurer med skarpere Træk og en mere individuel Optræden, saa Læseren gennem hvad der meddeles selv kan construere Resten . . vil han i at fortsætte sin Samling kunne undgaa Monotoni og skaffe sit Værk denne Friskhed, som aldrig trætter».

Her er det den maalbevisste forkjæmper for norsk novelle og roman, som avbøier nationalromantiken i realistisk retning slik at den kommer til at tjene landets samlede literaturvekst, ikke bare en enkelt gren av den.

Det nytter ikke at J. Moe protesterer mot dette syn og denne vurdering — her var det Collett og ikke han som saa den store sammenhængs- og fremgangslinje, det har hele vor senere utvikling vist.

Collett visste hvad han gjorde, han hadde selv oplevet at en synthese her var mulig: hvor Asbjørnsens evner til novellistisk indramming hadde svigtet under utformingen av huldreeventyrene, der var hans hustru traadt hjælpende til, netop i de aar da hun selv famlet efter form for sine egne novellistiske instinkter. I samarbeidet med Asbjørnsen fandt hun midlertidig utløsning, og til gjengjæld lærte hun norskhet av Asbjørnsen.

Norsk folkeminneforskning og norsk novelledigtning rakte hinanden haanden.

I Asbjørnsens næste samling huldreeventyr, som kom i 1848, er baade natur- og menneskeskildringene langt mer dominerende og virker forunderlig frigjorte i sammenligning med den tidligere samling. Nu er Asbjørnsens evner vokset frem til fuld modenhet, ogsaa den novellistiske indramming klarer han med overlegenhet.

Camilla Collett paa sin side tumlet nu med planer om en stor norsk roman. Differentieringen var indtraadt. Norsk folkeminneforskning og folkelivsskildring og norsk roman arbeider hver med sine specialopgaver. Men begge literaturspecialiteter hadde vundet i fylde og kraft efter samarbeidet.

Selv Henrik Jæger og senere literaturhistorikere efter ham, som ikke synes at kjende til den Collettske kritiks indgripen i Asbjørnsens huldreeventyrproduktion, konstaterer veksten fra 1845 til 48: den novellistiske ramme truet nu at ta interessen fra det som var tænkt at skulle utgjøre samlingens egentlige kjerne, eventyrene og sagnene.¹⁾

Sammenlign ogsaa disse karakteristiske linjer fra A. Munchs anmeldelse av Asbjørnsens Huldreeventyr fra 1848:

» . . Af disse lyslevende Personligheders Sammenvirken med hinanden og med Naturscenerne og deres Sagn, fremkommer Billeder af det norske Folkeliv, saa træffende, saa ægte og simple, og dog saa poetisk beaandede, at der kun behøves eet Skridt endnu ind paa Novellens mere kunstnerisk afsluttede Gebet, for at gjøre dem til værdige Sidestykker af de Auerbachske »Dorfgeschichten«. »)²⁾ —

Det har været nødvendig at stanse saavidt længe ved nationalromantiken og dens utslag for at faa belyst dens inderlige sammenhæng med 1830-aarenes realistiske teorier og dens overordentlige betydning for hele vor samlede literaturutvikling: ogsaa den maatte tjene veksten mot fuldnorsk novelle og roman. Paa Asbjørnsens forarbeider bygget siden

1) Se Henr. Jæger: Asbjørnsen og Huldreeventyret, Norske Forfattere, 1883, s. 69. f. 2) Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, 1848, s. 129, f.

hele rækken av vore folkelivsskildrere fra Østgaard og Meltzer frem til Bjørnson. —

Om vi tilslut skulde prøve at faa et samlet overblik over norsk literaturutvikling og dens drivende kræfter i 1830- og 40-aarene og faa klarlagt sammenhængen med de efterfølgende aartiers literaturvekst, da maa det forme sig omtrent slik:

Det var i virkeligheten et *dobbelt krav* realismen stillet til norsk aandsliv slik vore særegne historiske forutsætninger laa til. Da det norske folk omtrent samtidig med realismens frembrudd og i tæt sammenheng med denne aandsbevægelse begyndte at vaagne til national selvbevissthet, forelaa der to like paatrængende nødvendige opgaver:

Det maatte orientere sig i *samtiden*, nyskape en række kulturorganer, uundværlige i en selvstændig nations liv, og det maatte gjenerobre sin *fortid*, finde »Hjemveiens Traad«, om det skulde magte at tømre nationens fremtidshjem paa helt national grund.

Paa alle felter av vort kulturliv griper dette dobbeltkrav ind, de forskjellige retningers mænd kunde — og kan fremdeles — forkjætre hverandre paa det bitreste, i virkeligheten vælder begge bevægelser frem av en og samme grundaarsak: en ung, fremadvendt nations kamp for retten til at eksistere, dens trang til fuld utfoldelse.

Samtidens opgaver var de i øieblikket mest presserende, derfor er 1830-aarenes aandsbrytninger i væsentlig grad fyldt av dem, mens 1840-aarene især blev viet norsk historie og norsk tradition. Ellers har de to bevægelser i merkelig grad utviklet sig jevnside og paa avgjørende punkter grepet ind i hverandre.

Ikke paa noget omraade finder vi dette klarere anskueliggjort end paa litteraturens. Her ser vi dobbeltstrømningen gjennom 1830- og 40-aarene: veksten mot moderne norsk menneskeskildring, — som fik sit foreløbige direkte utslag i Norges første psykologiske roman Amtmandens Døtre — gik jevnside med studiet av fortidens norske kultur og literatur.

Og i 1850-arene finder vi denne dobbeltstrømning sammenpresset og legemliggjort i én og samme person, i Bjørnstjerne Bjørnsons, dengang han drev sit »vekselbruk« mellem saga- og nutidsdrama (Chr. Collin: B. Bjørnson).

Ogsaa her kan linjene føres like tilbake til realismen i 1830-arene med dens dobbeltkrav, begrundet i vore spesielle historiske forutsætninger.

For det var endda vældige strøk av vor historie og vore traditioner som laa som en død kapital i folkebevisstheten — og *dramaet* hadde intelligenspartiet ikke magtet at ta op paa sit program, hverken teoretisk eller praktisk. De forsøk paa nationale dramaer som var gjort, gik paa siden av den realistiske bevægelse og naadde bare delvis at suge næring fra dens idéer.

Her maatte yngre og friskere kræfter til for at løse denne side av tidens national-realistiske program — og de kom. Bjørnson og Ibsen trængte hjelp fra fortidens skikkelser og kultur for at kunne skape levende nutidsmennesker i deres eiendommelige miljø, og her bygget de direkte paa 40-arenes gjennomarbeidelse av det nationale stof.

Længe før der blev gjort forsøk paa at utrede 1830- og 40-arenes aandsliv med det formaal at paapeke dets realistiske elementer, hadde Chr. Collin stillet det foreliggende problem klart op i disse linjer: »Har Bjørnsons og Ibsens digtning sit utgangspunkt væsentlig blot i firtiaarenes norske romantik? Eller har den samtidig ogsaa et realistisk utgangspunkt?«¹⁾

Chr. Collin har paavist hittil ukjendte realistiske kil- der for Bjørnsons sagadigtning i samtidig fransk dramatisk literatur*) og klarlagt Bjørnsons »vekselbruk« mellem saga-

¹⁾ B. Bjørnson II, 80. *

*) Denne Bjørnsons beundring for det moderne franske drama faar sin interessante belysning i den omstændighet at tilførselen av disse franske impulser til norsk aandsliv ialfald i ett tilfælde blev formidlet gjennom — Camilla Collett, den digter som først og fyldigst virkelig gjorde intelligenspartiets realistiske program. Hun oversætter et av

emner og nutidsproblemer, som mer end noget andet belyste den virkelighetsgrund som Bjørnsens »romantiske« sagadigtning vokset frem av.

Hermed var det nærmestliggende realistiske utgangspunkt godtgjort.

Men der laa en aarsaksrække *bakenfor* denne, og her maa utgangspunktet sættes i 1830-aaresnes frembrytende realistiske teorier, som hurtig blev optat i det nationale livs raske stofskifte og mægtig kom til at tjene dets vekst. Paa denne maaten gik det for sig at de realistiske teorier kom til at gjennemsyre »firtiaaarenes norske romantik« og gjøre den brukbar som utgangspunkt for landets samlede literaturvekst.

Men ved siden av denne gjennom »nationalromantiken« formidlede realisme, gaar der en anden strømning, — en direkte fortsættelse av 1830-aaresnes *teoretiske* begrundelse av realismen, av den rent forstandsmæssige side ved den.

Hvem kjender ikke igjen intelligenspartiets mest typiske realistiske idéer fra 1830-aaarene i disse linjer fra en av Bjørnsens literaturkritiker i 1855 (gjengitt i forkortet form av Chr. Collin):

»I en Tid som vor vil man ikke lade sig noie med blotte og bare Antydninger af et Menneske. Man trænger fra alle Sider dybere ind i Naturen, fra Videnskaben som fra Kunsten; man leder op deres mindste Træk, man sønderlemmer og undersøger . . . den mindste Blomst, det mindste Kryb . . . Og i Kunsten viser denne Tidsaandens Naturalismus sig deri, at man stræber mere efter Sandhed end Skjønhed, hvilket for Skuespillets Vedkommende giver sig tilkjende i den sterke Trang til at individualisere.« . . . Det store maal for de forfattere, som vil fortsætte, der hvor Scribe slap, maa være, mener Bjørnson, at »lade hans Maskineri og deres egen

Augiers skuespil (*Le gendre de monsieur Poirier?*) som blev opført paa K.a teater i midten av 1850-aaarene (Alf Collett: C. Collett, s. 160), netop dengang Bjørnson var ivrigst optat av moderne fransk dramatisk literatur.

alsidigere Karaktertegning komme hinanden gjensidig tilgode.« Den morsomme intrige maa blive »Karakterernes egen Udvikling«. Bjørnson advarer mod at »hoppe over Scribe eller ethvert andet Trin (i utviklingen). Thi hvad der er begyndt regelmæssig, maa fortsættes regelmæssig.«¹⁾

Her har vi sammenfattet i faa ord intelligenspartiets vigtigste realistiske teorier, dets hævvelse av analysens videnskabelige og kunstneriske nødvendighet, dets krav paa skarp individualisering av menneskeskikkelsene, her møter vi paa ny det welhavenske krav til nutidens drama, at forfatteren maa gjemme sin plan i karakterenes indre slik at deres handlinger fremgaar som naturlige følger av en bestemt utviklet individualitet. Endelig finder vi igjen hos Bjørnson intelligenspartiets gamle hævvelse av den skridtvisе, organiske vekst ogsaa paa aandslivets omraade.

Det nye er at Bjørnson bruker disse synspunkter i et djervt felttog til bedste for nynorsk drama, et punkt som Welhaven nok hadde været inde paa i sin kritik av Wergelands produktion — det ovennævnte citat er hentet derfra — men som intelligenspartiet i det store og hele ikke hadde rukket at ta op paa sit program, det var mot endda mer nærliggende maal det styrte, mot norsk menneskeskildring i novelle og roman.

Men den indsats som intelligenspartiet gjorde til bedste for norsk roman, den kom selvsagt baade direkte og indirekte veksten mot nynorsk drama til gode.

Imidlertid anet Bjørnson mindst av alle at han just i sin kritiske indsats i 1850-aarene ogsaa bygget paa gammel arv fra intelligenspartiet, som han netop paa den tid tok kraftig avstand fra, fordi dets største digter Welhaven efter hans mening akkurat dengang hadde fjernet sig altfor meget fra »Sandhed og Natur« (Bjørnsons kritik av *En Sjel i Vildmarken*).²⁾

¹⁾ Mrgbl. 1855, nr. 343, se Chr. Collin: B. Bjørnson, II, s. 90.

²⁾ Morgbl. 1856, nr. 63.

Men sammenhængen er klar allikevel. For at kunne løse tidens opgaver, paa engang at erobre nutid og fortid for helnorsk kulturutvikling, trængtes et klart utformet realistisk program i 1850-aarene som i 1830-aarene.

Men det viser sig ogsaa at for hver gang et slikt krav om et gjennomført realistisk arbeidsprogram blir hævdet, føles det som en epokegjørende opdagelse av dem som fremsetter det — de aner som regel ikke sammenhængen med tidligere tiders indsats. Uten at vite det bygget Bjørnson paa intelligenspartiet, og 1850-aarenes realisme igjen paa romantiken, som dengang den var ung og livskraftig, i sin dypeste grund var vendt mot virkelighet og natur (*Ricarda Huch: Blütezeit der Romantik*).

Ogsaa gjennom Bjørnsons kritiker i 1850-aarene og de realistiske teorier han gjør gjældende i dem, faar værdien av intelligenspartiets uavladelige teoretiske bearbeidelse av realismens indhold sin karakteristiske belvsnig — en slik bearbeidelse var en nødvendig forutsætning for vor nationale utvikling, et slikt klart og fast formet program har godtgjort sin nytte ved gang paa gang at gripe regulerende og befriende ind i vort folks samlede kulturvekst (*Welhavens indbydelse til forelæsninger i 1857, J. Moes berømte program av 1840, P. J. Colletts anmeldelse av Asbjørnsens huldreeventyr i 1845, Bjørnstjerne Bjørnsons kritiker i 1850-aarene*).

Det er til slutning værd at lægge merke til, at mens i flere lande romantikens og realismens bølger har svulmet saa sterkt at de hver for sig har magtet at fylde hele tidsperioder og gjennomgaa en utvikling som drev retningene ut i sine yderste utartninger, saa har disse bevægelser i norsk aandsliv løpet side om side og avløst hverandre i sunde, jevne aandedrag.

De perioder i vort aandsliv som før var anset som de mest typisk romantiske, den i 1830—40-aarene og den i 1850—60-aarene, nationalromantikens og de Bjørnson—Ibsenske historie-dramaers epoke, de har ved nøiere granskning vist sig at være gjennemsat av realistiske strømninger

som grep regulerende, ja bestemmende ind i vort aandsliv og de former det gav sig.

Netop paa grund av vore særegne historiske og nationale forhold — at vore kræfter saa længe blev liggende latente, opsparte for den pludselige og mægtige utfoldelse som tok fart fra 1830-aarene av, paa et tidspunkt da vi kunde dra særlig nytte av tidligere tiders og andre landes kultur-erfaringer — netop derfor blev rækkefølgen i vort aandsliv den motsatte av den i andre lande: hos os kom først en sterk og maalbevisst realistisk bevægelse, saa kom en fyldig og rik nationalromantik (1830—40-aarene), og rytmen gjentar sig i 1850—60-aarene.

Bjørnson, f. eks., maatte gjennomgaa en alvorlig realistisk hærdningsproces og gjennom sin kritiske virksomhet faa utformet et klart realistisk program, før han magtet at skape sine bondenoveller og erobre Norges fortid for moderne kulturutvikling gjennom sine historie-dramaer (Chr. Collin, Bjørnstjerne Bjørnson).

Paa denne vis, gjennom disse jevne, rytmiske svingninger mellom romantik og realisme, blev grundvolden lagt for vor rike literaturblomstring gjennom resten av det 19de aarhundrede.

Tilslut tør vi nok fastslaa at det har været en lykke for norsk aandsliv at den realistiske bevægelse, da den naadde os, blev tat op av saa overlegent utrustede personligheter som Schweigaard og P. A. Munch og gjennomarbeidet av en saa fin og eiendommelig digter og tænker som Welhaven, som tilslut naadde frem til at nøytralisere ensidigheten i sine egne realistiske instinkter og i sit eget realistiske program (se ovenfor s. 235).

Schweigaards dype respekt for livets og virkelighetens reale værdier, P. A. Munchs intuitive sans for sammenheng og kontinuitet og Welhavens krav paa fuld utfoldelse av alle evner i den menneskelige personlighet reddet realismen i 1830- og 40-aarene fra at stivne til i doktriner og ensidighet og dannet den i løpet av kort tid om til et sunt, allesteds-

nærværende og kraftig virkende moment i vort folks kultur-
utvikling.

A. M. Schweigaards indsats.

Hermed er det stof gennemgaaet som maatte klarlægges i det kapitel som skulde utrede de realistiske teoriers utslag i norsk *aandsliv* gjennom 1830- og 40-aarene. Det staar da igjen at resumere resultatene av disse teorier i samtidens *praktiske* liv. At det bare kan ske antydningssvis og i aller-
største korthet er selvsagt, — en mer detaljert oversikt over dette vældige stof vilde ganske sprænge denne avhandlings plan og ramme.

Et slikt resumé former sig naturligst som en oversikt over Schweigaards livsgjærning, den tredie av intelligens-
partiets store førere.

P. A. Munchs og Welhavens indsats var — saa om-
fattende den end artet sig — begrenset til aandslivets om-
raade.

Først gjennom Schweigaard er det intelligenspartiet gjør sin store praktisk-realistiske indsats i nationens utvikling. Schweigaards sikre realistiske metode, hans sakkundskap og skarpe blik for næringslivets krav og maal er det som gjør ham til foregangsmanden i Norges materielle gjenreisning.

Først gjennom Schweigaards livsvirke faar man øinene helt op for i hvilken grad 1830-aarenes norske realisme var rettet paa selve det praktiske liv.

Schweigaard begyndte som teoretiker. Vi har tidligere i denne avhandling møtt ham som centralskikkelsen i 30-aarenes utrættelige arbeide for at utforme og begrunde tidens frembrytende realistiske teorier. Men samtidig som han med gjennomtrængende skarpsyn klarla bevægelsens principieller sider, gik han djervt løs paa de praktiske opgaver som fremstillet sig for realismens talsmænd herhjemme, og det var ikke smaating han utrettet.

La os ganske kort resumere denne Schweigaards ungdomsindsats, som gik forut for hans arbeide for at løse tidens praktiske problemer. Her er uløselig enhet og sammenheng:

Schweigaard begyndte med at hævde realismens syn og realismens krav paa *skolevæsenets* omraade (1832: om Nødvendigheden af at indskrænke Sprogstudiets Omfang —), som paa *litteraturens* (1833: Om falske Idealiser og Systemtvang —); ut fra sine empiriske grunnsætninger leverte han en flængende kritik av de herskende *filosofiske systemer* (1834: De la Philosophie Allemagne —), han henter tidens avgud, *norskhettsbevægelsen*, frem i realismens skarpe, dagsklare lys og gjør den til gjenstand for saglig, rationel drøftelse og undersøkelse (1835: Om den litteraire Anti-Danskhed).

Og Schweigaards indsats i norsk journalistik er grundlæggende, det skyldes først og fremst hans omfattende viden, hans klare, mønstergyldige form at *Vidar* og *Den Constitutionelle* kom til at indlede moderne journalistik i vor tids skrift- og avislitteratur, for første gang herhjemme blev fagkundskap og saglig drøftelse sat i høisættet.

Her skapte Schweigaard skole.

Efter videre at ha utformet realismens teori, efter at ha fortsat kampen mot den eneherkende klassiske filologi, — efterat han paa utenlandsreisen hadde prøvet og assimileret alt det som tidens høieste kultur hadde at gi ham, og i interessante brever at ha delt utbyttet med Welhaven og git sit parti kjending med ledende europæiske bevægelser og personligheter, — samler Schweigaard sig i 1843 til et i sin art storslaa utsyn over den bevægelse, hvis ypperste stridsmand han hadde været (Bidrag til vor Oppositions Historie og Charakteristik): Kampens tider er forbi, realismen har seiret eller staar i begrep med at seire paa alle omraader!

Det var med denne bevissthet Schweigaard gik ind til sit store livsverk, som blev en eneste konsekvent utforming og videre utførelse av hans ungdoms idealer.

Likesom vi før har set med Welhaven og P. A.

Munch, finder vi at de bestemmende træk i Schweigaards personlighet er den gjennemarbeidede koncentration i hans bevissthetstilv, enheten i hans overbevisning, den organiske sammenhæng og utvikling av hans idéer.

Man har bestemt Schweigaards stilling til 1830-aarenes kulturkampe og hans senere politiske holdning som utslag av en (naturnødvendig) *partigruppering*. Men denne opfatning lodder ikke dypt nok, gir ikke hele sandheten.

Fundamentene for Schweigaards overbevisning laa dyper. Hans kamp i alle dens forskjellige former pekte ind mot de to store grundtræk i hans væsen: hans virkelighetsans og hans frisind.

Schweigaard var frihandelsmand — aandelig og materielt — følgelig kjæmpet han for handelens frigivelse, for nyt toldsystem, for norsk skibsfart og for Norges kommunikasjoner likesaa ivrig som for aapne veier for vort aandsliv.

Hans sans for livets reale værdier hævdet sig uavkortet i den overlegent dygtige maate han satte sine reformer ut i livet paa, i hans forstandige maatehold, i hans protest mot doktrinære konsekvenser av et abstrakt frihandelsprincip, f. eks.

Her som overalt ellers gik Schweigaard *empirisk* frem uten at la sig binde av slagord og formler: han handler ut fra givne historiske og praktiske forutsætninger i et givet øieblik, hans skarpsyn trænger ind til sakens kjerne, naar alle forhold er vel overveiet, avgjøres hans stilling til problemet av faa, enkle grundbetragtninger.

Det er Schweigaards *frisind* som lar ham protestere mot stortingets forslag om autoritetssterke menighetsraad og de saakaldte valgfrie egteskaper, likesom det er hans frisind og strenge retfærdighetssans som fik ham til at stemme for at landdistriktene fik $\frac{2}{3}$ majoritet i stortinget og i 1860 at forme den norske nations protest i statholdersaken.

En mand av Schweigaards stortskaarne realisme gik utenom klassehensyn og klasseinteresser, og de politiske kompromisser var og blev ham en lukket bok under hans lange parlamentariske løpebane; det var sakens eget reelle indhold,

dens nytte, som bestemte hans standpunkt, og det var den samlede nations interesser han vaaket over. *)

Og det var først og sidst Schweigaards *virkelighetssans* som gjorde ham allestedsnærværende i Norges haarde kamp for at reise sig av materiel og aandelig avmagt, som var nerven i hans sakkyndighet som i hans lyse tro paa og skarpe blik for vore utviklingsbetingelser. *)

Ogsaa i jussen som specialvidenskap dannet realismen skole herhjemme.

Fra 1830 indtar Fr. Stang et mer selvstændig standpunkt, »kritiserer den aprioriske fornuftret . . avgrænser retsvidenskapens omraade . . til den positive ret. A. M. Schweigaard gaar et skridt videre . . . han øinet i enhver retsfilosofi en fare for at retsproblemet skulde forskyves fra et realproblem av konkret og betinget art, til at bli et spørsmal, som debateres ved hjælp av tomme og usikre almenbegreper,« heter det i det norske universitets 100-aarsskrift II, s. 414.

Der er en uløselig sammenhæng mellem Stangs og Schweigaards teoretiske realisme og deres epokegjørende indsats i Norges næringsliv og kommunikationer. Først den realisme som faar en alsidig teoretisk begrundelse, blir mægtig nok til at gjennomtrænge ogsaa det praktiske liv og møtedets krav.

*) Sml. Ebbe Hertzbergs monografi over Schweigaard i Nordmænd i d. 19de aarhundrede, som ved siden av Hertzbergs og L. M. B. Auberts bøker om ham danner grundlaget for ovenstaaende resumé av Schweigaards livsindsats.

V. Overblik.

Resumé av de foregaaende kapitler.

Før vi gaar over til det avsluttende overblik over intelligenspartiets samlede indsats i realistisk retning i norsk kulturliv, skal vi først stanse op og sammenfatte hovedpunktene og slutresultatene av de foregaaende kapitlers undersøkelser.

Som vi har set, var det Schweigaard, som først gav et klart og koncist uttrykk for det literære realistiske program intelligenspartiet gjorde til sit under 30-aarenes kampe her hjemme. Hans æstetiske foredrag i Studenterforbundet (våren 1833) hadde mundet ut i kravet om at digterne maatte vende sig til »det virkelige Livs friske og indholdsrige Sandhed,« i avhandlingen om den tyske filosofi hadde Schweigaard hævdet, at den poetiske begeistring maatte ytre sig ved at skape »individuelle Skikkelser — den eneste Form, hvori Poesien kan leve« (se ovenfor s. 8—11).

Dermed var *erfaringen*, selvsynet, gjort til det centrale moment i al poetisk virksomhet og *gjengivelsen* av erfaringen og behandlingen, formen, til et av de viktigste kriterier for digtereavnens tilstedeværelse.

En digter maa »granske, erfare, beskue«, det gjælder for ham at opnaa den »udtømmende Opfatning af og det fortrolige Bekjendtskab med den besjunge Gjenstand, hvoraf den

ene kan fremgaa i sit Væsen og med fuld Beskuelighed« (se ovenfor s. 71 og s. 27).

Paa grundlag av denne tankerække kunde Welhaven hævde »Poesien som en selvstændig skjøn Kunst der . . . virker som en saadan ved en høi Klarhed og Fuldendthed.«

Ut fra denne tankegang fremgik intelligenspartiets indsats i 30-aarene med logisk nødvendighet. Den som selv vil erfare og beskue, gjør oprør mot autoriteter og systemer og lar sig — ialfald principielt — ikke binde av dogmer og teorier. Derav den nye, revolutionære literaturkritik, kravet om større psykologisk innsikt hos digterne, de skjærpede fordringer til levende og individuell karakteristikk, til et gjen-nemført og historisk korrekt miljø.

Vi har set hvordan Schweigaard og Welhaven omtrent samtidig gjorde sig til talsmænd for denne nye realistiske be-vægelse, hvordan de uavladelig arbeidet paa at utdype dens teoretiske grundlag, og skridt for skridt naadde frem til en klarere og klarere erkjendelse av dens forskjellige problemer. Schweigaard gav denne voksende innsikt et klassisk uttrykk: »Virkeligheten er ikke et Kar, som man kan gribe i dets Hanker for med een Fangst at bemægtige sig dens flydende Indhold; den er en rindende Strøm som vi maa følge; thi for os standser den ikke« (se ovenfor s. 50).

Imidlertid begyndte ogsaa yngre kræfter at ta fat paa de praktiske opgaver som forelaa.

Welhaven hadde brukt nye realistiske synspunkter i sin æstetiske detaljkritikk og paa den maate begyndt at rydde grunden for moderne virkelighetsskildring.

Nu kom A. N. H. Stenersen til og aapnet en diskus-sion om betingelsene for en nutidsdigtning i almindelighet, samtidig som han viste sig som en begavet og vel rustet tals-mand for moderne psykologisk literaturvurdering i sit forsvar for Norges Dæmring.

P. J. Collett samler sine kræfter om at hævde de rent *nationale* opgaver. Han stiller kravet om at samtidens norske digtere skal behandle samtidens norske konflikter, han disku-

terer indgaaende mulighetene for en national virkelighetsdigtning.

1830-aarenes realistiske teorier mundet ut i et bevisst krav paa norsk novelle og roman.

Samtidig gjorde de realistiske idéer sig gjældende i videre og videre kredser og kastet sine forkjæmpere ind i en række kampe om nationalitetens væsen og art, om det norske sprog, om samtidens religiøse, politiske, sociale og økonomiske problemer.

Paa alle omraader hævder intelligenspartiet konsekvent sine realistiske synspunkter, overalt prøver det at klare begrepene under 30-aarenes voldsomme gjæring og faa skapt en sund og virksom »Almenaand«. Dets bedømmelse av samtiden kan stundom være baade ensidig og begrænset — særlig gjælder dette kritiken av wergelandspartiets politiske opposition — men i hovedsaken er dets polemik rik paa frugtbare idéer og baaret av en varm fædrelandskjærlighet. Hvad intelligenspartiet vilde, var fremfor alt »at vække Kræfterne, at bygge Landet paa den nye Grundvold« (se ovenfor s. 90).

Det er et utvetydig vidnesbyrd om intelligenspartiets realistiske krav og evner, at det alt i 1843 magtet at naa frem til et samlet overblik over sin egen indsats gjennom 1830-aarene, at det alt paa dette tidspunkt karakteriserte sin indsats som en »*Trængen ind i Tingens egentlige Kjerne*«, som et forsøk paa at vinde »*en klar og alle Skrøbeligheder sig bevidst Oversigt over Forholdene*«.

Dette parti foler sig i kraft av sin gjennomført realistiske livsopfatning mer end noget andet som et radikalt fremskridtsparti. Den »egte Radikalisme« som intelligenspartiet kjæmpet for, »*bestaar kun i og ved den fuldkomne Selvbevidsthed; den fordrer kun Sandhed og er aldeles inkompatibel med enhver Hylding af Autoriteter, enhver Gyldighedskjenden af noget Uprøvet.*«

Skarpere og klarere kan ingen ridse mindeordene over

intelligenspartiets realistiske indsats gennem 1850-aarene end det her selv har gjort.

Endelig viste de realistiske teorier sin seirrike magt ogsaa derved at de litt efter litt magtet at gennemsyre samtidens tænkning og øve bestemmende indflydelse paa samtidens videnskabelige arbejdsprogrammer, paa historie- og folkeminneforskning (P. A. Munch, J. Moe og Asbjørnsen), paa studiet av litteraturhistorien (Welhaven), paa det juridiske studium (Schweigaard, F. Stang).

Kapitel I og II i denne avhandling hadde git et billede av det norske intelligensparti som ikke stemte med den gjængse opfatning: at dette parti stod under romantikens tegn uten kjending med nyere og friskere strømninger ute i Europa.

Kapitel III formet sig derfor som et oppgjør mellem intelligenspartiet og samtidige europæiske bevægelser, slik de gav sig uttryk fremfor alt i Tyskland.

Vi har set hvordan intelligenspartiets ledende mænd paa alle punkter brøt med den døende romantik, paa samme tid som de prøvet at gi den en retfærdig historisk vurdering. Et faktum blev slaat fast under dette oppgjør: at den nye livskraftige realisme maatte bygge videre paa den nationale grundvold romantikerne hadde reist dengang de vendte tilbake til folkepoesien og begyndte at hævde dens grundlæggende betydning for et lands litteraturvekst. Her var det et reelt utgangspunkt, begrundet i faktisk foreliggende forhold, hermed var vilkaarene git for den skridtvisе, organiske utvikling paa national grund, som realismen stillet sig som opgave at følge og fastslaa ind i dens mindste enkeltheter.

Her som overalt ellers i intelligenspartiets indsats begyndte veksten mot det nye ut fra de gamle former, de givne forutsætninger.

Vi har set at det norske intelligensparti for en tid beundrende sluttet sig om den enevældige tyske kritiker Menzel og digteren Heinrich Heine, men hvordan det

tilslut vokset fra disse to store overgangsskikkelser mellem romantik og realisme — saa rivende fort gik utviklingen i 1830-aarenes Norge.

Vi har set hvordan intelligenspartiets fører Schweigaard følte sig tiltrukket til de nveste retninger i tysk aandsliv, til den bevægelse som har faat navnet *Det unge Tyskland*.

De direkte berøringspunkter mellem intelligenspartiet og Det unge Tyskland er faa (Schweigaard—Laube, Camilla Wergeland—Mundt, Stenersen—Wienbarg), men en nærmere undersøkelse av Det unge Tysklands teorier og idékampe viser en imponerende række paralleller mellem dette parti og det samtidige »unge Norge«, — en sammenhæng, som en fremragende norsk forfatter, rimeligvis Schweigaard, ogsaa konstaterer, og det alt i 1845, mens brytningene endda paagik.

En noiere undersøkelse viser hvor parallele forholdene i 1830-aarenes Tyskland og Norge i virkeligheten var, hvordan ogsaa tyskerne følte sig grepet av en mægtig gjæring, av en dunkel, instinktartet uro, hvordan ogsaa for dem det faste punkt i tilværelsen blev erfaringen, selvsynet, og hvordan denne realisme ogsaa i Tyskland førte til opposition paa alle felter, og det i former som undertiden har en forbauende likhet med vore hjemlige idékampe i 30-aarene: ny, revolutionær literaturkritik, opposition mot romantiken (langt mer nærsynt og forbitret end i Norge), beundring for Goethe, kritik av Schiller, opposition mot den herskende tyske filosofi (den som Schweigaard hadde sonderflænget i 1835), mot de klassiske sprogs eneherredomme i skolene, en hævvelse av et helt igjennem demokratisk formet dannelsesideal (Schweigaards kjæmpeprogram: hvad folket lærer, det skal tjene det til hjelp i selve livskampen — Wienbargs krav til folkelærere og folkeskribenter (se ovenfor s. 51, f. og s 145, f.)).

Ogsaa i Tyskland ledet realismen til en ny energisk forkyndelse av kunstens *sociale* betydning (durch die Kunst zur Freiheit!) og av de sociale værdier i det hele tat, ogsaa der ledet den til en indtrængende analyse av nationalitets-

begrepets indhold, til et strengt oppgjør av det nationale bo, — disse undersøkelser og disse oppgjør som gjorde intelligenspartiet saa forhadet og berygtet inden motstandernes leir, ja langt utover den.

Ogsaa i Tyskland mundet realismen ut i strenge krav til den digtendes egen personlighet og privatliv. Ja, like ind i de rent æstetiske teorier finder vi overensstemmelse mellem intelligenspartiet og Det unge Tyskland. Ogsaa det ropte paa aktualitet, paa virkelighet og natur, paa »Charakter«, paa »Besonnenheit der Begeisterung« og »Beherrschung des Stoffes«.

Likesom Welhaven hadde bekjæmpet *Skabelsen*, *Mennesket* og *Messias*, aapnet Det unge Tyskland et energisk felttog mot eposet og hævdet prosaen og romanen som den nye tids kunstform.

Ogsaa hos Det unge Tyskland møter vi en lignende svulmende livsfølelse som hos det norske intelligensparti, side om side med en sammenbitt, maalbevisst negativitet: det gamle maa gaa under forat det nye kan faa vokseplads — epoken var krævende!.

Hos Det unge Tyskland som hos intelligenspartiet møter vi overalt den samme trang til *empirisk* at begrunde realismens fordringer gjennom en historisk undersøkelse av livsprocessens gang og maal — analytikernes hvileløse trang til den store synthese. Vi ser Wienbarg tilslut prøve at sammenfatte realismens forskningsresultater i et stort overblik over menneskeorganismens væsen, dens vekstbetingelser og dens livsmaal (se ovenfor s. 156, f). Ogsaa Welhaven famler med de samme tanker. Der er sammenheng mellem intelligenspartiet og Det unge Tyskland like ind i den høieste utfoldelse av deres idéer.

Kapitel III hadde klarlagt at de nye realistiske idéer i 1830-aarenes Norge stod i den inderligste sammenheng med kulturstrømninger som netop dengang kjæmpet sig frem ute i Europa, at intelligenspartiet saaledes i eminent forstand representerte en fremskridtsbevægelse i norsk aandsliv.

Det stod da tilbage at undersøke disse realistiske idéers forskjelligartede utslag, deres *praktiske resultater* i vort kulturliv.

Alt omkring 1840 hadde realismen gjennemsyret aandslivet herhjemme. Fra begge leire, baade Wergelands og Welhavens, lød kravet om national virkelighetsdigtning, norsk novelle og roman. Man var blit paa det rene med at for nordmænd var norske noveller langt mer nærende aandstode end utenlandske romaner. Begge leire reagerte under kravet, wergelandsk paavirkede skribenter prøver at løse opgaven i en haand vending, mens welhavenpartiet gaar yderst forsiktig og forsøksmæssig frem i klar bevissthet om at det ogsaa her maatte dreie sig om langsam organisk utvikling og vekst som overalt ellers i aandslivet.

Det var inden journalistiken at de realistiske idéer gav sig sine første, energiske utslag.

Vidar, Norges første moderne tidsskrift (1852—54), og *Den Constitutionelle* (1856—47) indfører essaylitteraturen og den fagmæssige, saglig begrundede drøftelse av tidens praktiske, literære og videnskabelige problemer.

Samtidig prøver intelligenspartiets unge digtere, først og fremst P. J. Collett, at virkeliggjøre sit eget realistiske program — i versform. Her som før paavist i intelligenspartiets indsats begynder veksten mot det nye ut fra de gamle former, de givne forutsætninger:

Den herskende lyrik blir tat i de nye realistiske teories tjeneste og delvis omformet efter deres krav.

Samtidig bearbeider Collett prosaen i sine reiseskildringer og brever, og utvikler sig til at bli intelligenspartiets første stilist.

Ogsaa Welhaven prøver sig paa poetiske situationsbilleder av slaaende realisme i digtsamlingen av 1838. Men snart finder vi at Welhavens digteriske indsats — som det synes i tæt sammenheng med J. Moes bekjendte program fra 1840 — samler sig om tre store hovedopgaver: skildringen av norsk natur, gjengivelsen av norske folkesagn og

norsk folkeliv og endelig, som det sidste punkt paa programmet, skildringen av folkets »Hus og Hjerteliv«.

Vi finder at Welhaven overalt gaar forsigtig og forsøksmæssig tilverks, hans evner vokser langsomt frem til modning. I de *naturskildrende* digte lykkes det helt generelt realistiske landskapsmaleri ham bedst, mens han forholdsvis sent finder form for særpræget *nationalt* farvede naturstemninger — men da naaer han ogsaa mesterskap.

Ogsaa i Welhavens behandling av norsk sagnstof spores en lignende vekst. Fra begyndelsen av træffer vi som oftest disse emner sammenvokset med psykologiske motiver, med naturskildringer, ja endog med realistiske teorier, ogsaa her leter Welhaven sig frem til gyldig helnorsk form, ogsaa her naadde han mesterskap gennem langsom vekst.

Likeoverfor opgaven at gjengi *folkets hus og hjerteliv* gjør Welhaven sin helt selvstændige indsats. Hans traditioner og miljø tillot ham ikke at se dette hus og hjerteliv *indenfra* i de brede lag av folket. Men Welhaven vendte sig dit han var kjendt, til sit eget miljø, til de selskabelige forhold i 1830- og 40-aarenes Kristiania, til sit eget hjerte og sjæleliv, til den nærmeste virkelighet *han* var fortrolig med. Slik kom han til at levere direkte forarbeider til norsk novelle og roman, fremfor alt til Norges første psykologiske roman, Amtmandens Døtre.

Disse mangengang nærgaaende portrætter av samtidens liv brukte Welhaven som hvastslepne vaaben mot tidens fordomme og mangler, — det var det virkelige liv digtningen skulde gjengi, og som den derigjennem maatte tjene (Den første Kjærlighed, Soirébilleder, Paa Ballet).

Endelig driver Welhavens realistiske instinkter ham til en psykologisk problemdigtning, som munder ut i en dypt personlig præget realistisk filosofi. Ja, saa direkte strømmer Welhavens livssyn ut fra det eiendommeligste i hans personlighet, at det synes som om Welhavens kamp for den klare tanke og dens opgave i tilværelsen, først og fremst under den digterisk skapende proces, til syvende og sist bundet i

arten av hans egne anlæg og i forløpet av hans eget sjæleliv (se ovenfor s. 210, f).

I et stort samsyn ser Welhaven tilslut den realistiske gjennomarbeidelse og tilegnelse han krævet paa ethvert omraade begrundet i menneskeaandens uimotstaaelige fremtrængen fra klarhet, til klarhet, ind mot lyskilden, som er Gud.

Realismen gik ned til roten av Welhavens væsen, den blev ett med hans religion.

Det var ikke bare i 1830- og 40-aarenes norske *lyrik* at realismen gav sig klare og eiendommelige uttryk og tilspidset sig i en utrættelig søken efter fuldgylldig national form for norsk natur, norsk folkeliv og folketradition, norsk menneskeskilddring — ogsaa paa prosaens omraade gjør intelligenspartiets ledere sin maalbevisste realistiske indsats.

Ogsaa her spores en tydelig retning mot norsk novelle og roman, overalt i tilknytning til givne former og forutsætninger. De realistisk-novellistiske tillop gror til en begyndelse frem sammenvokset — ikke bare med *lyriken* — men ogsaa med *reiseskildringen* (Colletts Italiensbrever, Welhavens Skitser fra Frankrig, Billeder fra Bergenskysten, Vasdrag og Skovmarker og hele rækken av 1840-aarenes reisebrever) og med *folkesagnet* (Asbjørnsen, Camilla Collett).

Især gaar Welhaven grundig tilverks.

Hans prosagjengivelse av sagn og folkelig tale blev altid mangelfuld, men hans prosaskildringer av norsk natur og norske folketyper hævet sig flere ganger til pionerkunst av høi rang og betydning: det var Norges land og folk som blev kartlagt i klare, kunstneriske billeder. Overalt møter vi Welhavens gjennomtrængende refleksion. Det er nationalromantiken og dens problemer som fortrinsvis beskæftiger ham, overalt prøver han at underkaste den realistisk gransking og gi den realistisk begrundelse.

Men da Welhaven drevet av sine realistiske instinkter vil gjøre tidens utvikling med og levere en norsk novelle, da strækker ikke hans evner til. Trods sin realistiske grundretning var og blev han lyriker, og det blev paa lyrikens

omraade han gjorde sin mest betydningsfulde indsats til bedste for veksten mot norsk virkelighetsdigtning.

Men ogsaa i videnskabelig retning, i sine literaturhistoriske undersøkelser, gjorde Welhaven et fremragende arbeide i slekt med P. A. Munchs landevinding for norsk historie.

Han sætter ind et naturvidenskabelig farvet syn paa aandslivet som skulde vise sig i høi grad frugtbart for de studier han hadde tat op: Han fastslaar nationaliteten som protoplasmaet i ethvert lands literaturvekst og hævder den realistiske sans og evne som nerven i alt fremskridt paa litteraturens omraade. Ut fra dette grundsyn foretar han et energisk og seierrikt felttog til bedste for den norske indsats i fælleslitteraturen.

Det er »Hjemveiens Traad« han søker op, den som ledet frem til norsk aandsliv, slik det leves idag. Det er den organiske vekst og utvikling inden en hel nations literatur Welhaven prøver at klarlægge, denne vekst som bare foregaar uhindret der hvor digterne magter at fri sig fra dogmer og systemer, fra teorier og autoriteter, denne vekst som først skyter fart naar digterne bryter igjennem klassefordomme og klasseforskjel og lever i og med det store, arbeidende folk!

Denne sammenhengslinje vilde Welhaven ridse op saa klart for sit folks blik at den aldrig mer kunde glemmes.

Ut fra dette utgangspunkt — at hvert enkelt folk i Norden paa det inderligste lever sig ind i og tilegner sig sin egen utviklings indhold, dens gang og maal, og gjennem denne selvkundskap sættes istand til at berike og utdype den fællesnordiske kultur — er det Welhaven erklærer sig som troende skandinavist.

Skandinavismen betinget øket selvfordypelse, forhøiet realisme.

Og naar Welhaven som ældre mand paany hævder »Tænkningens lutrende Proces« under den digterisk skapende virksomhet, da er det fordi denne proces hos den egte digter selv blir poetisk produktiv, »skjærper Digtersynet og nærer Inderligheden.«

Først gjennom denne eiendommelige syntese av tanke og følelse opstod »den fuldkomne Form, som er Væsenets Aabenbarelse«, al realismes sidste maal. —

Som tidligere antydnet har det været maalet for denne avhandling først og fremst at faa belyst den *litteraturhistoriske* indsats som blev gjort paa grundlag av 1830-aarenes realistiske idéer. I denne indsats blev Welhaven centralskikkelsen gjennom sine digte og prosaskildringer, gjennom sine litteraturhistoriske og æstetiske avhandlinger.

Men ogsaa paa andre kulturomraader kan man spore tydelige utslag av 1830-aarenes realistiske idéer, saaledes i sprog- og historieforskningen, hvor P. A. Munch blev tidens store banebryter. Overalt gaar han ut fra realistiske teorier og bruker realistiske metoder.

Paa denne vis naadde P. A. Munch frem til sin epokegjørende opfatning av nationaliteten som en kraft i utvikling, som resultatet av skridtvis, organisk vekst, en opfatning som allerede Schweigaard og Welhaven hadde været inde paa — der er en uløselig enhet og sammenheng mellem intelligenspartiets idéer, som bunder i det klart utformede realistiske program de gjorde til sit under 1830-aarenes brytninger. Dette program lutret og utdypet nationalfølelsen hos intelligenspartiet og rustet det til at ta op kampen for at hævde norsk kultur og norsk tradition. Slik blev P. A. Munch »den norske nationalitets bannerfører« (Moltke Moe) i en kritisk tid av vor nationale utvikling og den ledende kraft i den mangeartede og vidtforgreneede bevegelse som har faat navn av *nationalromantiken*.

Det sier sig selv allerede paa forhaand, at en bevegelse som hadde P. A. Munch og Welhaven til forkjæmpere, maatte være gjennemsat av realistiske elementer. Det viser sig ogsaa at være tilfældet med nationalromantiken (se ovenfor s. 247, f), og det er langt fra at denne bevegelse representerer et foreløbig tilbakeslag i vor kulturutvikling, som det

har været fremholdt; i virkeligheten betyr den et maalbevisst, kraftig fremskridt.

Det var med klar bevissthet om hvilken epokegjørende indsats det her begyndte, at intelligenspartiet gjorde sig til ett med tidens nationalromantiske strømninger. Alt i 1837 hævdede Welhaven at først paa national grund opstod betingelsene for vor literaturs organiske vekst og utvikling, og i 1840 understreket J. Moe dette program i sin appel til publikum og til digterne om at »elske det fædrelandske Element i vor fremspirende Literatur« og ved at fremholde at vor folkedigtning maatte indgaa som organisk led i vor fremtidige literaturutvikling.

Nationalromantiken kom derfor til at bety et mægtig energitilskud til vor kultur, den betydde en gjenfødelse for vort sprog (Asbjørnsens og Moes stilistiske gjennombrudd i folkeeventyrene), sammen med nationalromantiken og ut fra den grodde der frem betydningsfulde forarbeider for norsk virkelighetsskildring (Asbjørnsen, Camilla Collett), paa nationalromantiken bygget Bjørnson i bondenovellene og Bjørnson og Ibsen i sine historiske dramaer, som igjen blev forutsætningen for hele vor senere literaturlomstring.

Men det var ikke bare for vort literære liv at nationalromantiken fik betydning, den blev i virkeligheten grundlæggende for hele vor senere kultur og for vor nationale eksistens: *Gjennem nationalromantiken begyndte det norske folk at tilgodegjøre sig fortidens arv for at bli sat i stand til at løse nutidens opgaver og lægge kursen sikkert og støt mot fremtidens maal — alt ved hjælp av klart utformede realistiske teorier og sikre realistiske metoder.*

Det viser sig ogsaa at det netop var dette klart utformede realistiske program og det maalbevisste realistiske syn paa forhold og institutioner som fremfor noget andet rustet Schweigaard til at bli den ledende kraft i Norges materielle gjenreisning — paa aandslivets som paa det praktiske livs omraade blev norsk realisme i 1830- og 40-aarene av indgripende betydning for vor nationale utvikling.

Intelligenspartiets realistiske indsats.

Naar Schweigaard etsteds betegner sin egen videnskabelige metode som analytisk=deskriptiv, har han dermed betegnet styrken og svakheden i sin egen livsindsats, en styrke og en svakhed som paa det nøieste hænger sammen med intelligenspartiets samlede indsats, og som derfor trænger en nærmere belysning.

I den fængslende monografi over Schweigaard i Nordmænd i d. 19de aarhundrede fremholder Ebbe Hertzberg at Schweigaard var saa optat av landsgavnlig virke av den mest paatrængende art at han ikke fik ro til at undersøke hvor dypt og principielt de raadende partimøtninger inden stortinget gik, derfor trodde han saken uttømt ved *ræsonnementet*, derfor satte han sin tillid til kundskapsfyldens og den klare tankes overlegenhet i enhver konflikt.¹⁾

Ebbe Hertzberg har her sat fingeren paa det centrale punkt i intelligenspartiets indsats, den former sig i væsentlig grad som en energisk hævden av analysens og den klare tankes ret og magt i livskampen.

En hel række konflikter er vel dypest set en strid mellem opvældende instinkter og refleksionen som vil gjennomlyse disse instinkter, begrunde og befæste dem og derigjennem styre og lede dem — eller forkaste dem.

Jo dypere og oprindeligere disse instinkter er, desto mer spontant, desto heftigere vil de gjøre sig gjældende, desto vanskeligere vil tanken ha for at begrunde og mestre dem.

Det hænder da at forstanden uten videre forkaster de fremvældende instinkter eller at den voldelig begrænser deres omraade. Men instinktene er ikke dræpt for det.

Med livets uimotstaaelige magt vælder de frem paany, og gir ingen fred før refleksionen virkelig ogsaa har gjennomlyst og lutret deres indhold.

Ut fra dette synspunkt maa kampen mellem Wergelands og Welhavens retning sees, denne kamp som har været ind-

¹⁾ S. 347, f.

holdet av hele vor nyere tids historie, denne kamp som er like karakteristisk for folkeorganismens som for de enkelte individers indre vekst.

Som allerede navnet antyder, representerer intelligenspartiet det intellektuelle moment i 1830- og 40-aarenes nationale utvikling.

1830-aarenes norskhetsbevægelse vældet frem fra nationens urinstinkter, formløs og utæmmet som en naturkraft.

Straks reiste der sig med historisk nødvendighet motkræfter, som kjæmpet for at gjennomlyse og lutre denne bevægelse gjennom ihærdig analyse, streng refleksion.

Med stort skarpsyn magtet denne retnings mænd at klarlægge sine egne teories tilblivelse og utvikling i deres sammenheng med samtidige europæiske strømninger (Schweigaard: *Bidrag til vor Oppositions Historie og Karakteristik*, D. Const. 1843).

Intelligenspartiet hadde et klart blik for den unge, famlende oppositions ytringsformer, for dens feilgrep og begrænsning, men det magtet ikke paa langt nær at vurdere de underliggende, drivende kræfter, det instinktive i bevægelsen.

Derav partiets intellektuelle selvsikkerhet, dets totale undervurdering av motstanderne, av det *instinktarte* hos dem, som fordi det ikke var og ikke kunde være gjennomlyst av bevisstheten, blev dømt fra livet, mens det — hvad Norges senere historie har bevist — i virkeligheten blev en frodig spiregrund for de kræfter som efter ihærdig kamp tilslut bragte vor fulde selvstændighet frelst i havn.

Her ligger intelligenspartiets store begrænsning, det er grunden til at Welhaven (og Schweigaard med ham) ser »Uordenen« inden »vor Journalistik og i vor Opposition efter 1830 . . mere som Følge af de store Katastrofer ude paa Verdenstheatret, end som en fra ægte indenlandske Forholde fremkaldt Brydning«. ¹⁾

Intelligenspartiets saa — ifølge anlæg og tendenser —

¹⁾ D. Const. 1838, nr. 143.

væsentlig den ene side bare av den aarsaksrække som fremkaldte brytningene i 1830-aarenes norske aandsliv, det saa fremforalt de *utenfra* kommende strømninger. Derimot undervurderte det de eiendommelig nationale forutsætninger, de latente kræfter i folkebevisstheten, som undertiden bare behøver et pust, en bestemt atmosfære, for at utløses, slik som det skedde da julirevolutionens idéer naadde hitop.

Denne *samvirken* mellem en stor verdensbevægelse og de helt nationale kræfter i et land hadde det ikke klart nok blik for.

Ialfald var det dets stadige angst at forbindelsen her ikke skulde bli en helt levende og organisk.

Intelligenspartiets staaende bebreidelse, dets fikse idé, kan man gjerne si, er jo den at de europæiske bevægelser som naar os og sætter vort aandsliv i svingninger, hvergang blir »taget som et overført Stof paa anden Haand« og ikke personlig gjennomarbeidet og organisk indsmeltet i bevissthetene — dette er et av de mest karakteristiske træk i intelligenspartiets polemiske indlæg, det gaar igjen overalt fra Norges Dæmring til Schweigaards store oversigt av 1843 og for den saks skyld leilighetsvis ogsaa i Welhavens senere digtning (digtet »1848«).

Det er klart at intelligenspartiet her saa ensidig paa saken og dømte altfor strengt og kategorisk, men det skal paa den anden side heller ikke glemmes at med alt dets sneversyn og dets begrænsning — som følger ethvert partistandpunkt under sterke brytningstider, som skyggen følger lyset — saa mundet intelligenspartiets kamp ut i et aldrig hvilende krav til at der herhjemme maatte skapes de eiendommelige, helt selvstændig *nationale* former for enhver aandsbewægelse.

At denne fordring blev ropt ut for overhodet at vinde ørensyld under forvirringen, at den blev fremsat med hele ensidighetens styrke, det har trods alt sikkert gjort sin nytte — det kom paa denne maaten til at gripe endda kraftigere ned i bevissthetene, og om og omigjen mane til selvforydelse, tvinge til selvprøvelse.

Vi blir vidne til at intelligenspartiet under sin heftige kamp for at tilegne sig og gjennomtrænge tidens nationale bevægelse med sin fulde bevissthet, svinger i sin opfatning av den, øieblikksvis ute av stand til at naa det klare overblik, som det krævet med alle sine instinkter.

Det var ikke til at undgaa at der under dette besværlige og høist utaknemmelige arbeide, under denne hidsige kamp for at mestre en saa frodig og uregjerlig materie som norskets bevægelsen i 1830-aarene, faldt ukvemsord som kunde tyde paa instinktiv uvilje likeoverfor hele fænomenet.

Men under sin kamp for at gjennomlyse det foreliggende problem lykkedes det Welhaven at naa frem til et slags overblik over den svære strid han stod midt oppe i, naar han karakteriserer oppositionens utvekster som »denne Udviklingsprocesses tidlige, blendende Vanskud, der skal og maa eftersees og bortskjæres, dersom Vexten virkelig skal fremmes og holdes sund.«¹⁾

Her har intelligenspartiet ganske nøkternt nævnt en viktig side av sin egen historiske opgave, nødvendig, men litet taknemmelig.

De kræfter som under sterke brytningstider maa overta den opgave at spille gartnerens rolle likeoverfor en kraftig, livsdygtig bevægelse, er aldrig velsette — processen er for brysom og smertefuld til det.

Et slikt parti, som uten illusioner ønsker at se virkeligheten i øinene og være det bitre, rensende element i et samfund, blir uten undtagelse mistydet og lagt for had — og det henger længe i.

Det unge Tyskland blev som bekjendt kneblet av sin samtid og forkjetret av eftertiden. Først i de sidste 20—30 aar har en mer retfærdig historisk vurdering begyndt at gjøre sig gjældende. Men den dag i dag omtales det i flere tyske literaturhistorier som farlig for den tyske nationalaand, som væsentlig franksindet, mens sandheten er den, at Det

¹⁾ D. Const. 1843, nr. 138.

unge Tysklands teoretiker Ludolf Wienbarg, f. eks., i virkeligheten var en helt igjennem nationalt præget personlighet i alle sine idéer og hele sin indsats.

Med det norske intelligensparti er det gaat akkurat like dan. Selv i moderne literaturhistoriske oversigter betegnes det som væsentlig »danskindet« og dets politiske overbevisning bestemt av overklasseinteresser.

Fordi hele vor senere historie har git norskhetsmændene en eklatant opreisning likeoverfor intelligenspartiets ætsende kritik og tidsbundne undervurdering, har man været tilbøielig til at betegne intelligenspartiet som væsentlig stillestaaende, ja reaktionært, som et parti som helst sødelig vilde drømme romantikens drømme og slippe befatningen med den haarde virkelighet — saa dypt har de instinktive fordomme gaat.

Men naar man har vundet overblik over intelligenspartiets indsats gjennem 1830- og 40-aarene, da ser man hele skjævheden og ensidigheten i denne opfatning, som bare skyldes uvidenhed om de virkelige forhold.

Vi har set hvordan norsk realisme i 1830- og 40-aarene virket lutrende og berikende paa vor literaturutvikling, paa vort nationale og politiske liv, hvordan den kom til at gjennemsyre tidens videnskabelige tænkning, virke bestemmende paa dens filologiske dannelse, paa historie og folkeminneforskningen, paa jus og statsøkonomi.

Men det mest epokegjørende i intelligenspartiets realistiske indsats er vel til syvende og sidst dette, at det — efter at ha fremholdt naturvidenskabens grundlæggende betydning for hele vor moderne kultur — indførte naturvidenskabens metoder paa studiet av aandslivets fænomener, idet det overalt hævdede disse fænomener som produkter av organisk vekst og utvikling.

Intelligenspartiets førere var saa grepet av dette syn paa tingen, av trangen til at kunne gi det en uttømmende videnskabelig begrundelse, at de overalt i tilværelsens uendelige utviklingskjede kastet sig over detaljen, blev *analytikere* med fare

for at tape overblikket og forvilde sig i kjendsgjerningenes mylder.

Paa denne maaten skaptes Schweigaards rædsel for at »fatte sig i et afsluttet System«, herav forklares det at det dominerende træk i hans videnskabelige fysiognomi — trods hans utvilsomme historiske begavelse — blev »skarpsynt indblik mer end langtrækkende overblik« (Hertzberg), her gaar sammenhængslinjen over til P. A. Munchs enorme detaljforskning og til hans koncentrerte realistiske arbeidsprogram, ja til store strøk av Welhavens digtning, til den eksperimentalt farvede del av den.

Men selv om det var farer forbundet med en slik heltemodig detaljrealisme — som ogsaa, det maa ikke glemmes, var paa det dypeste begrundet i tidens krav og den norske nations utviklingsstadium i 1830-aarene — saa blev allikevel resultatet av grundlæggende betydning, det blev en seierrik hævden av det utviklingshistoriske syn paa tilværelsen, av *vekstens* love, av livssammenheng og kontinuitet (Welhaven: Digteraanden maa arbeide helt *organisk*, P. A. Munch: *evolutionistisk* syn, *historisk* sammenheng, Schweigaard: samfundets *skridtvise* utvikling). —

Motsætningen mellem Wergelands og Welhavens partier var ikke prinsipiell.

De var begge grepet av realismen og prøvet at imøtekomme dens krav, men fra to motsatte utgangspunkter.

Det ene representerte væsentlig instinktlivet i den norske nations selvutfoldelse, det andet bevissthetslivet. Wergeland var væsentlig syntetiker (synthesen kræver instinktenes samvirke!), Welhaven og hans parti var væsentlig analytikere.

Henrik Wergeland skuet fra fjeldtind til fjeldtind — intelligenspartiet *gik* møisommelig veiene, ryddet stenene, sprængte fjeld.

Og i 1840-aarene, da det groveste rydningsarbeide var gjort og man begyndte at mestre stoffet, da ophører mot-

sætningsforholdet mellem »danomanerne« og norskhetismændene, da blir det for en tid intelligenspartiet som tar ledelsen i det nationale nyreisningsarbeide, Welhaven i litteraturen, P. A. Munch i historie og folkeminneforskningen, Schweigaard i politiken.

Naar allikevel den norske folkebevissthet har set og vil se den rake fremgangslinje som gaar fra 1830-aarenes nationale opvaagnen frem til 7. juni 1905 først og sidst begrundet i Henrik Wergelands og norskhetspartiets indsats, da sker det fordi det dypest bestemmende i et folks historie og skjæbne vælder frem fra dets instinkter og ikke forarbeides i dets dagklare bevissthet.

Men da skal det ogsaa huskes at intelligenspartiets indsats i en kritisk periode av vort nationale liv blev den nødvendige forutsætning for at vore sterke selvopholdelsesinstinkter kunde bli de ledende i vor historie — lutringen, den underbyggende og berikende proces som maatte til for at de tilsidst kunde vinde den avgjørende seier.

Rettelser.

- Side 1, l. 2 f. n.: samtlige. Læs: samtidige.
- » 26, henvisning ³⁾: nr. 16, s. 203. Læs: nr. 26, s. 203.
 - » 30, henvisning ¹⁾: Saml. skr. II, s. 79. Læs: Saml. skr. 1877, II, s. 79.
 - » 34, l. 1 f. o.: Skjønne. Læs: det Skjønne.
 - » 47, l. 1, f. o.: tidligere. Læs: tidligste.
 - » 54, l. 5, f. o.: i 1838. Læs: fra 1838.
 - » 64, l. 16, f. o.: ²⁾. Læs: ¹⁾.
 - » 82, l. 12, f. o.: hvorfor. Læs: hvorfra.
 - » 93, l. 6, f. o.: Messader. Læs: Messiader.
 - » 108, l. 6, f. n.: skildrer. Læs: skildrede.
 - » 113, l. 5, f. n.: februarrevolutionen. Læs: julirevolutionen.
 - » 132, l. 6, f. n.: Sml. s. 86. Læs 76.
 - » 139, l. 16, f. n.: saalede. Læs: saaledes.
 - » 141, l. 12, f. n.: wahrhafte Geschichtsfiguren. Tilføj ¹⁾
 - » 147, l. 17, f. o.: haaber. Læs: hævder.
 - » 152, l. 10, f. o.: ihre. Læs: ihn.
 - » 154, l. 19, f. o.: s. ovenfor s. 146. Læs: se ovenfor. s. 150.
 - » 155, l. 6, f. o.: daszelbe. Læs: dasselbe.
 - » 155, l. 13, f. o.: dets. Læs: dens.
 - » 159, l. 4, f. o.: seine. Læs: seiner.
 - » 182, l. 16, f. o.: s. 227, f. Læs: 297.
 - » 190, l. 5, f. n.: s. 207, f. Læs: 208.
 - » 214, l. 8, f. n.: s. 35—57. Læs: 55—57.
 - » 219, l. 13, f. o.: s. 250, 255. Læs: 251, 256.
 - » 221, l. 14, f. o.: en nyt. Læs: et nyt.
 - » 233, l. 17, f. n.: alt. Læs: det.
 - » 248, l. 16, f. n.: vælder. Læs: vældet.
 - » 255, l. 15, f. o.: nu. Læs: med.
 - » 263, l. 10, f. o.: Alle magne. Læs: Alle mande.
 - » 265, l. 2, f. o.: han vaaket over. ^{*)} ^{*)} utgaar.

Navneregister.

- Aalholm**, N. M., 164, 166—68.
Aall, Jacob, 30.
 »Almindeligt norsk Maanedsskrift«, 21.
 »Amateurer«, 207.
 »Amtmandens Døtre«, XV, XVII, 167, 177, 194, 203, 208, 256, 273.
 »Anne Kleppe eller Uskylds Beviis«, 164.
Arnim, L. A. von, 127.
 »Asbjørnsen og Huldreeventyret«
Asbjørnsen, P. Chr. ,XVII, 8, 29, 177, 178, 218, 241, 250, 252—56, 269, 274, 277.
 »Asgaardsreien«, 192, 194.
Askøen, 215.
Auber, 56, 128.
Auerbach, 255.
Augier, 257.
 »Ausbreitung und Verfall der Romantik«, XXII, 137, 156.
Baggesen, 20.
Balzac, 55.
Batteux, Abbé, 148.
Beauvalet, 55.
Bellman, 20, 23—24.
Béranger, 56.
 »Bergens Stift«, 182, 183.
 »Bergmanden«, 162.
Berlin, 115.
 »Bidrag til vor Oppositions Historie og Charakteristik«, 93—101, 126—29, 263, 279.
 »Billeder fra Bergenskysten«, 86, 214—15, 274.
 »Billeder fra Christiania«, 169—176.
Bjerregaard, H. A., 75, 80.
Bjørnstjerne Bjørnson, XV, 178, 194, 220, 251, 256, 257—61, 277.
 »Bjørnstjerne Bjørnson«, (Collin), 120, 178, 257, 261.
 »Blik i vor Tid med særdeles Hensyn til vort lærde Skolevæsen«, 51.
Blom, H. Ø., 80, 160, 163.
 »Blütezeit der Romantik«, XXII, 150, 260.
 »Brage og Idun«, 176, 190.
Brandes, Georg, 118.
Bremer, Frederika, 165.
Brentano, Clemens, 127.
Broch, J. J., 58.
Brun, J. N., 223, 228, 229.
 »Buch der Lieder«, 116—17, 150.
Bugge, Alexander, 241.
Bugge, F. M., 51, 79.
Bull, Ole, 246.
Burke, Edmund, 5—7, 24, 59.
Byron, 20, 209.
Bøhme, Jacob, 123.
Børne, 20, 62, 113, 120, 121, 128, 135, 137, 138.
Callot, 23.
 »Campbellerne«, 70.
 »Campbellerstriden«, 32.

Campe, 129.

Cervantes, 147.

Chateaubriand, 20, 54.

»Christianias Vinter- og Sommer-
Dvale«, 35, 37—38, 44—46.

»Clarissa (Harlowe)«, 147.

Collett, Alf, XV, 154, 258.

Collett Camilla, XV, XVI, XIX, 19,
116—17, 172, 177, 194—203, 252—
53, 255, 288, 274, 277.

Collett, P. J., XV—XVII, XIX, 7,
64—76, 78—80, 82, 110, 118, 119,
123, 132, 135, 144, 146, 147, 149—
51, 154, 156, 160, 162—63, 168—78,
179, 192, 238—39, 252—54, 260,
267, 272, 274.

Collin, Chr., 120, 178, 257—58, 261.

Cotta, Georg von, 129.

Daa, Ludv. Kristensen, 244.

Dahl, J. C., 70.

Danmark, 35, 83, 180, 232.

»Das junge Deutschland«, 129, 146.

Dass, Petter, 222—23, 227, 229.

Decaisnes, 56.

»De la Philosophie Allemande«, 10—
11, 63, 116, 263.

»Den Constitutionelle«, 49—53, 64—
75, 77, 99, 135, 172, 182, 214, 252,
263, 272.

»Den første Kjærlighed«, 195—96, 273,

»Den gjendøbte Poesie«, 178.

»Den sidste Septemberdag«, 206—7.

»Den store krise i Camilla Colletts
liv«, 200.

»Der Freihafen«, 135.

»Der Pilot«, 135.

»Der Prinz von Homburg«, 9.

»Der Stier«, 124.

»Der Zodiakus«, 135,

Destouches, 56.

Det danske Literaturselskab, 225.

»Det nationale Gjennembrudd og dets
Mænd«, 249.

»Det norske Folks Historie«, 241, 242.

Det norske Selskab, 226, 229—31.

»Det norske Storting i 1833«, 41—42.

»Det nye Norge«, 178.

»Det omvendte Bæger«, 208.

»Det tornede Træ«, 56.

Det unge Tyskland, XVIII, 100, 113,
114, 117, 121—58, 270—71, 281—82.

»Det unge Tyskland« (Brandes), 118.

»Deutsche Revue«, 130, 135.

»Die Dioskuren, 135.

Dickens, 70.

»Disticher« (Welhaven), 47.

Dunker, Bernhard, XVII, 7.

»Dyre Vaa«, 194.

»Dæmringen«, se Norges Dæmring.

»**E**dinburgh Review«, 32.

»Efter Soireen«, 197—200.

»Eivind Bolt«, 190—91.

»Elveløbet«, 188.

England, 7, 32, 62, 63.

»En norsk Alpedal«, 183, 184.

»En norsk Matros«, 166.

»En Nytaarsbog«, 177.

»En Sjel i Vildmarken«, 205, 219, 259.

»En skuffet Elsker«, 206.

»En Slædefart«, 175.

»En Søndagsaften«, 170—71.

»En Tribut til Kunstforeningen«, 185,
201.

»En Vaarnat«, 188.

»En Vandring og et Eventyr«, 252.

»En Vise om Hellig-Olaf«, 190.

»Ephemerer«, 178.

»Epistel til en uerfaren Digter«, 234.

»Et Albumblad til H. C. Andersen«,
180.

»Et Genrebillede«, 179.

»Et Landskabsstykke«, 181—82.

- »Et Prospect«, 172—73.
 »Et Rendezvous«, 172.
 Ewald, 225—27, 230, 233—34.
 »Ewald og de norske Digtere«, 221, 224.
 »Fagurskinna«, 29.
 »Falske Idealer, Systemtvang og Goethes Kunstbestræbelser som begge modsat« 7—9, 139, 263.
 Fasting, Claus, 230.
 »Faule und frische Romane«, 150.
 Faye, A., 27, 30, 79, 241, 248, 249.
 »Filefjeld«, 183.
 »Fjorten Paragrapher Kirke og Almueskole-Væsenet Vedkommende«, 40.
 »Flyvefisker«, 182.
 Folkeeventyr, se Norske Folkeeventyr.
 »Foraarsdigte«, 206.
 Forbundet, se Studenterforbundet.
 Forbundsdagen (den tyske), 130, 135.
 »Fornylsens Haab«, 86.
 »Fortsat Mønstring af Vidarraserne«, 32.
 »Forsvar for det norske Folk«, 59, 81.
 »Forvandlet Elskov«, 208—10.
 Foss, Herman, 142.
 Fougstad, Carl, 20, 41—42, 97.
 Fouqué, 127.
 »Fra de Stummes Leir«, 116—17, 120.
 »Fragment af Norges Skumring«, 58.
 »Fra Fjeldet og Sæteren«, 253.
 Frankrig, 53—57, 62.
 »Freys Elskov«, 208.
 Frimann, Claus, 223, 227—28.
 »Fristelsen«, 208.
 »Gazette médicale de Paris«, 21.
 »Geist der norwegischen Verfassung«, 125.
 »Gjengangerbreve«, 20.
 Godwin, 21.
 Goethe, 7—8, 11, 20, 21, 24, 48, 113, 134, 137, 138—41, 143, 147, 148, 238, 248, 270.
 »Goethe und die Weltliteratur«, 122, 144.
 »Goliath«, 182.
 »Graverens Fortællinger«, 253.
 Grillparzer, 156.
 Grimm, brdr., 241, 249.
 Grimm, Jacob, 249.
 Gude, Hans, 246.
 Gutzkow, Carl, 113, 129, 130.
 Halvorsen, J. B. (Norsk forfatterleksikon), 94, 108.
 Hamann, 234.
 Hansen, Mauritz, 66, 73, 74, 79, 160—63, 186.
 »Haugianismen dens Historie og Væsen samt Forhold til Herrnhutismen, 25.
 Hauff, 137.
 Haym, 136, 137.
 Hegel, 11, 26, 236.
 Heiberg, J. L. 26, 127, 128, 129.
 »Heimdall«, 20.
 »Heimskringla«, 29.
 Heine, Heinrich, XVIII, 10, 62, 113, 116—20, 121, 122, 128, 130, 135, 137, 138, 150, 169—70, 180, 184, 206, 209, 269.
 »H. Heine« (Wienburg) 117, 122, 131.
 »Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik ved Aktstykker oplyste«, 14—16, 22.
 Herder, 157.
 »Hermoder«, 76.
 Hertzberg, Ebbe, XVI, 49, 50, 278, 283.
 Hertzberg, N., 78.
 Hertz, H., 128.
 Hesselberg, pastor.
 Hildebrandt, R. 130.

- Hjeltu, C. W., 20, 71, 72.
 »Hjemmet og Vandringen«, 67.
 Hogarth, 23.
 Holberg, 223—24, 227, 230.
 Homer, 6.
 Horats, 37.
 Huch, Ricarda, XXII, 137, 150, 156, 260.
 Hugo, Victor, 20, 22.
 »Huldreeventyr«, se »Norske Huldre-
 eventyr«.
 »Huldreæt«, 253.
 »Hvile i Skoven«, 188.
- I**bsen, Henrik, XV, 95, 120, 178, 208,
 251, 257, 260, 277,
 Immermann, Carl, 137.
 »Indbydelse til en Cyklus Forelæ-
 sninger i vort Sprogs skønne
 Literaturs Historie«, 105—9, 136,
 260.
 »Indflydelsen af det Phantastiske i
 Literaturen paa Sundheden«, 21.
 Ingemann, B. S., 13, 56, 67.
 »Intelligensblad for Kunst, Literatur,
 Musik og Moder«, 32—34.
 »I Nærødalen«, 191.
 Italien, 67.
 »I Uveiret«, 219, 251.
- J**otunheimen, 218.
 »Juleaften i Paris«, 176.
 »Julies Grav i Verona«, 177.
 »Jutulen og Johannes Blessom«, 252.
 »Jutulsbjerget«, 190, 208.
 Jæger, Henrik, XVI, 255.
- K**ant, 39.
 Kantate ved Universitetets Halv-
 hundredeaarsfest, 95.
 Kapitolium, 106.
 »Kattekværnen«, 253.
 Kierulf, Ida, 189.
- »Kinder- und Hausmärchen«, 249.
 »Kjærlighedens Komædie«, 167.
 Kleist, H. v., 8.
 Klopstock, 109, 225—26.
 Knutzen, K. O., 39—40. *)
 Koch, Paul de, 56.
 Koht, Halvdan, XVI.
 »Kunstblatt«, 5.
 »Kunsttheori«, 5.
 Kühne, Gustav, 130.
 »Kystbillede«, 190.
- »**L**a France littéraire«, 10, 116.
 Lamartine, 20.
 »La Morgue«, 55, 57.
 Langberg, Chr., 7.
 Lange, 221.
 »Langelegen«, 173.
 Lassen, Hartvig, XVI, 245—48.
 »Latinsk Disputats«, 63.
 Laube, Heinrich, 114, 121—24, 129,
 130, 270.
 »Le Gendre de monsieur Poirier«,
 258.
 Lessing, 35.
 Levin, 221.
 »Literarische und kritische Blätter der
 Börsen-Halle«, 21, 122, 135.
 »Literatur«, 55—56.
 »Literaturblatt«, 113, 141.
 »Lods«, 184.
 »Lodsens Datter«, 166.
 London, 68.
 Lous, J. C., 71, 89.
 Ludvig XVIII, 54.
 »Luren«, 162.
 Luther, 133.
 »Lys og Skygge«, 166—67.
 Løchen, Arne, XVI, 39, 42, 146, 148,
 182, 211, 237.
 Løvenskjold, statsmin., 77.

*) Feil stavet som Knutsen paa begge steder.

- »Maja«, 165.
 »Maria«, 206.
 »Maristien«, 75.
 Martensen, biskop, 236, 237.
 Meltzer, H. 256.
 Menzel, Wolfgang, XVIII, 4, 20, 79,
 80, 111—14, 120—23, 128, 129, 135,
 138, 156, 269.
 »Messiaden«, 93, 109.
 Meyerbeer, 128.
 »Moderne Charakteristiken«, 123—24.
 Moe, Jørgen, XVII, 8, 29, 30, 146, 161,
 175—76, 186—87, 190, 192, 218, 241,
 243, 249—52, 254, 260, 269, 272,
 277.
 Moe, Moltke, 28, 30, 249, 276.
 Molbech, C. 109, 221.
 »Monologen«, 60, 107.
 »Morgenbladet«, 77, 108.
 »Motiveret Protest imod Skriftet
 Forsvar for det norske Folk«, 59—
 64, 124.
 Motzfeldt, U. A., 7, 20.
 Munch, A. 7, 67, 80, 164, 178, 255.
 Munch, P. A., XVII, XX, 2, 7, 20,
 26—31, 43, 48, 58, 76—77, 79, 108—
 9, 222, 231, 238—243, 247, 249—50,
 261—63, 269, 275—76, 283—84.
 Mundt, Th., 124, 129, 130, 135, 270.
 München, 111.
 »Møkkurkalv«, 182.
 »Møllargutten«, 246.
 Møller, Poul, XIX, 180.
 Mörner, Hjalmar, 23.

Napoleon, 185.
 Nationalromantiken, 107, 219, 244,—
 255, 276—77.
 »Nehemias«, 182.
 Niebuhr, 242.
 Nietzsche, 147.
 »Nordlands Trompet«, 223.

 »Nordmænd i det 19de Aarhund-
 drede«, 243, 249, 278.
 »Norge i det 19de Aarhundrede«, 186.
 »Norges Dæmring«, 48, 61—64, 77,
 81, 82, 83—85, 91, 94, 98, 124, 280.
 »Norges Dæmring i Prosa«, 77.
 »Norske Folke- og Barneeventyr«,
 162, 243, 252.
 »Norske Huldreeventyr og Folke-
 sagn«, 252—56, 260.
 »Norske Musæer«, 27, 43, 45.
 »Norsk Tidsskrift«, 221.
 »Norsk Tidsskrift for Videnskab og
 Literatur«, 67, 178.
 »Nov-Antik Kunst«, 112.
 »November«, 181.
 »Nyere Digte«, 161, 178, 187.

 »Obeliskens fra Luxor«, 185.
 Oehlenschläger, 36, 107, 110, 127, 129,
 222, 225, 232.
 Olsen, Rolf, 161—162.
 »Ogsaa en Vandring og et Eventyr,
 sligt det er«, 252.
 »Om Betydningen af Det norske
 Selskabs Opposition mod den
 Ewaldske Poesi«, 221.
 »Om Dagens indre Strid«, 71.
 »Om den gamle norske Digtekunsts
 Karakter og Metrik«, 26.
 »Om den litteraire Antidanskhed«, 34—
 36, 95, 263.
 »Om den ufortjente Ringagt, der hos
 os vides det classiske Undervis-
 ningssystem«, 51.
 »Om den unge svenske Skjald Rid-
 derstad«, 36—37, 134.
 »Om Henrik Wergelands historiske
 Syn og Forfatterskab«, 85, 248.
 »Om norske Presse-Anliggender«, 77,
 85—93.
 »Om Nødvendigheden af at ind-
 skranke Sprogstudiets Omfang i

- den lærde Underviisning«, 2, 25, 263.
- »Om Poesie«, 32—34.
- »Om Popularitet hos de Gamle og Nyere«, 21.
- »Om vor nyere Novellelitteratur«, 65, 72—75, 79, 154, 168—69.
- »Oversættelse med Anmerkninger —« (N. Hertzberg), 78.
- »Paa Ballet«, 202—4, 273.
- »Paa Fjeldet«, 188.
- »Paa Fæstningsvolden«, 181.
- »Paa Nordsøen«, 176.
- »Paa Skibshøien«, 191.
- »Pamela«, 147.
- Paris, 55, 116, 214.
- Paul, Jean, 24.
- Petersen, advokat, 77—78.
- Phister, 70.
- »Phosphoros«, 23.
- Platen, 137.
- »Presten i Thellemarken«, 166.
- Proelss, 130.
- »Prøver af en Oversættelse af Heims- kringla«, 29.
- Pückler, fyrst, 128.
- »Quarantainetanker«, 36.
- »Raad for Uraad«, 194.
- »Ragnhild«, 176.
- Raumer, 127.
- Reginald, Th., se Aalholm.
- »Reisedigtes«, 184—85.
- »Reise nach Oesterreich im Sommer 1831«, 111—14.
- »Réné«, 54.
- »Resignation«, 67.
- »Retfærdig Bedømmelse af Henrik Wergelands Poesi og Karaktere«, 5, 16—17.
- »Revue encyclopédique«, 21.
- »Rhapsodie af et paatænkt Svar til Welhaven fra H. Wergeland«, 17.
- »Riddere og Drager«, 207.
- »Rivieret«, 214.
- Rom, 67.
- Romanzero, 175.
- Romantiken, XXI, XXII, 104—110, 136—38.
- Rückert, 141.
- »Samling af Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialekter«, 161, 186, 250.
- Sars, J. E., XVI, 18, 242, 248.
- Schelling, 123.
- Schiller, 8—9, 113, 134, 137, 141, 146, 147, 182, 270.
- Schleiermacher, 60, 107.
- Schwach, C. N., 66, 69, 79, 80.
- Schweigaard, A. M., XVI, XVII, XX, 1—4, 7—12, 20, 25, 34—38, 43, 48—53, 59, 63, 68, 83, 94, 103, 109, 113—16, 121—124, 129, 139, 142—43, 156, 163, 231, 236—40, 243—44, 261, 262—65, 266—67, 269, 270, 276, 277, 278—80, 283—84.
- Schweizer, Victor, 124, 130, 137, 138, 143, 156, 157.
- Scott, Walter, 20, 24, 151, 153—54.
- Scribe, 259.
- Selskabet for de skønne Videnskabs Fremme, 225.
- »Selskabet Kringla eller Norske Almacks«, 173.
- Siful Sifadda, 36.
- »Sinclars Død«, 16.
- Sivertson, Sylvester, 25, 39, 165.
- »Skabelsen, Mennesket og Messias«, 271.
- Skavlan, Olaf, XVI, 103, 248.
- »Skitser fra Frankrig«, 53—57, 274.
- »Skizzer« (Vidar), 104, 140.
- »Snedkerkonen«, 162.

- »Soirée-Billeder«, 204—5.
 Solger, 150.
 Sonnenberg, baron, 92.
 »Spadseergang paa Fæstningsvolden«, 178.
 Staël, Md. de, 11.
 Stang, Fredrik, 7, 20, 71, 265, 269.
 »Statsborgeren«, 40.
 Steffens, 74, 109—10, 124—25.
 Stenersen, A. N. H., XVII, XVIII, 7, 20, 25, 39—40, 58—64, 66, 68, 76, 82, 110, 124, 125, 132, 238, 267, 270.
 Stephens, George, 30, 240.
 Steubens, 56.
 »Stockholms Dagligt Allehanda«, 23.
 Storm, Edvard, 164, 229.
 Strausz, 128.
 »St. Simonismen, dens Lære og Ritus«, 21.
 Studenterforbundet, 19.
 Studentersamfundet, 19.
 Sturm und Drang-Tiden, 138.
 »Suttungs Mjød«, 187.
 Sverdrup, William, 49.
 »Søfuglen«, 57.
 Sørenssen, advokat, 77.
 »Talenternes Aristokrati og Geniets Despotisme«, 21.
 »Taterqvinden«, 164.
 Teniers, 23.
 Thaluck, 128.
 Thibaut, 50.
 Tieck, 109, 131.
 Tidemand, 246.
 »Til de norske Klopfægttere i Skumringen«, 58.
 »Til frk. E. med en Samling Broderismønstre«, 206.
 »Til Henrik Wergeland«, 22.
 Troye, Wilhelm, XVI.
 »Tomme Kjæmpehøie«, 190, 191.
 »Tschi King«, 141.
 Tullin, 226.
 Tyskland, 62, 103, 114, 115, 126—28, 232, 248, 269.
 Urdsongis, 165.
 Ullensvang, 78.
 »Upartisk Betragtning af vor Literatur«, 80, 160.
 »Vaaren«, 172.
 »Vasdrag og Skovmarker«, 193, 215—19, 251, 274.
 »Ved Havet«, 188.
 »Ved Kirkegaarden«, 189.
 Vernet, 55, 56.
 Vibe, F. L., 51, 52, 79.
 »Vidar«, 2—7, 13—14, 19—47, 59, 95, 97, 98, 111, 113, 135, 140, 238, 263, 272.
 Vinje, A. O., 120.
 »Vorschule der Aesthetik«, 24.
 Wagner, 147.
 »Wallenstein«, 144.
 »Wally, die Zweiflerin«, 129.
 »Wanderungen durch den Thierkreis«, 61, 110, 124, 150—53.
 Wang, Storm, 164—66.
 Wedel, grev, 99—100.
 Wehl, Feodor, 129, 131, 132, 146, 175.
 Welhaven, J. S., XV—XXI, 1—2, 7, 11—16, 18—20, 25—28, 37—38, 43—46, 48, 53—66, 68, 75—79, 81—95, 104—109, 112, 113—16, 118, 119, 129, 132, 135, 138—41, 143—46, 156, 157, 159, 161, 164, 172, 178—237, 238—40, 243—44, 250—51, 259, 261—63, 267, 269, 271—76, 277—81, 283—84.
 Wergeland, Camilla (senere fru Collett), 119, 124, 184, 206, 270.
 Wergeland, Henrik, XVI, XXI, 1, 5—6, 11—13, 15—23, 30—40, 42—43,

- 51, 60, 80, 82, 92—93, 115, 119, 127,
132, 134, 145, 146, 148, 149, 161,
164—66, 179, 182, 242, 259, 272, 278,
283—84.
- Wergeland, Nicolai, 5—6, 16—17, 33,
39, 40, 81, 91.
- »Werther«, 54.
- Wessel, Johan Herman, 230.
- Wieland, 48, 239.
- Wienbarg, Ludolf, XVIII, 61, 110, 117,
122, 123—25, 129, 130—58, 249, 270,
271, 282.
- Wien, 114.
- »Wilhelm Meister«, 152.
- Winter-Hjelm, se Hjelm.
- Wolff, S. O., 13, 66, 79.
- »Wollust und Grausamkeit«, 154.
- »Ydale«, 67.
- »Zeitung für die elegante Welt«, 121.
- Zetlitz, J., 223, 229.
- »Zur neuesten Literatur«, 122.
- »Æbletræet«, 56.
- »Ængstelig Forventning«, 182, 188,
193.
- »Ästhetische Feldzüge«, 129, 130, 132
—35, 139—50, 156, 157—59.
- Østgaard, N. R., 175—76, 256.

